

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β', τεύχος 332, Παρασκευή 7 Νοεμβρίου 1986

Δρχ. 100

Ακυβέρνητες Πολιτείες...

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΝΤΕΜΙΡΕΛ
Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΑ

ΟΣΤΕ ΕΧΕΤΕ
ΤΗΝ ΥΠΟΨΙΑ, ΟΤΙ ΚΑΠΟΙΟΣ
ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΟΝ ΣΑΣ,
ΔΕΝ ΛΑΔΩΝΕΤΑΙ
... ΚΑΙ ΘΕΛΕΤΕ ΝΑ ΤΟΝ ΒΡΩ...
... ΨΥΛΛΟΙ ΣΤ' ΑΧΥΡΑ.

ΜΑΡΛΟ
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ
ΝΤΕΤΕΚΤΙΒ

- ΤΡΑΠΕΖΙΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΣΤΡΙ
- Ο ΗΓΕΜΩΝ ΜΟΝΑΖΕΙ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΙ
- ΦΛΩΡΑΚΗΣ ΓΚΟΡΜΠΑΤΣΩΦ ΧΩΡΙΣ ΚΑΣΤΡΙ
- ΑΝΕΝΤΑΚΤΟΙ ΚΑΙ ΚΚΕ εσ.
- ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ: ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ
- ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
- ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΡΑ
- ΤΟ ΚΑΠΝΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
- ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ
- Ο ΠΑΡΑΜΥΘΑΣ ΜΙΣΕΛ ΤΟΥΡΝΙΕ
- Ο ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΑ
- ΚΥΠΡΙΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΙΤΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 - τηλ. 36.02.007

ΜΕΛΙΩ ΑΞΙΩΤΗ

ΑΠΑΝΤΑ Η ΤΟΜΟΣ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΟΥ
ΑΠΟΙΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Μέλπω Αξιώτη

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΜΟΣ Η'

Η διήγηση «Το σπίτι μου» είναι ο νόστος της εξόριστης γραφής, πατρική της γλώσσα. Η επιστροφή της συγγραφέως μέσα από την αργετιπική κοινοτική κοινωνία και την μοναχική παιδική αθωότητα.

ΑΛΕΞ. ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΑΝΑΨΗΛΑΦΗΣΕΙΣ
ΣΕ ΔΥΣΚΟΛΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ

ΚΕΔΡΟΣ

Αλεξ. Αργυρίου

ΑΝΑΨΗΛΑΦΗΣΕΙΣ ΣΕ
ΔΥΣΚΟΛΟΥΣ ΚΑΙΡΟΥΣ

Τα κείμενα που περιλαμβάνει αυτή η έκδοση δημοσιεύτηκαν από τον Ιούλιο του 1970 έως το Σεπτέμβριο του 1973, στη συλλογική έκδοση «18 κείμενα», στην εφημερίδα «Τό Βήμα» και στο περιοδικό «η Συνέχεια», μετά την άρση της προληπτικής λογοκρισίας, όταν το καθεστώς των συνταγματαρχών θέλησε να επιδείξει «καλή θέληση» και «δημοκρατικότητα».

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΡΩΤΑΣ

ΠΩΣ
ΑΚΟΥΜΕ
ΜΟΥΣΙΚΗ

ΚΕΔΡΟΣ, ΑΘΗΝΑ 1986

Νικηφόρος Ρώτας

ΠΩΣ ΑΚΟΥΜΕ ΜΟΥΣΙΚΗ

Μια νέα τοποθέτηση του μουσικού ζητήματος, μια μελέτη, που ενδιαφέρει όποιον θέλει να ξέρει τι ακριβώς συμβαίνει με τη μουσική γενικά, τη μουσική παραγωγή, τη μουσική παιδεία, το εμπόριο της μουσικής, την κατανόηση (το άκουσμα) της μουσικής και, την σχέση όλων των παραπάνω με την κοινωνική ευημερία των ατόμων.

ΖΩΓΡΑΦΙΣΤΕ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΤΕ ΚΑΙ ΚΕΡΔΙΣΤΕ...

...ΤΟ ΔΩΡΟ
ΜΟΥΛΥΒΙ
ΤΗΣ ABC

Ξεκινήστε
από τώρα

Σχεδιάστε αυτό το γυμνό και στείλτε το για να σας πούμε που μπορείτε να φτάσετε. Λίγο ταλέντο και πολύ κέφι. Αυτό είναι το μυστικό κάθε επιτυχίας. Το ίδιο ισχύει και στη ζωγραφική. Κι' όσο για το ταλέντο αφήστε το να το ανακαλύψουμε εμείς. Πάρτε λοιπόν ένα μολύβι και σχεδιάστε το θέμα της εικόνας. Στείλτε το μας και εμείς θα σας πούμε αναλυτικά που βρίσκεστε. Μετά θ' ακολουθήσει το στάδιο της μάθησης, της εξάσκησης. Κορυφαίοι ειδικοί κι' ένα εκπληκτικό σύστημα σχεδίου -ζωγραφικής της ABC Παρισίου -μοναδικό στον κόσμο- θα σας τα μάθουν όλα... σπíti σας. Γι' αυτό ξεκινήστε. Όλα είναι μια αρχή. Ένα ξεκίνημα. Αλλά προσέξτε: ένα σωστό ξεκίνημα. Από την Α.Β.С...

Σας στέλνω το σχέδιό μου και περιμένω την απάντησή σας. Ακόμα, παρακαλώ, ταχυδρομήστε μου στην παρακάτω διεύθυνση το δώρο - μολύβι, καθώς και το αναλυτικό τεύχος σχεδίου-ζωγραφικής ABC. Εσωκλείω 50 δραχμές σε γραμματόσημα για έξοδα. Στο ερώτημά σας, αν έχω γράψει άλλη φορά στην ABC, απαντάω: ΝΑΙ ☐ ΟΧΙ ☐

ΟΝΟΜΑ _____

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ _____

_____ Τ.Κ. _____

ΗΛΙΚΙΑ _____ ΤΗΛ. _____

ΣΧΕΔΙΟ - ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Πανεπιστημίου 10, ΑΘΗΝΑ 106 71, ΤΗΛ. 3617811

Τσιμισκή 71, Α' όροφος ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 546 22, ΤΗΛ. 232370

Περίοδος Β'
• Τεύχος 332
Παρασκευή 7 Νοεμβρίου 1986
δρχ. 100

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΩΡΟΣ	
Αντιφάσεις και ανυπαρξία πολιτικής	10
ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΛΩΡΟΣ	
Όλα παίχτηκαν στην «τύχη»...	11
ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΟΥΛΟΓΛΟΥ	
Η απόλυτη μοναξιά ενός τέως Ηγεμόνα	14
ΑΚΗΣ ΚΟΣΩΝΑΣ	
Το τρίπτυχο της Εθνικής συμφιλίωσης	
και η Νέα Δημοκρατία	17
ΡΕΠΟΡΤΕΡ	
ΚΚΕ: Ανάμεσα στη νέα ιθαγένεια και	
στο παλιό διαβατήριο	18
Γ. Φ.	
ΚΚΕ εσ: «Διχαστική» πορεία;	20
ΚΩΣΤΑΣ ΡΑΒΑΝΗΣ	
Μπορούμε έτσι να μιλάμε για νέο φορέα	
της Αριστεράς;	20
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ	
Συνέντευξη με το Σ. Ντεμιρέλ	22
Ελληνοτουρκικός διάλογος μέσω του	
Τύπου	24
ΘΩΜΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ	
Οι εκλογές στη Θράκη	26
Δ. Κ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ	
Τα ναρκωτικά πηλίκαν στο Ευρωκοινο-	
βούλιο	29
Δ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ	
Ελλάς Ελλήνων Καπνιστών	32
Β. ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ	
Η βολική θέση	35
Γ. Η. ΧΑΡΗΣ	
Ζήτω το Ελληνικό τραγούδι	40
Γ. Δ. ΓΑΡΠΟΖΗΣ	
Μια αμοιβαία προκατάληψη	42
Γ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	
ΑΝΤΙΣΕΙΣΜΙΚΟΣ	
Σεισμοί και επιστημονικοί μετασεισμοί	46
ΒΑΣΙΑ ΚΑΡΚΑΓΙΑΝΝΗ-	
ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑ	
Μια Έκθεση που δεν έγινε	48
ΜΙΣΕΛ ΤΟΥΡΝΙΕ	
«Είμαι ένας παραμυθάς...»	50
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
ΑΝΤΗΝΩΡ	
Ακυβέρνητες πολιτείες...	4
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	6
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	38
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ	44
ΔΙΑΛΟΓΟΣ	53

ΜΕΘΥΣΜΕΝΟ ΚΑΡΑΒΙ

ΟΙ ΕΚΛΟΓΕΣ εξέπληξαν, ο ανασχηματισμός απογοητεύσε, η σκανδαλολογία συνταράζει. Μέσα σε διάστημα μικρότερο του μηνός συσσωρεύτηκαν γεγονότα που οι επιπτώσεις τους, αργά ή γρήγορα, θα επιδράσουν καταλυτικά στην πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας. Γιατί αυτή η εντυπωσιακή έναρξη της φετινής χειμερινής περιόδου δεν αποτελεί παρά την ηχώ των όσων ζήσαμε πέρυσι, τις ίδιες ακριβώς ημέρες καληώρα: αναγγελία της οικονομικής πολιτικής, διαγραφές στο ΠΑΣΟΚ και παραίτηση Λαλιώτη από την κυβέρνηση, σκάνδαλο Κρυστάλλη, πραξικόπημα στη ΓΣΕΕ, ένα νεαρό παιδί νεκρό στο Πολυτεχνείο. Το αποτέλεσμα των εκλογών δεν ήταν παρά ηχώ των γεγονότων εκείνων— αποσχολημένη όμως στο ν' αποκρυπτογραφήσει «μηνύματα» η ηγεσία του ΠΑΣΟΚ δεν κατάφερε ν' ακούσει τον εκκωφαντικό αντίλαλο.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ μεθυσμένο καράβι το ΠΑΣΟΚ, κάνει νερά από παντού. Η αίσθηση της αλλαγής του πολιτικού σκηνικού, της ανατροπής του συσχετισμού δυνάμεων που δημιούργησε το αποτέλεσμα των εκλογών απαντήθηκε από το κυβερνών κόμμα με μια εκπληκτικής προκλητικότητας περιφρονητική κίνηση αδιαφορίας, τον ανασχηματισμό. Το λιγότερο που μπορούμε να πούμε είναι ότι αποτελούσε την έκφραση αρρωστημένης, ανασφαλούς, αυτοπεποίθησης. Μέσα σε λίγες μόνο μέρες την αντικατέστησαν πανικόβλητες κινήσεις για την πρόληψη του ενδεχομένου να δούμε και με τα μάτια μας πραγματικότητες που ήδη ενοχλούν αφόρητα την όσφρησή μας. Οι διαχειριστές της πολιτικής εξουσίας μοιάζουν να απειλούνται πια όχι μόνο με τη μικρή καθημερινή, συνεχή φθορά που προκαλούσε το «ύφος και το ήθος» τους αλλά από καταστάσεις που οι ίδιοι δημιούργησαν και δεν μπορούν πια να ελέγξουν. Και δεν πρόκειται βέβαια να τους σώσει η επίκληση των προ εικοσαετίας αμαρτημάτων του κ. Μητσοτάκη!

ΟΜΩΣ το πρόβλημα δεν είναι αν στο άμεσο μέλλον θα ελεγχθεί ή όχι η φετινή κρίση αλλά ότι οι επιπτώσεις της θα σωρευτούν σ' αυτές της περυσινής, όπως και οι επιπτώσεις όσων ακολουθήσουν. Και όλα, δείχνουν πως το ΠΑΣΟΚ δεν είναι σε θέση ν' αντισταθεί, ν' αλλάξει πλώρη, να επιβραδύνει έστω τη μοιραία πορεία προς το ναυάγιο, την αὐτανδρο καταβύθιση. Όλα δείχνουν πως η αντίστροφη μέτρηση έχει αρχίσει— το ερώτημα είναι πόσο γρήγορα τρέχουν τα χρονόμετρα, κατά πόσο θα επιταχύνει το ρυθμό τους η επόμενη αυτοκαταστροφική κίνηση.

ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΜΕ να πούμε ότι χαιρόμαστε γι' αυτήν την πορεία του «κινήματος της αλλαγής» λυπόμαστε όμως ακόμη περισσότερο γιατί το ναυάγιο του ΠΑΣΟΚ από τη μια οδηγεί σε πικρό αδιέξοδο όσους πίστεψαν κι αγωνίστηκαν και από την άλλη φαίνεται να συμπαρασύρει και την υπόλοιπη αριστερά. Και ν' αναδεικνύεται ξανά ως μόνη «ρεαλιστική λύση» το αδιέξοδο της επανόδου της ΝΔ στην εξουσία.

ΔΙΑΤΗΡΟΥΜΕ όμως την ελπίδα πως τα δύο κόμματα της κομμουνιστικής αριστεράς δεν έχουν εντελώς χάσει τα ανακλαστικά τους· πως θα συνειδητοποιήσουν, επιτέλους, ότι για το διπολισμό ευθύνονται κι αυτά αφού δεν καταφέρνει κανένα τους να πείσει ότι αποτελεί «τρίτο πόλο». Κι οι πιθανότητες να γίνει κάτι τέτοιο ολοένα θα μειώνονται όσο οι επισκέψεις του κ. Φλωράκη στη Μόσχα θα εξακολουθούν να ερμηνεύονται ως κρίσιμης σημασίας γεγονότα για την πολιτική του ΚΚΕ και όσο οι βαρετές πλέον συγκρούσεις στο εσωτερικό του ΚΚΕ Εσωτερικού προσλαμβάνονται από την κοινή γνώμη ως διένεξη μεταξύ αυτών που θέλουν να επιβιβαστούν στο βυθιζόμενο κυβερνητικό σκάφος και όσων θέλουν να δημιουργήσουν τη δική τους ανανεωτική ασκητική κομμουνιστική αίρεση. Ίσως να υπάρχει ακόμη και παρὸς για ν' αναλογισθούν και να πράξουν τα δύο κόμματα. Διανοητικά θα αναλώσουν κι αυτά την ιστορική τους αδράνεια και τη μυωπική οπτική τους.

ΠΟΣΗ ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ απέμεινε στο ΠΑΣΟΚ και την κυβέρνησή του; Ποιός δίνει πίστη, σήμερα, σε μια υπουργική δήλωση ή κυβερνητική ανακοίνωση ή «διευκρίνιση» (ή «σχόλιο» ή «διαβεβαίωση») του όποιου κυβερνητικού εκπροσώπου; Ποιός πιστεύει λ.χ.— για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι— ότι το νέο υπουργικό συμβούλιο είναι μια... «μάχιμη σοσιαλιστική κυβέρνηση», ότι το ΠΑΣΟΚ «είναι ένα και ενιαίο» ή ότι τα προβλήματα που ανέκυψαν, στην υπόθεση της αγοράς της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδας, οφείλονται, αποκλειστικά, στους αυθαίρετους χειρισμούς κάποιου προσωρινού— πλὴν «πρασινοφρουρού»— κυβερνητικού επιτρόπου;

ΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ αυτά, μια μόλις εβδομάδα μετά τη συγκρότηση του νέου, όγδοου κατά σειρά, υπουργικού συμβουλίου (διάβαζε: ένα κάθε 7,5 μήνες...), απασχολούν όχι μόνο τους πολιτικούς αναλυτές, αλλά και όλους τους φίλους και οπαδούς του ΠΑΣΟΚ (ακόμα και υπουργούς!), οι οποίοι πτοημένοι— «αποτεθαρρημένοι»— αποτείνονται προς το Καστρί για να διατυπώσουν την απορία τους: «Πες μας που πάμε, πες μας που πας, αρχηγέ;». Και ο αρχηγός, αφού είπε ό,τι είχε να πει— ότι, δηλαδή, το ΠΑΣΟΚ «δεν είναι ένας εφήμερος και προσωρινός πολιτικός θεσμός», ότι χρειάζεται «μια νέα ιδεολογική και πολιτική εμπνευση, που να ξαναδίνει φως στους μεγάλους στόχους», ότι πρέπει να διαμορφωθεί «μια νέα σχέση ανάμεσα στην κυβερνητική εξουσία και την κοινωνία» και άλλα τινά— περιέπεσε και πάλι στην απομόνωσή του.

Ποιά η «επόμενη κίνηση»;

ΓΙΑ ΤΗΝ απομόνωση αυτή του αρχηγού (οι σχετικές πληροφορίες προέρχονται από το ίδιο το περιβάλλον του), δίνονται διάφορες ερμηνείες: Ο πρωθυπουργός— επιμένουν οι πληροφορίες— έχει απογοητευθεί από την απόδοση των στενότερων συνεργατών του... Ο πρωθυπουργός δεν περίμενε ότι δήμαρχοι της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης θα αναδεικνύονταν, τελικά, οι Έβερτ, Ανδριανόπουλος και Κούβελας... Ο πρωθυπουργός «κατεπλάγη» όταν διαπίστωσε ότι ακόμα και ο φιλικός του Τύπος, ακόμα και το «υπόδειγμα ανεξάρτητης εφημερίδας» (η «Αυριανή»...) υποδέχθηκαν τον τελευταίο ανασχηματισμό με επικριτικούς τίτλους ή με ευχολόγια του τύπου: «Ο Θεός να βάλει το χέρι του»... Για όλους αυτούς τους λόγους— αναφέρουν οι ίδιες οι πληροφορίες— ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου «έχει κλεισθεί στον εαυτό του», αποφεύγει τους συνεργάτες του και μελετά, με τη βοήθεια ενός μικρού, προσωπικού κομπιούτερ, την «επόμενη κίνηση» του.

ΓΙΑ ΤΗΝ «επόμενη» αυτή κίνηση, δεν υπάρχουν— μέχρι στιγμής— στοιχεία ή ενδείξεις. Ο τέως πρόεδρος της Δημοκρατίας Κ. Καραμανλής (αν οι σχετικές πληροφορίες είναι ακριβείς) πιστεύει λ.χ. ότι, «εκεί που έφθασαν τα πράγματα», δυο κινήσεις «απομένουν στον Ανδρέα»: Να καθιερώσει την απλή αναλογική και να επιχειρήσει το άλμα στην προεδρία της Δημοκρατίας, με την προκήρυξη πρόωρων εκλογών. Την απλή αναλογική υποδεικνύουν, ως λύση, και αρκετοί από τους σημερινούς ή πρώην υπουργούς (ανάμεσά τους και ο πρώην υπουργός Προεδρίας Απ. Λάζαρης), πέρα, βέβαια, από την πάγια θέση του ΚΚΕ και του ΚΚΕ Εσωτερικού, υπέρ της απλής αναλογικής. (Τη θέση αυτή επανέφερε ο Χαρ. Φλωράκης κατά την πρόσφατη συνάντησή του με τον πρωθυπουργό, ενώ ο Λ. Κύρκος, μιλώντας στην τελευταία σύνοδο της ΚΕ του ΚΚΕ Εσωτερικού, κάλεσε την κυβέρνηση να δεσμευθεί, από τώρα, ότι «οι προσεχείς εκλογές θα γίνουν με απλή αναλογική και ότι η επεξεργασία του σχετικού νομοσχεδίου θ' αρχίσει από τώρα»).

ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ συνθέτουν, βέβαια, τοποθετήσεις τρίτων— και όχι του ίδιου του πρωθυπουργού. Ο οποίος, μιλώντας στην πρώτη συνεδρίαση του νέου υπουργικού συμβουλίου, προσπάθησε να δώσει την αίσθηση ότι, επιτέλους, τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών δεν είναι τόσο τρομερά! «Αρνούμεθα— είπε— ότι οι δημοτικές εκλογές αποτελούν καταγραφή κομματικών δυνάμεων, πολύ περισσότερο που το ΠΑΣΟΚ επέλεξε τον δρόμο της μη κομματικοποίησης»... Όσο για την απλή αναλογική, περιορίστηκε να δηλώσει ότι «δεν μπορεί, κάθε στιγμή, να επιδιώκεται η άρση της αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ, με την επιστράτευση ενός εκλογικού νόμου που εμφανίζεται ως η πεμπτούσια των στόχων της παραδοσιακής Αριστεράς».

ΟΠΩΣ ΗΤΑΝ φυσικό, οι δηλώσεις αυτές του πρωθυπουργού ενίσχυσαν την άποψη όλων εκείνων που επιμένουν ότι «το ΠΑΣΟΚ δεν πήρε κανένα μήνυμα από τις εκλογές» και ότι, σε πείσμα μιας πραγματικότητας που βοά, εξακολουθεί να πιστεύει στο πλάσμα της «αυτοδυναμίας» του. Όσο για την προοπτική ενός «καλύτερου ΠΑΣΟΚ»— που θ' αρχίσει να διαφαίνεται στο...έκτο ή έβδομο έτος της παραμονής του στην εξουσία— μάλλον δεν συγκεντρώνει πολλές πιθανότητες, καθώς η «πράσινη γραφειοκρατία», το «πράσινο στρώμα» ή τα φαινόμενα του «πρασινοφρουρισμού» ή του «αυριανισμού», κ.ά., πληθύνονται από χρόνο σε χρόνο!

ΩΣΤΟΣΟ, παραμένει γεγονός ότι, οι προς τα έξω δηλώσεις του κ. Α. Παπανδρέου, δεν αναστέλλουν ούτε τους προβληματισμούς, ούτε τις αγωνίες του: Μήπως, πράγματι (αναρωτιέται ο ίδιος) έληξε η περίοδος της αυτοδυναμίας μας; Μήπως πράγματι, πρέπει να εθισθούμε στην ιδέα ενός άλλου πολιτικού σκηνικού και στην ιδέα των συμμαχικών κυβερνήσεων; Μήπως μια

**Κυκλοφορεί ο 23ος τόμος του ΑΝΤΙ
β' εξαμήνου 1985 (τεύχη 294-307)**

προσωπική λύση (που θα βοηθούσε και τον τόπο) θα ήταν το πέρασμά μου στην προεδρία της Δημοκρατίας; Τέλος, μήπως ο καταλληλότερος χρόνος, για τη διενέργεια πρόωρων εκλογών, θα ήταν η άνοιξη του 1987;

ΑΠΟ ΤΗΝ πλευρά της η Νέα Δημοκρατία μελετά, κι αυτή το νέο πολιτικό σκηνικό, όπως διαμορφώθηκε μετά την επιτυχία της στις δημοτικές εκλογές, και προσπαθεί να χαράξει τη δική της τακτική.

ΠΡΩΤΗ επιδίωξη της ηγεσίας της: Το «νέο πρόσωπο» με το οποίο κατέβηκε στις εκλογές και κέρδισε τους τρεις μεγάλους δήμους της χώρας, «να διατηρηθεί, οπωσδήποτε». (Σήμερα, είναι πια κοινός τόπος ότι τα διχαστικά, εμφυλιοπολεμικά συνθήματα που επιστράτευσε το ΠΑΣΟΚ, στο δεύτερο γύρο, για να εκβιάσει τις μάζες της Αριστεράς, κάτω από το σύνθημα «ΠΑΣΟΚ ή ΔΕΞΙΑ», έφεραν το αντίθετο, ακριβώς, αποτέλεσμα). Δεύτερη επιδίωξη: Να επιβραδύνει, στο μέτρο του δυνατού, τη διενέργεια πρόωρων εκλογών. Η ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας πιστεύει ότι δεν πρέπει να βιασθεί να θέσει η ίδια θέμα γενικών εκλογών και ότι είναι προτιμότερο «να αφεθεί το ΠΑΣΟΚ να φθαρεί ακόμα περισσότερο» — ακριβέστερα «να καταρρεύσει κάτω από το βάρος της δικής του χρεωκοπίας και των δικών του ανομιμάτων» (διάβαζε «σκανδάλων»). Τρίτη επιδίωξη: Να πείσει η ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας ότι μόνον αυτή — και όχι οι «ασταθείς» συμμαχικές κυβερνήσεις... μπορεί να προσφέρει «εναλλακτική λύση»!

ΦΥΣΙΚΑ τα περί «σκανδάλων», «ανομιμάτων», κ.ά., βρήκαν πρόσφορο έδαφος, με αφορμή το «θρίλερ» της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδας και τις κυβερνητικές παλινωδίες γύρω από το θέμα αυτό. (Λεπτομέρειες σε άλλες στήλες). Το θέμα βρίσκεται, θα έλεγε κανείς, ακόμα εν εξελίξει, καθώς λείπει η διαφάνεια και πολλές «λεπτομέρειες» δεν είναι γνωστές. Ωστόσο, δε χωρεί αμφιβολία ότι οι παλινωδίες αυτές δεν είναι άσχετες με την προσπάθεια που κατέβαλαν αντιμαχόμενα οικονομικά συμφέροντα (έστω και αν όλα εμφανίστηκαν ως ομάδες στήριξης του ΠΑΣΟΚ!) να βραχυκυκλώσουν την κυβέρνηση και να αποσπάσουν — η κάθε ομάδα για λογαριασμό της, — το πράσινο φως...

Και η μεν παρουσία αντιμαχόμενων οικονομικών συμφερόντων μέσα στη λογική του συστήματος, είναι κάτι το πολύ θεμιτό. Εκείνο που καταπλήσσει είναι η απουσία κυβερνητικής πολιτικής και οι «δεσμεύσεις» που είχαν αναλάβει διάφοροι κυβερνητικοί παράγοντες να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα αυτά, αν και αντιμαχόμενα! Η ομάδα Γ. Κοσκωτά λ.χ., θεώρησε ως κάτι το πολύ φυσικό να διεκδικήσει, για λογαριασμό της, την Τράπεζα, μια και η κυβέρνηση διακηρύσσει, τον τελευταίο καιρό, την απόφασή της να «ενθαρρύνει την ιδιωτική πρωτοβουλία»! Και οι κυβερνητικοί παράγοντες που υποστήριξαν την πώληση των μετοχών της Τράπεζας στην ομάδα Κοσκωτά, σκέφθηκαν ακριβώς το ίδιο! Κάποιοι άλλοι κυβερνητικοί παράγοντες, όμως, θυμήθηκαν, ξαφνικά, ότι, εκτός από την «ιδιωτική πρωτοβουλία», υπάρχει και ο «σοσιαλιστικός μετασχηματισμός» (διάβαζε ο «δημόσιος τομέας») και «παρενέβησαν παρά τω πρωθυπουργώ» — την τελευταία στιγμή — για να μη δοθεί η Τράπεζα στον κ. Γ. Κοσκωτά... Η παρέμβαση αυτή, θα ήταν επίσης θεμιτή, αν οι δεύτεροι αυτοί κυβερνητικοί παράγοντες κινούνταν στο όνομά του... «σοσιαλισμού» και όχι (όπως φαίνεται) για λογαριασμό κάποιων άλλων αντιμαχόμενων συμφερόντων!

ΕΤΣΙ, ΟΜΩΣ, τίποτε δεν προχωρεί. Και όσο και αν ο πρωθυπουργός δηλώνει ότι το ΠΑΣΟΚ «είναι ένα και ενιαίο», αποδεικνύεται ότι μάλλον έχουμε να κάνουμε με κάποια ακυβέρνητη πολιτεία, χωρίς πολιτική, χωρίς συνοχή, όπου η δεξιά της δεν γνωρίζει τι ποίη η αριστερά της... Πού είναι η διαφάνεια στις κυβερνητικές αποφάσεις; Πού οι «σταθερές συντεταγμένες» της κυβερνητικής πολιτικής και πού η «λαϊκή συμμετοχή»;

ΦΤΗΝΟΙ...ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΕΣ!!

Τι είδους «σχέδια αποσταθεροποίησης»;

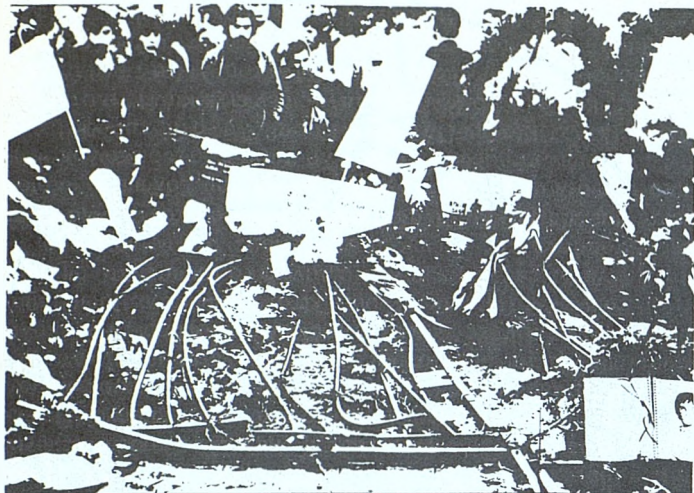
ΜΕΣΑ Σ' ΑΥΤΗ την ακυβερνησία, επανέρχονται κάποιες παλαιότερες πληροφορίες περί «σχεδίων αποσταθεροποίησης», τα οποία εξυφαίνονται «από Αμερικανούς σε συνεργασία με την Δεξιά», κλπ., με στόχο τον πρωθυπουργό κ. Α. Παπανδρέου. Τις πληροφορίες αυτές διοχετεύει, κυρίως, η πρωινή έκδοση της «Αυριανής» (ο «Δημοκρατικός Λόγος»), ενώ η ίδια η «Αυριανή» βεβαιώνει ότι «η Δεξιά είναι έξω από την πόρτα μας» και «προειδοποιεί» όχι μόνο την κυβέρνηση, αλλά και τους βουλευτές και τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, ότι «αν μας παραδώσουν στα χέρια του Μητσotάκη, ο λαός θα τους κυνηγήσει με ρόπαλα»!

ΦΥΣΙΚΑ ΟΙ Αμερικάνοι δεν έπαυσαν να έχουν πολύ συγκεκριμένους στόχους, ο σημαντικότερος των οποίων — σε ό,τι αφορά τον ελληνικό χώρο — είναι η διατήρηση εδώ της στρατιωτικής παρουσίας τους. Από την άλλη, καθώς επίκειται η συνάντηση του υπουργού Εσωτερικών Κ. Παπούλια με τον Αμερικανό ομόλογό του Τζώρτζ Σούλτς, είναι εύλογο να εντείνουν την πίεσή τους, προκειμένου να διαπραγματευθούν από καλύτερες θέσεις. Όλα αυτά, ωστόσο, δεν αποδεικνύουν (χωρίς και ν' αποκλείουν...) την ύπαρξη οποιουδήποτε «σχεδίου αποσταθεροποίησης», πολύ περισσότερο όταν οι πάντες ξέρουν ότι η Ουάσιγκτον προτιμά μια κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία (προκειμένου να υπογραφεί η όποια νέα συμφωνία για τις βάσεις), παρά οποιαδήποτε άλλη συντηρητική ή «συμμαχική» κυβέρνηση.

ΑΛΛΑ, ΑΚΡΙΒΩΣ γι' αυτό, δεν είναι λίγοι οι σχολιαστές εκείνοι που διερωτώνται μήπως, πίσω από τα δημοσιεύματα αυτά, προωθείται και πάλι μια τακτική αποπληροφόρησης του λαού, στο όνομα κάποιων «εθνικών κινδύνων» ή στο όνομα κάποιας αναπόδραστης «ρήξης» που «πρέπει να επανέλθει» για να αποκατασταθεί το καλό όνομα ενός «μαχόμενου» — και «ουδέποτε συμβιβαζόμενου» — ΠΑΣΟΚ...

ΑΝΤΗΝΩΡ

ANTI-ΘΕΣΕΙΣ

ΤΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Αναμένεται, χωρίς να έχει γίνει γνωστό ακόμα το πρόγραμμα των εκδηλώσεων, να γιορτασθεί με τον συνήθη τρόπο η επέτειος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου. Είναι ασφαλώς κοινότητα να επαναλάβουμε τα περί χαρακτήρα του γιορτασμού και να υπενθυμίσουμε τις σημερινές συνθήκες μέσω των οποίων καλούμαστε να μετέχουμε στις εκδηλώσεις. Γιατί προφανώς αναμνήσεις εθνικών επετείων από τους σχολικούς εορτασμούς και εκδηλώσεων μουσειακού χαρακτήρα όλοι έχουν.

Ωστόσο η λαϊκή εξέγερση του Νοέμβρη του '73 έχει όχι μόνον ιστορική σημασία, αλλά αποτελεί και σήμερα σημείο αναφοράς και αφετηρίας. Εμπεριέχει δηλαδή όλα εκείνα τα στοιχεία που μπορούν να δώσουν την αφορμή μιας διαφορετικής τοποθέτησης απέναντι στο γεγονός ως ιστορικό, αλλά και τις μετέπειτα διαστάσεις του. Η κομματική εκμετάλλευση και ο χαρακτήρας των εκδηλώσεων δεν ήταν προφανώς οι μόνες αιτίες που μεταφέρουν το Πολυτεχνείο σε ένα άλλο πεδίο: Αυτό του «μουσείου», της μυθοποίησης και της μεταφυσικής. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει διαφορετικό πεδίο. Εκεί ακριβώς βρίσκονται και οι ευθύνες της Αριστεράς στο βαθμό που δεν κατόρθωσε να αντισταθεί αποτελεσματικά σ' αυτή τη μεταφορά, αλλά συνετέλεσε και η ίδια με την πρακτική και την ιδεολογία της.

Πολιτική και «ηθικισμός»

Η εντολή του πρωθυπουργού κ. Α. Παπανδρέου να κινείται άμεσα η διαδικασία ενώπιον της Δικαιοσύνης για κάθε καταγγελία που αφορά τη διαχείριση της δημόσιας περιουσίας δημιουργεί, έστω και με καθυστέρηση έξι ημερών, την εντύπωση ότι ο πρωθυπουργός είναι αποφασισμένος να «πατάξει» τα σκάνδαλα, αλλά και κάθε περίπτωση κακής διαχείρισης. Χρειάστηκε ωστόσο να έχουν προηγηθεί μια σειρά γεγονότα και να δημιουργηθεί η γνωστή εικόνα των προηγούμενων ημερών για να υπάρξει μια αντίδραση. Τώρα οι υπουργοί και οι διοικητές των οργανισμών όταν αντιλαμβάνονται ατασθαλίες θα πρέπει να ενημερώνουν τον νομικό σύμβουλο του πρωθυπουργού και να προσφεύγουν στη Δικαιοσύνη.

Η πρωθυπουργική εντολή κυρίως στοχεύει να διασκεδάσει την αντίδραση της κοινής γνώμης για τα όσα έγιναν την προη-

γούμενη εβδομάδα και δεν ομιλεί για τα αίτια της κακής διοίκησης. Τα προβλήματα διοίκησης δεν σημαίνει ότι θα πάψουν να υπάρχουν με την «καταγγελία των κακών». Και αυτό γιατί είναι αποτέλεσμα έλλειψης πολιτικής, στόχων, σαφών επιδιώξεων, διαφανών διαδικασιών και συγκεκριμένου προγραμματισμού. Στο βαθμό επομένως που αυτά δεν θίγονται ή αντιμετωπίζονται ως δευτερεύοντα η κακή διαχείριση θα συνεχισθεί και στο σύντομο μέλλον θα ακουστούν άλλα, για σκάνδαλα κλπ.

Δηλώσεις παρόμοιου περιεχομένου έχουν ακουσθεί και στο παρελθόν. Όμως δεν ανέτρεψαν, ούτε τροποποίησαν καταστάσεις. Μπορεί να προφυλάσσουν ή να είναι ιδιαίτερα επωφελείς, γιατί δίνουν την εντύπωση ότι υπάρχουν κάποιοι «κακοί», ολίγοι όμως, αλλά όλα τα υπόλοιπα είναι σωστά. Αυτό όμως δεν συνιστά πολιτική, ούτε μπορεί να ανατρέψει «νοσηρές» καταστάσεις. Πρόκειται απλώς για ηθικού χαρακτήρα επικλήσεις— και πάντως υποκριτικές— οι οποίες δεν μπορούν να κατευθύνουν πολιτικά την κρατική μηχανή και τη δημόσια διοίκηση.

Χρειάζεται συνεπώς μια πολιτική και όχι «ηθικιστική» στάση, η οποία δεν αφορά μόνο τη δημόσια διοίκηση, αλλά και το ίδιο το κόμμα, του οποίου ο πρωθυπουργός προϊστάται. Και τούτο γιατί η διαπλοκή κόμματος - κυβέρνησης - δημόσιας διοίκησης είναι προφανής, αλλά και γιατί όταν στο ίδιο το κόμμα δεν υπάρχουν διαφανείς διαδικασίες αυτού του χαρακτήρα η λειτουργία μεταφέρεται και σε άλλα επίπεδα με διάφορες μορφές. Δεν νομίζουμε ότι χρειάζεται εδώ να αναφερθούν συγκεκριμένες περιπτώσεις και παραδείγματα. Τα ουσιαστικά λοιπόν προβλήματα πολιτικής εξακολουθούν να υπάρχουν. Και δυστυχώς η εντολή του πρωθυπουργού δεν αναφέρεται σ' αυτά.

ΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΣΤΟ ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ

Ποικίλες και αντιφατικές ήταν οι τουρκικές αντιδράσεις για το αεροδρόμιο στο Καστελλόριζο. Ο τουρκικός Τύπος εξέφρασε την ανησυχία του, επισημαίνοντας ότι τώρα συμπληρώθηκε η αλυσίδα των ελληνικών αεροδρομίων στο Αιγαίο, και υπενθύμισε την ύπαρξη δεκατριών αχρηστευμένων τουρκικών αεροδρομίων στο Τσανάκκαλε, την Μαρμαρίδα, την Μάνισα κλπ. Επίσης, πρόβαλε τον ισχυρισμό ότι το Καστελλόριζο αποτελεί σημείο διαφυγής Τούρκων προς την Ελλάδα και κόμβο λαθρεμπορίου και ότι με τη λειτουργία του αεροδρομίου και την ανετότερη διακίνηση φυγέδων και λαθρεμπόρων θα αυξηθούν τα προβλήματα της Ελλάδας με την Τουρκία.

Αντίθετα, η τουρκική κυβέρνηση αρχικά έδειξε πλήρη αδιαφορία, χαρακτηρίζοντας «γελοία» την ενέργεια της Ελλάδας να κατασκευάσει αεροδρόμιο σ' ένα πολύ μικρό νησί, με ελάχιστους κατοίκους και ανύπαρκτη τουριστική κίνηση, τη στιγμή που αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Βαχίτ Χαλέφогλου δήλωσε «άγνοια» και ο πρωθυπουργός Τουρκκούτ Οζάλ επισήμανε ότι «το αεροδρόμιο δεν θα πρέπει να αξιολογηθεί ως πρόκληση πολέμου, που στρέφεται εναντίον της Τουρκίας». Και πρόσθεσε: «Πρόκειται για ένα πολύ μικρό νησί. Γιατί να το εξοπλίσουν».

Πάντως, δυο μέρες αργότερα και κάτω από τις έντονες επικρίσεις του τουρκικού Τύπου για τη «μετριοπαθή» στάση του Οζάλ στο θέμα αυτό, ο εκπρόσωπος του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Γιαλίμ Εράλπ δήλωσε: «Η Τουρκία δεν μπορεί να αντιληφθεί την σκοπιμότητα του αεροδρομίου αυτού. Θα παρακολουθεί από κοντά τους σκοπούς για τους οποίους το χρησιμοποιεί η Ελλάδα. Πάντως, η ελληνική αυτή ενέργεια δεν στηρίζεται στο Διεθνές Δίκαιο, και γι' αυτό το λόγο κανένα κράτος δεν θα πρέπει να μοιραστεί την ευθύνη αυτή».

Τέλος, η Κεντρική Επιτροπή του Αριστερού Δημοκρατικού Κόμματος κατηγόρησε για ανευθυνότητα και ολιγωρία την τουρκική κυβέρνηση, κρίνοντας ότι αντιμετωπίζει με επιπολαιότητα το όλο θέμα και κάλεσε τον Οζάλ να εφαρμόσει και πάλι τη δυναμική πολιτική που ακολούθησε η Άγκυρα την περίοδο 1974-1980.

ΖΑΡΝΤΙΝΙΕΡΕΣ

Το θέμα είχε απασχολήσει και πριν το '81 το ΑΝΤΙ, και μάλιστα έναν εκλεκτό σήμερα, τώως συνεργάτη του, που είχε σχολιογραφήσει σχετικά: οι εργασίες που γίνονται στην Αμερικανική πρεσβεία, επί της οδού Πέτρου Κόκκαλη, έχουν αναστατώσει κυκλοφοριακώς την περιοχή.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι μετά τις επιθέσεις των παγιδευμένων φορτηγών στις Δυτικές Πρεσβείες της... Βηρυττού, η πρεσβεία των ΗΠΑ στην Αθήνα, δικαιούται να παίρνει τα προστατευτικά μέτρα που θεωρεί αναγκαία. Αυτό όμως που δεν θα έπρεπε να κάνει —και οι Αμερικανοί πολίτες θα συμφωνούσαν σε αντίστοιχη περίπτωση— είναι να περιορίσει το πλάτος του δρόμου στο ήμισυ και να καταργήσει εντελώς το πεζοδρόμιο, όπως συμβαίνει σήμερα, παρανόμως. Φυσικά δεν ξέρουμε αν ο κ. Καψής, θα είχε το χρόνο να ασχοληθεί με ένα θέμα δευτερεύον, τη στιγμή που πρέπει να διαικπεραιώσει τις σοβαρότατες ελληνοαμερικανικές διαπραγματεύσεις. Δεν ξέρουμε επίσης αν ο κ. Παπούλιας ή ο κ. Πάγκαλος, θα είχαν τον διαθέσιμο χρόνο και τη σχετική πρόθεση. Αλλά τι φταίνε καθημερινώς τόσο επωχούμενοι να συνωστίζονται στο μισό δρόμο, και εμείς οι δυστυχείς γείτονες-πεζοί, να μην έχουμε πεζοδρόμιο να περπατήσουμε, επειδή η Αμερικανική πρεσβεία αποφάσισε να τοποθετήσει «ζαρντινιέρες»;

«ΡΑΔΙΟ-ΑΝΤΙΛΑΛΟΣ»: ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ...

Μετά από πολλά έτη, τρία τον αριθμόν, η λαβίς της Δικαιοσύνης τιμά γι' άλλη μια φορά το ΑΝΤΙ, για την απόπειρά του, τον Δεκέμβριο του 1983, να διεκδικήσει συμβολικά το δικαίωμα στην ελεύθερη έκφραση στο χώρο των ερτζιανών.

Είναι αλήθεια, ότι μας επιφυλάχθηκε μία μεταχείριση —ήδη από την πρώτη στιγμή που ο κ. Εισαγγελέας πραγματοποιούσε την εισβολή του στο χώρο του «εγκλήματος»— που πόρρω απέχει της βαρβαρότητας η οποία χαρακτηρίζει τη δίωξη ενός απλού ερασιτέχνη. Αυτή η «ευμένεια» αποτέλεσε ήδη ένα πρόκριμα για την καθυστέρηση με την οποία θα αντιμετωπίζαμε τις συνέπειες της απόπειράς μας στο ακροατήριο κάποιου Τριμελούς.

Κάλλιο αργά παρά ποτέ, λοιπόν: Τούτο το αείποτε δεδομένο των συνεδρήσεων και των πράξεων επίσημων και ανεπίσημων, επώνυμων και ανώνυμων Ελλήνων, δεν εξοικονομεί μόνον τον κατακερματισμό και τη ραστώνη των προτύπων, την ασυνάφεια και την αποσπασματικότητα, αλλά καλύπτει και ορισμένες σκοπιμότητες, ευθέως πολιτικού χαρακτήρα: Όλη αυτή η «γραφειοκρατική» παρέλκυση της δίκης για το «Ράδιο - Αντίλαλο», εκ των πραγμάτων —ή μήπως και στις προθέσεις των αρμοδίων;— οδηγεί στην απονεύρωση της σύγκρουσης και στην εξαλειψή του πολιτικού της χαρακτήρα, έτσι απομακρυσμένη που είναι η φετεινή 10η Νοεμβρίου της δίκης από την αρχική φόρτιση και δημοσιότητα της υπόθεσης.

Είναι αυτονόητο, βέβαια, ότι, έστω και «αργά», εκείνο που θα κριθεί ως «έκνομο» και «παραβατικό» με βάση κάποιες κείμενες διατάξεις που χρονολογούνται από τον καιρό της «εθνοσωτήριου», είναι το δικαίωμα των πολιτών να επικοινωνούν ελεύθερα μεταξύ τους και να κοινωνούν σε αυτό και όσους άλλους πιστούς: είναι το δικαίωμα του καθενός να εκφράζει έμπρακτα, εναλλακτικά, την αντίθεσή του με το πρότυπο του αγγελαίου και υποτελούς υπήκουου, που εκπέμπουν καταιγιστικά οι αδαείς και ανεγκέφαλοι μικρομεσαίοι γραφειοκράτες, που υποδύονται φοβισμένα και άκομψα το ρόλο της ηγεσίας στα μαζικά μέσα ενημέρωσης.

Είναι σε αυτά που θα κριθούν κριτές και κατήγοροι...

ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ

Σημεία των καιρών. Δωροδοκίες, τράπεζες, ακυβερνησία, πολύπλευρη μπαχαλοποίηση της δημόσιας ζωής, ε, δεν ήταν δυνατό να απουσιάσει η «Αυριανή» απ' το «πάρτυ».

Το φύλλο της ακραιφνούς προβοκάτίας, του ασύδοτου λαϊκισμού, το φύλλο που επιμένει (δυστυχώς γι' αυτήν) «να στηρίζει την αλλαγή» εκδηλώθηκε καθαρά την Τρίτη 4/11. Στη δεύτερη σελίδα, ο κ. Ζήσης Τσιριγκούλης προπαγάνδισε ανοιχτά υπέρ της αποφυλάκισης των πρωταιτών του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου '67. Ας δούμε όμως καλύτερα το ίδιο το κείμενο του ορθογράφου από το σημείο και κάτω που αναπτύσσει (!) τη συλλογιστική του:

Πριν λίγες μέρες τόσο η Νέα Δημοκρατία, όσο και το ΚΚΕ, έκαναν έναν ιστορικό συμβιβασμό!

Μας... φλόμωσαν με αγάπες και λουλούδια!

Μας είπαν και τι δε μας είπαν για την... αγάπη τους την ιστορική!

Ότι... συμφιλίωσαν τον ελληνικό λαό!

Ποιο... συμφιλίωση όμως και... ποιο λαό;

Αφού άφησαν το ΜΙΣΟΣ τους να ξεσπάσει επάνω στο ΠΑΝ καταδικάζουν μερικοί - μερικοί!

Τη συμφιλίωση όμως την έκαναν... μονόπλευρη!

Μονόπλευρη... λήθη!

Και δεν είναι μόνο η... λήθη, που σέρβιραν ενάντια στο ΠΑΣΟΚ!

Υπάρχει και άλλη... λήθη που ΚΑΝΕΝΑΣ πολιτικός χρόνια τώρα ΔΕΝ ΤΟΛΜΑΕΙ να την κηρύξει στο λαό.

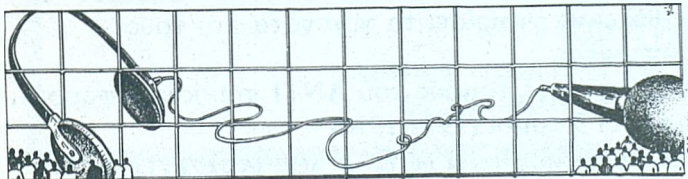
Όχι για κανένα άλλο λόγο.

Επειδή δεν το συμφέρει... κομματικά!

Μη τυχόν και χάσει... ψήφους!

Εγώ όμως αν και δεν είμαι πολιτικός θα την πω (όπως την ξανάπα και άλλοτε) και όποιος θέλει ας με... παρεξηγήσει!

Ας μου χαλάσει το... μητρώο!

Είναι δυνατόν λ.χ. να μιλάμε για... λήθη, όταν οι συνταγματάρχες της χούντας, είναι τόσα χρόνια στη φυλακή;

Είναι δυνατόν να υπάρξει... λήθη και ΟΜΑΛΟΤΗΤΑ όταν υπάρχει και τέτοια πολιτική ΕΚΚΡΕΜΟΤΗΤΑ;

Και μη μου πουν μερικοί ότι οι συνταγματάρχες ευθύνονται για θανάτους και ταλαιπωρίες πολιτών, γιατί θα... ΚΑΤΧΑΣΩ!

Μα η Δεξιά και η Αριστερά, που τα... βρήκαν τώρα κι έγιναν... φιλαράκια καλά... ενάντια στο ΠΑΣΟΚ ΕΥΘΥΝΟΝΤΑΙ για την ΕΞΟΝΤΩΣΗ εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων.

Ξεκλήρισαν λόχους, συντάγματα και μεραρχίες, ένθεν και εκείθεν! Όλος ο ανθός της Ελλάδας χάθηκε στα Βίτσια και τους Γράμμους...

Και μαζί με τον ανθό χάθηκε και η... ρίζα και το... κοτσάνι!

Ας σταματήσουν λοιπόν την... κλάρα!

Γιατί μερικοί - μερικοί μας περνάνε για ηλίθιους...

Η συμφιλίωση ΠΡΕΠΕΙ να είναι ΓΕΝΙΚΗ! Ή να είναι ή να μην είναι...

Διαφορετικά η λήθη της Νέας Δημοκρατίας και του ΚΚΕ είναι για να... γελάμε!

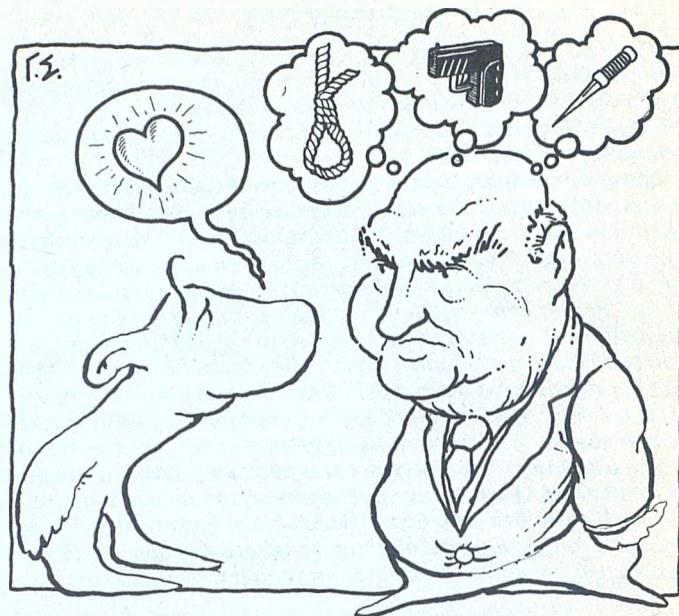
Μέχρι να... ξανακλαύσωμε πικρώς!

Μέχρι τότε που από την πολλή ...λήθη, θα ξαναγίνουμε όλοι... ηΛΗΘΗΟΙ!

Έτσι λοιπόν. Το έντυπο του Ταύρου δεν φροντίζει μόνο για την αναβίωση του εθνικού διχασμού, αλλά προσφέρει και συνταγές για τη συνολικότερη και πιο αποτελεσματική διάλυση της ελληνικής κοινωνίας. Λήθη και εθνική συμφιλίωση χωρίς αποφυλάκιση των χουντικών δεν γίνεται. Αφού το λέει η «μεγαλύτερη και τιμιότερη εφημερίδα στη χώρα», η «εφημερίδα που γκρέμισε τον καραμανλισμό», έτσι θα είναι... Όσο για μας, ποτέ δεν αμφιβάλουμε ούτε για την καταγωγή ούτε για το ρόλο που νομοτελειακά είναι προορισμένη να παίζει η «Αυριανή»...

Να του πάρουν το κομπιούτερ!

Εδώ και αρκετούς μήνες οι πληροφορίες θέλουν τον πρωθυπουργό απομονωμένο από το περιβάλλον του, μονόχωντο, κλεισμένο σε επί τούτου επέκταση της βίλας «Γαλήνη» —συντροφιά με δορυφορική τηλεόραση και «πέρσωναλ κομπιούτερ». Οι πασοκικές πηγές αποδίδουν σ' αυτήν την απομόνωση του πρωθυπουργού (σε συνδυασμό με τις χαρακτηριστικές ιδιομορφίες του) όλα τα δεινά που μαστίζουν το κόμμα και την κυβέρνησή τους.

Είναι γνωστό ότι από την τηλεόραση ενδιαφέρουν τον κ. Παπανδρέου μόνο οι ειδήσεις και δεν είναι δυνατό να τον καθηλώνουν αυτές για τόσες ώρες στο ερμητήριό του. Είναι γνωστό από την άλλη ότι τα «πέρσωναλ κομπιούτερ» οφείλουν τη ραγδαία εξάπλωσή τους όχι τόσο στο ότι εξυπηρετούν αλλά κυρίως στο ότι γοητεύουν το χρήστη: στην Αμερική πλήθος διαζύγια τα τελευταία δύο χρόνια οφείλονται στο ότι οι σύζυγοι παραμελούσαν τα συζυγικά τους καθήκοντα χάριν των κομπιούτερ.

Αν οι συγκλίνουσες πληροφορίες περί απομονώσεως αληθεύουν, πρέπει να συμπεράνουμε πως ο κ. Παπανδρέου έχει υποκύψει στα θέληττρα κάποιου κομπιούτερ και γι' αυτό παραμελεί τα πολιτικά του καθήκοντα. Όσο είναι καιρός —πάρ' τε του το κομπιούτερ! Ή τουλάχιστον αλλάξτε την έγχρωμη οθόνη με μονόχρωμη. Η γοητεία του κομπιούτερ θα μειωθεί κατά πολύ κι ίσως η πολιτική τον ξανακερδίσει.

Προς το παρόν! Απευθυνθείτε μελλοντικά στο **αντί**

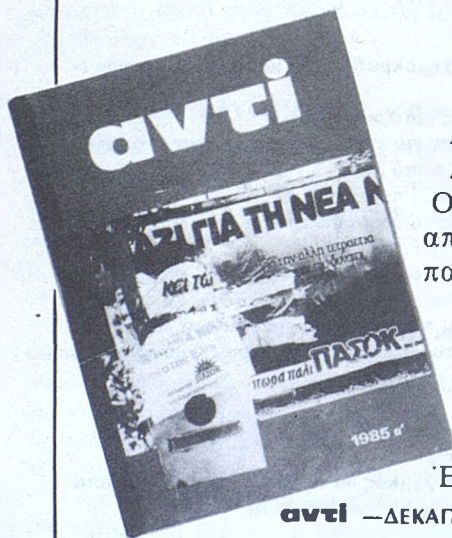
Από το 1974 και μέχρι σήμερα, κάθε δεύτερη Παρασκευή κυκλοφορεί το ANTI.

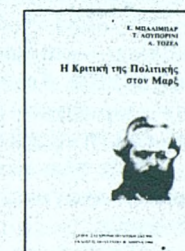
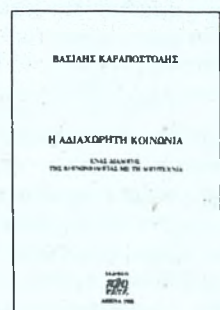
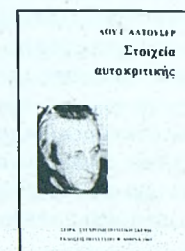
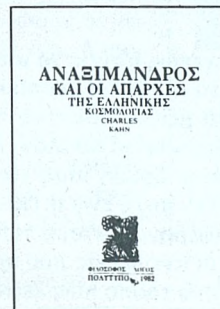
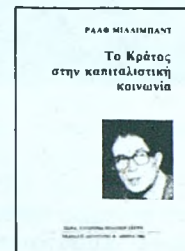
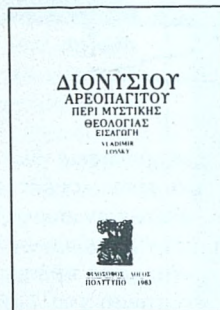
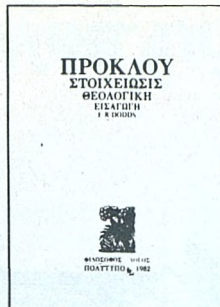
Οι 23 τόμοι του ANTI απομνημονεύουν μια εποχή: από τη Μεταπολίτευση ως τις μέρες μας. Καταγράφουν το πρόσφατο παρελθόν και την καθημερινότητα του παρόντος.

Προβλήματα πολιτικής ιστορίας, ιδεολογίας, πολιτισμού έχουν καταγραφεί στις σελίδες των τόμων του ANTI που είναι χρήσιμοι για να ανατρέχει όποιος θέλει να γνωρίσει τα γεγονότα και τους μηχανισμούς που αποκρύπτονται.

Ζητείστε από τα γραφεία μας τους τόμους του ANTI που κυκλοφορούν. Έχουν ήδη εξαντληθεί οι πρώτοι 5 τόμοι (1974-1976)

αντί —ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΔΗΜΟΧΑΡΟΥΣ 60 121 15 ΑΘΗΝΑ 32.72.713 - 32.72.819

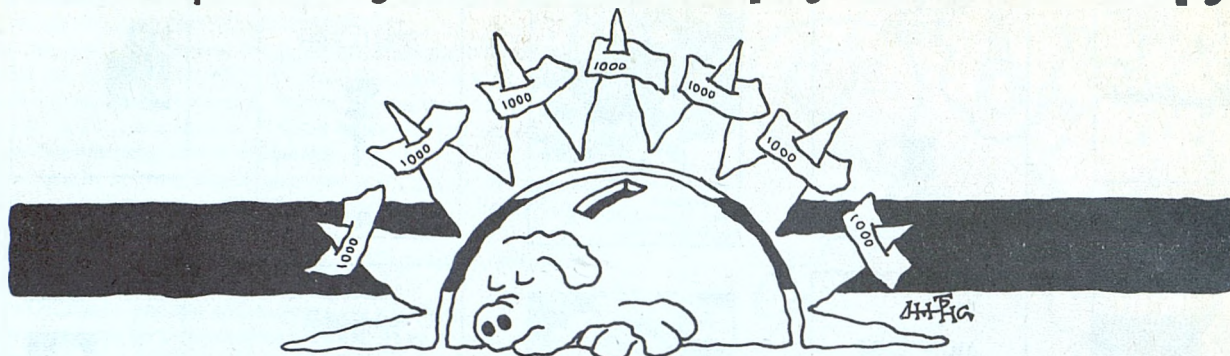

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ», Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία», Τσιμισκή 78

Αντιφάσεις και ανυπαρξία πολιτικής

του Γιάννη Φλώρου

Παρά τις συνεχείς ανακοινώσεις αρμοδίων —κυβερνητικών και άλλων— παραγόντων, παρά τις διαψεύσεις, επιβεβαιώσεις, συνεντεύξεις με αιχμές και υπονοούμενα, αλληλοκατηγορίες και αντιτιθέμενες φήμες, σχετικά με την υπόθεση της διάθεσης των νέων μετοχών της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδας, κανένα από τα ερωτήματα που δημιουργούνται στο μέσο πολιτή και τον κοινό νου δεν έχει απαντηθεί ικανοποιητικά.

Πώς λαμβάνονται οι κυβερνητικές αποφάσεις, ποιοι είναι υπεύθυνοι, πώς υλοποιείται μια πολιτική όταν και εάν υπάρχει, ποια κριτήρια πρυτάνευσαν για να ακολουθηθεί η μία ή η άλλη επιλογή, με ποιους στόχους και ποια ή ποιων συμφέροντα υπηρετεί.

Το μόνο ορατό είναι ότι η κυβέρνηση κατέληξε —και δεν επέλεξε— στη λύση να δοθούν οι νέες μετοχές της τράπεζας του σκανδάλου —και των σκανδάλων απ' το παρελθόν— στην Αγροτική Τράπεζα. Και τούτο όχι γιατί είχε ή έχει διαμορφώσει μια πολιτική εκσυγχρονισμού του τραπεζικού συστήματος και αυτή η επιλογή τη «βοηθά» στην εφαρμογή της, αλλά επειδή εξ ανάγκης έφθασε στην υιοθέτηση αυτής της λύσης. Οι λόγοι, από μια πρώτη «ανάγνωση» του πακτωλού των ανακοινώσεων, είναι προφανείς:

Να διασκεδασθούν τα σοβαρά αναπάντητα πολιτικά ερωτήματα, να καλλιεργηθεί ο εφησυχασμός και να εκτονωθεί το δυσάρεστο πολιτικό κλίμα, από μια «σκανδαλώδη υπόθεση» που έγινε πρωτοσέλιδο για ημέρες ταυτόχρονα με τον ανασχηματισμό και που κάθε άλλο παρά συνηγορούσε στα περι «νέου ήθους και ύφους» της εξουσίας. Αλλά και γιατί θα αναδείκνυε —έστω και από όσα μπορεί να φέρει στην επιφάνεια μια δημοσιογραφική έρευνα πέραν του σκανδάλου— ευρύτερα και σοβαρότερα ζητήματα λειτουργίας της κυβέρνησης, συμφερόντων που υπάρχουν και πολιτικής που διαμορφώνεται. Γιατί είναι αφέλεια να πιστέψει κανείς ότι η λύση που προκρίθηκε σημαίνει και την υιοθέτηση π.χ. μιας πολιτικής ενίσχυσης και διεύρυνσης του δημοσίου τομέα με σαφείς στόχους, επειδή ακριβώς εδώ και ένα χρόνο οι προσπάθειες της κυβέρνησης αλλού στοχεύουν. Όπως επίσης αφέλεια θα ήταν να θεωρηθεί ότι μια άλλη λύση —«κακή» αυτή, να δοθεί π.χ. η ΤΚΕ στον ιδιωτικό τομέα —συνεπάγεται μια διαφορετική πολιτική, η οποία θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα για την οικονομική κατάσταση, αφού η κυβέρνηση δίνει «δείγμα γραφής» και «κάνει ό,τι μπορεί».

Αντίθετα η εικόνα που έδωσε η κυβέρνηση, με τον όλο χειρισμό της ΤΚΕ είναι η εικόνα μιας κυβέρνησης χωρίς άποψη, χωρίς πολιτική θέση για το τι επιδιώκει όταν μιλάει για δημόσιο τομέα και πού στοχεύει όταν προσκαλεί τον ιδιωτικό τομέα. Η εικόνα αυτή γίνεται χειρότερη ακόμη, στο βαθμό που χαρακτηρίζει την κυβέρνηση, ως μία κυβέρνηση σπαρασσόμενη από εσωτερικές αντιθέσεις, ανταγωνισμούς για τη νομή της ε-

ξουσίας και τις εξυπηρετήσεις ιδίων συμφερόντων. Αλλά επειδή η κυβέρνηση δεν είναι «ουδέτερη», ούτε λειτουργεί εκτός των υπαρχόντων ιδιωτικών συμφερόντων, κοινωνικών ανταγωνισμών, αλληλοσυγκρουόμενων οικονομικών συγκροτημάτων που διαπλέκονται με το κράτος, την κυβέρνηση και το δημόσιο τομέα η περίπτωση της ΤΚΕ δίδει και μία εικόνα των συγκρούσεων και αντιθέσεων που εκφράζονται στο πολιτικό επίπεδο.

Δεν πρέπει συνεπώς κανείς να απορεί γιατί μία Τράπεζα που καλύπτει μόνο το 0,5% των εμπορικών δραστηριοτήτων των τραπεζών γίνεται μείζον πολιτικό πρόβλημα, προκαλεί ανταγωνισμούς και δημιουργεί «σάλο». Εκτός, δηλαδή, από τις δυσκολίες που έχει η ίδρυση μιας νέας τράπεζας που πρέπει να δημιουργεί από την αρχή ενώ η ΤΚΕ είχε την υποδομή και προκάλεσε το ενδιαφέρον, η αγορά των νέων μετοχών της, οι ανταγωνισμοί και οι αντιθέσεις που ήρθαν στην επιφάνεια σηματοδοτούν με έντονο τρόπο πώς λειτουργήσαν πλέγματα διαφόρων συμφερόντων είτε πρόκειται για ιδιωτικά, είτε για συμφέροντα κοινωνικών ομάδων που σχετίζονται με κυβερνητικούς παράγοντες. Είναι χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή πως προκρίθηκε η λύση της Αγροτικής Τράπεζας αλλά και ποια ήταν η δράση μελών της κυβέρνησης.

Τα προβλήματα που προκύπτουν δεν αφορούν μόνο τη διαφάνεια των διαδικασιών, αλλά και την πολιτική που διαμορφώνει, και πως, η κυβέρνηση τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα υπό την πίεση συμφερόντων. Αν σε μία προηγούμενη περίοδο η πρακτική και πολιτική της κυβέρνησης «τραυμάτισε επικίνδυνα» έννοιες όπως «κοινωνικοποίηση», «δημόσιος τομέας», «κοινωνικός έλεγχος», «συμμετοχή των εργαζομένων» που είναι συνδεδεμένες με συνθήματα της Αριστεράς, η όλη κατάσταση που δημιουργήθηκε με το χειρισμό της ΤΚΕ «τραυματίζει» επικίνδυνα πλέον την ίδια την αξιοπιστία, και το ήθος κυβερνητικών στελεχών. Γιατί αν όλοι λένε μερικώς την αλήθεια, δηλαδή τις «μισές αλήθειες» όπως είπε ο κ. Σημίτης, τότε τι μπορεί να υποθέσει ο μέσος πολίτης για τις υπόλοιπες «μισές» που δεν λέγονται; Και με ποιο κύρος η κυβέρνηση θα ζητήσει από τους πολίτες τη συνεισφορά και τη συμμετοχή τους στην οποιαδήποτε πολιτική επιλογή της; Η δυσπιστία που καλλιεργείται από την ίδια την κυβέρνηση έχει και άλλες επιπτώσεις όχι μόνο σε ό,τι αφορά την αξιοπιστία των επιλογών της κυβέρνησης. Και αυτές σχετίζονται με όσα υποκρύπτονται από το «σάλο». Πώς λειτουργεί ο δημόσιος τομέας, τι σημαίνει η αποτυχία του και ποιες συνθήκες διαμορφώνονται για τον ιδιωτικό τομέα και τις νέες σχέσεις με το κράτος, τη δημόσια διοίκηση και τις δημόσιες επιχειρήσεις. «Νέα τζάκια» με παρθενογέννηση δεν γίνονται και τα παλαιά, όπως φαίνεται, «γηράσκουν αεί διδασκόμενα».

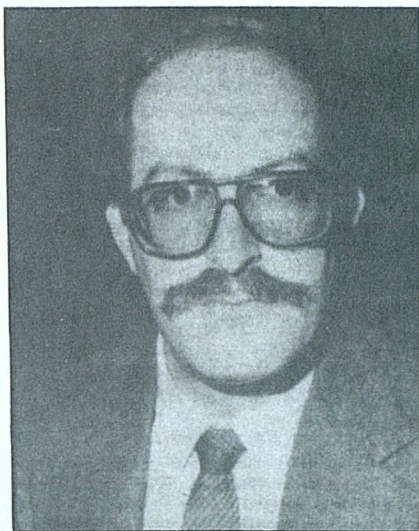
Όλα παίχτηκαν στην «τύχη»...

του Γιάννη Φλώρου

Το «μέγα σκάνδαλο» στην πώληση των νέων μετοχών της Τράπεζας Κεντρικής Ελλάδας δεν θα ήταν μια πιθανή πώληση όπως όλα έδειχναν —και έγινε έστω για τρίωρο— με τις υπάρχουσες κανονικές διαδικασίες στον επιχειρηματία, εκδότη και ιδιοκτήτη της Τράπεζας Κρήτης κ. Γ. Κοσκωτά. Ούτε η αιφνίδια, εντός ελαχίστων ωρών, μεταστροφή και απόφαση της κυβέρνησης το βράδυ της Παρασκευής (31/10) όταν ήδη ανακοινώθηκε η υπογραφή της πράξης μεταβίβασης των νέων μετοχών στο σύνολο τους στον κ. Γ. Κοσκωτά. Ο τελευταίος —«ευγενής και γαλαζοαίματος»— και πάνω απ' όλα ψυχραιμος σε μια εκδήλωση μεγαλοπρέπειας, μετά την απόφαση της κυβέρνησης να πωληθούν οι μετοχές στην, υπό κρατικό έλεγχο, Αγροτική Τράπεζα, απλώς εξήτησε —διευκολύνοντας την κυβέρνηση— την αποζημίωσή του σε τόκους και διαφυγόντα κέρδη. Προηγούμενες εμπειρίες προφανώς διδάσκουν ότι δεν τα «βγάζεις εύκολα πέρα με την εξουσία» (δες περίπτωση ομίλου Ανδρεάδη) ή αλλιώς:

- τα ανταλλάγματα για το παρόν και το μέλλον έχουν μεγαλύτερη σημασία από μια Τράπεζα έστω και της Κεντρικής Ελλάδας.

Το «μέγα σκάνδαλο» είναι η εικόνα που έδωσε η κυβέρνηση με τους χειρισμούς της και τα όσα γράφθηκαν και δεν διαψεύστηκαν, λέγονται και ακούγονται για μία όχι ευκαταφρόνητη μερίδα υπουργών, υφυπουργών και παραγόντων που διαχειρίζονται την οικονομική πολιτική και των οποίων κοινό σημείο είναι η στενή τους σχέση με το πρωθυπουργικό περιβάλλον. Εικόνα η οποία βρίθει αλληλοσυγκρουσένων, αντιθέσεων, αντιπαραθέσεων, παρασκηνίων και ενεργειών, κάθε άλλο παρά κολακευτική για όσους αναμείχθηκαν. Αλλά και άκρως αποκαλυπτική υπαρκτων καταστάσεων μέσα στην κυβέρνηση, σχέσεων και διασυνδέσεων οι οποίες σφραγίζουν σε τελική ανάλυση πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης και αποδεικνύουν την έλλειψη διαμορφωμένης πολιτικής, η οποία θα είναι δυνατόν να έχει συνέχεια και να δοκιμασθεί. Μια τέτοια σαφής πολιτική μπορεί να αντικατασταθεί με κάποια άλλη —διαφορετική. Στην προκειμένη περίπτωση όμως απλώς αντεκατεστάθη με μια επιλογή υπηρετική μιας εκδοχής της, η οποία εκφράζει μια μερίδα και ορισμένα συμφέροντα.

Γ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Οι «μνηστήρες» της ΤΚΕ και οι συγκρούσεις

Το ιστορικό της ΤΚΕ είναι λίγο πολύ γνωστό. Αποκαλύπτονται μια σειρά ατασθαλίες για τις οποίες κατηγορούνται ο τότε πρόεδρος κ. Φ. Δούκαρης και ο κ. Κ. Καρατζάς (αδελφός του κ. Θ. Καρατζά γενικού γραμματέα του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας).

- Οι ατασθαλίες αφορούν παράβαση πιστωτικών κανόνων, διαρροή συναλλαγμάτων, υπερχρηματοδοτήσεις που εξημίωσαν την Τράπεζα και απόκρυψη στοιχείων για εταιρείες εικονικές με έδρα τον Παναμά ή τη Λιβερία τις οποίες δανειοδοτούσε η Τράπεζα. Η εκδίκαση της υπόθεσης δεν έχει πάρει την τελική της μορφή ενώ άρχισε πριν δύο χρόνια και εξ' όσων γνωρίζει το ΑΝΤΙ οι κατηγορούμενοι έχουν ζητήσει προθεσμία για να προετοιμάσουν την απολογία τους.

Στην ΤΚΕ τοποθετήθηκε επίτροπος ο κ. Γ. Παπακωνσταντίνου και στις 28-7-86 ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδας κ. Δ. Χαλικιάς με πράξη του αποφάσισε να «αυξήσει το μετοχικό κεφάλαιο της ΤΚΕ» για «να μπορεί να ενεργεί τραπεζικές εργασίες σε σταθερή βάση». Στη συνέχεια δημοσιεύθηκε στον Τύπο ανακοίνωση του κυβερνητικού επιτρόπου Γ. Παπακωνσταντίνου η οποία γνωστοποιούσε την αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου και καλούσε όποιους επιθυμούν να αγοράσουν νέες μετοχές. Η προθεσμία για την αγορά των μετοχών έληγε στις 27-10-86 και από εκεί και πέρα υπήρχαν ποινικές και αστικές ευθύ-

νες στην περίπτωση που ο επίτροπος δεν διαθέτε τις νέες μετοχές.

Στο διάστημα που μεσολάβησε της προθεσμίας των 90 ημερών για την οριστική απόφαση ενδιαφέρθηκαν να αγοράσουν την Τράπεζα από το δημόσιο τμήμα η Αγροτική Τράπεζα, το Γαμείο Συνταξέως Μηχανικών (ΤΣΜΕΔΕ), ο Γ. Κοσκωτάς, ο εφοπλιστής Βεντούρης, οι επιχειρηματίες Χρ. Αρφάνης και Νικ. Χιώτης και προφανώς υποψήφιοι ήταν, εκ των πραγμάτων, και οι πρώην ιδιοκτήτες Δούκαρης - Καρατζάς.

Σύμφωνα με απόλυτα εξακριβωμένες και διασταυρωμένες πληροφορίες του ΑΝΤΙ οι υποψήφιοι για την ιδιοκτησία της ΤΚΕ είχαν ο καθένας και τις προσβάσεις του σε μία κατηγορία κυβερνητικών στελεχών τα οποία υποστήριζαν αντιστοίχα τους «μνηστήρες» της Τράπεζας. Οι συγκρούσεις ήταν αναπόφευκτες. Και τα περι αντιθέσεων για το αν θα εδίδετο σε ιδιώτη (τάση «λελογισμένης ενίσχυσης του ιδιωτικού τομέα») ή στο δημόσιο (τάση «ενίσχυσης του δημόσιου τομέα») δεν αποτελούσαν καν το υπόβαθρο των αντιθέσεων. Αντίθετα σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες η κατεύθυνση ήταν σαφής. Ιδιοκτήτης των νέων μετοχών θα έπρεπε να είναι επιχειρηματίας του οποίου ουσιαστικά από μια μερίδα στελεχών της κυβέρνησης και του περιβάλλοντος του Καστρίου εδίδετο και η φωτογραφία. Κι αυτός ήταν ο Γ. Κοσκωτάς.

Ας δούμε όμως το «παρασκήνιο» της υπόθεσης απ' όλες τις πλευρές της. Ορισμένα βέβαια έχουν δημοσιευθεί στον Τύπο αποσπασματικά και επιλεκτικά γιατί προφανώς δίδονται μόνο οι ενδιαφέρουσες, την κάθε πλευρά, «όψεις» της υπόθεσης.

- **Δίδυμο Δούκαρη - Καρατζά.** Θέμα «προτίμησης των παλαιών μετόχων» υπήρξε. Οι Δούκαρης - Καρατζάς είχαν κάθε συμφέρον να επανακτήσουν τον έλεγχο της Τράπεζας. Θα μπορούσαν έτσι να ματαιώσουν το προχώρημα των διαδικασιών για τα σκάνδαλα και τις αυθαιρεσίες που αναφέραμε πριν και θα είχαν επιπλέον δυνατότητες συνέχισης των επιχειρηματικών τους δραστηριοτήτων. Η εταιρεία ΙΝΤΡΑΚΟ που κατέθεσε την προσφυγή στις 30 Οκτωβρίου για ασφαλιστικά μέτρα και απαγόρευση της μεταβίβασης των μετοχών δεν είναι ποτέ άλλο παρά ένα νομικό σχήμα που ενσωματώνει τα μερίδια των πα-

μετόχων. Νομικός εκπρόσωπος της εταιρείας που κατέθεσε την προσφυγή είναι ο κ. Παν. Ζαχόπουλος στέλεχος του ΠΑΣΟΚ και παλιός συνεταιρικός του κ. Πόπωτα (θα θυμούνται ασφαλώς οι αναγνώστες μας τη γνωστή ιστορία Λιντοβόη - Πόπωτα και την εφημερίδα τους). Λέγεται ότι ο κ. Ζαχόπουλος συνδέεται με τον κ. Άκη Τσοχατζόπουλο, αλλά και με τον κ. Αντ. Λιβάνη.

● **Βεντούρης.** Για τον εφοπλιστή κ. Βεντούρη υπάρχουν δύο αντιτιθέμενες πληροφορίες οι οποίες δεν έγινε δυνατόν να διασταυρωθούν. *Πρώτο:* Ενήργησε ο ίδιος αυτόνομα. Πράγματι ο κ. Βεντούρης είχε καταθέσει εγγυητική επιστολή 800 εκατομμυρίων βάζοντας υποψηφιότητα για την αγορά της Τράπεζας.

Δεύτερο: Διαμέσου του Βεντούρη έγινε προσπάθεια από τους παλιούς μετόχους να πάρουν την πλειοψηφία των μετοχών. Επιβεβαιωμένο δεν είναι ούτε το ένα, ούτε το άλλο. Το βέβαιο είναι ότι η περιφημη καταγγελία του πρώην υπουργού Εμπορίου κ. Χρ. Φωτίου στη σύσκεψη της Τετάρτης (29/10) έχει σχέση με τον εφοπλιστή όπως άλλωστε δημοσιοποιήθηκε τόσο εμφαντικά για να πείσει την κοινή γνώμη ότι οι υπουργοί της «Αλλαγής» είναι άμωμοι αναμάρτητοι και με πεντακάθαρα χέρια.

● **Δίδυμο Αρφάνη - Χιώνη.** Οι επιχειρηματίες κ. Αρφάνης - Χιώνης κατέθεσαν τη σχετική εγγυητική επιστολή ύψους 1.030.000.000 δρχ. και ταυτόχρονα στη σχετική επιστολή τους στην ΤΚΕ φρόντισαν να διευκρινίσουν ότι «η δυνατότητα εισαγωγής συναλλάγματος εκμέρους μας παρουσιάζει και διαφάνεια όσον αφορά την προέλευση τούτου αλλά και τεράστιες δυνατότητες περαιτέρω εισαγωγής νέων...».

Γ. ΒΕΝΤΟΥΡΗΣ

Προφανώς κάποιοι άλλοι ή κάποιοι άλλοι δεν παρουσίαζαν «διαφάνεια». Ο νοών νοείτω...

Οι Αρφάνης - Χιώνης εκπροσωπούν έναν όμιλο τουριστικών και τεχνικών εταιρειών: μεταξύ άλλων αγόρασαν και το ξενοδοχείο «ΑΒΕΡΩΦ» στην Πάτρα και το μετονόμασαν σε «ΡΙΟ». Οι προσεκτικοί αναγνώστες των εφημερίδων και των κοσμικών στηλών των ποικίλης ύλης περιοδικών θα θυμούνται ασφαλώς το συνωστισμό των κυβερνητικών παραγόντων που έγινε στα εγκαίνιά του, τις χάρες του κ. Κατσιφάρα και τις «πατριωτικές» τότε αντιδράσεις του γνωστού Καλ(π)ιογιάννη για την αλλαγή του «ενδόξου ονόματος». Μας είχε μαράνει βλέπετε η «ιστορία» και η διαφύλαξη «των ιερών και οσίων»...

Ο κ. Χρ. Αρφάνης συμπατριώτης και του κ. Αλ. Κουτσόγιωργα έχει ασφαλτοστρώσει κάμποσες χιλιάδες χιλιόμετρα των δρόμων της περιοχής, μετά των «τεχνικών» βεβαίως, και λέγεται ότι ο συνεταιρικός του στην ιδιοκτησία του «ΡΙΟ»

«λύνει και δένει» στην ευρύτερη περιοχή της Αιγιαλίας. Σύμφωνα μάλιστα με ορισμένες πληροφορίες έχουν ενδιαφερθεί και για την ίδρυση μεγάλης μονάδας παραγωγής εμφιαλωμένου νερού στο Χελμό. Στη σχετική επίσκεψη εκεί τους είχε τιμήσει με τη συντροφιά του και ο κ. Γ. Κατσιφάρας.

Σύμφωνα επίσης με διασταυρωμένες πληροφορίες ο Διοικητής της Τραπεζας της Ελλάδας κ. Δ. Χαλικιάς έχει στενό οικογενειακό δεσμό και φιλία με τον κ. Αρφάνη. Τούτο δεν αποτελεί αναγκαστικά ένδειξη υποστήριξης... Από το περιβάλλον ωστόσο του κ. Αρφάνη θεωρείται σχεδόν βεβαία η αγορά της πλειοψηφίας των νέων μετοχών της ΤΚΕ από το δίδυμο Αρφάνη - Χιώνη.

Ακριβείς πάντως πληροφορίες του ΑΝΤΙ φέρουν τους κ. Αρφάνη - Χιώνη σχετιζόμενους — αν όχι υποστηριζόμενους — από τους Γ. Κατσιφάρα, Αντ. Δροσογιάννη και Μ. Κουτσόγιωργα.

● **Περίπτωση Γ. Κοσκωτά.** Ο νεαρός επιτυχημένος, εκδότης, επιχειρηματίας, μάνατζερ, τραπεζίτης και πολλά υποσχόμενος ως ένας, ως πούμε, τυπικός εκπρόσωπος των «νέων τζακιών» ήταν ο πρώτος που κατέθεσε σε μετρητά το χρήμα. Ψωγοζ. «Υπογραμμίζω», εδήλωσε, «ότι είμαι ο μόνος από τους ενδιαφερομένους που εισήγαγα συναλλάγμα και ο πρώτος που κατέθεσα μετρητά για την αγορά των νέων μετοχών με την αμεσότητα και την πληρότητα που απαιτεί ο νόμος». Πράγματι. Και με το δίκιο του από μια άποψη ενδιαφέρεται για την «προσωπική του αξιοπρέπεια και το επιχειρηματικό του κύρος».

Ιδιαίτερα όταν όλες οι ενδείξεις έπειθαν ότι αυτός θα ήταν ο νέος ιδιοκτήτης της ΤΚΕ γιατί αυτή ήταν η κατεύθυνση

Ερωτήματα για τις άλλες «μισές αλήθειες»...

Ήδη έχει κατατεθεί από τον βουλευτή κ. Στ. Παναγιώλη ερώτηση στη Βουλή και προφανώς η υπόθεση θα έχει συνέχεια. Έως σήμερα όμως (Τετάρτη 5/11) και από τα όσα στοιχεία έχει στη διάθεσή του το ΑΝΤΙ προκύπτουν ερωτήματα για τα οποία καμία απάντηση προς το παρόν δεν έχει δοθεί:

● Πώς είναι δυνατόν ο κυβερνητικός επίτροπος κ. Γ. Παπακωνσταντίνου να ενεργεί χωρίς να είναι γνώστης των κυβερνητικών οδηγιών: αυτός, ένας πρόεδρος ΕΛΚΕΠΑ, Πρόεδρος της ΑΕ «Αερολιμνών Αθηνών», Γενικός Διευθυντής του ΕΒΕΑ, σύμβουλος στο Ανώτατο Συμβούλιο Εκπαίδευσης, άνθρωπος προφανώς «υπεράνω πάσης υποψίας» για την κυβέρνηση, η οποία του εμπιστεύθηκε μάλιστα και τόσες θέσεις.

Η ο κ. Γ. Παπακωνσταντίνου

απεδείχθη «αφελής» στο χειρισμό της ΤΚΕ και δεν «κατάλαβε» ή είναι «άνθρωπος» του κ. Γ. Κοσκωτά και την «έφερε» σε ολοκλήρη την κυβέρνηση και επιπλέον στον ίδιο τον πρωθυπουργό.

Ο ίδιος όμως ισχυρίζεται ότι νομικά ενήργησε άσφουα και διαφορετική οδηγία δεν του εδόθη. Άρα...

● Ουδείς βέβαια γνωρίζει την προέλευση των χρημάτων του κ. Γ. Κοσκωτά. Λέγονται πολλά. Μεταξύ άλλων ότι διαχειρίζεται αραβικά κεφάλαια ή κεφάλαια ομογενών της Αμερικής. Είναι βέβαια ένας επιχειρηματίας επιτυχημένος. Με τεράστια άνοδο. Προφανώς όταν κάνει την επιλογή να αγοράσει μια ακόμη Τράπεζα, δεν ενεργεί τυχαία. Όπως δεν μπορεί να είναι τυχαία και η υπαναχώρηση, η διευκόλυνση τελικά της κυβέρνησης, ενώ έχει νομικά ερείσματα να διεκδικήσει

την ΤΚΕ, έτσι όπως ήρθαν τα πράγματα.

Με ποια ανταλλάγματα υποχωρεί; Αρκείται στους τόκους που, έτσι για την ιστορία, υπολογίζονται ότι είναι γύρω στα 45 εκατομμύρια. Τιποτα, δηλαδή, 5 δρχ. ένα τηλεφώνημα για κάθε πολίτη αυτής της χώρας.

Λογικά σκεπτόμενος ο οποιοσδήποτε δεν μπορεί να οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι ένας «επιχειρηματίας κύρους» δεν σκέπτεται. Άρα...

Άρα θα πρέπει να διαλευκανθεί πλήρως η φήμη που κυκλοφορεί και ένα ερώτημα που αφορά τον κ. Χαλικιά: Λέγεται ότι η Τράπεζα Ελλάδας αποδέσμευσε τους λογαριασμούς ορισμένων δημοσίων επιχειρήσεων από τη δικαιοδοσία της και τη δικαιοδοσία της Εθνικής Τράπεζας. Και λέγεται ότι η Τράπεζα Κρήτης τώρα διαχειρίζεται και διακινεί

αυτούς τους λογαριασμούς. Αλήθεια:

● Στην υπόθεση εμπλέκονται διάφοροι παράγοντες που έχουν συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα, αλλά και σχέσεις με παλιά σκάνδαλα της ΤΚΕ (π.χ. σχέσεις του νυν επιτρόπου κ. Καλαμίτση με την εικονική εταιρεία ΤΖΟΡΑΜΑ επί εποχής Φ. Δούκαρη). Έχει γίνει πρόταση για δημοσιοποίηση της ΤΚΕ από τον πρώην επίτροπο κ. Παπακωνσταντίνου σε ανύποπτο χρόνο: να μην έχει, δηλαδή, ιδιώτης την πλειοψηφία των μετοχών.

Γιατί στη μέτεπειτα πορεία άλλος δηλώνει αναρμόδιος, άλλος δεν δεσμεύεται, άλλος «ερμηνεύει» θελήσεις και ουδείς δίδει σαφείς οδηγίες ή κάποια πολιτική κατεύθυνση ενώ είναι σε γνώση των αντιθέσεων και των προβλημάτων που θα υπάρξουν είτε με τη μία λύση, είτε με την άλλη;

μέχρι που ανετράπη, με τον τρόπο που έγινε, την Παρασκευή το βράδι (31/10) μετά από —όπως λέγεται, γράφηκε και δεν διαψεύσθηκε— τηλεφώνημα και παρέμβαση του πρώην υφυπουργού κ. Δ. Μαρούδα στον πρωθυπουργό κ. Α. Παπανδρέου.

Σύμφωνα με απόλυτα έγκυρες πηγές του ANTI ο επίτροπος κ. Γ. Παπακωνσταντίνου είχε πάρει —μετά την περίφημη σύσκεψη της Τετάρτης για την οποία ενημερώθηκε ο πρωθυπουργός από τον ίδιο τον κ. Σημίτη για να δοθεί η τελική έγκριση— το οριστικό «ναι» για να υπογραφεί η πράξη μεταβίβασης των μετοχών «από τον κ. Γ. Παπανικολάου, σύμβουλο του πρωθυπουργού επί οικονομικών θεμάτων. Γνώστης —και απολύτως σύμφωνος— της κατεύθυνσης αυτής να δοθεί, δηλαδή, η Τράπεζα σε ιδιώτη και μάλιστα στον κ. Γ. Κοσκωτά— ήταν και ο γιος του πρωθυπουργού, υφυπουργός Πολιτισμού κ. Γ. Α. Παπανδρέου.

Σίγουρος πλέον ο κυβερνητικός επίτροπος για την «κυβερνητική απόφαση» προχώρησε στη διαδικασία υπογραφής της σχετικής πράξης. Η προθεσμία άλλωστε είχε τελειώσει, ουδμία άλλη εντολή υπήρχε και το όλο θέμα ήταν στο πότε θα δοθεί η ανακοίνωση στη δημοσιότητα. Παρασκευή ή Δευτέρα; Ήδη οι εργαζόμενοι πίεζαν και ήδη ανακοίνωση της ΝΔ μιλούσε για «ανικανότητα της κυβέρνησης» και επιπλέον τόνιζε τη θέση να δοθεί η Τράπεζα σε ιδιώτη. Η «πρώτη πράξη που θα κάνουμε όταν έλθουμε στην εξουσία» έλεγε η ανακοίνωση, «αν δοθεί η ΤΚΕ στο δημόσιο» θα είναι να δοθεί ξανά στην «ιδιωτική πρωτοβουλία».

Γ. ΚΟΣΚΩΤΑΣ

Ο κ. Παπακωνσταντίνου ζήτησε να συναντηθεί με τους κ. Χαλικιά - Παπανικολάου. Η συνάντηση έγινε στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Ο επίτροπος τους έδειξε τις ανακοινώσεις και ζήτησε την έγκρισή τους. Ο κ. Χαλικιάς δεν του είπε ούτε ναι, ούτε όχι. Ο κ. Παπανικολάου όμως συμφώνησε. Η ανακοίνωση δόθηκε στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ο «σάλος» άρχισε. Οι δημοσιογράφοι ειδοποιήθηκαν από τον κ. Μαρούδα ότι υπάρχει άλλη ανακοίνωση, της κυβέρνησης αυτή τη φορά. Πράγματι. Η κυβέρνηση δήλωσε ότι η απόφαση για τη διάθεση των μετοχών στον κ. Γ. Κοσκωτά «*πάρθηκε εν αγνοία της*» και ο κυβερνητικός επίτροπος απελύθη...

Τι μεσολάβησε στο μεταξύ; Όπως σημειώσαμε πριν, η παρέμβαση του τέως επί του Τύπου κ. Δ. Μαρούδα. Λέγεται ότι μετέφερε τις ισχυρές αντιδράσεις επιχειρηματιών που έχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα με τον κ. Γ. Κοσκωτά και απαιτούσαν να αποκλειστεί αυτή η

λύση. Μεταξύ αυτών και ο εκδότης του «Εθνους» κ. Μπόμπολας. Λέγεται ακόμη ότι ο κ. Μαρούδας είχε και την καλυψη του ΤΣΜΕΔΕ αλλά και του προϊστάμενου του ΥΠΕΧΩΔΕ κ. Κουλουμπή. Η κατάσταση άλλαξε άρδην. Η συνέχεια είναι ένας πόλεμος ανακοινώσεων, αλληλοδιαψεύσεων Παπακωνσταντίνου - Χαλικιά, πληροφοριών, παρασκηνίων, φημών, δημοσιευμάτων για δωροδοκία υφυπουργού κτλ. που προκάλεσαν επιπλέον ερωτήματα έως ότου η κυβέρνηση ανακοίνωσε πέντε ημέρες μετά την εκπονη της προθεσμίας για την πώληση των μετοχών ότι η «ενδεχόμενη πολιτική λύση» είναι να πάρει τη «σκανδαλώδη» πλέον Τράπεζα η Αγροτική Τραπεζα Ελλάδας. Ή επειδή αυτό προσκόπτει σε κάποια νομικά κωλύματα, στην Αγροτική Ασφαλιστική.

Είναι κωμικό. Αλλά αυτή τη στιγμή και μετά από όσα μεσολάβησαν υπάρχουν αρμόδιοι που ακόμα επικαλούνται... «νομικές και νομότυπες διαδικασίες». Αλλά δεν υπήρξαν διόλου διαδικασίες: δεν υπήρξε πολιτική επιλογή, δεν υπήρξαν αποφάσεις.

Μόνον μερικοί παράγοντες αντάλασαν τηλεφωνήματα και κυρίως προσπαθούσαν να πιάσουν την «κόκκινη γραμμή» με το Καστρί που πήρε δύο αποφάσεις διαδοχικά, τη μία αντίστροφη από την άλλη. Τίποτε δεν μας πείθει πως αν αρχικά είχε εκχωρηθεί στην Αγροτική η ΤΚΕ, η επόμενη απόφαση θα ήταν υπέρ του κ. Κοσκωτά. Ή, υπέρ των κ. Αρφάνη - Χιώνη, ή Βεντούρη, ή... ή...

Ο τραγέλαφος που παρακολουθούμε τις ημέρες αυτές, αποτελεί κορυφαίο δείγμα του τρόπου άσκησης της εξουσίας από το Καστρί, την πενταετία που πέρασε.

... στην Υπερτάτη Αρχή

● Ο κ. Γ. Παπακωνσταντίνου αν δεν του καταλογισθούν κακοί χειρισμοί, όπως υπονοεί η κυβέρνηση, και «δολιότητα» δεν έκανε τίποτα λιγότερο ή παραπάνω α-

πό το να αναφερθεί κατευθείαν στην πηγή της εξουσίας. Όπως επίσης και η διώπουργική σύσκεψη της Τετάρτης (29/10) στην οποία μετείχαν οι κ. Σημίτης, Γ. Κατσιφάρας, Χρ. Φωτίου, Δ. Χαλικιάς, Γ. Παπανικολάου. Δεν αποφάσισαν. Απλώς συζητήσαν και ανετέθη στον κ. Σημίτη να ενημερώσει τον κ. Α. Παπανδρέου. Λέγεται ότι ο κ. Χαλικιάς ανέλαβε να ειδοποιήσει τον κ. Κοσκωτά να πάει στον κ. Παπακωνσταντίνου για την τελική ρύθμιση του θέματος. Αυτό δεν έγινε. Ο κ. Παπανικολάου ενημέρωσε τον κ. Παπακωνσταντίνου. Ο τελευταίος δεν εκλήθη στη σύσκεψη αν και «αρμόδιος». Θα μπορούσε να είναι μέχρι και ο εισηγητής. Ενήργησε όμως όπως ένας κλασικός «πρασινοφρονόρος»: Συνεβουλεύθη τους κ. Παπανικολάου και Γ. Α. Παπανδρέου. Εζήτησε την έγκριση της «υ-

περτάτης αρχής»... Το ίδιο και οι συσχεπτόμενοι αλλά μη αποφασίζοντες. Εζήτησαν και αυτοί την έγκριση...

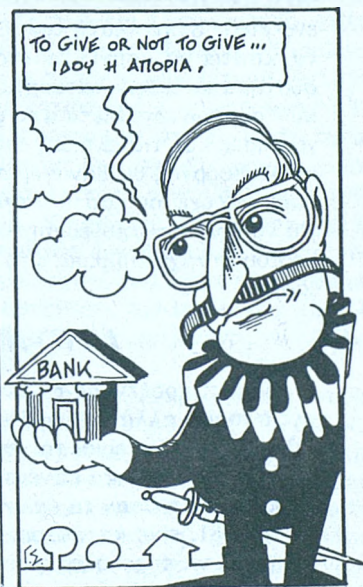
Τελικά φαίνεται ότι από την «υπερτάτη αρχή» υπήρξαν, εντός ολίγου διαστήματος, δύο αποφάσεις αντίθετες μεταξύ τους. Κατ' αρχήν: Ιδιώτης, δηλαδή, Γ. Κοσκωτάς. Μετά τη γνωστή μεσολάβηση Μαρούδα, στροφή. Δημόσιο, δηλαδή, Αγροτική Τράπεζα.

● Και ένα τελευταίο ερώτημα:

Για την επόμενη αύξηση της τιμής του καφέ ή των τσιγάρων ποιος θα αποφασίσει;

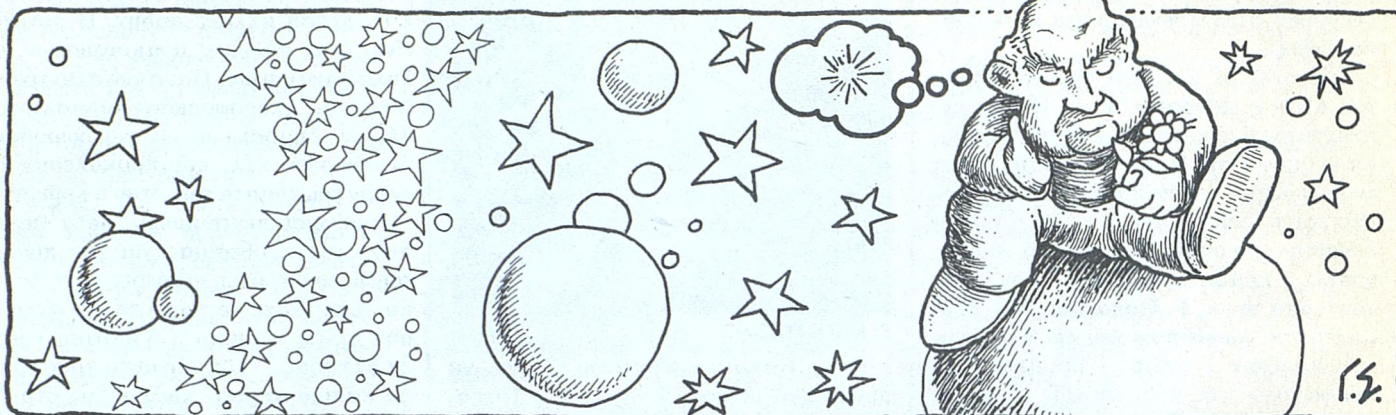
Ο υπουργός Εμπορίου κ. Σαραντίτης, ο υφυπουργός Πολιτισμού, ο διοικητής του ΙΚΑ ή ο Μιχάλης Ζιάγκας;

Γιατί ως γνωστόν, ο κ. Ανδρέας Παπανδρέου πίνει κυρίως φρουτοχυμούς και καπνίζει κυρίως καπνό πίπας...

Η απόλυτη μοναξιά ενός τέως Ηγεμόνα

του Στ. Κούλογλου

Είναι ομολογουμένως δύσκολο ν' αλλάξει κανείς αντιλήψεις στα '67 του χρόνια, και πολύ περισσότερο να ξεπεράσει τον εαυτό του. Ουσιαστικά όλα τα μηνύματα του πρώτου και του δεύτερου γύρου των δημοτικών εκλογών συνοψίζονται για τον Ανδρέα Παπανδρέου σε δύο μαγικές λέξεις: παροχή εξουσιών. Η αλλαγή του ύφους και του ήθους της εξουσίας, η προσαρμογή στις νέες πολιτικές συνθήκες που επιβάλλει το τέλος της αυτοδυναμίας και η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού της μεταπολίτευσης, ο εκδημοκρατισμός των θεσμών και η ανασυγκρότηση του κόμματος, απαιτούσαν από τον πρωθυπουργό μία ουσιαστική αλλαγή του τρόπου της φιλοσοφίας του κυβερνάν, στο κόμμα, την κυβέρνηση και την κοινωνία.

Γιατί αλλαγή του ήθους και του ύφους δεν νοείται αν τα στελέχη με πολιτικές απόψεις και προσωπικότητα, παροπλίζονται ή αυτοενοουχίζονται, παραχωρώντας τις θέσεις τους στις μετριότητες που βλέπουν κι αυτές ένα σπαθί να κρέμεται συνεχώς πάνω από το κεφάλι τους, ή ακόμη χειρότερα στους εκμαυλισμένους ηθικά και πολιτικά. Όπως δεν γίνεται ανασυγκρότηση του κόμματος, ή πολύ περισσότερο διαχωρισμός του από το κράτος, όταν το κόμμα παραμένει συγκεντρωτικό, ενώ επικεφαλής και του κόμματος και της κυβέρνησης βρίσκεται ο ίδιος —παντοδύναμος— άνθρωπος. Και ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας δεν μπορεί να επιτευχθεί, όταν αυτός που συγκεντρώνει στα χέρια του όλες τις εξουσίες αρνείται πεισματικά να αποδεχθεί την όποια κριτική, και πολύ περισσότερο νιώθει ένα ρίγος στην πλάτη του, στην ιδέα ότι μπορεί κάποτε να αναγκαστεί να «συγκυβερνήσει», να υποταχτεί τελικά σε ένα σύστημα κανόνων λειτουργίας, ή σε ένα πλαίσιο προγραμματικών συμφωνιών. Μετά από μία μικρή ταλάντευση, η οποία θα γεννήσει και τις ελπίδες για έναν ριζικό ανασχηματισμό, ο πρωθυπουργός θα ξαναγυρίσει αυθόρμητα στο σύστημα εξουσίας που έχει ουσιαστικά εγκαθιδρυθεί στο ΠΑΣΟΚ το '74-'75, για να βρει την αποθέωσή του μετά το 1981. Η «μικρή» διαφορά που υπάρχει σήμερα, είναι ότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει ριζικά.

ΑΥΤΟ-ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

Αν κάτι προξένησε τη μεγαλύτερη έκπληξη, τις περισσότερες απορίες αλλά και τη διάχυτη αγανάκτηση στο κυβερνητικό στρατόπεδο, είναι το γεγονός ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν είχε φαινομενικά κανένα εμπόδιο για να επιφέρει την αλλαγή που απαιτούσαν τα εκλογικά αποτελέσματα. Ιδιαίτερα μετά το 1981, είχε καταφέρει, με μία σειρά καλά σχεδιασμένες κινήσεις, να πάρει όλες τις εξουσίες στα χέρια του: η όποια δύναμη της Κοινοβουλευτικής Ομάδας περιορίστηκε ασφυκτικά

με την κατάργηση του σταυρού, τον Οκτώβριο του '82. Ο όποιος δυναμισμός του κομματικού μηχανισμού ακυρώθηκε μετά από μία σχεδιασμένη πολιτική που έχει μετατρέψει το 98% των μελών της ΚΕ και τη μεγάλη πλειοψηφία των μελών της οργάνωσης σε δημόσιους υπάλληλους. Οι όποιες συνταγματικές ρυθμίσεις και η παρουσία ενός ισχυρού πολιτικού αντιπάλου στην Προεδρία της Δημοκρατίας, ξεπεράστηκαν με τη «ρήξη» της 9ης Μαρτίου και την αναθεώρηση του Συντάγματος, η οποία συγκέντρωσε στα χέρια του πρωθυπουργού όλες τις εξουσίες.

Ιδιαίτερα μετά τη «χαριστική βολή» στον κομματικό μηχανισμό, δηλαδή την αναδόμηση του ΕΓ τον Σεπτέμβριο του '85, και την εφαρμογή της εισοδηματικής πολιτικής του Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς, ο πρωθυπουργός αρχίζει να απομακρύνεται σταδιακά και από τον τελευταίο ανέγγιχτο πόλο εξουσίας του κυβερνητικού στρατοπέδου, δηλαδή το περιβάλλον του. Ο Μένιος Κουτσόγιωργας, αφού έχει δεχθεί τον Γιώργο Γεννηματά ως αναπληρωτή του στην Κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, πέφτει σε «δυσμένεια» με το ταξίδι της Καραϊβικής τα Χριστούγεννα του '85, χάνει το υπουργείο Δημόσιας Τάξης στον ανασχηματισμό του Απριλίου του '86, και φτάνει, στις ζυμώσεις της τελευταίας αναδόμησης, να μάχεται απλώς για τη θέση του στο υπουργείο Εσωτερικών. Ο Γιώργος Κασιφάρας, επίλεκτο μέλος του «περιβάλλοντος», προσπαθεί χωρίς επιτυχία επί μία εβδομάδα, πριν την ανακοίνωση του τελευταίου ανασχηματισμού, να επικοινωνήσει με τον πρωθυπουργό για να ζητήσει το υφυπουργείο Αθλητισμού, προσκρούοντας στο τείχος που ο ίδιος είχε συμβάλλει για τη δημιουργία του.

Εν τω μεταξύ, και από τον Ιανουάριο του '86, η απομόνωση του Ανδρέα Παπανδρέου μεγαλώνει συνεχώς: ειδική διαρρύθμιση ενός χώρου στο Καστρί με κομπιούτερ και δορυφορική τηλεόραση, αδυναμία επικοινωνίας με το «περιβάλλον» αλλά και τους υπουργούς. Οι τελευταίοι αρχίζουν να παραπονούνται, ότι για τα μόνα θέματα που ο πρωθυπουργός δείχνει κάποιο ενδιαφέρον στις συζητήσεις και τις επαφές, είναι οι διεθνείς εξελίξεις. Το «περιβάλλον» από την πλευρά του αρχίζει να παρακινεί ακόμη και ορκισμένους εχθρούς του κομματικού μηχανισμού τονίζοντας ότι «κάτι πρέπει να κάνουμε για να τον ταρακουνήσουμε». Το φετεινό καλοκαίρι ενώ οι πυρκαγιές καίνε τα δάση και αναγγέλλονται οι αυξήσεις των τιμών των Δημοσίων Υπηρεσιών, ο Ανδρέας Παπανδρέου θα δηλώσει μετά από μία συνεδρίαση που αποφασίζει τις αυξήσεις, ότι «αυτός προήδρευε».

Το «ταρακούνημα» των δημοτικών εκλογών του '86 διαρκεί ένα μικρό χρονικό διάστημα, ιδιαίτερα όταν οι εκπρόσωποι

των διάφορων «λόμπι» του κυβερνητικού στρατοπέδου που τον επισκέπτονται ή συνεδριάζουν μαζί του για τον ανασχηματισμό προσπαθούν, ο καθένας για διαφορετικούς λόγους, να μειώσουν τη σημασία της πολιτικής ήττας: η μεγάλη πλειοψηφία του Εκτελεστικού Γραφείου γιατί φοβάται ότι θα θεωρηθεί υπεύθυνη και θα αναδομηθεί, οι εκπρόσωποι της Κοινοβουλευτικής Ομάδας γιατί αλλιώς μία αιτία του κακού αποτελέσματος θα αποδοθεί στην ελλιπή κινητοποίηση των βουλευτών, ο Άκης Τσοχατζόπουλος, ο Μένιος Κουτσόγιωργας επειδή θα τους καταλογιστούν ευθύνες ως καθ' ύλην αρμοδίους για το κόμμα ή την αυτοδιοίκηση αντιστοίχως.

ΙΔΙΑ ΓΕΥΣΗ

Κατά συνέπεια, η σκόπιμη υποτίμηση των αποτελεσμάτων θα οδηγήσει σε μία αντιστοιχη υποβάθμιση των προτεινόμενων διορθωτικών πολιτικών. Ο Γιάννης Αλευράς θα υποστηρίξει μια μετριοπαθή διεύρυνση προς το κέντρο, ρίχνοντας τα βάρη στις κομματικές οργανώσεις, για να πάρει από τους κομματικούς την απάντηση για την «κυβέρνηση του '85» που κυβερνά, αλλά στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι διάφοροι εκπρόσωποι θα αρκεστούν στη διατύπωση των «δικών τους» προβλημάτων: οι «κοινοβουλευτικοί» ζητούν την υπουργοποίηση βουλευτών, οι κομματικοί «δοκιμασμένα αριστερά πρόσωπα», οι ξεχωριστοί διαπραγματευτές τους δικούς τους ξεχωριστούς ευνοούμενους. Ο πρωθυπουργός θα αποφασίσει να κάνει αυτή τη φορά τον ανασχηματισμό, «εντελώς μόνος του». «Όλοι μου ζητάνε τα δικά τους», θα πει κάποια στιγμή σε ένα πολύ στενό πρόσωπο.

Από δω και μετά, θα έχουμε την αποθέωση, την ανώτατη μορφή του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιούνται οι ανασχηματισμοί στο ΠΑΣΟΚ. Η ανασφάλεια θα επεκταθεί ακόμη και σε αυτούς που ήταν σίγουροι για τον εαυτό τους, ή γνώριζαν τις προηγούμενες φορές το γενικό πλαίσιο των αλλαγών: ο Άκης Τσοχατζόπουλος «κομμένος» τον τελευταίο καιρό από το Καστρί θα τηλεφωνεί μέχρι την τελευταία στιγμή, για να μάθει αν στον τελικό κατάλογο συμπεριλαμβάνεται ως υπουργός Προεδρίας ή ως δεύτερος αντιπρόεδρος, χωρίς ουσιαστικές αρμοδιότητες. Ο Γ. Αλευράς, αντίθετα με άλλες περιπτώσεις, δεν θα γνωρίζει, τις δύο τελευταίες μέρες, τι μέλλει γενέσθαι. Το ΕΓ, που, όπως και άλλες φορές στην ιστορία του ΠΑΣΟΚ μετά το 1981, πιστεύει ότι με την ανακοίνωση της προηγούμενης μέρας, που «έχει περάσει στον Πρόεδρο», έχει περάσει και την «γραμμή», θα βρεθεί ανεπανόρθωτα εκτεθειμένο —και εγκαταλελειμμένο— αφού αντίθετα με την ανακοίνωση, ο ανασχηματισμός καθόλου δεν αποδεικνύει μια ριζικά διαφορετική νέα εικόνα της κυβέρνησης.

Η διατήρηση των «ισορροπιών», η μετατροπή του Ανδρέα Παπανδρέου σε έναν κατ' εξοχήν εξισορροπιστή, θα αποθεωθεί και εδώ. Αντί για τους νέους βουλευτές - υφυπουργούς, ο πρόεδρος της Βουλής θα «κερδίσει» μόνο τον Κώστα Μπαντουβά, για να αναφωνήσει, όταν μάθει από την τηλεόραση την τελική λίστα, «αυτό δεν είναι κυβέρνηση». Ο Α. Λιβάνης, που ορκίζεται «σε ό,τι έχει ιερό» ότι δεν έπαιξε κανένα ουσιαστικό ρόλο στον ανασχηματισμό, θα αρκεστεί απλώς να δει τον Κ. Παπαναγιώτου να προβιβάζεται από υφυπουργός σε υπουργό Εργασίας, ενώ ο Μ. Κουτσόγιωργας θα περιορισθεί στη συνέχεια της παρουσίας των Γ. Ποττάκη και Σ. Αλεξανδρή στην κυβέρνηση. Ο Γιώργος Παπανδρέου θα επιτύχει την παραμονή των υφυπουργών Φ. Πετσάλνικου και Σ. Βαλυράκη, ενώ ο Α. Τσοχατζόπουλος θα συνειδητοποιήσει ότι δεν έγινε δεκτό το αίτημα του ΕΓ για την ανάληψη του υπουργείου Εργασίας από το κομματικό στέλεχος Γ. Δασκαλάκη. Αντίθετα η Βάσω Παπανδρέου και τα δύο κομματικά στελέχη που (μαζί με τον Γιώργο Γεννηματά) έχουν απομείνει στην κυβέρνηση, θα εξισορροπούνται και αυτά από τον Σάκη Πεπονή και τον Κώστα

Μπαντουβά, αντιστοίχως.

Τέλος, από τους αποχωρούντες, ορισμένοι θα ξεγελασθούν μέχρι την τελευταία στιγμή, όπως ο Μιλτιάδης Παπαϊωάννου, στον οποίο έχει δοθεί η υπόσχεση —15 μόλις μέρες από τον ανασχηματισμό— ότι θα παραμείνει στη θέση του, και τρεις μέρες πριν, ότι θα προαχθεί σε ανώτερη, για να πληροφορηθεί μαζί σχεδόν με τους πολιτικούς συντάκτες την κατάργηση του. Πικραμένοι, που απειλούν ότι θα αποχωρήσουν αν αναδομηθούν, όπως ο Γιώργος Παπαδημητρίου, θα δώσουν τόπο στην οργή, ανταλλάσσοντάς την με το πολιτικό - βουλευτικό μέλλον του τέκνου τους στην περιφέρεια της Αιτωλοακαρνανίας, αλλά άλλοι, περισσότερο ευέξαπτοι —και οπλοφορούντες— θα απομακρυνθούν με τη βοήθεια αστυνομικών από το γραφείο κυβερνητικού παράγοντα τον οποίο θεωρούν υπεύθυνο για την καθάρση τους. Η τελευταία κατηγορία, δηλαδή, αυτοί των οποίων οι ελπίδες διαψεύστηκαν, θα στρέψουν την αισιοδοξία τους στον ερχόμενο ανασχηματισμό: «δεν συμφωνώ με τον ανασχηματισμό, αλλά στηρίζω(!) την κυβέρνηση», θα δηλώσει ο διοικητής του ΙΚΑ Θόδωρος Κατσάνεβας, μέσα σε γενική ανακούφιση...

ΤΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑΣ

Η συνέχεια όμως της ίδιας λογικής εξουσίας αποτυπώνεται καλύτερα με τις περιπτώσεις τριών άλλοτε βασικών στελεχών της κυβέρνησης ή και του κόμματος: του Απόστολου Λάζαρη, του Γιώργου Γεννηματά και του Κώστα Λαλιώτη. Ο πρώτος εκτιμώντας ως σοβαρή την εκλογική αποτυχία συνδυάζει την επιστροφή του στην κυβέρνηση με την αλλαγή του προσώπου της εξουσίας και του πολιτικού παιχνιδιού, με την καθιέρωση της απλής αναλογικής (ο πρωθυπουργός ισχυρίστηκε στο ΕΓ ότι δεν του ετέθησαν από τον Α. Λάζαρη τέτοιες προτάσεις) και τη δημιουργία του υπουργείου «Προγραμματισμού και Διοίκησης». Για να υπογραμμίσει τον υπερπαταξιακό και αξιοκρατικό χαρακτήρα της πρότασής του, καταθέτει έναν κατάλογο 15 στελεχών, τα οποία θα έπρεπε να επανδρώσουν το νέο υπουργείο, μεταξύ των οποίων υπάρχουν και τα ονόματα του Αδαμάντιου Πεπελάση, του Κωνσταντίνου Τσουκαλά, του Πέτρου Ευθυμίου κ.ά. «Εκλεκτά στελέχη, πράγματι», παρατηρεί ο πρωθυπουργός κατά τη διάρκεια της συζήτησης, για να απαντήσει στην πρόταση του Α. Λάζαρη την ημέρα του ανασχηματισμού, και μόνο διαμέσου της τηλεόρασης.

Αν όμως η απόρριψη της μιας ή της άλλης πρότασης είναι και θέμα πολιτικής επιλογής, η περίπτωση του Γιώργου Γεννηματά είναι περισσότερο χαρακτηριστική. Ο υφυπουργός Υγείας είναι ο μόνος που ουσιαστικά αποδυναμώνεται με τον ανασχηματισμό, βλέποντας να απομακρύνονται 4 υφυπουργοί - πολιτικοί του φίλου (Παπαϊωάννου, Γείτονας, Φωτίου, Μώραλης) και αδυνατώντας να επιβάλει το μοναδικό του αίτημα, δηλαδή την απονομή της στενής συνεργατίας του υφυπουργού Υγείας Ρούλας Κακλαμανάκη, η οποία μάλιστα αντικαθίσταται από τον «κλινικάρχη» της Πάτρας Γρηγόρη Σολωμό ο οποίος —ειρήσθω εν παρόδω— κάθε άλλο παρά ενίσχυσε τον υποψήφιο του ΠΑΣΟΚ στην Πάτρα Α. Καραβόλα, στις πρόσφατες εκλογές. Και όμως ο Γ. Γεννηματάς δεν είχε κάνει τίποτα που θα μπορούσε να «ερεθίσει» τον αρχηγό του. Μετά την απομπή του από το υπουργείο Εσωτερικών, τον Ιανουάριο του '84, αποφεύγει την παραμικρή κίνηση, περιοριζόμενος στην υλοποίηση και υπεράσπιση του ΕΣΥ.

Φαίνεται παράδοξο, αλλά το βασικό αμάρτημα του υπουργού Υγείας είναι μάλλον μία πρόσφατη δημοσκόπηση, σύμφωνα με την οποία ο ίδιος εμφανίζει υψηλά ποσοστά δημοτικότητας, ενώ το ΕΣΥ θεωρείται το ουσιαστικότερο έργο της κυβέρνησης. Μέσα στο κλίμα της αναξιοκρατίας, αυτή η προσωπική επιρροή θεωρείται εξαιρετικά επικίνδυνη. Ανάλογες είναι ουσιαστικά και οι αιτίες της μη συμμετοχής στην κυβέρνηση του —δικαιωμένου από τις εξελίξεις— Κώστα Λαλιώτη, ο ο-

ποιος συνδέει πάντως την επιστροφή του στο κυβερνητικό στρατόπεδο με την αλλαγή όχι μόνο του ήθους και του ύφους της εξουσίας, αλλά γενικότερα του πολιτικού σκηνικού.

Βέβαια στο εσωτερικό του ΠΑΣΟΚ, οι προσπάθειες να αποδειχθεί στον Πρόεδρο ότι «υπονομεύεται» από τους προηγούμενους, έδωσαν και πήραν: ο τίτλος του «Βήματος», την Κυριακή πριν τον ανασχηματισμό, με τον οποίο εντοπιζόνταν —και σωστά άλλωστε— ότι «αλλάζει το πολιτικό σκηνικό», αποδόθηκε από στέλεχος του ΕΓ στον... Κώστα Λαλιώτη: «Για να γυρίσει ο Λαλιώτης, πρόεδρε, ζητάει ουσιαστικά να φύγεις εσύ από την κυβέρνηση, και να πας στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Γι' αυτό υπονομεύουν και τον Σαρτζετάκη». Όταν ο Απόστολος Λάζαρης, πρότεινε και στελέχη, στενούς συνεργάτες του Κ. Λαλιώτη (εν αγνοία των τελευταίων) το σενάριο είχε πια «δέσει». Όσο για τον Γ. Γεννηματά, οι συκοφαντίες ήταν ακόμη πλουσιότερες.

Γεγονός πάντως είναι, ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου είχε υπόψη του σε όλη τη διάρκεια των ζυμώσεων την «υπονόμηση» αυτή, η οποία συνεχίστηκε και μετά την ορκωμοσία της νέας κυβέρνησης, από τις στήλες του «Δημοκρατικού Λόγου», που περιέγραψε ένα σενάριο συνωμοσίας, με τη συμμετοχή του κατεστημένου, του Τύπου και ό,τι άλλου σκοτεινού θα μπορούσε να διανοηθεί μία αρρωστημένη φαντασία.

Το «σύνδρομο της αποστασίας», η έμμονη ιδέα του πρωθυπουργού, σύμφωνα με την οποία όσα κεφάλια βρίσκονται υψηλότερα του μέσου όρου πρέπει να κόβονται «λόγω της πολυτέλειας των προσωπικών στρατηγικών», επηρέασε και πάλι την τελική μορφή του ανασχηματισμού.

Πραγματοποιώντας τον τελευταίο, αυτή τη φορά εντελώς μόνος, ο Ανδρέας Παπανδρέου είχε την κλασική αντίδραση ενός ηγεμόνα, σε στιγμές κρίσης: διαμνηνούσε προς όλες τις κατευθύνσεις, ότι είναι αυτός που ελέγχει απόλυτα το παιχνίδι, ότι είναι ο αδιαμφισβήτητος ηγεμόνας της πολιτικής ζωής. Μόνο που έχει πάψει να είναι.

Ο ΣΩΖΩΝ ΕΑΥΤΟΝ ΣΩΘΗΤΩ

Έχοντας χάσει έστω και τη στρεβλή πληροφόρηση από το περιβάλλον του Καστρί, και λαμβάνοντας πληροφορίες φιλτραρισμένες μέσα από τα ξεχωριστά συμφέροντα εξουσίας της κάθε ομάδας, ο πρωθυπουργός βρίσκεται σε προφανή αδυναμία να συλλάβει την πραγματικότητα όπως αυτή εξελίσσεται έξω από τους τέσσερις τοίχους της πρωθυπουργικής κατοικίας. Γι' αυτό η κατάπληξη του, όταν θα πληροφορηθεί τους τίτλους των συμπολιτευόμενων εφημερίδων την επόμενη του ανασχηματισμού καθώς και οι επανειλημμένες οδηγίες προς τον Αντώνη Κούρτη, για το «συμμάζεμα» των αντιδράσεων του φιλικού Τύπου, προσπάθεια που θα αποδειχθεί μάλλον ανέφικτη.

Στην πραγματικότητα, ο πρωθυπουργός είχε σχεδιάσει να προβάλει το έργο που έχουμε δει κατ' επανάληψη: οι εφημερίδες θα τόνιζαν το «νέο άνεμο» που θα φυσούσε στα κυβερνητικά φουσάτα, ενώ οι μη υπουργοποιηθέντες βουλευτές θα περίμεναν τη σειρά τους. Στο κόμμα θα αποπέμπονταν οι οπαδοί των «υπονομευτών», θα αποφαιζόταν η ένταξη στη Σοσιαλιστική Διεθνή, ενώ η λιτότητα του 1987, θα μπορούσε να δώσει τη θέση της σε καλύτερες και προεκλογικές μέρες το 1988.

Η ζωή αποδείχθηκε πολύ σκληρότερη, με αποτέλεσμα το ΠΑΣΟΚ να χάνει 1% από το εκλογικό σώμα μετά από κάθε κίνηση που πραγματοποιεί: ανασχηματισμός, Κεντρική Τράπεζα, ΔΕΗ, την ίδια στιγμή που και μία σειρά από άλλους παράγοντες προμηνύουν μία συνέχεια περισσότερο δραματική. Οι ΗΠΑ φαίνεται να επανεξετάζουν τη στάση τους απέναντι στη «Νέα Δημοκρατία» εκτιμώντας ότι το «άλογο ΠΑΣΟΚ» δεν τραβά άλλο ενώ για την οικονομία η κατάσταση είναι ακόμη χειρότερη. Απορρίπτοντας μία λύση που συνέφερε απολύτως το Δημόσιο, η κυβέρνηση ικανοποιούσε μεν το «Έθνος» και

τον κρατισμό της τραπεζοϋπαλληλικής συντεχνίας που έτρεξε να χειροκροτήσει το πέρας της Κεντρικής Τράπεζας στη θερμή αγκαλιά της κρατικής αγκαλιάς, αλλά έδινε συγχρόνως ένα σοβαρότατο χτύπημα στις δικές της προσπάθειες για την προσέλκυση επενδύσεων, όταν μάλιστα είναι φανερό ότι εισερχόμεθα σε μία περίοδο έντονης πολιτικής ρευστότητας, αν όχι αστάθειας. Η παλινδρόμησή της στο τελευταίο αυτό θέμα, απέδειξε την κυριότερη ουσιαστικά αδυναμία της κυβέρνησης: την έλλειψη σταθερής πολιτικής και την ανατροπή της όποιας υπάρχει, μπροστά στο σύνδρομο του πολιτικού κόστους ή μπροστά στις πιέσεις και τον αλληλοσπαραγμό των κυβερνητικών «λόμπυ».

Την ίδια στιγμή, όλες οι ενδείξεις και οι μέχρι σήμερα πληροφορίες δείχνουν ότι ο προϋπολογισμός του '87 θα είναι πολύ σκληρότερος απ' αυτόν του '86, κάτι που θα προκαλέσει απεργιακές κινητοποιήσεις, ενώ το κράτος φαίνεται να έχει παραλύσει ήδη από την επομένη του ανασχηματισμού. Τα σκάνδαλα αρχίζουν να διαδέχονται το ένα το άλλο, γεγονός που σβήνει ακόμη περισσότερο για μεγάλες μερίδες του εκλογικού σώματος διαφορές με τη Δεξιά, ενώ στη δίνη αρχίζουν να συμπαράσυνονται και τα πιο σοβαρά και άφθαρτα μέλη της κυβέρνησης, όπως ο Κώστας Σημίτης.

Η ΝΔ είναι η μόνη τρομοκρατημένη από τις εξελίξεις. Είναι φανερό ότι θα επιθυμούσε μια πιο βραδεία φθορά του ΠΑΣΟΚ, ώστε να μην αναγκαστεί να επωμιστεί η ίδια τη σκληρή εποχή της λιτότητας, ή ακόμη και τη συμφωνία για τις βάσεις, και το κυριότερο να φθάσει στην εξουσία με ένα ποσοστό αντίστοιχο με αυτό του ΠΑΣΟΚ το 1981. Είναι εδώ χαρακτηριστικό, ότι οι οδηγίες της ηγεσίας της ΝΔ προς όσες φιλικές της εφημερίδες κρατούν στα χέρια τους οικονομικά σκάνδαλα, συνιστούν μια σταδιακή δημοσιοποίηση και όχι μία κατά μέτωπο επίθεση εναντίον της κυβέρνησης.

Από τη δική του την πλευρά το ΠΑΣΟΚ χάνει καθημερινά κι αυτά τα στρατηγικά πλεονεκτήματα που του είχαν απομείνει, όπως αυτό του εκλογικού νόμου και γενικότερα της αλλαγής των όρων του πολιτικού παιχνιδιού: η εκσυγχρονισμένη Δεξιά αρχίζει να συγκροτείται όχι πια σαν κόμμα, αλλά σαν κοινωνική - πολιτική παράταξη, που έχει τη δυνατότητα να συσπειρώνει όλες τις μέχρι τώρα φυγόκεντρες πολιτικές και εκλογικές της πτέρυγες, όπως ήταν η ΔΗΑΝΑ και οι αμφιταλαντευόμενοι ψηφοφόροι αντιστοίχως. Η απλή αναλογική καθίσταται καθημερινά λιγότερο αποτελεσματική και για τη δημιουργία ρηγμάτων στη Δεξιά και για την αποτροπή της κοινοβουλευτικής της αυτοδυναμίας.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου καλείται να αποδείξει ότι είναι, αν όχι ηγεμόνας, τουλάχιστον καλός παίχτης, πράγμα που σημαίνει να ξέρεις όχι μόνο να κερδίζεις, αλλά και να χάνεις. Η μέχρι τώρα ιστορία του αρχηγού του ΠΑΣΟΚ δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική. Η «ήττα» του 1974 οδήγησε σε μία σειρά από λαθεμένους χειρισμούς που κατέληξαν στη διάσπαση του 1975, ενώ οι ενδείξεις είναι ακόμη χειρότερες, για την πρώτη πραγματική ήττα που γνώρισε το ΠΑΣΟΚ από τον καιρό της ίδρυσής του: τις δημοτικές του '86.

Ο Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ, θα μπορούσε, αν δεν ήταν δέσμιος κυρίως του εαυτού του, να ανατρέψει τη ροή των πραγμάτων. Αντίθετα, τα όσα επακολούθησαν αποτελούν τα προμηνύματα μιας παρατεταμένης πολιτικής κρίσης. Αν οι εξελίξεις δεν ανατραπούν και μάλιστα γρήγορα, το σύνθημα ο σώζων εαυτόν σωθήτω θα επικρατήσει στο κυβερνητικό τρατόπεδο. Ήδη κορυφαία στελέχη που βρίσκονται στην κυβέρνηση σκέπτονται σοβαρά το ενδεχόμενο να κατέβουν από το τρένο, ενώ το μόνο που εμποδίζει μία σειρά από βουλευτές να κάνουν το ίδιο είναι η κατηγορία του αποστάτη και ο αποπροσανατολισμός των εξελίξεων από τα πραγματικά προβλήματα της χώρας. Αλλά το ΠΑΣΟΚ παραμένει προσωποπαγές κόμμα: το κεντρικό αυτό σύνθημα για το μέλλον θα το δώσει ο ίδιος ο αρχηγός του. □

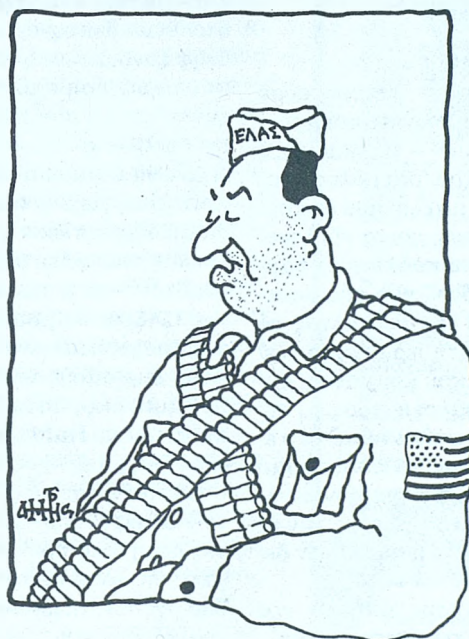
ΓΟΡΓΟΠΟΤΑΜΟΣ, ΚΗΛΥ, ΑΒΕΡΩΦ:

Το τρίπτυχο της Εθνικής Συμφιλίωσης και η Νέα Δημοκρατία του Άκη Κοσώνα

«Ο λαός στηρίζει την αλλαγή κι ο Ανδρέας στηρίζει τον Μητσοτάκη» λένε ειρωνικά —κι όχι εντελώς άδικα— τις τελευταίες μέρες στα γραφεία και στους διαδρόμους της Νέας Δημοκρατίας στελέχη του κόμματος. Δεν είναι λίγα τα γνωστά, τα πρώτα ονόματα του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης, που αναρωτιώνται «γιατί ο Παπανδρέου κάνει τέτοια δώρα στον δικό μας, να, δώρα όπως αυτός ο γελοιός ανασχηματισμός», ενώ δεν παραλείπουν (αρκετοί απ' αυτούς) να υπογραμμίσουν την όψιμη —πλην θερμή— υποστήριξή τους στον Κώστα Μητσοτάκη: «Τώρα μόνο αυτός κάνει παιχνίδι, εμείς περιμένουμε να δούμε τι κυβέρνηση θα φτιάξει» λένε χαρακτηριστικά, υπολογίζοντας πως «έτσι όπως είναι σήμερα τα πράγματα μπορεί να παραιτηθεί η κυβέρνηση από τη μια μέρα στην άλλη». Ετοιμασίες...

Πριν όμως απ' όλα τούτα τα βιαστικά, ο κ. Μητσοτάκης ετοιμάζει τα βήματα που θα τον οδηγήσουν «πιο εύκολα, πιο γρήγορα, πιο απλά» στην εξουσία —κι επειδή η εξουσία περνάει απ' τα σκοτεινά μονοπάτια της συναίνεσης η ηγεσία της ΝΔ προπαρασκευάζει τα δείγματα αγάπης και αφοσίωσης στην αριστερά. Στην αριστερά που «είναι ταλαιπωρημένη από εμάς και προδομένη από το ΠΑΣΟΚ» και που βέβαια δεν θα έχει καμιά αντίρρηση να δει τον κ. Μητσοτάκη στο Γοργοπόταμο, και τη ΝΔ να καταδικάζει ή ν' απέχει από τα εμφυλιοπολεμικά κηρύγματα του Μακρυγιάννη. Είναι προφανές ότι οι σοσιαλδημοκράτες σύμβουλοι του Κώστα Μητσοτάκη δεν θα κουραστούν πολύ να τον πείσουν ότι: «το μήνυμα της εθνικής συμφιλίωσης πρέπει να το περάσουμε μέσα από πράξεις τέτοιες που θα καταγραφούν στο ενεργητικό μας στην επόμενη πολιτική αναμέτρηση». Άλλωστε, ο κ. Μητσοτάκης επέισθη να μην εμφανισθεί καθόλου στην προεκλογική περίοδο των δημοτικών, αφήνοντας την ευθύνη στις πλάτες των Μ. Έμπερτ, Α. Ανδριανόπουλου και Σ. Κούβελα, δίνοντας έτσι τις πρώτες αποδείξεις ότι «ακούει και δεν είναι αγιατολλάχ».

Υπάρχουν φυσικά μια σειρά από προβλήματα, η συνολική έκφραση των οποίων «φορτώνεται» στον επίτιμο πρόεδρο της Νέας Δημοκρατίας Ευάγγελο Αβέρωφ, ο οποίος θέλει πάση θυσία να πείσει τον κ. Μητσοτάκη ότι «εμάς ο κόσμος μας, το 35% της ΝΔ, είναι δεξιός και σε ακολουθεί επειδή θέλει να πέσει το ΠΑΣΟΚ, όχι επειδή είσαι κεντρώος και

φιλελευθέρους». Έτσι, τόσο η αποχή από του Μακρυγιάννη, όσο και η παρουσία του προέδρου της ΝΔ στο Γοργοπόταμο καταδικάζονται από τον κ. Αβέρωφ στο μέτρο που «προκαλούν συσπείρωση της σκληρής δεξιάς και αναζητήσεις της σε χώρους πέραν της ΝΔ». Δεν είναι γνωστό πόσο βαρύνει ακόμη ο λόγος του Ευ. Αβέρωφ· πιο γνωστό είναι ότι ο επίτιμος πρόεδρος της ΝΔ «δικαιούται να συμβουλευτεί και λόγω εμπειρίας, αλλά και λόγω του μελλοντικού του ρόλου στα πολιτικά πράγματα της χώρας». Ρόλου; Ποιου ρόλου; «Κανείς δεν μπορεί να έχει αποδείξεις, αλλά όσο περνά ο καιρός φαίνεται να δικαιώνεται η παλιά άποψη ότι ο Κ. Μητσοτάκης έχει υποσχεθεί στον Ευ. Αβέρωφ την προεδρία της Δη-

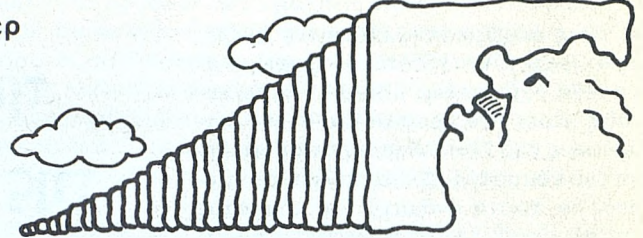
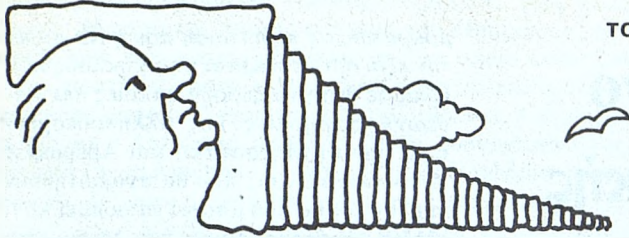
μοκρατίας σε περίπτωση που η ΝΔ πάρει την εξουσία» τονίζεται από κύκλους που είναι σε θέση να ξέρουν κάποιες «εκ βαθέων» συνομιλίες και αλληλοδεσμεύσεις των κ. Μητσοτάκη και Αβέρωφ... Όσο για εκείνους που θα αναρωτηθούν για τον τρόπο που μπορεί να συμβεί κάτι τέτοιο (προεδροποίηση του Μετσοβίτη πολιτικού) παραπέμπουμε στα δαιδαλώδη σταυροδρόμια της πολιτικής, στα σταυροδρόμια εκείνα που χάθηκε κι αυτός ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, που φάνηκε ο σημερινός πρόεδρος της Δημοκρατίας Χρήστος Σαρτζετάκης. Στα σταυροδρόμια που ανέδειξαν τον Κ. Μητσοτάκη αρχηγό της ΝΔ και εξαφάνισαν —μέχρι στιγμής τουλάχιστον— απ' το παιχνίδι της ηγεσίας τον Γεώργιο Ράλλη, τον Κωστή Στεφανόπουλο και τον Γιάννη Μπούτο. Όλα, ή τα περισσότερα έχουν συμβεί, γιατί όχι κι αυτό;

Σε κάθε περίπτωση ο λόγος του Ευ. Αβέρωφ (που εξακολουθεί στο πρόσωπο του Κ. Μητσοτάκη να εκδικείται τον Γ. Ράλλη) έχει ακόμη μια δυναμική. Πόσο είναι καθοριστική, θα φανεί σύντομα.

Αλλά ο στόχος της ΝΔ για εθνική συμφιλίωση δεν σταματάει στο φλερτ με την αριστερά, αφού είναι φανερό πως η συμφιλίωση οφείλει να είναι πολύπλευρη. Μια από τις πλευρές της —ίσως η πιο σημαντική— αφορά τις σχέσεις της ΝΔ με «τη μεγάλη μας σύμμαχο», τις ΗΠΑ. Εύλογα λοιπόν, και στα πλαίσια «του γενικότερου μπάχαλου που παρατηρείται στο ΠΑΣΟΚ», την Τρίτη 4/11 ο Κ. Μητσοτάκης συναντήθηκε και είχε συνομιλία μιας περίπου ώρας με τον Αμερικανό πρόσβη Ρόμπερτ Κήλυ, του οποίου πριν λίγο καιρό ζητούσε την ανάκληση... Το κλίμα «ήταν πολύ καλό» και αντηλλάγησαν (εδώ δεν χρειάζονται εισαγωγικά) απόψεις για τα μεγάλα εθνικά θέματα (βάσεις, F-16, «Φωνή της Αμερικής», κτλ.). Σύμφωνα, με καλά πληροφορημένες πηγές, ο κ. Κήλυ θα ενημερώσει στο προσεχές (και αρκετά κοντινό) ταξίδι του στις ΗΠΑ τους προϊσταμένους του για τις διαφοροποιήσεις που έχουν επέλθει στην Ελλάδα ύστερα απ' τις δημοτικές εκλογές, «αναμένοντας άλλες, νεώτερες και αντιστοιχούσες στα νέα δεδομένα εντολές»... Άλλωστε —κι αυτό τονίζεται από υπεύθυνα χείλη— «οι Αμερικανοί ήταν και θα παραμείνουν σύμμαχοι, όποιο κόμμα κι αν κυβερνάει τη χώρα». Αλλά, οι εξελίξεις τρέχουν γρηγορότερα απ' όλους μας κι οι πληροφορίες είναι πολύ πιο χρήσιμες από τις προβλέψεις, σ' αυτή τη φάση...

Ανάμεσα στη νέα ιθαγένεια και στο παλιό διαβατήριο

του Ρεπόρτερ

Μπορεί ο κ. Γκορμπατσώφ να μην προσετρεξε τον κ. Παπανδρέου, πραγματοποιώντας την εδώ επίσκεψή του στη θερμή περίοδο της φετινής προεκλογικής εκστρατείας —παρά τις χονδροειδώς κονσερβαρισμένες σχετικές «ειδήσεις» που πολλούς μήνες πριν διοχέτευαν κύκλοι του Καστριού στις πατριωτικότερες εφημερίδες του «Κινήματος», προσδοκώντας το προσφιλές τους «στρίμωγμα του ΚΚΕ στη γωνία»· αντ' αυτής της επισκέψεως, λοιπόν, που δεν έχει προσδιοριστεί συγκεκριμένα ούτε για το 1987 (!), έχουμε μια διακρατικού επιπέδου, τρίωρη συνομιλία του κ. Φλωράκη με τον Σοβιετικό ηγέτη, στην οποία εκ των πραγμάτων, διαμεσολαβούνται, εκτός των άλλων, και ένα τμήμα των ελληνοσοβιετικών σχέσεων, τα προβλήματα ειρήνης και... «Πρωτοβουλίας των 6», κτλ.

Παλαιοί ρόλοι σε νέα πλαίσια

Η παλαιά πρακτική που μέχρι και πρόσφατα επικρατούσε στις σχέσεις των εταίρων του «διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος», είχε σαν αποτέλεσμα —μεταξύ άλλων— τα επιμέρους κόμματα να αναλαμβάνουν έναν ιδιότυπο κρατικό ρόλο, απονεμώμενο εξωθεν, αφού ήταν αυτά οι κύριοι μοχλοί που ασκούσαν πίεση στις κυβερνήσεις των κρατών τους, για να «βελτιωθούν» και «επεκταθούν» οι σχέσεις τους με τα κράτη του υπαρκτού σοσιαλισμού. Εγγεγραμμένος στην ιδεολογία της «υπεράσπισης των σοσιαλιστικών χωρών» και επενδεδυμένος σε μια μακρόχρονη, άτυπη αλλά και απαράβατη ιεράρχηση των στρατηγικών στόχων του κάθε κομμουνιστικού κόμματος, αυτός ο ρόλος λειτουργούσε αντιστρόφως ανάλογα προς το εύρος πολιτικής απήχησης που κατέγραφε το κάθε κόμμα στο εθνικό του ακροατήριο: οι τρίτοι δρόμοι προς το σοσιαλισμό που, δεκαετίες τώρα, εμφανίστηκαν στο ρεπερτόριο των μεγάλων ΚΚ, είχαν ακριβώς σαν προϋπόθεση ύπαρξής τους την αποστασιοποίηση των «αδελφών κομμάτων» από αυτόν τον δεδομένο και ιδιότυπο κρατικό ρόλο.

Η επικύρωση αυτής της αποστασιοποίησης από τη νέα γραμμή Γκορμπατσώφ αποτέλεσε μία από τις τομές στη σύλληψη και την κουλτούρα που χαρακτήριζε μέχρι τώρα την προς τα ΚΚ εξωτερική πολιτική της εκάστοτε σοβιετικής ηγεσίας: ως γνήσιος «ιταλός», ο νέος σοβιετικός ηγέτης διακήρυξε φέτος τον Φεβρουάριο, από το βήμα του 27ου Συνεδρίου του κόμματός του, ότι κανένα κόμμα δεν μπορεί να μονοπωλεί την αλήθεια, έτσι ώστε να νομιμοποιεί την ανάμιξή του στα εσωτερικά των άλλων κομμάτων. Για όσους γνωρίζουν από κοντά τη νέα γραμμή που υλοποιεί πλέον ο Α. Ντομπρίνιν —αντικαταστάτης του μπρεζνιεφικού (τουλάχιστον)... Μπορίς Πονομαριώφ— αυτή η «μη ανάμιξη» στα εσωτερικά των ΚΚ είναι και μια επιτακτική ανάγκη για τη στρατηγική της νέας σοβιετικής ηγεσίας, που προτιμά πλέον τη διαφάνεια των αδιαμεσολάβητων διακρατικών σχέσεων (...) και διαμηνύει στα άλλα, εκτός εξουσίας, κόμματα την αθέμιτη ευθύνη τους στη χάραξη των εθνικών πολιτικών τους.

Αυτό το νέο πλαίσιο, στο σύνολο της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, φαίνεται και στο γεγονός ότι μέχρι τώρα τον μόνο ηγέτη κομμουνιστικού κόμματος που συνάντησε ο Μ. Γκορ-

μπατσώφ στα δύο περίπου χρόνια του ως ηγέτης της Σ.Ε., ήταν ο Ιταλός Αλεσάντρο Νάτα, γραμματέας του πρώτου κομμουνιστικού κόμματος στον κόσμο. Ο Χαρίλαος Φλωράκης είναι ο δεύτερος κομμουνιστής ηγέτης, κι αυτό είναι κάτι που προσδίδει ξεχωριστή σημασία στο τωρινό ταξίδι του στην άλλοτε «μεγάλη πατρίδα του Λένιν», ιδιαίτερα αν ληφθούν υπόψη οι τελευταίες ανακατατάξεις στον «κόσμο» της πολιτικής του ΚΚΕ...

Ένα νέο «αντιιμπεριαλιστικό» συμβόλαιο

Όμως, η αναθεώρηση των προσανατολισμών της σοβιετικής ηγεσίας στις σχέσεις της προς τα «αδελφά κόμματα», έστω κι αν δεν ευνοεί πλέον παλαιές πρακτικές του είδους «Διεθνής Συνδιάσκεψη Κομμουνιστικών Κομμάτων», δεν σημαίνει και παραίτηση από το ποικίλο ενδιαφέρον των σοβιετικών για την πολιτική αυτών των κομμάτων. Και αν στην ατζέντα των συνομιλιών του κ. Φλωράκη, τα οικονομικά των Ελληνοσοβιετικών θα είναι υποβαθμισμένα έως ανύπαρκτα (γιατί τα παράπονά τους για την αλουμίνα κ.ά. οι Σοβιετικοί προτιμούν να τα διαβιβάζουν πλέον μόνοι τους στην κυβέρνηση του κ. Παπανδρέου), τούτο δεν σημαίνει ότι η σοβιετική ηγεσία δεν θα ενδιαφερόταν για τις προοπτικές που θα έχει στο εξής η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στη συνέχιση μιας εξωτερικής πολιτικής που για τη Μόσχα ήταν ένα από τα θετικά στοιχεία στους πολυπολικούς χειρισμούς των σχέσεών της με τη Δύση. Και το ενδιαφέρον αυτό εκφράστηκε προς διπλή κατεύθυνση στη συνάντηση: προς τον κ. Παπανδρέου σαν υποστήριξη της εξωτερικής του πολιτικής, ως προς τα σημεία επαφής της με τα μέληματα της σοβιετικής ηγεσίας και προς τον Γ.Γ. του ΚΚΕ ως υπόμνηση των φιλειρηνικών του χρεώσεων· αυτή είναι μία από τις πιθανές ερμηνείες που μπορούν να δοθούν στο απόσπασμα εκείνο από την ανακοίνωση που εκδόθηκε μετά τη συνάντηση των δύο ηγετών, σύμφωνα με το οποίο, «οι συνομιλητές εξέφρασαν την κατανόησή τους στην πολιτική που ακολουθεί η ελληνική κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προς το συμφέρον του πυρηνικού αποπλισμού, της ευρωπαϊκής ύφεσης... την επιδίωξή της να ακολουθήσει μια ανεξάρτητη πορεία που να ανταποκρίνεται στα εθνικά συμφέροντα της Ελλάδας». Και πέραν αυτού, είναι εύλογο ότι ο κ. Γκορμπατσώφ, και στη συνέχεια ο κ. Ντομπρίνιν, θα τόνιζαν το ενδιαφέρον τους για τη συνέχιση της «πρωτοβουλίας των 6», αφήνοντας στον κ. Φλωράκη το καθήκον της χάραξης της διαχωριστικής γραμμής μεταξύ της «συμπαράταξης» όλων των φιλειρηνικών δυνάμεων της Ελλάδας και της «αριστερής συμπαράταξης». Φαίνεται πως ο Έλληνας κομμουνιστής ηγέτης έπεισε τους Σοβιετικούς για την ανάγκη ενός νέου συμβολαίου στις σχέσεις τους, στηριγμένου στην κατάφαση της νέας σοβιετικής ηγεσίας για την εγκαίνιαση «ισότιμων σχέσεων» και στην επιθυμία του ΚΚΕ για την οικοδόμηση ισότιμων σχέσεων με... το ΠΑΣΟΚ. Σε αυτή της επιθυμίας, η ηγεσία του ΚΚΕ δεν κάνει άλλο από το να παρακολουθεί την επιταγή του ρεαλισμού, που πρώτο το ίδιο το ΚΚΣΕ έδωσε στην πρόσφατη καμπή του. Είναι αυτός ο ρεαλισμός...

Από την πλευρά του ΚΚΕ λοιπόν, το βασικότερο μέλημα της ηγεσίας του είναι η συναίρεση του «προς τα έξω» και του «προς τα μέσα» προσώπου του, σε ένα νέο πλαίσιο αναφοράς· ή, αλλιώς, ο εσωτερικός επιμερισμός ή / και διαίρεση του «αντιιμπεριαλιστικού» μετώπου του ανάμεσα στο διεθνή και στον εθνικό χώρο δράσης, σε ένα πλαίσιο στρατηγικής, που τα στοιχεία του κατ' ανάγκην πλέον αναδιατάσσονται, ακολουθώντας την απόπειρα πολιτικής ωρίμανσης του ηγετικού πυρήνα του ΚΚΕ και την αντίστοιχη απόπειρα απεμπλοκής του ΚΚΣΕ από τη λογική των ιεραρχημένων προτεραιοτήτων που έθετε μέχρι πρόσφατα στις κομμουνιστικές ηγεσίες.

Αν η παραπάνω συλλογιστική έχει κάποια αξία, μπορεί και να ερμηνεύσει τις κινήσεις της ηγεσίας του ΚΚΕ λίγο μετά τον β' γύρο, λίγο πριν την πρόσφατη Ολομέλεια της ΚΕ και το ταξίδι του Χ. Φλωράκη στη Μόσχα και λίγες εβδομάδες πριν την οριστικοποίηση και δημοσίευση των επίσημων θέσεων της ΚΕ για το 12ο μαγιάτικο συνέδριο του κόμματος: Εννέα ημέρες μετά το β' γύρο και την επιτυχή επικύρωση της πρόθεσης του ΚΚΕ να καταστεί τρίτος ανταγωνιστής στην πολιτική σκακιέρα, και εν μέσω κρίσης στο κυβερνητικό στρατόπεδο, ο κ. Φλωράκης επιλέγει την «επέτειο του ΟΧΙ» για να προβεί σε μία κίνηση ηγετικό πολιτικό επιπέδου με τριπλό στόχο: το ισότιμο και αξιοπρεπές πρόσωπο που προέβαλε ο Γ.Γ. του ΚΚΕ θέτοντας τα ρεαλιστικά, πλέον, «τέσσερα ζητήματα» στον χειμαζόμενο κ. Παπανδρέου, άμβλυνη τις εσωκομματικές αντιδράσεις των «γηναιών» για την απόφαση της αποδέσμευσης στο β' γύρο, εξέπεμπε κάποιο σαφές μήνυμα προς τον σοβιετικό ηγέτη περί της ρεαλιστικής και διαπραγματευτικής, συγχρόνως, σχέσης που αποπειράται να χαράξει το ΚΚΕ στις σχέσεις του προς την «φιλειρηνική» και «αιρετική» προς τη Δύση κυβέρνηση του κ. Παπανδρέου και, τέλος, αποτελούσε μια ευκαιρία άμεσης θερμομέτρησης του πρωθυπουργού, η οποία θα προσδιόριζε το ύψος της απόφασης της Ολομέλειας του κόμματος που θα πραγματοποιείτο δύο ημέρες μετά.

Τα ζητούμενα και τα αποτελέσματα της επίσκεψης του κ. Φλωράκης στη Μόσχα —μιας επίσκεψης ίσως τελευταίας, αλλά και με πολύ μεγαλύτερη επιφάνεια και γόητρο από όλες τις μέχρι τώρα— θα πρέπει μάλλον να κριθούν στη βάση δύο κρίσιμων σημείων πορείας του ΚΚΕ: την εμπέδωση της στρατηγικής της αυτονομίας και του συναφούς τριπολισμού μέσω της ισόρροπης ανακατανομής ισχύος στα ηγετικά κλιμακία του εθνικού του 12ου Συνεδρίου και, συνακόλουθα, τη συνείδηση σε άλλα πλαίσια της, εκ των πραγμάτων, νέας «διευθυντικής συνέπειάς» του με την εγκαίνιαζόμενη και εξαιρετικά δύστοκη διαδικασία της γηγενούς πολιτικής του ωρίμανσης. □

A black and white photograph of a man in a suit and tie, looking down at an open book he is holding. The book's cover is visible, showing the text "English Course".

«Ακούστε μας».

- ☐ Ιβνιμ
- ☐ Φινλαντιμ
- ☐ Σουαμ
- ☐ Γαλλνιμ
- ☐ Γερμαν
- ☐ (για προσηγορίες)
- ☐ Ελβετ
- ☐ Ολλανδ
- ☐ Νορβηγ
- ☐ Ισπαν
- ☐ Εσθον
- ☐ Κινέζικη (Mandarin)
- ☐ Κινέζικη (Cantonese)
- ☐ Σερβοκρατ
- ☐ Εσθον
- ☐ Μολδ
- ☐ Ρουμ
- ☐ Αλβαν

THA

19

«Διχαστική» πορεία;

Η πλειοψηφία —39 επί των 75 παρόντων μελών— που συγκέντρωσε η εισήγηση του Α. Κύρκου στην τελευταία σύνοδο της ΚΕ του ΚΚΕ Εσ. φαίνεται να επιβεβαιώνει τη «διχαστική πορεία» του ΚΚΕ Εσ. μετά το τελευταίο συνέδριό του. Η στάση στο δεύτερο γύρο των δημοτικών εκλογών έδειξε ότι η ιδιόμορφη συνύπαρξη των δύο ισχυρότερων ρευμάτων στο ΚΚΕ Εσ., της «μετεξέλιξης» και της «αναβάθμισης», δύσκολα μπορεί να διαμορφώσει ένα πολιτικό πλαίσιο λειτουργίας το οποίο να επιτρέπει μια επανατοποθέτηση με βάση και τη νέα πολιτική κατάσταση που διαμορφώθηκε· επανατοποθέτηση η οποία δεν μπορεί να αφορά μόνο τους εσωτερικούς συσχετισμούς και την πορεία προς το ιδρυτικό συνέδριο του νέου κόμματος.

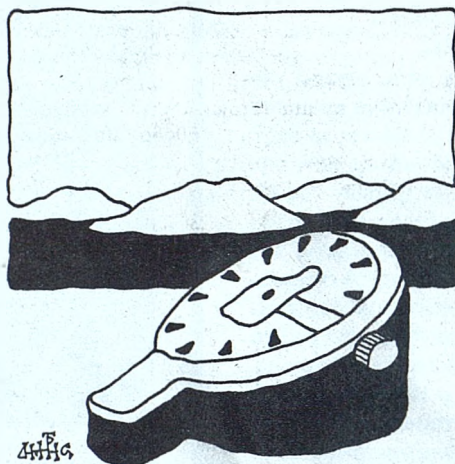
Η ύπαρξη συνεπώς των αντιφάσεων που παρατηρήθηκαν στην πολιτική του ΚΚΕ Εσ. για τις δημοτικές εκλογές (αυτόνομη κάθοδος στον α' γύρο —υποστήριξη του ΠΑΣΟΚ στον β' γύρο, ύπαρξη ισχυρού ρεύματος για λευκό, απόφαση —διαφοροποιημένη— του Κ.Σ. του «Ρήγα Φεραίου» κτλ.) καθώς και η εσωκομματική κατάσταση, της οποίας χαρακτηριστικό είναι όπως λέγεται «η συνύπαρξη δύο κομμάτων σε ένα», δεν μπορεί να ερμηνευτεί μόνο ως αποτέλεσμα «αντιγετικών τάσεων» ή «δεξιάς πολιτικής». Οι κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις των τελευταίων ετών οδηγούν αναγκαστικά και το ΚΚΕ Εσ. στην ανάγκη όχι απλώς αναπροσαρμογών της στρατηγικής τους, αλλά κυρίως διαμόρφωσης πολιτικής που να στηρίζεται στα νέα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα. Ιδιαίτερα μάλιστα για ένα αριστερό κόμμα οι ανάγκες αυτές δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο στη «διορθωτική παρέμβαση». Κάτι τέτοιο δεν αρκεί σήμερα ούτε αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση για μια ευρύτερη πολιτική και κοινωνική παρέμβαση, ικανή να διαμορφώσει νέους συσχετισμούς για τα συμφέροντα των τάξεων που εκπροσωπεί ένα κόμμα με στόχο τον σοσιαλισμό.

Απ' αυτή την άποψη οι εξελίξεις στο ΚΚΕ Εσ. έχουν όχι μόνο ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αλλά θα καθορίσουν σε σημαντικό βαθμό τις προοπτικές της Αριστεράς και των δυνάμεων του σοσιαλισμού στον τόπο μας. Ευαίσθητος «δέκτης» αγωνιών για το μέλλον της Αριστεράς, αλλά και κοινωνικών διεργασιών το ΚΚΕ Εσ., όπως έχει φανεί στη μεταπολιτευτική του πορεία, ίσως να αποτελεί, στη σημερινή συγκυρία, τον πλέον «εκφραστικό χώρο», στον οποίο «δημοσιοποιούνται» και εκφράζονται με αυτές τις μορφές τα πολιτικά προβλήματα της Αριστεράς. Βρίσκεται από μία άποψη σε ιδιαίτερα δύσκολη καμπή και ταυτόχρονα σε προνομιακή θέση. Σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί παρά να κριθεί και από την πολιτική εναλλακτική πρόταση που θα διαμορφωθεί, αν προκύψει, αλλά και από τις δυνατότητες ανάπλασης του διαλόγου που γίνεται στις γραμμές του και τις οποίες θα διαμορφώσει κυρίως το ίδιο.

Γ.Φ.

ΚΚΕ ΕΣ., ΑΝΕΝΤΑΚΤΟΙ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑΜπορούμε έτσι να μιλάμε
για νέο φορέα της Αριστεράς;

του Κώστα Ραβάνη

Καθώς η φθινοπωρινή καθημερινότητα σκεπάζει και τους τελευταίους ήχους των δημοτικών εκλογών, οι απανταχού ψηφοφόροι αφού ανέθεσαν για την επόμενη τετραετία την επίλυση των προβλημάτων τους στους φωτογενέστερους, ήσυχους πλέον επιστρέφουν στις ιδιωτικές τους σκευνοπούς. Παράλληλα, με βάση τα εκλογικά αποτελέσματα φαίνεται πως η ηγεσία των κομμάτων θα έχουν να αντιμετωπίσουν προβλήματα, διαφορετικής βέβαια φύσης, καθώς οι πτώση, η άνοδος και η στασιμότητα δημιουργούν άλλων ειδών τρικυμίες. Ανάμεσα σε όλους και στο ΚΚΕ Εσ., το οποίο στη μετεκλογική συγκυρία θα κληθεί να υλοποιήσει την απόφαση του τελευταίου του συνεδρίου, τη σχετική με την εκδήλωση πρωτοβουλίας για την ίδρυση του νέου φορέα της Αριστεράς.

Στην προσπάθεια αυτή αφιερώνουμε τη μικρή αυτή ιστορία που εκτυλίχθηκε αυτή τη χρονιά στην Πάτρα, τόσο για να επωμιστεί ο καθένας τις ευθύνες του, όσο και για να υπογραμμίσουμε το πόσο οι παγιωμένες άθλιες πρακτικές υπονομεύουν καθημερινά τις όποιες μεγαλόπνοες αποφάσεις. Αλλά ας μιλήσουμε επί της ουσίας.

Η Αυτόνομη Δημοτική Κίνηση

Η δωδεκαετής ανυπαρξία δημοτικής πολιτικής στην οποία καταδικάσαν την Πάτρα το ΠΑΣΟΚ και «οι άλλες δημοκρατικές δυνάμεις» μέχρι το 1982 και το ΚΚΕ (με την αντι-ΠΑΣΟΚ ψήφο της Δεξιάς) στη συνέχεια, αλλά και κάποιοι γενικότεροι προβληματισμοί σχετικοί με την πολιτική αυτονομία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης οδήγησαν στις αρχές του 1986 ένα σεβαστό αριθμό πατριτών πολιτών αλλά και ετεροδημοτών στην απόφαση για τη δημιουργία μια Αυτόνομης Δημοτικής Κίνησης με στόχο την παρέμβαση στα δημοτικά πράγματα της πόλης με τη φυσική συμπαρομαρτούσα κάθοδο στις εκλογές που πλησίαζαν. Από την πρώτη στιγμή και τα τοπικά στελέχη του ΚΚΕ Εσ. έδειξαν ενδιαφέρον, κινητοποιήθηκαν και δήλωσαν ότι ο προβληματισμός τους ήταν ταυτόσημος. Οι βραχύχρονες ζυμώσεις κατέληξαν τον Φεβρουάριο σε μία ανοιχτή ιδρυτική σύσκεψη σε κεντρικό κινηματογράφο που συγκάλεσε μια ομάδα πρωτοβουλίας αποτελούμενη από τέσσερα μέλη του ΚΚΕ Εσ. και έναν ανέντακτο. Στη σύσκεψη αυτή μάλιστα, στην οποία τα κομματικά μέλη «ορκίστηκαν» ότι προσέρχονται «ως άτομα», «αφήνοντας τις κομματικές ταυτότητες στο σπίτι», εκλέχτηκε και μία εντεκαμελής επιτροπή που θα εκπροσωπούσε την Κίνηση και θα αντιμετώπιζε τα πρώτα της προβλήματα. Αφού έγιναν μέσα στο Μάρτιο δύο συνεδριάσεις της επιτροπής και διαπιστώθηκε κάποια χαλαρότητα, τα μέλη του ΚΚΕ Εσ. που συμμετείχαν σ' αυτήν ανέλαβαν να ενεργοποιήσουν το μηχανισμό τους και σύντομα να ειδοποιήσουν τηλεφωνικά τα υπόλοιπα μέλη της για μια νέα συνάντηση. Τα μέλη της επιτροπής ακόμα περιμένουν το τηλεφώνημα. (Θα αποφύγουμε εδώ να αναφέρουμε ονόματα γιατί ο στόχος μας δεν είναι τα πρόσωπα αλλά η πολιτική πρακτική τους ως συμπύκνωση των γενικότερων αντιλήψεών τους. Αν όμως κάποιοι αμφισβητήσουν τα γεγονότα ασφαλώς θα μας οδηγήσουν και σε αστυνομικού τύπου ρεπορτάζ).

Παρά το ότι όμως η επιτροπή δεν συνεδρίαζε η είδηση για τη συγκρότηση της Αυτόνομης Κίνησης δημοσιεύτηκε στον τοπικό Τύπο, άρχισε να κυκλοφορεί και κυρίως να ζημώνεται.

Έτσι, φτάνουμε στον Απρίλιο όπου κάποιοι ανέντακτοι που έχουν τακτική επικοινωνία

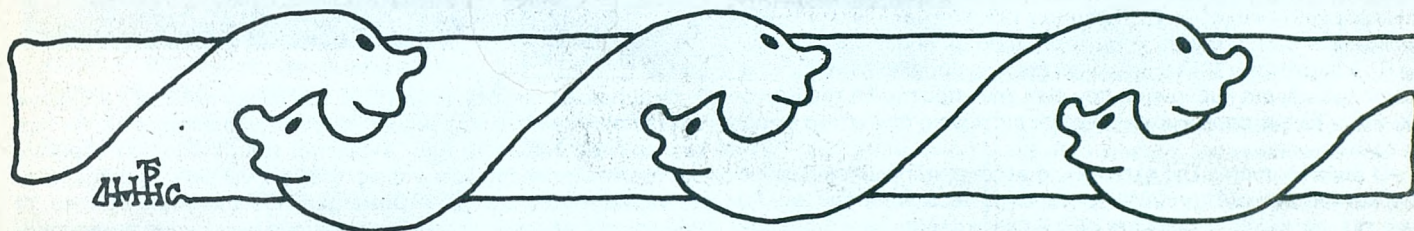
νωνία μεταξύ τους, ως εταίροι της Κίνησης, ζητούν από τα μέλη της τοπικής ηγεσίας του ΚΚΕ εσ. εξηγήσεις για την αδράνειά τους. Παίρνουμε τότε τη σαφή διαβεβαίωση πως τίποτε δεν έχει αλλάξει, αλλά οι προσυνεδριακές διαδικασίες που τότε βρίσκονται στο ξενιθ απορροφούσαν όλο το χρόνο και την δραστηριότητά τους και ότι εν πάση περιπτώσει τέτοιες ώρες τέτοια λόγια. Αμέσως μετά το συνέδριο θα ξεκινούσαμε πάλι. Η πίστωση του χρόνου δόθηκε, το συνέδριο τελείωσε και αφού τα πνεύματα ηρέμησαν, ενώ όλοι περιμέναμε εκκίνηση των διαδικασιών, αρχίζουν γρήγορα να κυκλοφορούν φήμες για πιθανή συνεργασία στις Δημοτικές εκλογές του ΚΚΕ εσ. με το ΚΚΕ ή το ΠΑΣΟΚ. Νέα ερωτήματα αλλά και νέες διαβεβαιώσεις περί της απολύτου παρθενίας των αρχικών αποφάσεων. Αφού πειστήκαμε έτσι για το αγαθό των προθέσεων τους, ένας ευρύς κύκλος ανέντακτων περιμένοντας σύντομα την σύμπραξη με το ΚΚΕ εσ. κινητοποιείται, συνεδριάζει και προετοιμάζεται για τη δημόσια επανεμφάνιση της κίνησης. Επειδή όμως οι φήμες για τη συνεργασία των δύο ΚΚ πολλαπλασιάστηκαν, κυκλοφορούσαν πια και ονό-

ματα υποψηφίων δημάρχων της «συμπαραταξης», ζητάμε μέσα στον Ιούνιο επαφή με την τοπική ηγεσία του ΚΚΕ εσ. για να μάθουμε τι επιτέλους γίνεται. Έτσι η επαφή πραγματοποιείται και εκπληκτικοί (από το θράσος και τον εμπαιγμό), μαθαίνουμε πως «παρ' ό,τι η ψυχή τους ήταν με την αυτόνομη κάθοδο» η απόφαση που ήδη από κοινού είχαμε πάρει «δεν φαίνεται να έχει δυνατότητες υλοποίησης», «το κόμμα δεν τραβάει», καθώς επίσης μας αναπτύχθηκε και μία καταφανώς γελοία συλλογιστική, η οποία με την προϋπόθεση ότι υποψήφιος θα ήταν ο τώας βουλευτής και νομάρχης του ΠΑΣΟΚ κ. Θ. Γκολφινόπουλος έδινε στην κοινή κάθοδο με το ΚΚΕ 28%. Αφού διαφωνήσαμε με σφοδρότητα σε κάθε σκέψη συνεργασίας με το ΚΚΕ τόσο για γενικότερους ιδεολογικοπολιτικούς λόγους, όσο και για λόγους τοπικής ιδιομορφίας και δηλώσαμε πως απέχουμε και θα αντιταχθούμε σε μια τέτοια διαδικασία επιμένοντας στην αυτόνομη κάθοδο, μας έγινε πρόταση να συμμετάσχουμε σε ευρύ κομματικό ακτίφ που θα δινόταν σε λίγες μέρες για να τοποθετηθούμε και εκεί, την οποία έστω και με αγανάκτηση αποδεχτήκαμε. Δεν ξέρω

αν εσείς λάβατε καμία πρόσκληση αλλά εμείς ακόμα περιμένουμε.

Παρά το ότι όμως δεν συμμετείχαμε στο ακτίφ μάθαμε εμβρόντητοι πως στην επαφή με τους εκπροσώπους του ΚΚΕ εσ. είχαμε διλώσει πως βλέπουμε ευνοϊκά μια πιθανή συνεργασία με το ΚΚΕ. Κυριολεκτικά έξαλλοι κόψαμε αμέσως κάθε επαφή, ενώ το ΚΚΕ εσ. ανακοίνωσε τη συμμετοχή του στον ανεκδιήγητο θίασο της συμπαρατάξης που καταράκωσε κάθε ιδέα της ανανεωτικής Αριστεράς και λόγω του εκτός τόπου και χρόνου πρωταγωνιστή του κ. Γκολφινόπουλου και λόγω της απόλυτης κυριαρχίας του ΚΚΕ. Στη συνέχεια κάποιες προσπάθειες για την εκλογική παρουσία της κίνησης και χωρίς τη συμμετοχή του ΚΚΕ εσ. δεν καρποφόρησαν γιατί βρεθήκαμε από κάθε άποψη ανέτοιμοι στη μέση του καλοκαιριού.

Αυτή με λίγα λόγια είναι η πικρή μικρή ιστορία της Αυτόνομης Δημοτικής Κίνησης στην Πάτρα, μιας όμορφης κόρης που εφόνευσε ο άστοργος πατήρ της μπροστά στα μάτια της ανίκανης να αντιδράσει μητρός της, για να υιοθετήσει εν συνεχεία τερατόμορφο θνησιγενές βρέφος.

Και ο νέος φορέας;

Οι δημοτικές εκλογές όμως τελείωσαν και σύντομα θα τεθούν επί τάπητος τα ζητήματα της συνυπαρξης των ενταγμένων και ανέντακτων δυνάμεων της ανανεωτικής Αριστεράς. Πολύ θα θέλαμε να ξέρουμε με ποιο τρόπο το ΚΚΕ εσ. στην Πάτρα θα επιχειρήσει να προσεγγίσει πάλι τους ανθρώπους που προ των πυλών του νέου φορέα ενέπαιξε. Βέβαια οι δικαιολογίες που εκ των υστέρων κυκλοφορούν από στόμα σε στόμα, ότι δηλαδή η ιστορία της Αυτόνομης Κίνησης εξελίχθηκε τόσο άσχημα λόγω των εσωκομματικών προβλημάτων του ΚΚΕ εσ. μας αφήνει παγερά αδιάφορους. Και αυτό γιατί θεωρούμε ότι η άσκηση δημοτικής πολιτικής με βάση τις εσωκομματικές συγκρούσεις αποτελεί εκφυλισμό βαρύτατης μορφής που μόνο στις χειρότερες παλαιοκομμουνιστικές πρακτικές θα μπορούσε κανείς να συναντήσει.

Δυστυχώς ή ευτυχώς, αλλά πάντως οριστικά, ο κόσμος που το ΚΚΕ εσ. υπολογίζει ότι θα εμπλακεί στις διαδικασίες συγκρότησης του νέου φορέα έχει απορρίψει, στην πλειοψηφία του, μετά βδελυγμίας τις θλιβερές αυτές

δολοπλοκίες που αντιμετωπίζουν τον ενεργό πολίτη όπως ο κακός λύκος την Κοκκινোসκουφίτσα. Δεν θέλγεται από συνήθειες κομματικές δραστηριότητες όπως η συνεχής αναζήτηση συσχετισμών, οι προσωπικές και ομαδικές ακροβασίες, η θολή συναλλαγή, το παρασκηνίο, ο παραγοντισμός, το τράβηγμα της καρέκλας τη στιγμή ακριβώς που ο άλλος προσπαθεί να καθήσει. Όλα αυτά άλλωστε αποτέλεσαν τις βασικές αιτίες για τις οποίες οι σημερινοί ανέντακτοι αριστεροί εγκατέλειψαν τους πολιτικούς σχηματισμούς από τους οποίους προέρχονται. Σε καμιά περίπτωση δεν είναι διατεθειμένοι να υποστούν εκ νέου παρόμοιες καταστάσεις αλλά και οι περισσότεροι δεν έχουν την παραμικρή διάθεση να εμπλακούν σε μηχανισμούς καταπολέμησης τέτοιων φαινομένων. Εξάλλου, η μακρόχρονη αποχή από την κομματική ένταξη, τους έχει οδηγήσει σε στάσεις ζωής και συμπεριφοράς που δεν αφήνουν κανένα περιθώριο επιστροφής στην πνιγνίρα ατμόσφαιρα της νοσηρής παραπολιτικής.

Δεν γνωρίζουμε αν η ηγεσία και τα μέλη του ΚΚΕ εσ. που έδωσαν στο συνέδριο την πλειοψηφία στην πρόταση για το νέο φορέα συνεκτίμησαν όλα

αυτά τα πράγματα. Πρακτικές όμως όπως αυτή της Πάτρας δείχνουν πως παραδομένοι μέχρι σήμερα στην αλληλοϋπονόμευση και την εμφύλια διαμάχη, αφήνονται να οδηγηθούν σε ένα νέο φορέα, φωτοτυπία του εν πολλοίς αμαρτιαίου παλαιού, στην οποία όμως έχει παραληφθεί ο τίτλος. Ο μηχανισμός του ΚΚΕ εσ. θα πρέπει να λάβει υπόψη του πως για την πλειοψηφία των ανέντακτων ο δρόμος μιας αριστερής εναλλακτικής πρότασης προς την ελληνική κοινωνία, περνάει υποχρεωτικά από το ήθος, την εντιμότητα, τη συντροφικότητα, τη συμμετοχή όλων στη λήψη των αποφάσεων, την εγκατάλειψη της λογικής «χρησιμοποίησης των μαζών», την πολιτικοποίηση των προβλημάτων, την αντιπαράθεση στο φως του ήλιου και όχι στους διαδρόμους των κομματικών ΚΑΠΗ. Χωρίς όλα αυτά είναι βέβαιο πως στο νέο φορέα δεν θα υπάρχουν παρά τα μέλη του ΚΚΕ εσ. και κάποιοι άνθρωποι οι οποίοι δεν συμμετείχαν σ' αυτό γιατί δεν τους εξυπηρετούσαν οι υπάρχοντες συσχετισμοί. Όπως σημειώναμε και με άλλη ευκαιρία η αριστερή σκέψη, η κάθε σκέψη που αμφισβητεί, πρέπει να αρχίσει να χτίζει το αυθαίρετό της. Με νέα όμως υλικά και σε άλλο οικόπεδο.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΕΪΜΑΝ ΝΤΕΜΙΡΕΛ

της Κατερίνας Μυστακίδου

Μετά από έξι χρόνια σιωπής ο κ. Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ πήρε με τέσσερις έδρες στις αναπληρωματικές εκλογές τη ρεβάνς από τον παλιό συμμαθητή του κ. Τουργκούτ Οζάλ που τον είχε ο ίδιος καλέσει να βοηθήσει στην οικονομική κατάσταση τον Ιανουάριο του 1980. Ένα εξάμηνο αργότερα ο στρατηγός Κενάν Εβρέν ρίχνει τον τότε πρωθυπουργό Ντεμιρέλ με πραξικόπημα ενώ κρατά τον προστατευόμενο του κ. Οζάλ σαν αντιπρόεδρο των στρατιωτικών.

Επιβεβαιώνοντας τους παλιούς γνώστες της ιστορίας ότι στην Τουρκία η «λογική εξέλιξη των πραγμάτων δεν ευοδώνεται από τα γεγονότα» ο κ. Ντεμιρέλ αναγεννάται από τη στάχτη του και επανέρχεται στο προσκήνιο μετά τις τέσσερις έδρες από τις 11 που πήρε τον Σεπτέμβριο το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» που υποστήριξε ανοιχτά.

Σήμερα ο μόνος παλιός πολιτικός με παράδοση, ο κ. Ντεμιρέλ ήταν ο κύριος αντιπρόσωπος της συντηρητικής παράταξης της δεκαετίας του 1960 και του 1970. Αρχηγός του «Κόμματος της Δικαιοσύνης» και τέσσερις φορές Πρωθυπουργός υπηρέτησε μόνο 10 χρόνια από το 1965-1980 γιατί και τα δύο πραξικοπήματα στις 12 Μάρτη 1971 και στις 12 Σεπτέμβρη 1980 τον βρήκαν στην εξουσία και τον εξώθησαν σε παραίτηση μέσα σε λίγες ώρες.

«Τον Μάρτη του 1971 η Τουρκία είχε Κοινοβούλιο εκλεγμένο από το λαό και μια κυβέρνηση που είχε την υποστήριξη του Κοινοβουλίου. Εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις δεν υπήρχε τρομοκρατία.

«Ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν 7%, ο ετήσιος πληθωρισμός μόνο 5% και υπήρχε αύξηση 20% του πραγματικού εισοδήματος. Αν πεις εκείνες κακές μέρες τότε πώς θα αποκαλέσεις καλό σήμερα έναν πληθωρισμό 40%, ρυθμό ανάπτυξης 3-4% και μια κατεστραμμένη δομή για κατανομή του εισοδήματος», σχολιάζει ο κ. Ντεμιρέλ για τους στρατιωτικούς που του έδωσαν τη διαταγή «για μεταρρυθμίσεις στην οικονομία και τη διοίκηση οι οποίες αν δεν γινόταν θα έπαιρνε ο στρατός την εξουσία». Ο στρατός ήρθε στην εξουσία μετά την παραίτηση που δόθηκε μέσα σε μερικές ώρες γιατί —όπως λέει ο ίδιος— «όλα αυτά ήταν προφάσεις».

Αισθάνεται άνετα να μιλήσει για το πραξικόπημα του 1971 αλλά δεν αναλύει τόσο εύκολα τους λόγους για τη χούντα του Σεπτέμβρη 1980. «Η αναρχία και η τρομοκρατία δεν άρχισε με μας. Όταν εμείς ήρθαμε στην εξουσία η αναρχία και η τρομοκρατία υπήρχαν ήδη» είπε στο «ΑΝΤ1» αποποιούμενος κάθε ευθύνη για την τρομοκρατία που συνεχιζόταν την εποχή της διακυβέρνησής του και η οποία έφερε τους στρατιωτικούς.

«Στη δική μας περίπτωση οι κρατικές δυνάμεις ασφαλείας δεν μπόρεσαν να χειρισθούν την κατάσταση» λέει σαν να μην ευθύνεται η κυβέρνηση για τις δυνάμεις ασφαλείας. Στη μεγάλη συγκέντρωση της Προύσας πριν από τις αναπληρωματικές εκλογές δήλωσε μπροστά σε χιλιάδες άτομα: «Δεν έχουμε στη συνείδησή μας ούτε στάλα αίμα, ούτε μια κακή πράξη» σβήνοντας έτσι με μια μονοκονδυλιά τα 25 άτομα που σκοτώνονταν κάθε μέρα επί μία διετία πριν από το πραξικόπημα. Οι οπαδοί του τον χειροκρότησαν και πολιτικός συντάκτης που παρακολουθούσε την συγκέντρωση είπε: «Ο λαός δεν θυμάται ή παρασύρεται εύκολα ή θέλει να ξεχνά γιατί είδε και χειρότερα». Πολιτικοί παρατηρητές και διπλωμάτες πιστεύουν ότι αιτία της αδυναμίας του κ. Ντεμιρέλ να ελέγξει τη βία ήταν το γεγονός ότι οι ακροδεξιοί και οι «Γκρίζοι Λύκοι» του Αλπασλάν Τουρκές που υποστήριζε την κυβέρνηση συνασπισμού, ήταν αναμειγνύμενοι στις τρομοκρατικές ενέργειες. Καθισμένοι πίσω από ένα γραφείο ο κ. Ντεμιρέλ παρακολούθησε για μία 20ετία κάθε μέρα τις πολιτικές εξελίξεις του «τόπου του» και του «λαού του» και δηλώνει ότι «ενώ άλλες χώρες προσπαθούν να λύσουν όλα τα προβλήματά τους ακόμα και σε περίοδο πολέμου χωρίς να ξεχνούν τη δημοκρατία, εμείς στην Τουρκία πετούμε τη δημοκρατία όχι μόνο όταν βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση αλλά και όταν δεν βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση».

Οι εμπειρίες του δεν φαίνεται να τον έχουν αλλάξει ή να έχουν επηρεάσει την πολιτική γραμμή που θα ακολουθήσει αν κρίνει κανείς από τις δηλώσεις του. Άνθρωποι του στενού του περιβάλλοντος όμως τονίζουν ότι ο τώως πρωθυπουργός έχει διδαχθεί από τις εμπειρίες του. Οι στρατιωτικοί του απαγορεύσαν για 10 χρόνια μαζί με τους υπόλοιπους παλιούς πολιτικούς οποιαδήποτε ανάμιξη στην πολιτική. Αν δεν αρθούν οι περιορισμοί για την πολιτική δράση των παλιών πολιτικών ο κ. Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ δεν μπορεί να κατέβει σαν αρχηγός κόμματος σε εκλογές πριν από το 1992.

Η γοητεία και η ζεστασιά του Ντεμιρέλ υπάρχει σε προσωπικό επίπεδο όσο και όταν απευθύνεται στη μάζα πλησιάζοντας πολύ εύκολα τους αγρότες και τους εργάτες. Σ' αυτό ίσως βοηθά ότι ο ίδιος ήταν το δεύτερο από τα πέντε παιδιά ενός αγρότη. Γεννήθηκε το 1924 στην Ισπάρτα της Μικράς Ασίας και ήταν βοσκός στα νεανικά του χρόνια πριν καταφέρει να εισαχθεί στο Πολυτεχνείο της Κωνσταντινούπολης, από όπου αποφοίτησε πολιτικός μηχανικός.

Αν η γοητεία που εξασκεί τον βοηθά να πλησιάζει το λαό, κανείς στην Άγκυρα δεν αμφιβάλλει ότι ο κ. Ντεμιρέλ είναι ένας αδιάστακτος πολιτικός και κανείς δεν αμφιβάλλει ότι έστειλε μήνυμα στον πρόεδρο Κενάν Εβρέν να μην ανακατεύεται στα πολιτικά του τόπου, δήλωση που δημοσιεύθηκε στους FINANCIAL TIMES και σχολιάστηκε έμμεσα από την εφημερίδα ΓΚΙΟΥΝΕΣ. «Είμαι ένα δημόσιο πρόσωπο και ότι έχω να πω το λέω ανοιχτά» μου είπε στη συζήτησή μας επιβεβαιώνοντάς την ανακοίνωση που εξέδωσε το γραφείο του.

Κύκλοι του προεδρικού μεγάρου της Τσάνκαγια την επομένη έσπευσαν να προετοιμασθούν τους ξένους ανταποκριτές στην δεξίωση της κορεατικής πρεσβείας να μην πιστεύουν σε φήμες του περιβάλλοντος του Ντεμιρέλ.

Ευρισκόμενος στα παρασκήνια ο νόμιμα εκλεγμένος ηγέτης Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ είδε τον Κενάν Εβρέν να τον ανατρέπει με πραξικόπημα και μετά να μεταμορφώνεται από στρατιωτικό σε πολιτικό παίρνοντας την προεδρία και προωθώντας τον προστατευόμενο του Ντεμιρέλ Τουργκούτ Οζάλ στο πρωθυπουργικό αξίωμα. «Ο ρόλος των στρατιωτικών είναι άλλος και ο ρόλος του πολιτικού εντελώς διαφορετικός» διευκρίνισε ο τώως υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης Ντεμιρέλ Ιχσάν Τσαγκαλιανγκίλ.

Έξω από την πολιτική και με τη δέουσα προσοχή λόγω του περιορισμού που του έχει επιβληθεί ο κ. Ντεμιρέλ φάνηκε διαλλακτικός και στα ελληνοτουρκικά.

«Ο Καραμανλής έκανε κάτι σπουδαίο: έβαλε την Ελλάδα στην ΕΟΚ»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟ «ΑΝΤΙ»:

ΕΡ: Πώς αξιολογείτε τα αποτελέσματα των αναπληρωματικών εκλογών; Ποια η θέση του «Κόμματος του Ορθού Δρόμου»;

ΑΠ: Τα αποτελέσματα είναι σαφώς θετικά. Σημειώθηκε κάποια πρόοδος. Το ποσοστό που πήρε το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» ήταν το χαμηλότερο που μπορούσε να πάρει. Η κατάσταση θα βελτιωθεί το 1988.

Κανείς όμως δεν ξέρει αν οι εκλογές θα γίνουν το 1988 ή ωρύτερα. Αυτό διαισθάνεται η χώρα και το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» βρίσκεται στην σωστή κατεύθυνση.

Το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» αποτελεί συνέχεια του «Κόμματος της Δικαιοσύνης». Το 80% των στελεχών του ανήκαν στο «Κόμμα της Δικαιοσύνης». Οι παλιοί βουλευτές του «Κόμματος της Δικαιοσύνης» συγκροτούν σήμερα το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου». Όσον αφορά στην πολιτική φιλοσοφία το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» ακολουθεί την πορεία που χάραξε το «Κόμμα της Δικαιοσύνης» και τα δημοκρατικά κόμματα. Το 1979 κερδίσαμε στις βουλευτικές εκλογές το 50% και στις αναπληρωματικές εκλογές σε πέντε περιφέρειες κερδίσαμε και τις 5 έδρες με αποτέλεσμα να διαθέτουμε 50 γερουσιαστές στους 53.

ΜΕΤΑ ΤΟ 1980

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΘΗΚΕ Η ΓΑΛΗΝΗ

ΕΡ: Αισθάνεστε υπεύθυνος για την τρομοκρατία και την αναρχία που επικρατούσε στη χώρα πριν από το πραξικόπημα του 1980;

ΑΠ: Σε οποιαδήποτε χώρα θα μπορούσαν να γίνουν εξεγέρσεις και πολλά άλλα πράγματα που θα μπορούσαν να διασालεύσουν την τάξη και να παραβιάσουν το νόμο. Η χώρα πρέπει να διαθέτει δυνάμεις ασφάλειας, οι οποίες να μπορούν να εξαλείψουν αυτού του είδους τα προβλήματα. Αν έχετε προβλήματα με τρομοκρατικές δυνάμεις τότε πρέπει να τις εξαλείψετε χρησιμοποιώντας βία.

Στη δική μας περίπτωση οι κρατικές δυνάμεις ασφάλειας δεν μπόρεσαν να χειριστούν την κατάσταση. Όταν έχουμε μια δημοκρατία, δημοκρατικές λειτουργίες σωστά τότε έχουμε και κοινωνική γαλήνη και ηρεμία. Μετά το 1980 αποκαταστάθηκε η κοινωνική τάξη και η ηρεμία.

ΕΡ: Νομίζετε ότι η ίδια κατάσταση μπορεί να επαναληφθεί αν έρθετε ξανά εσείς στην εξουσία;

ΑΠ: Δεν βλέπω το λόγο γιατί πρέπει να επαναληφθεί άλλη μια φορά και στην πραγματικότητα ο λαός μας θέλει να έχει εμπιστοσύνη στη μέλλον και όχι να αισθάνεται απειλή. Δεν υπάρχουν αμφιβολίες για το μέλλον. Το κράτος μας είναι δυνατό και μπορεί να χειρισθεί κάθε είδους τέτοιες καταστάσεις.

Δεν υπάρχει λόγος να επαναληφθεί το κύμα της τρομοκρατίας. Το κράτος μας έχει καταστήσει ανίσχυρους τους τρομοκράτες.

ΕΡ: Υπάρχει περίπτωση δημιουργίας συνασπισμού με το «Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας»; Πώς διαγράφονται οι προοπτικές σας για τις εκλογές;

ΑΠ: Αν είχαμε γενικές εκλογές αύριο, εμείς θα κερδίζαμε. Δεν υπάρχει πιθανότητα συνένωσης του «Κόμματος του Ορθού Δρόμου» με το «Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας». Οι πολιτικές μας ιδέες είναι τόσο διαφορετικές.

Εγώ πιστεύω σε μια ελεύθερη δημοκρατία βασισμένη πάνω στην ελεύθερη βούληση του λαού μου. Θα συνεχίσω να αγωνίζομαι όσο καιρό χρειαστεί.

ΕΡ: Έχετε προβεί σε αναθεώρηση και αναπροσαρμογή της πολιτικής σας στα πλαίσια της προετοιμασίας για την επάνοδό σας στην εξουσία μετά από τις εμπειρίες του παρελθόντος;

ΑΠ: Όχι. Γιατί να αλλάξω την πολιτική και τις θέσεις μου; Πιστεύω πάντα στην αληθινή δημοκρατία και στην ευημερία του λαού και της χώρας μου. Αυτός είναι και ο λόγος που το λέω αυτό. Η αναρχία και η τρομοκρατία δεν άρχισε με μας. Όταν εμείς ήρθαμε στην εξουσία το 1979 η αναρχία και η τρομοκρατία υπήρχαν ήδη και εμείς προσπαθήσαμε να τις σταματήσουμε.

ΕΡ: Τι έχετε να πείτε για την δήλωση του κ. Οζάλ ότι δεν σας θεωρεί αντίπαλο;

ΑΠ: Νομίζω ότι έχει αλλάξει γνώμη. Όμως εγώ δεν είμαι ανταγωνιστής κανενός. Εγώ δεν βρίσκομαι εδώ για να πάρω μια δουλειά ή μια θέση. Εγώ θέλω το καλό του λαού μου και την αληθινή δημοκρατία.

Το «Σοσιαλδημοκρατικό Λαϊκιστικό Κόμμα» είναι αντίπαλός μου. Στο παρελθόν το ποσοστό του ανερχόταν σε 30%. Το ποσοστό αυτό θα παραμείνει στα ίδια επίπεδα και στο μέλλον. Με αυτό το ποσοστό δεν μπορούν να έρθουν στην εξουσία στην Τουρκία. Στις περασμένες εκλογές χωρίστηκαν σε δύο ομάδες και μοιράστηκαν έτσι οι ψήφοι. Το 1979 είχαν 42%, και μέσα σε δύο χρόνια έπεσαν στο 28%. Το σταθερό ποσοστό ψήφων τους κυμαίνεται γύρω στο 30%, όσο και αν το μοι-

ράσεις και όσο και αν αυξομειωθεί το ποσοστό από ψήφους αποφασιστικών και οριστικών ψηφοφόρων.

ΕΡ: Τι προβλέπετε να κάνετε για τις επόμενες εκλογές;

ΑΠ: Το «Κόμμα της Δικαιοσύνης» είχε καταφέρει να πάρει 46-55%. Επομένως, το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» αν είναι καλά οργανωμένο και αν διατηρήσει το δυναμισμό του, θα πάρει 45% ή τουλάχιστον πάνω από 40% και τότε το «Κόμμα του Ορθού Δρόμου» θα μπορέσει να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση. Μάλλον έτσι θα γίνει. Δεν είναι σίγουρο αλλά το διαισθάνομαι.

ΕΡ: Τι θα γίνει αν δεν αρθούν οι περιορισμοί που ισχύουν για τους παλιούς πολιτικούς ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγεστε και σεις;

ΑΠ: Μπορεί να διατηρήσουν αυτόν τον περιορισμό σε ισχύ. Δεν έχει καμιά σημασία για μένα όσο μπορώ να λέω αυτά που θέλω να πω και τα οποία θα συνεχίσω να τα λέω. Κανείς δεν μπορεί και δεν είναι ικανός να διατηρήσει μια κατάσταση αδικίας και να την συνεχίζει.

ΑΠΑΙΤΕΙΤΑΙ ΑΜΕΣΗ ΥΠΟΒΟΛΗ ΑΙΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΟΚ

ΕΡ: Υποστηρίζετε την αίτηση της Τουρκίας για πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ;

ΑΠ: Η Τουρκία δεν πρέπει να βρίσκεται έξω από την Ευρώπη. Αυτό δεν εξυπηρετεί και τα συμφέροντα της Ευρώπης. Η Κοινή Αγορά είναι ένας σπουδαίος οργανισμός και συμπεριλαμβάνει όλες τις ευρωπαϊκές δημοκρατίες εκτός από την Τουρκία.

ΕΡ: Πότε νομίζετε ότι πρέπει να υποβάλει αίτηση η Τουρκία. Υποστηρίζετε την άμεση αίτηση για είσοδο στην ΕΟΚ;

ΑΠ: Ναι και έχουμε ήδη αργήσει. Αν δεν είχαμε το πραξικόπημα του 1980 νομίζω ότι θα είχαμε ήδη υποβάλει την αίτηση μέχρι τώρα.

ΕΡ: Νομίζετε ότι η Τουρκία είναι έτοιμη για την αίτηση στην ΕΟΚ;

ΑΠ.: Για την αίτηση να είναι έτοιμη αλλά για την αφομοίωσή της στην ΕΟΚ ίσως χρειαστεί χρόνος. Το θέμα είναι ότι πρέπει να έχουμε, να δημιουργήσουμε τις σωστές προϋποθέσεις και τους όρους που απαιτούνται για την ένταξη. Η Τουρκία θα πρέπει να κάνει αίτηση αμέσως.

ΕΡ: Συμμερίζεστε λοιπόν, την άποψη του κ. Οζάλ;

ΑΠ.: Η αίτηση για είσοδο της Τουρκίας στην ΕΟΚ θα ενισχύσει τη φερεγγυότητα της Τουρκίας στα μάτια όλων εκείνων που φέρνουν ξένα κεφάλαια και θέλουν να κάνουν επενδύσεις στην Τουρκία. Η Τουρκία επίσης θα μπορέσει να κερδίσει από τα αγροτικά προϊόντα. Η ΕΟΚ δεν προσφέρει καμιά προστασία για τη δημοκρατία.

ΕΡ: Τι έχετε να πείτε όμως για το γεγονός ότι η Τουρκία θα είναι η μεγαλύτερη χώρα της ΕΟΚ και η πλειοψηφία των κατοίκων της είναι αγρότες;

ΑΠ.: Έχετε δίκιο. Σήμερα το 55% του πληθυσμού της Τουρκίας είναι αγρότες. Όμως δεν μπορούμε να περιμένουμε άλλα 10 χρόνια ώστε να μειωθεί ο αγροτικός πληθυσμός στο 20%. Ο κ. Καραμανλής έκανε κάτι όπουδαιό. Έβαλε την Ελλάδα στην ΕΟΚ. Η Ελλάδα είχε δυσκολίες να αφομοιωθεί παρόλο που το κατά κεφαλήν εισόδημα στη χώρα αυτή ξεπερνά τα 4.000 δολάρια ενώ στην Τουρκία σήμερα έχει πέσει στα 1.000 δολάρια. Η Τουρκία είχε κατά κεφαλήν εισόδημα 1.500 δολάρια το 1980 και αν εμείς βρισκόμαστε στην εξουσία θα είχε φθάσει τα 2.000 δολάρια.

ΕΙΧΑΜΕ ΕΠΙΤΥΧΕΙ ΔΙΑΛΟΓΟ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΡ: Πώς βλέπετε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις;

ΑΠ.: Είμαστε γείτονες και πρέπει να ζήσουμε ειρηνικά. Το να ζήσουμε ειρηνικά είναι προς το αμοιβαίο συμφέρον και των δύο χωρών. Έχουμε προβλήματα. Αυτά τα προβλήματα μπορούν και πρέπει να διευθετηθούν ειρηνικά. Αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα που δεν μπορεί να διευθετηθεί άμεσα τότε και οι δύο χώρες πρέπει να μάθουν να ζουν με το πρόβλημα μέχρι να έρθει η στιγμή που θα μπορέσει να διευθετηθεί. Αυτά τα προβλήματα δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης.

Όλοι τα χρησιμοποιούν και καμιά φορά είναι αναπόφευκτο αλλά πρέπει να μην χάνουμε το μέτρο, γιατί δεν είναι προς το συμφέρον κανενός. Άσχετα με το μέγεθος του προβλήματος σε αυτή την περιοχή του κόσμου, και οι δύο χώρες πρέπει να προσέχουν ώστε να μην δημιουργηθεί η ευκαιρία για αναμετρήσεις των υπερδυνάμεων.

Όταν βρισκόμασταν στην εξουσία προσπαθήσαμε να μην δημιουργήσουμε σοβαρές τριβές και μάλιστα σε δύσκολες και πολυτάραχες περιόδους.

Τότε είχαν συναντηθεί ο κ. Τσαγλαγιανγκιλ με τον κ. Πιπινέλη. Ακόμα και στην εποχή των συνταγματαρχών, ακόμα και σε εκείνους τους χαλεπούς καιρούς μπορέσαμε να μιλήσουμε και καταφέραμε να επιτύχουμε μια διευθέτηση του προβλήματος με διάλογο.

Ελληνοτουρκικός διάλογος μέσω του Τύπου

Ο διάλογος Ελλάδας-Τουρκίας διακοπθηκε το 1981, μετά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Η ελληνική κυβέρνηση θέτει ως όρους για την έναρξη διαλόγου με την Άγκυρα, την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο και την εξάλειψη των τουρκικών απειλών κατά της ελληνικής επικράτειας, και εμφανίζεται αμετακίνητη στη θέση της αυτή. Η αξιωματική αντιπολίτευση (ΝΔ) επικρίνει την εμμονή της κυβέρνησης και υποστηρίζει την έναρξη διαλόγου «άνευ όρων». Από την άλλη πλευρά, ο Οζάλ άλλοτε προσφέρει «κλάδους ελαιάς», χωρίς όμως να συνοδεύει τα λόγια του με έμπρακτες αποδείξεις της καλής του θέλησης, και άλλοτε προβαίνει σε «επίδειξη ισχύος» —όπως, κατά την πολύκροτη επίσκεψή του στα κατεχόμενα, τον Σεπτέμβριο— προκαλώντας τις έντονες επικρίσεις του τουρκικού Τύπου.

Κι όμως —σύμφωνα με όσα έγραψε το «ΠΟΝΤΙΚΙ» (31.10.86)— έχουν αρχίσει εδώ και αρκετό καιρό «μυστικές» συνομιλίες ανάμεσα στο ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών και την τουρκική πρεσβεία στην Αθήνα με στόχο την έναρξη διαλόγου. Σημείο εκκίνησης στις συνομιλίες αυτές —σύμφωνα πάντα με το «ΠΟΝΤΙΚΙ»— το «μωρατόριουμ» που συμφωνήθηκε πριν από τρία χρόνια, μετά τις «μαραθώνιες» συναντήσεις Καψή - Αλατσάμ.

Εξάλλου, τον τελευταίο καιρό παρατηρείται ένα είδος άτυπου διαλόγου μεταξύ των δύο πλευρών, μέσω του ελληνικού και του τουρκικού Τύπου. Ο Τούρκος πρωθυπουργός Τουργκούτ Οζάλ, ο πρεσβευτής της Τουρκίας στην Αθήνα Ναζμί Ακιμάν και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς έχουν δώσει, το τελευταίο εξάμηνο, συνέντευξη σε ελληνικές εφημερίδες και περιοδικά, αναπτύσσοντας τις τουρκικές απόψεις για διμερή θέματα. Παράλληλα, τους δύο τελευταίους μήνες δημοσιεύτηκαν σε τουρκικές εφημερίδες συνεντεύξεις Ελλήνων κυβερνητικών αξιωματούχων και πολιτικών, αλλά και της ίδιας της συζύγου του πρωθυπουργού κ. Μαργαρίτας Παπανδρέου. Αναλυτικότερα:

● Στις 20 Σεπτεμβρίου και στις 5 Οκτωβρίου η ΤΖΟΥΧΜΟΥΡΙΕΤ δημοσιεύει σε δύο συνέχειες συνέντευξη του αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών κ. Θεό-

δωρου Πάγκαλου, ο οποίος επισημαίνει ότι η Ελλάδα κατ' αρχήν επιθυμεί ένταξη της Τουρκίας στην ΕΟΚ, υπό τον όρο, όμως, να υπάρξει πλήρης εκδημοκρατισμός στη χώρα αυτή, να λυθεί το Κυπριακό και να σταματήσουν οι απειλές της Άγκυρας εναντίον της Ελλάδας. Ο κ. Πάγκαλος προτείνει έμμεσα ως εγγυητρια δύναμη για την Κύπρο την ΕΟΚ και ζητάει άρση του διατάγματος του 1964, παρατηρώντας ότι για την Τουρκία «ο δρόμος για την Ευρώπη περνάει από την Ελλάδα».

Είναι αξιοσημείωτο να παρατηρήσει κανείς ότι σε ερώτηση της ΤΖΟΥΧΜΟΥΡΙΕΤ: «πώς εξηγείται ότι η Τουρκία και η Ελλάδα, γειτονικές χώρες, δεν έχουν διάλογο, σε μια περίοδο που οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ, παρά τη διάσταση απόψεων, συζητούν», ο κ. Πάγκαλος απάντησε: «Όταν μιλάτε για διάλογο, δίνετε την εντύπωση σαν να μην υπάρχει καμία σχέση μεταξύ των δύο χωρών. Έχουμε διπλωματικές σχέσεις, αντίστοιχες πρεσβείες και προξενεία. Οι πρέσβεις μας έχουν επαφές με τους υπουργούς, σε αμοιβαία βάση, οι υπουργοί μας συναντώνται και συζητούν στο Συμβούλιο Σύνδεσης. Το θέμα είναι ότι εσείς θέλετε να συζητήσετε τα κεκτημένα δικαιώματά μας που είναι πέρα από κάθε συζήτηση. Χρειάζεται ένα πλαίσιο για να συζητήσουμε και αυτό το πλαίσιο δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα αποδεκτό από την τουρκική πλευρά».

Τέλος, η ΤΖΟΥΧΜΟΥΡΙΕΤ χαρακτηρίζει «ενδιαφέρουσα» τη συνέντευξη του κ. Πάγκαλου στον ανταποκριτή της Σεντάτ Εργκίν από την άποψη ότι «από το 1981, που ήρθε το ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, μέχρι σήμερα, για πρώτη φορά αρμόδιος της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ εξηγεί ξεκάθαρα στον τουρκικό Τύπο τις απόψεις του».

● Στις 27 και 28 Οκτωβρίου η ΜΙΛΛΙΕΤ δημοσιεύει σε δύο συνέχειες αποκλειστική συνέντευξη του υφυπουργού Εξωτερικών κ. Γιάννη Καψή στον ανταποκριτή της στην Αθήνα Ρεχά Μουχτάρ. Η συνέντευξη συνοδεύεται από πορτραίτο - παρουσίαση του κ. Καψή και σχόλια των Ρεχά Μουχτάρ και Ζαμί Κοέν. Η εφημερίδα επισημαίνει ότι η συνέντευξη δόθηκε «εις γνώσιν του πρωθυπουργού» και ότι είναι η πρώτη επίσημη δήλωση που γίνεται στον τουρκικό Τύπο από το

1981, όταν το ΠΑΣΟΚ ανήλθε στην εξουσία στην Ελλάδα. Αν και δεν διαφαίνεται αλλαγή στην πολιτική της Αθήνας απέναντι στην Τουρκία —συνεχίζει η ΜΙΛΛΙΕΤ— είναι σημαντικό το γεγονός ότι για πρώτη φορά προβάλλονται στην τουρκική κοινή γνώμη οι ελληνικές θέσεις σχετικά με τα ελληνοτουρκικά προβλήματα.

Ο κ. Καψής έθεσε ως προϋπόθεση για την έναρξη διαλόγου με την Τουρκία την εξάλειψη της τουρκικής απειλής εναντίον ελληνικών εδαφών, εξέθεσε τις ελληνικές απόψεις για το καθεστώς των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (Χίος, Λήμνος, Σαμοθράκη, Σάμος και Ικαρία), επικαλούμενος τη Συνθήκη του Μοντρέ και τη γνωμοδότηση, του νομικού τμήματος του ΝΑΤΟ, στις 2 Νοεμβρίου 1978, επανέλαβε το δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε 12 μίλια, χαρακτήρισε ανενεργό το Πρωτόκολλο της Βέρνης και αναφέρθηκε στον ελληνικό εναέριο χώρο, τον αεροδιάδρομο J-60 και τη συμφωνία επανένταξης της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ. Και κατέληξε λέγοντας: «Δεν δεχόμαστε διάλογο ή διαπραγματεύσεις για θέματα που προσβάλλουν την εδαφική μας ακεραιότητα και την εθνική μας κυριαρχία».

Ο κ. Καψής δεν παρέλειψε, πάντως, να παραστηρήσει ότι «οι Τούρκοι πολλές φορές βοήθησαν τους Έλληνες, είναι καλοί άνθρωποι, ήρεμοι, όχι κυκλοθυμικοί, και μόνο όταν θυμώσουν γίνονται κακοί». Αντίθετα, χαρακτήρισε τους Έλληνες «κυκλοθυμικούς» και παρατήρησε ότι «θυμώνουν εύκολα και εύκολα ξεχνούν τα πάντα». Τεκμηριωμένο, λοιπόν, και από τα λόγια του κ. Καψή το σχόλιο του Ρεχά Μουχτάρ ότι Έλληνες και Τούρκοι «δεν μιλούν την ίδια γλώσσα».

Η ΜΙΛΛΙΕΤ επισημαίνει ότι «η Τουρκία πληροφορείται τις απόψεις του κ. Παπανδρέου από συνέντευξη στον Τύ-

πο» και ότι «η αντίληψη της ελληνικής κυβέρνησης διείρει όχι μόνο από την τουρκική αλλά και από αυτή της ΝΔ, που πιστεύει ότι τα προβλήματα μπορούν να λυθούν μέσα από διάλογο».

● Στη συνέντευξη Καψή έσπευσε να απαντήσει ο εκπρόσωπος του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών Γαλίμ Εράλπ ο οποίος υπογράμμισε ότι από τις απαντήσεις του Έλληνα υφυπουργού Εξωτερικών διαφαίνεται ότι «η Ελλάδα, και όχι η Τουρκία, προβάλλει μονόπλευρες, αβάσιμες και παράνομες διεκδικήσεις στο Αιγαίο». Ο κ. Εράλπ διατύπωσε τις τουρκικές απόψεις για τα θέματα που έθιξε ο κ. Καψής και κατηγόρησε την ελληνική πλευρά ότι οι όροι που θέτει για την έναρξη διαλόγου «αποτελούν αναγνώριση των επεκτατικών βλέψεων της Ελλάδας».

● Τις ίδιες μέρες (28-29.10.86) η εφημερίδα ΣΑΜΠΑΧ δημοσιεύει σε δύο συνέχειες συνέντευξη της συζύγου του Έλληνα πρωθυπουργού κ. Μαργαρίτας Παπανδρέου στην Λεϊλά Ουμάρ. Η κ. Παπανδρέου αναφέρεται στο ρόλο της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία και μιλάει για την οικογένειά της. Η κ. Ουμάρ εκφράζει την ευχή η κ. Παπανδρέου να καταφέρει να πείσει τον σύζυγό της να δεχτεί Τούρκους δημοσιογράφους.

● Την επομένη, 30 Οκτωβρίου, η ΜΙΛΛΙΕΤ δημοσιεύει την ακόλουθη δήλωση του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στον ανταποκριτή της στην Αθήνα Ρεχά Μουχτάρ: «Εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι τα προβλήματα μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας μπορούν να επιλυθούν με διάλογο. Ο διάλογος είναι ο μόνος δρόμος. Θα συνεχίσουμε τις προσπάθειες για διάλογο».

● Την ίδια μέρα η εφημερίδα ΣΑΜΠΑΧ δημοσιεύει ανταπόκριση από την Αθήνα της Λεϊλά Ουμάρ, που αναφέρεται σε δηλώσεις του επίτιμου προέδρου της ΝΔ Ευάγγελου Αβέρωφ. Ο κ. Αβέρωφ δι-

καιολόγησε την πρώτη απόβαση των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, αλλά έκρινε «μη αναγκαία» τη δεύτερη. Αναφερόμενος στο θέμα του ελληνοτουρκικού διαλόγου, ο κ. Αβέρωφ δήλωσε: «Αν το κόμμα μας έρθει στην εξουσία —πράγμα για το οποίο δεν έχω πλέον καμιά αμφιβολία— να είστε βέβαιοι ότι θα βρούμε διέξοδο σε πολλά από τα προβλήματα μας και θα προχωρήσουμε στην απαιτούμενη συνεργασία».

● Τέλος, στις 31 Οκτωβρίου, η ΣΑΜΠΑΧ δημοσιεύει δήλωση ανώτερου αξιωματούχου του ελληνικού υπουργείου Εξωτερικών, χωρίς να τον κατονομάζει, που λέει: «Πιστεύουμε ότι υπάρχει ενδεχόμενο τουρκικής επίθεσης. Αιτία της πεπονήθης μας αυτής είναι ορισμένες απειλές που διατύπωσαν κατά καιρούς Τούρκοι πολιτικοί».

● Αν σ' όλα αυτά προσθέσει κανείς και το πρωτοσέλιδο δημοσίευμα της ΜΙΛΛΙΕΤ (31.10.86) με τίτλο «Διάλογος στη ΜΙΛΛΙΕΤ», που αναφέρει ότι για πρώτη φορά δόθηκε στη δημοσιότητα από το ΑΠΕ το συγχαρητήριο μήνυμα του Έλληνα προέδρου Χρήστου Σαρτζετάκη στον Τούρκο ομόλογό του Κενάν Εβρέν, με την ευκαιρία της τουρκικής εθνικής εορτής, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι καταβάλλονται μεγάλες και συντονισμένες προσπάθειες για μεταφορά του διαλόγου από το επίπεδο των εντύπων σε πολιτικό επίπεδο.

Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΝΤΕΜΙΡΕΛ

Έτσι αποκτά ενδιαφέρον η συνέντευξη του πρώην πρωθυπουργού της Τουρκίας Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ στη συνεργάτιδα του περιοδικού Κατερίνα Μυστακίδου. Αν και κυρίως αναφέρεται στην εσωτερική πολιτική ζωή της Τουρκίας, οι αναφορές του πρώην Τούρκου πρωθυπουργού στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, εντάσσουν τη συνέντευξή του στο πλαίσιο αυτής της δημοσιότητας των εκατέρωθεν απόψεων.

ΕΠΙΤΑΦΕΙΜΕΝΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΚΑΒΒΑΣΙΑ

«Αθήνα» Άρτιος • Εύαγγελος Τσολακός
Σταυρώς Λούκας • Νίκος Χριστοδουλάκης

ΕΚΔΟΣΗ: ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1987

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΤΟΥ
ΕΤΟΣ

ΣΕΙΡΑ:

«ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟΣ»

Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»

Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720

Πήρε κανείς το μήνυμα;

του Θωμά Π. Αντωνίου

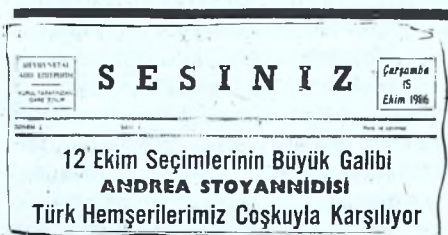
Ενώ ακόμη συνεχίζεται η ζωηρή αντιπαράθεση σχετικά με το «μήνυμα» και τη σημασία των αποτελεσμάτων των δημοτικών εκλογών πολύ περιορισμένη δημοσιότητα, δόθηκε στον αθηναϊκό Τύπο στις εξαγγελίες και τοποθετήσεις των υποψηφίων των δύο μεγάλων κομμάτων στην περιοχή της Θράκης.

Ως γνωστό ο υποψήφιος της Νέας Δημοκρατίας στο δήμο της Ξάνθης Κώστας Μπένης εξελέγη στον πρώτο γύρο των εκλογών ενώ στο δήμο Κομοτινής ανεδείχθη νικητής ο Ανδρέας Στογιαννίδης, του οποίου ο συνδυασμός «Ένωση Τοπικών Δυνάμεων» (υποστηρίχθηκε από τη ΝΔ) κέρδισε στις επαναληπτικές εκλογές.

Ιδιαίτερα στην Κομοτινή ο επαναληπτικός εκλογικός αγώνας υπήρξε σφοδρός (πρώτος γύρος: Στογιαννίδης (ΝΔ): 46% Παπαδριέλλης (ΠΑΣΟΚ): 40% Φακιρίδης (ΚΚΕ): 14%) με αποτέλεσμα οι δύο υποψήφιοι δήμαρχοι να καταβάλουν μια άνευ προηγουμένου εκστρατεία για να προσελκύσουν την ψήφο των μειονοτήτων. Στην προσπάθειά τους αυτή έπληξαν επικίνδυνα τη μειονοτική πολιτική που έχουν ακολουθήσει όλες οι μεταδικτατορικές κυβερνήσεις κάνοντας σαφή την ανάγκη αναπροσαρμογής της.

Τόσο τα οκτώ φύλλα της προεκλογικής εφημερίδας του συνδυασμού του κ. Στογιαννίδη, *Sesiniz* (Η Φωνή σας) —που εκδόθηκε στην τουρκική γλώσσα— όσο και οι προκηρύξεις του ίδιου συνδυασμού είχαν σαν κύριο χαρακτηριστικό τους ισχυρισμούς για τις διακρίσεις που γίνονται σε βάρος της μουσουλμανικής μειονότητας κατά τα τελευταία 5 χρόνια ενώ συνάμα πρόβαλαν την επιθυμία της «Νέας Δημοκρατίας» και τις προσπάθειες του κ. Μητσοτάκη για την έναρξη του ελληνοτουρκικού διαλόγου. Κύριοι αρθρογράφοι της εφημερίδας αυτής ήταν ο νέος δήμαρχος Κομοτινής, ο μουσουλμάνος βουλευτής της «Νέας Δημοκρατίας» Μεχμέτ Μουφτιογλου και οι λοιποί μουσουλμάνοι υποψήφιοι κοινοτάρχες.

«Φάνηκε στον ορίζοντα το караβάνι της ελληνοτουρκικής φιλίας. Με την ψήφο που θα δώσεις την Κυριακή στον Ανδρέα Στογιαννίδη, έλα να συμμετάσχεις και εσύ στο караβάνι της φιλίας. Έλα στο δρόμο της φιλίας και της ειρήνης που απαιτεί το συμφέρον των Τούρκων -

Ελλάδα δεν είναι μόνο η Αθήνα, ή οι τρεις - τέσσερις μεγάλες πόλεις. Πολύ περισσότερο όταν οι εκλογές σε ορισμένες κρίσιμες περιοχές, έδωσαν την ευκαιρία για κάποιους προβληματισμούς γύρω από τη μειονοτική πολιτική του ελληνικού κράτους και της κυβέρνησης. Το ΑΝΤΙ δημοσιεύει σήμερα ένα κείμενο παρόμοιων προβληματισμών, τονίζοντας συγχρόνως την προσήλωσή του σε μια μειονοτική πολιτική που θα συνδυάζει την ερμηνή στα εθνικά συμφέροντα με την προσήλωση στις αρχές της δημοκρατίας και της ισοπολιτείας για όλους τους Έλληνες πολίτες, ανεξάρτητα της θρησκείας ή φυλετικής καταγωγής. □

Μουσουλμάνων» αναφέρει σε μήνυμά του, στα τουρκικά, προς τους μουσουλμάνους ψηφοφόρους ο κ. Στογιαννίδης.

Το ίδιο μήνυμα μετέφερε και ο μουσουλμάνος βουλευτής Ροδόπης που δήλωσε: «Η Νέα Δημοκρατία, που υποστηρίζει το συνδυασμό του κ. Στογιαννίδη, είναι το μοναδικό κόμμα που πιστεύει στην ελληνοτουρκική φιλία και στην επίλυση των διαφορών των δύο κρατών με διάλογο» (*Sesiniz* φυλ. 4, 15.10.1986).

Σε μια άλλη συνέντευξη ο κ. Στογιαννίδης κατηγορεί την κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ ότι εφάρμοσε πολιτική διακρίσεων σε βάρος του μειονοτικού στοιχείου και υποσχεται στον «τουρκικό λαό» ότι ως δήμαρχος δεν θα κάνει θρησκευτικές, γλωσσικές ή φυλετικές διακρίσεις σε βάρος των πολιτών του Δήμου. Και προσθέτει: «Το δικαίωμα, για παράδειγμα, του κυνηγιού είναι δικαίωμα του κάθε πολίτη. Όμως η σημερινή διοίκηση, στο χώρο της μειονότητας, το χρησιμοποιεί ως ρουσφέτι, για ψηφοθηρικούς λόγους» και καταλήγει με τον ισχυρισμό ότι: «Το ΠΑΣΟΚ αμφισβητεί την πολιτειακή ύπαρξη της μειονότητας» (*Sesiniz* φυλ. 5, 16.10.1986).

Ειδικά στο θέμα της ταυτότητας της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δυτική Θράκη, ο κ. Στογιαννίδης ανατρέπει

όλη την επίσημη επιχειρηματολογία δηλώνοντας:

«Αν θέλεις Δήμαρχο που δεν διστάζει να σε αποκαλεί Τούρκο ψήφισε χωρίς σκέψη τους Τούρκους υποψηφίους του συνδυασμού Στογιαννίδη». Σε άλλη παραπλήσια προκήρυξη που τοιχοκολλήθηκε στους μουσουλμανικούς συνοικισμούς της Κομοτινής καλεί:

«Γιαγιάδες - Παπούδες, Μανάδες - Πατεράδες,

Για να μην επαληθευτούν οι φόβοι σας που σας προκαλούν αϋπνία σας λέμε,

Για να μην ξεχάσουν τα εγγόνια και τα παιδιά σας τη γλώσσα και τη θρησκεία τους

Ψηφίστε τους Τούρκους Συμβούλους του Υποψηφίου Δημάρχου της Νέας Δημοκρατίας, κ. Ανδρέα Στογιαννίδη».

Τέλος, σε ευχαριστήριο μήνυμα προς τους μουσουλμάνους μετά την εκλογή του, ο κ. Στογιαννίδης δήλωνε ότι «η ενότητα του Τουρκισμού της Δυτικής Θράκης και η προνοητικότητα της μειονότητας αποδεικνύεται με την υπερψήφιση του συνδυασμού της Νέας Δημοκρατίας από τη συντριπτική πλειοψηφία των μουσουλμάνων» (*Sesiniz*, φυλ. 8, 21.10.1986).

Ακριβώς για να προσελκύσει τη μειονοτική ψήφο η *Geni Nesil* (Νέα Γενιά) που υποστήριζε το συνδυασμό «Δημοκρατική Συνεργασία» δημοσίευσε στις 16.10.1986 μήνυμα του υποψηφίου δημάρχου Γιώργου Παπαδριέλλη (ΠΑΣΟΚ) ο οποίος συναγωνιζόμενος τους επιδιώκοντες τη μειονοτική ψήφο δήλωνε:

«Όπως ταιριάζει σ' έναν Τούρκο, συνειδητά ψήφισε τη Δημοκρατική Συνεργασία που σε υποστήριξε επί 4 χρόνια. Ψήφισέ μας για να ολοκληρώσουμε το έργο μας. Ψήφισέ μας για να συνεχίσουμε τις υπηρεσίες που σου προσφέρουμε χωρίς διάκριση. Η επιτυχία στο δήμο είναι δική σου νίκη, είναι νίκη της τουρκικής μειονότητας».

Ενθαρρυνόμενη από τις εξελίξεις αυτές η Ακίνη της Κομοτινής στις 25.10.1986 σε ανοικτή επιστολή της προς τον υφυπουργό Εξωτερικών κ. Καψή αναφέρει ότι «Στη Δυτική Θράκη υπάρχει μόνο μια κεμαλική μουσουλμανική τουρκική κοινωνία, που αγαπά την πατρίδα της και είναι προσηλωμένη στα ιδανικά του κεμαλισμού».

Με ακόμη μεγαλύτερο ενθουσιασμό υ-

περψηφίσθηκε από τους μουσουλμάνους ο υποψήφιος της ΝΔ στο Δήμο Ξάνθης Κώστας Μπένης (55% πρώτος γύρος). Ο νέος δήμαρχος πήρε περίπου το 70% των μειονοτικών ψήφων με αποτέλεσμα να εκλεγούν 3 μουσουλμάνοι στο δήμο της Ξάνθης ενώ μειονοτικοί εκλέχθηκαν και στις κοινότητες Εχίνου, Ωραιού, Ιέρακος, Θέρμων, Κιμμερίων, Σελερίου, Σάτρων, Ευάλου, Κοτύλης, Μίκης. Αρκετοί από τους νέους κοινοτάρχες ελέγχονται από τους κύκλους της Μουφτείας της Ξάνθης που αγωνίζονται για τον εκτουρκισμό των Πομάκων του νομού Ξάνθης και για την προώθηση του τουρκισμού γενικά στο χώρο της Δυτ. Θράκης.

Για μια ακόμη φορά γίνεται σαφές ότι η μειονοτική μας πολιτική ακόμη και μετά το 1981 συνεχίζει να είναι αποσπασματική, αντιφατική και πεπαλαιωμένη, με αποτέλεσμα να δίνει τη δυνατότητα σε διαφόρους ολπορουνιστές, ώστε χριστιανοί και μουσουλμάνοι, να προωθούν τα προσωπικά τους συμφέροντα και φιλοδοξίες σε βάρος εθνικών συμφερόντων.

Παράλληλα, η πρόσφατη εντατικοποίηση της τουρκικής προπαγάνδας στο χώρο της Θράκης, η ανοιχτή πλέον εχθρική προς την Ελλάδα στάση των ελεγχόμενων από την Τουρκία μειονοτι-

κών πυρήνων, η εκμετάλλευση των δημοκρατικών ελευθεριών που παρέχει το ελληνικό κοινωνικό - πολιτικό σύστημα για τη διείσδυση αποσταθεροποιητικών στοιχείων στους κόλπους της ελληνικής διοίκησης αποδεικνύουν το πόσο σοβαρή και επικίνδυνη έχει γίνει η κατάσταση στο χώρο της Θράκης. Επί σειρά δεκαετιών η τουρκική προπαγάνδα στη Θράκη επιδιώκει την ομοιογενοποίηση της μειονότητας με στόχο τη δημιουργία τουρκικής συνείδησης στους Πομάκους και Γύφτους της Ελλάδας.

Η ατολία που επιδεικνύει η διοίκηση στη διαχείριση των μειονοτικών προβλημάτων και οι αντιφατικές ενέργειες που υπαγορεύονται σε μεγάλο βαθμό από κομματικές σκοπιμότητες και ιδιοτέλειες οδήγησαν στο να εμφανίζεται η πολιτεία να υποκύπτει σε πιέσεις και συγκυριακές σκοπιμότητες. Είναι σαφές ότι η τουρκική προπαγάνδα στη Θράκη δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί με τον τρόπο αυτό.

Μια νέα αντίληψη ισοπολιτείας, παράλληλα με την εφαρμογή προγράμματος για την κοινωνικό - οικονομική ανάπτυξη της Θράκης θα συμβάλει στην ενσωμάτωση της μειονότητας στον κορμό της ελληνικής κοινωνίας. Είναι τουλάχιστον παράδοξο να μιλάμε για τη χωριστή εθνολογική ταυτότητα των Πομά-

κών όταν η ελληνική πολιτεία από το 1923 δεν έχει κάνει τίποτε για τη διατήρηση και ανάδειξη της εθνολογικής, φυλετικής, γλωσσολογικής ιδιαιτερότητάς τους επιτρέποντας ταυτόχρονα στους Τούρκους προπαγανδιστές να διεισδύουν και να αλλιώσουν την ταυτότητα αυτή.

Το ελληνικό κράτος έχει την υποχρέωση να συμβάλει στην οικονομική και πνευματική ανάπτυξη του πομακικού στοιχείου ενθαρρύνοντας μελέτες που να φέρνουν στο φως τις ιδιαιτερότητες αυτής της ομάδας των Ελλήνων πολιτών. Μόνο αν επιτευχθεί ο στόχος αυτός θα μπορέσουμε να αναγνωρίσουμε χωρίς ενδοιασμούς τους τουρκόφωνους, τουρκογενείς μουσουλμάνους της Θράκης ως Τούρκους μειονοτικούς πολίτες της Ελλάδος.

Παράλληλα με την ισοπολιτεία, είναι αναγκαίο να δοθεί τέλος στις διαβρωτικές, ανατρεπτικές και ανθελληνικές δραστηριότητες μιας μικρής αλλά ισχυρής τουρκόφιλης παράταξης στη Θράκη. Η ισοπολιτεία φέρει μαζί με τα πρόνομια και ευθύνες. Είναι καθήκον κάθε Έλληνα πολίτη —μουσουλμάνου ή χριστιανού— να συμμετάσχει πλήρως στις δημοκρατικές, κοινωνικές και συνδικαλιστικές διαδικασίες, σύμφωνα και με τα συμφέροντα της χώρας. □

Πήρες σήμερα τον ΜΙΚΡΟ ΗΡΩΑ;

Ο Μικρός ΗΡΩΗΣ

ΚΑΘΕ ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΑΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΠΡΟΣΦΟΡΑ: Αναπαραγωγές **8 ΑΥΘΕΝΤΙΚΑ ΕΞΩΦΥΛΛΑ** της πρώτης έκδοσης

Michel
TOURNIER

ΓΚΑΣΠΑΡ, ΜΕΛΧΙΟΡ ΚΑΙ ΒΑΛΤΑΣΑΡ

Μετάφραση
ΑΓΓΑ ΠΑΛΑΝΤΙΟΥ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΛΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΞΑΝΤΑΣ

Πάρτε τα μέτρα σας... ...και μετρήστε σωστά!

- Μετρήστε: την ποιότητα, τη συνέπεια, την οργάνωση
- Μετρήστε τη μέθοδο και προπαντός το οικονομικό σας όφελος.
- Για μαθητές Α' και Β' Λυκείου: Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία, Έκθεση, Ιστορία.
- Για μαθητές Γ' Λυκείου, προετοιμασία για 1η, 2η και 4η δέσμη.
- Για μαθητές Γυμνασίου ειδικά τμήματα προετοιμασίας.

ΕΝΑΡΞΗ ΟΛΩΝ
ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ
1η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ

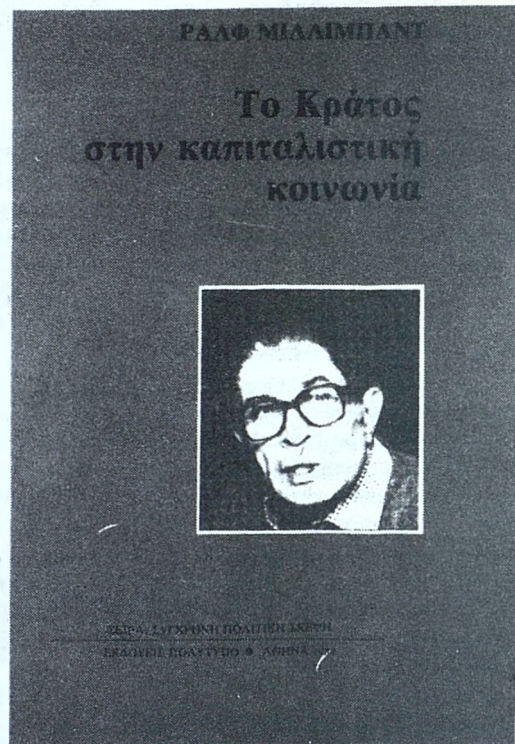
ΣΥΣΤΗΜΑ

ΠΡ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ 14 - ΤΗΛ. 220 963

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

Ραλφ Μίλιμπαντ
ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΣΤΗΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πρόλογος: Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου

Ένα κλασικό έργο της μεταπολεμικής μαρξιστικής έρευνας στο χώρο της πολιτικής κοινωνιολογίας. Συνδυάζοντας ορισμένες από τις θεωρητικές προτάσεις του «πολιτικού» μαρξισμού με το ριζοσπαστικό ρεύμα της εμπειρικής αγγλοσαξωνικής σχολής της πολιτικής επιστήμης, ο καθηγητής Μίλιμπαντ τεκμηριώνει μία σύνθετη προσέγγιση του φαινομένου «Κράτος», στη διαπλοκή και τη συστατική του σχέση με τους πολιτικούς θεσμούς (κόμματα, Τύπος, ομάδες συμφερόντων, «ιδεολογικοί μηχανισμοί») και την κοινωνία.

Παράλληλα, ο εκτεταμένος πρόλογος του Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου τοποθετεί το φαινόμενο του Κράτους στα πλαίσια των σημερινών θεωρήσεων για την «πολιτική θεωρία» της μαρξιστικής αριστεράς, χαράζοντας έτσι τους άξονες για την επανατοποθέτηση του προβλήματος της εξουσίας, της δημοκρατίας και της σοσιαλιστικής αλλαγής σήμερα.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ», Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία», Τσιμισκή 78

ΤΕΥΧΟΣ

29

ΙΟΥΛ-ΑΥΓ. 1986

Σύγχρονη Εκπαίδευση

αφιέρωμα

I. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Δοκίμες Διδακτικής και Προβληματισμοί

Προεγγιση στο Δοκίμιο

Ανάλυση ποιημάτων: Γ. Ρήσου - Μ. Αναγνωστάκη - Γ. Σεφέρη

Ο μύθος του «Προμηθέα»

II. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ και ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

«ΚΛΕΙΣΤΕΣ» ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η ΑΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΙΜΟ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Η ΔΙΔΑΚΣΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΤΟΥΡΚΙΚΑ Α.Ε.Ι.

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΕΛΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΑ ΚΑΙ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ

Περιοδικό **ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

Τ.Θ. 25 085 - 100 26 ΑΘΗΝΑ

88.23.762 - 82.24.635

Δεξιά και στο κέντρο: αφίσες για τη χρήση της κοκαΐνης στην Αμερική (στη δεκαετία του '30 απορριπτική και το 1885 διαφημιστική, αντίστοιχα). Δεξιά, η αφίσα για τη συζήτηση - έκθεση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο γράφει: «Παίρνουμε τα ναρκωτικά —στα σοβαρά».

Τα ναρκωτικά μπήκαν στο Ευρωκοινοβούλιο

του Δ. Κ. Ψυχογιού

Οι διαφωνίες δεξιάς - αριστεράς...

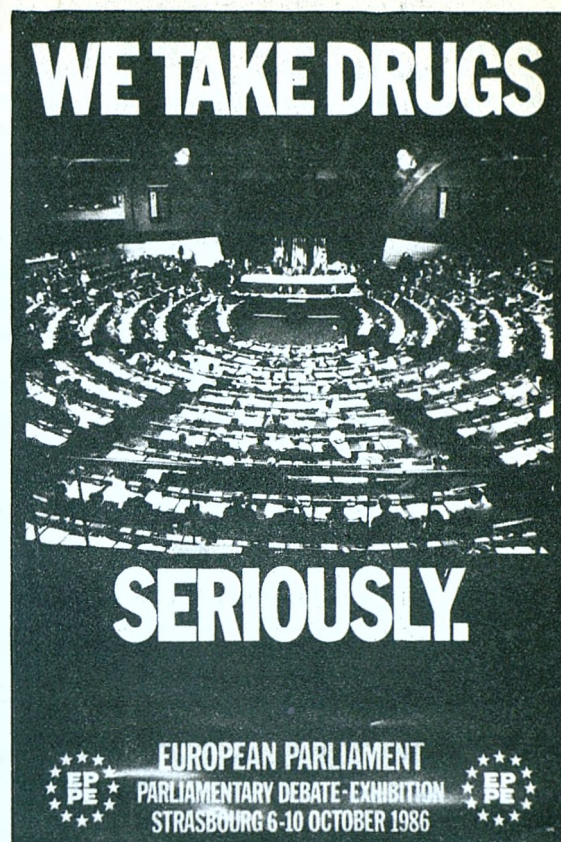
Δεξιά η πλειοψηφία του κοινοβουλίου, δεξιά και η πλειοψηφία της επιτροπής. Ήταν επόμενο λοιπόν η έκθεσή της να μην απέχει σημαντικά από τις κρατούσες γενικά συντηρητικές απόψεις σε σχέση με την αντιμετώπιση του προβλήματος των ναρκωτικών. Και μόνο ο ορισμός του τι αποτελεί ναρκωτικό αρκεί για να δείξει τη συλλογιστική του εισηγητή και της πλειοψηφίας που αποδεχθηκε την έκθεση: «στην παρούσα έκθεση ο όρος "ναρκωτικά" υποδηλώνει τις παράνομες ουσίες χημικής ή φυτικής προέλευσης οι οποίες είναι δυνατόν να προκαλέσουν στο άτομο που τις χρησιμοποιεί φυσική, διανοητική ή συναισθηματική αλλοίωση». Μ' αυτόν τον ευφυή ορισμό αποφεύγεται η ευρύτερη συζήτηση για το τι και το πώς των ναρκωτικών και το θέμα εντοπίζεται όχι σε ό,τι έχει κοινωνικές και ατομικές συνέπειες αλλά σε ό,τι ενδιαφέρει τον ποινικό νόμο, δηλαδή το δικαστή και το χωροφύλακα. Έτσι, ενώ όλες οι φαρμακολογίες περιλαμβάνουν στα ναρκωτικά το οινόπνευμα και τον καπνό και ενώ όλοι οι αρμόδιοι συμφωνούν πως τα θύματα και οι κοινωνικές συνέπειές τους είναι βαρύτερες από αυτές των παράνομων ναρκωτικών η συζήτησή τους είχε αποκλεισθεί από την επιτροπή εκ προοιμίου.

Φυσικά, είναι απόλυτα θεμιτό και επιβαλλόμενο να αντιμετωπισθεί το ζήτημα των παράνομων ναρκωτικών και των

συνεπειών τους. Όμως αν θέλει κανείς να ξεπεράσει το νομικίστικο και κατασταλτικό πλαίσιο και να δει το πραγματικό πολιτιστικό και κοινωνικό πρόβλημα που υπάρχει δεν μπορεί να αγνοήσει το γεγονός ότι, στη Βρετανία για παράδειγμα, οι θάνατοι από κατάχρηση οινόπνευματος ανέρχονται σε 5.000 ως 8.000 το χρόνο, οι θάνατοι από το κάπνισμα φθάνουν στις 100.000 —ενώ αυτοί που οφείλονται στην κατάχρηση παράνομων ναρκωτικών ουσιών είναι 200-250 ετησίως. (New Statesman, 17.10.86). Αν και από την άποψη της φυσιολογικής και ψυχολογικής εξάρτησης ο αλκοολικός δεν βρίσκεται σε καλύτερη μοίρα από τον πρεζάκια, οπωσδήποτε η αναλογία Η αφίσα έδειχνε την αίθουσα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μ' όλα τα έδρανα κατειλημμένα, τους ηλεκτρονικούς πινακες των ψηφοφοριών φωτισμένους, τις σημαίες των κρατών-μελών αναπεπτάμενες. Κι από πάνω δήλωνε εμφαντικά με μεγάλα κεφαλαία γράμματα: We take drugs. Το ότι όλοι οι βουλευτές συμμετείχαν στη συνεδρίαση, όπως ισχυριζόταν η αφίσα, αποτελούσε ήδη σημαντική ειδήση από μόνη της —τα ήθη της ευρωβουλής δεν διαφέρουν ως προς αυτό το σημείο από τα αντίστοιχα της ελληνικής. Η επιπλέον δήλωση «παίρνουμε ναρκωτικά» έδινε στην ειδήση προκλητικές διαστάσεις και άφηνε τη φαντασία να πλανηθεί σε μια αίθουσα γεμά-

τη καπνούς από όπιο και χασίς. Έφερνε στο νου τους βουλευτές με σύριγγες και κουταλάκια στο χέρι να αλληλοβοηθούνται για να πάρουν την πρέζα τους και κάποιους άλλους να απολαμβάνουν με «καλαμάκια» από εκατονταδολάρια την κοκαΐνη ενώ ο πρόεδρος με το λουλά παρακολουθούσε μακάριος τη διαδικασία. Τίποτα όμως από όλα αυτά —γιατί η αφίσα κατέληγε από κάτω με εξ ίσου εμφαντικά γράμματα seriously.

Το Ευρωκοινοβούλιο λοιπόν κατά τη σύνοδό του από 6-10 Οκτωβρίου αφιέρωσε μια μέρα για να ασχοληθεί «σοβαρά» με το πρόβλημα των ναρκωτικών και δεν επανέλαβε ομαδικά το προηγούμενό του (μέλους του) Ιταλού βουλευτή Πανέλα που κάπνιζε δημόσια χασίς στην ιταλική Βουλή προκειμένου να πείσει για την αθωότητα και την ανάγκη νομιμοποίησής του. Η συζήτηση που έγινε και το σχετικό ψήφισμα που εγκρίθηκε στο τέλος αποτελούσαν το επιστέγασμα των εργασιών μιας δεκαπενταμελούς εξεσττικής επιτροπής που είχε συσταθεί στις 8.10.85 και στην οποία προήδρευε η ευρωβουλευτής της ΝΔ κ. Γιαννάκου - Κούτσικου. Η επιτροπή είχε συσταθεί κατ' αναλογίαν της δύναμης των ομάδων του ευρωκοινοβουλίου, είχε ως εισηγητή τον Βρετανό συντηρητικό κ. Στιούαρτ-Κλαρκ ενώ ως απρόσκλητος παρατηρητής συμμετείχε και ο κ. Πανέλα.

θανάτων από αλκοόλ σε σχέση με τους καταναλωτές του είναι μικρότερη από την αντίστοιχη της ηρωίνης. Άλλη σημαντική και κρίσιμη διαφορά βρίσκεται στο ότι η εξάρτηση από την ηρωίνη έρχεται πολύ πιο γρήγορα σε σχέση με την εξάρτηση από το οινόπνευμα —αλλά η σημαντικότερη βρίσκεται ίσως στο ότι η κατανάλωση κρασιού, ουίσκι ή κονιάκ είναι πολιτισμικά και νομικά αποδεκτή απόλαυση ενώ αυτή της ηρωίνης ή της κοκαΐνης δεν είναι.

Τέτοια και άλλα ήσαν τα επιχειρήματα της αριστερής πτέρυγας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (Σοσιαλιστές, Κομμουνιστές, Πράσινοι) που καταψήφισαν την έκθεση της επιτροπής και τις προτάσεις πολιτικής στις οποίες κατέληγε. Συνοπτικά, η αριστερά πρότεινε, μεταξύ άλλων, να αντιμετωπισθεί η αποπoinικοποίηση της χρήσης και της διακίνησης μικρών ποσοτήτων ναρκωτικών ουσιών, συνιστούσε τη χορήγηση μεθαδόνης στους ηρωινομανείς και επέμενε στην ανάγκη να υπάρξει προτεραιότητα «στην ομαλοποίηση της αντιμετώπισης των ναρκωτικών στα κοινωνικά πλαίσια, τη χρήση των ναρκωτικών και —δυστυχώς— τον εθισμό στα ναρκωτικά». Κατά την άποψη της αριστερής μειοψηφίας της επιτροπής το σημαντικότερο πρόβλημα είναι οι πολυεθνικές εγκληματικές οργανώσεις που παράγουν και εμπορεύονται τα ναρκωτικά: «οι δραστηριότητες των οργανώσεων αυτών —πολύ περισσότερο απ' όση το ίδιο το πρόβλημα των ναρκωτικών— αποτελούν μια άνευ προηγουμένου προαβολή της κοινωνικής, διεθνούς κοινοτικής και εθνικής τάξεως, στρέφονται κατά των νόμων και κατά του οικονομικού και χρηματοδοτικού συστήματος του δημοκρατικού κόσμου... φαίνεται ότι οι οργανώσεις αυτές είναι σε θέση να ελέγχουν τους θεσμούς ολόκληρων χωρών, κυρίως στη Λατινική Αμερική και την Άπω Ανατολή».

...και οι ενδοπαραταξιακές αποκλίσεις

Φυσικά, δεν υπήρχε ενιαία δεξιά ή αριστερή άποψη στο Κοινοβούλιο. Στη μεγαλύτερη αιθούσα συνεδριάσεων, το «ημικύκλιο», που εμπνέει το δέος γοτθικού ναού με ξύλινες αψίδες, ακούστηκαν τα έξαλλα κηρύγματα της ακροδεξιάς που απαιτούσε τη θανατική ποινή για τους λαθρέμπορους, τον εγκλεισμό σε «σωφρονιστήρια» όλων των χρηστών ανεξαρτήτως ηλικίας και την απέλαση των αλλοδαπών (προφανώς εγχρώμων) χρηστών ναρκωτικών. Ακόμα και την υποχρεωτική καθιέρωση διαγνωστικών τεστ στους χώρους εργασίας πρότειναν οι ευρωπαίοι νεοφασίστες, προφανώς

για να μη μείνει πίσω η Ευρώπη από τις ΗΠΑ όπου ο έλεγχος των ούρων των υπαλλήλων ώστε να εντοπίζονται οι χρήστες κοκαΐνης τείνει να γίνει τρέχουσα πρακτική. Ο κύριος κορμός της δεξιάς υποστήριζε την έκθεση: παράνομα τα (εξ ορισμού παράνομα) ναρκωτικά, πόλεμος στο λαθρεμπόριο, ενιαία κατασταλτική ρύθμιση σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, χρηματοδότηση των χωρών που παράγουν ναρκωτικά (αλλά και πιέσεις οικονομικές και πολιτικές) ώστε να στραφούν οι χωρικοί σε άλλες καλλιέργειες, ήπια αντιμετώπιση αλλά όχι ανοχή του χρήστη, δήμευση των περιουσιών των εμπόρων, πρόληψη μέσω της διαφώτισης, αποτοξίνωση θεραπεία. Συνοπτικά, η δεξιά ζητούσε καταστολή και

πάλι καταστολή —των εμπόρων όμως. Στο ψήφισμα που αρχικά υποβλήθηκε από τη δεξιά στο Κοινοβούλιο με την υπογραφή του συντάκτη και της έκθεσης Στιούαρτ-Κλαρκ από τις 12 παραγράφους του ψηφίσματος οι 10 προτείνουν διάφορα κατασταλτικά μέτρα ως προς τη διακίνηση και οι δυο μόνο αναφέρονται στα θέματα πρόληψης, θεραπείας και επανένταξης των τοξικομανών —χωρίς να προτείνονται συγκεκριμένα μέτρα.

Και στα πλαίσια της αριστεράς οι παραλλαγές δεν έλειπαν. Οι προτάσεις της, όπως περιελήφθηκαν ως άποψη μειοψηφίας στην έκθεση της επιτροπής, απηχούσαν κυρίως τις απόψεις των Γερμανών Πρασίνων, των Ολλανδών σοσιαλιστών και μερίδας των σοσιαλιστών ή κομμουνιστών της Βρετανίας, Γερμανίας, Ιταλίας. Σε εκείνο το κείμενο το βάρος έπεφτε στην πολιτική και οικονομική σημασία των πολυεθνικών οργανώσεων που διακινούν τα ναρκωτικά και στην ανάγκη ομαλοποίησης της αντιμετώπισης των χρηστών παράλληλα με την εκστρατεία διαφώτισης και καταπολέμησης των αιτιών που οδηγούν στη χρήση ναρκωτικών ουσιών. —νόμιμων και παράνομων. Στα ψηφίσματα όμως

που κατέθεσαν τόσο η σοσιαλιστική όσο και η κομμουνιστική ομάδα το σκέλος της ομαλοποίησης δεν υπήρχε. Προτεινόταν μόνο (σαφώς από τους κομμουνιστές, ασαφώς από τους σοσιαλιστές) η μελέτη της ενδεχόμενης διαφοροποίησης των «ήπιων» από τα «σκληρά» ναρκωτικά.

Αξίζει εδώ να αναφέρουμε ότι ο ευρωβουλευτής του ΠΑΣΟΚ κ. Αυγερινός (που έλαβε μέρος στην ψηφοφορία για την αποδοχή ή μη της εκθέσεως Στιούαρτ, αντικαθιστώντας απών μέλος της σοσιαλιστικής ομάδας) αρκέστηκε να ψηφίσει λευκό και δεν συνεπέγραψε το κείμενο της μειοψηφίας. Και επίσης να προσθέσουμε ότι ο ευρωβουλευτής του ΚΚΕ κ. Αδάμος που πήρε το λόγο κατά τη συζήτηση στο «ημικύκλιο» ήταν ο μόνος, από όλο το φάσμα των πολιτικών δυνάμεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που υποστήριζε ότι τα ναρκωτικά δεν διακινούνται από οργανώσεις που έχουν στόχο τα τεράστια κέρδη που αποδίδει το εμπόριο αλλά από «σκοτεινούς κύκλους» που θέλουν να «αποπροσανατολίσουν τη νεολαία». Την ίδια μοναξιά με τον κ. Αδάμο πρέπει να αισθάνθηκε την προηγούμενη ακριβώς ο κ. Εφραιμίδης: ήταν ο μόνος που δεν υπερψήφισε πρόταση του Γίρι Πέλικαν (ευρωβουλευτή του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος), που εγκωμιάστηκε από όλες ανεξαιρέτως τις ομάδες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, για την ίδρυση Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Μελετών για την Ανατολική Ευρώπη. Το σκεπτικό της πρότασης Πέλικαν είναι ότι πρέπει να πάνσουν οι Ευρωπαίοι να στηρίζονται στις αναλύσεις των αμερικανών σοβιετολόγων. Ο κ. Εφραιμίδης υποστήριξε ότι θα πρόκειται για ψυχροπολεμικό και αντισοβιετικό κατασκεύασμα. Ελληνικές ιδιομορφίες.

...οδηγούν στο συμβιβασμό

Τελικά όμως μόνο η άκρα δεξιά έμεινε αμετακίνητη στις απόψεις της περί θανατικής ποινής και ελέγχου των ούρων: σοσιαλιστές, κομμουνιστές, χριστιανοδημοκράτες, φιλελεύθεροι, λαϊκοί κατέληξαν σε ένα μεγάλο συμβιβασμό, σε ένα «ψηφισμα-σούπα» που ενσωματώνει στοιχεία και από τα τρία ψηφίσματα (σοσιαλιστών, κομμουνιστών, δεξιών) που είχαν ως τότε κατατεθεί. Από όσα προτείνονται σε αυτό προκύπτει έμφαση στην καταστολή. Η παραχώρηση προς την αριστερά είναι μια παράγραφος που προτείνει να οργανωθεί συνδιάσκεψη για να μελετηθούν οι επιπτώσεις της τοξικομανίας. Υποτίθεται ότι αυτή η συνδιάσκεψη ίσως διαφοροποιήσει τα διάφορα είδη ναρκωτικών και την ποινική αντιμετώπισή τους. Το άρθρο αυτό το υπερψήφισε και η ομάδα του

«Ουράνιου Τόξου», που περιλαμβάνει κυρίως τους «Πράσινους» και η οποία καταψήφισε ή απείχε στα υπόλοιπα άρθρα.

Παρά τις πολιτικές διαφωνίες των ομάδων οι έπαινοι προς την επιτροπή και τον συντάκτη της έκθεσης κ. Στιούαρτ-Κλαρκ δεν έλειψαν, από όλες τις κατευθύνσεις. Δεν ξέρω αν θα πρέπει να αποδώσει κανείς αυτούς τους επαίνους στο κλίμα συναίνεσης, αβρότητας, ηπιότητας και καλών τρόπων που χαρακτηρίζουν το Ευρωπαϊκό βούλιο ή στην κατά βάθος, όπως έδειξε ο τελικός συμβιβασμός, αποδοχή της ιδεολογίας της έκθεσης από το σύνολο σχεδόν του Κοινοβουλίου. Γιατί, πραγματικά, δύσκολα μπορεί κανείς να της αποδώσει επαίνους —εκτός από αυτόν της έγκαιρης, μέσα στον προβλεπόμενο χρόνο, ολοκλήρωσης των εργασιών της επιτροπής και κατάθεσης της έκθεσης. Η όλη προσέγγιση του προβλήματος γίνεται σχεδόν αποκλειστικά από την πλευρά της «προσφοράς»: αν αυτή μειωθεί και, ει δυνατόν, εξαφανιστεί τότε η τοξικομανία θα εκλείψει. Και κάπου προδιαγραφόταν εξ αρχής ότι θα έχει αυτό το χαρακτήρα η έκθεση αφού από τους 40 «ειδήμονες», που κλήθηκαν από την επιτροπή να καταθέσουν στη διάρκεια των εργασιών της, οι 16 ήταν ειδικοί στα θέματα δικώξεως της διακίνησης των ναρκωτικών. Για τις κοινωνικές αιτίες και τις προσωπικές ανάγκες αυτών που καταφεύγουν στα ναρκωτικά η έκθεση δεν αναφέρει σχεδόν λέξη. Το ότι η προσφορά έρχεται να ανταποκριθεί σε υπάρχουσα ζήτηση η έκθεση το αγνοεί πλήρως —για την ακρίβεια φαίνεται να πιστεύει ότι η προσφορά δημιουργεί τη ζήτηση. Ως πρόληψη αντιμετωπίζεται μόνο η διαπαιδαγώγηση των παιδιών σε σχέση με τους κινδύνους των ναρκωτικών. Θα έλεγε κανείς πως τα ναρκωτικά αντιμετωπίζονται ως πρόβλημα άγνοιας: αν πληροφορηθούμε το τι βλαβερές συνέπειες έχουν δεν θα καταφύγουμε σε αυτά. Το ότι οι κατηγορίες και οι μόδες των ναρκωτικών έρχονται και παρέρχονται και εκεί που κάποιο εξαφανίζεται κάποιο άλλο κάνει την εμφάνισή του δεν ενδιαφέρει τον εισηγητή. Όλη η συλλογιστική του κινείται στο πλαίσιο της σημερινής νομιμότητας από την οποία και αντλεί τον ορισμό του τι είναι ναρκωτικό, αδιαφορώντας για το τι συνέβαινε χτες και τι θα γίνει αύριο από την άποψη της πολιτισμικής και ποινικής αποδοχής ή απόρριψης ουσιών που επιδρούν στον ψυχικό κόσμο και δημιουργούν μεγαλύτερη ή μικρότερη εξάρτηση.

Οι αδυναμίες της έκθεσης βγήκαν στην επιφάνεια στη συζήτηση μεταξύ ειδικών που οργανώθηκε στο Ευρωπαϊκό

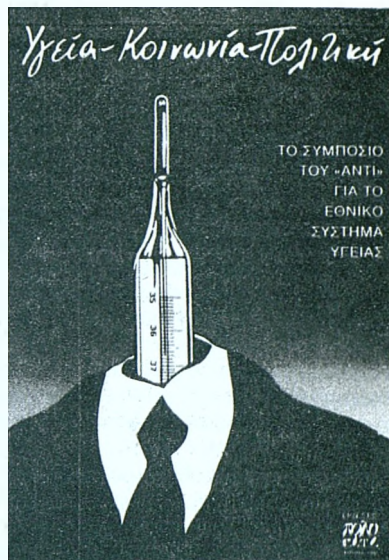
βούλιο. Ελάχιστοι ήταν αυτοί που την υποστήριζαν —κυρίως οι Γάλλοι ψυχίατροι αλλά και αυτοί όχι τόσο επειδή συμφωνούσαν όσο γιατί θεωρούσαν ότι τους βοηθά ν' αντιμετωπίσουν την ακόμη αυταρχικότερη νομοθεσία που προετοιμάζει η νέα γαλλική κυβέρνηση. Αλλά και στη διάρκεια της συζήτησης στο ημικύκλιο ο αρμόδιος επίτροπος Ισπανός Μαρτίν διαφοροποιήθηκε από την έκθεση δηλώνοντας πως δεν πιστεύει στην αποτελεσματικότητα των κατασταλτικών μέτρων.

Πρέπει οπωσδήποτε να επισημανθεί ότι μόνο η ακροδεξιά πρότεινε πολιτικές ανάλογες μ' αυτές που αυτή τη στιγμή εφαρμόζονται στις ΗΠΑ: η έκθεση θα φαινόταν στον κ. Ρήγκαν ως το άκρο άωτο του φιλελευθερισμού απέναντι στα ναρκωτικά. Οι αμερικανικές επιρροές όμως δεν έλειψαν: η έκθεση βασίζεται σε πολλά σημεία σε αμερικανικές εκτιμήσεις και στατιστικές και αφιερώνει 5 ολόκληρες σελίδες στην κοκαΐνη και μισή μόνο στην ηρωΐνη, τη στιγμή που η κοκαΐνη είναι αμερικανικό πρόβλημα και η ηρωΐνη το ευρωπαϊκό. Ακόμη και σ' ό,τι αφορά τον περιορισμό της καλλιέργειας φυτών από τα οποία κατασκευάζονται τα ναρκωτικά στην άποψη της αριστερής μειοψηφίας αναφερόταν ρητά ότι τα κράτη-μέλη δεν πρέπει να «χρησιμοποιούν δυνατότητές τους στον τομέα της εμπορικής πολιτικής και της διπλωματίας ως μέσα πίεσης. Δεν δικαιολογείται η καταστρεπτική επέμβαση σε πολιτισμούς άλλων λαών για την επίλυση των δικών μας προβλημάτων. Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι ακριβώς οι αποικιοκρατικές δυνάμεις, επομένως οι πρόγονοι ορισμένων από τα σημερινά κράτη-μέλη, επέβαλαν την καλλιέργεια των ναρκωτικών φαρμάκων στις χώρες του Τρίτου Κόσμου και επωφελήθηκαν από αυτήν. Δεν πρέπει επίσης να ξεχνούμε ότι οι κοινοτικές χώρες εξαγωγή τα προβλήματα του αλκοολισμού και των φαρμάκων στις χώρες του Τρίτου Κόσμου». Τελικά όμως το κοινό ψήφισμα ζητά «ένταση των οικονομικών και πολιτικών πιέσεων» για να συνεργασθούν οι παραγωγές χώρες. Κι αξίζει πράγματι ν' αναρωτηθεί κανείς, μαζί με την Ιταλίδα κομμουνίστρια Σκουαρτσாலούπι, τι θ' απαντήσουμε στη Βολιβία αν ζητήσει από την Ευρώπη να ξεριζώσει τ' αμπέλια της, όπως οι Ευρωπαίοι ζητούν να ξεριζώσουν οι Βολιβιανοί χωρικοί τα δένδρα της κόκα. Όταν οι Ευρωπαίοι παράγουν λίμνες περισσευμάτων οινοπνεύματος και το διοχετεύουν σ' όλες τις χώρες του κόσμου, αδιαφορώντας για τις συνέπειες γιατί οι Βολιβιανοί να αναλογιστούν τις συνέπειες της κοκαΐνης και να περιορίσουν την παραγωγή της κόκα;

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

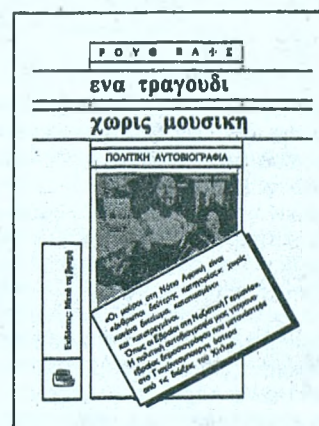
ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
από τις εκδόσεις «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

Υγεία-Κοινωνία-Πολιτική

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΤΟΥ «ΑΝΤΙ»
ΓΙΑ ΤΟ
ΕΘΝΙΚΟ
ΣΥΣΤΗΜΑ
ΥΓΕΙΑΣ

**Δεινοκράτους 131,
Αθήνα 115 21 Τηλ. 72.29.237**

Η πολιτική αυτοβιογραφία της Γερmano-εβραίας δημοσιογράφου Ρουθ Βαΐς, η οποία διέφυγε το 1936 στη Νότιο Αφρική, αλλά στη χώρα του Άπαρτχάιντ δε βρήκε μια νέα πατρίδα.

Εκδόσεις:
Μετά τη βροχή

Στουρνάρα 16, 10683 ΑΘΗΝΑ
τηλ. 3636061 - 8626437

ΕΛΛΑΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΠΝΙΣΤΩΝ

Όψεις ελληνικής υπανάπτυξης

Του Δ. Δημητράκου

Ο Έλληνας καπνιστής και το ήθος του

Στην Ελλάδα έχουμε δέκα εκατομμύρια καπνιστές: τέσσερα εκατομμύρια ενεργητικούς (ή εκούσιους) και έξι εκατομμύρια παθητικούς (ή ακούσιους). Στους τελευταίους αυτούς καπνιστές περιλαμβάνονται και οι άρρωστοι, τα μωρά και οι λεχώνες που υποχρεωτικά υφίστανται τον καπνό των επικρατέστερων καπνιστικών όντων που περιφέρονται ανενόχλητα σε νοσοκομεία και κλινικές αδιάφευστοι μάρτυρες του ελληνικού πολιτισμού σ' όλο του το μεγαλείο.

Η Ελλάδα έχει το θλιβερό προνόμιο να κατέχει την πρώτη παγκόσμια θέση κατάναλωσης καπνού (μαζί με την Κύπρο). Συγχρόνως, επικρατεί ένα καπνιστικό ήθος ιδιόζουσας θρασύτητας που είναι από πολλές πλευρές απαράδεκτο, όπως θα δείξω πιο κάτω. Θα αρκεσθώ, στο σημείο αυτό, να θυμήσω ότι οι ελάχιστες απαγορεύσεις καπνίσματος δεν τηρούνται ποτέ σχεδόν, όχι μόνο από το κοινό, αλλά από τους ίδιους τους «αρμόδιους». Σε κανένα μέρος του πολιτισμένου κόσμου —αλλά και σε ελάχιστα του υπανάπτυκτου— δεν θα δει κανείς αστυφύλακες να καπνίζουν σε ώρα υπηρεσίας, εκφωνητές και τεχνικούς ραδιοφωνικών εκπομπών να καπνίζουν μέσα στο στούντιο, οδηγούς να καπνίζουν μέσα στο λεωφορείο, γιατρούς μέσα στην αίθουσα επισκέψεων, καταναλωτές μέσα στα σουπερμάρκετ και πάνω από βρώσιμα προϊόντα.

Αυτά είναι δυνατόν να συμβαίνουν λόγω του καπνιστικού ήθους που επικρατεί και που δεν αναγνωρίζει δικαιώματα στον μη καπνιστή ο οποίος οφείλει να ανέχεται τη μόλυνση του καπνιστή αγόγγυστα, διότι αλλιώς ο τελευταίος θα αισθανθεί «καταπιεσμένος». Η επιχειρηματολογία του καπνιστή είναι περίπου η εξής: «η απαγόρευση καπνίσματος σε ορισμένους χώρους μου στερεί μία ανάγκη ενώ δεν προσφέρει στον μη καπνιστή τίποτα. Αντίθετα η ελευθερία μου να καπνίσω, δεν του στερεί τίποτα, ή τουλάχιστον τίποτα συγκριτικά με την ικανοποίηση αυτής μου της ανάγκης».

Το επιχείρημα, βέβαια, αγνοεί καταφώνως το γεγονός, ότι η καπνιστική πράξη στο χώρο όπου βρίσκονται μη καπνιστές αποτελεί **βιασμό** των τελευταίων, στο βαθμό που τους μετατρέπει παρά τη θέλησή τους σε παθητικούς καπνιστές.

Δεν είναι υπερβολικό να μιλάει κανείς για βιασμό. Μάλιστα μπορούμε να πούμε ότι ο σεβασμός της προσωπικότητας του μη καπνιστή από τον καπνιστή, σύμφωνα με το ήθος που επικρατεί στον τόπο μας είναι ταυτόσημος σε ποιότητα με το σεβασμό που έχει ο κοινός σεξουαλικός βια-

στής για τα θύματά του. Αν εφαρμόσουμε τη «λογική» του ενεργητικού καπνιστή στο σεξουαλικό βιαστή θα πρέπει να τον δούμε σαν ένα άτομο με αυξημένες σεξουαλικές ανάγκες, για το οποίο μόνον ανέραστες και αντι-ερωτικές γυναίκες δεν έχουν ανοχή και συμπάθεια. Μια «φυσιολογική» γυναίκα θα πρέπει να δείξει κατανόηση για τον επίδοξο βιαστή της, ο οποίος «ανάγκαν έχει». Εφόσον λοιπόν αυτή δεν χάνει σχεδόν τίποτα (!) γιατί να του στερήσει κάτι τόσο σημαντικό γι' αυτόν;

Κίνδυνος - Θάνατος

Η σύγκριση είναι θεμιτή, από τη στιγμή που αποτελεί αναγωγή εις άτοπον της καπνιστικής επιχειρηματολογίας. Αλλά εκείνο που καθιστά την τελευταία κάτι παραπάνω από παράλογη είναι ο ισχυρισμός ότι η ικανοποίηση μιας **άμεσης** ανάγκης του καπνιστή είναι σημαντικότερη, όχι μόνο από την ανάγκη του μη καπνιστή να προστατεύει τους πνεύμονές του, αλλά **και του ίδιου του καπνιστή** να κάνει το ίδιο.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να επισημανθούν ορισμένες οδυνηρές αλήθειες.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (W.H.O.) κάθε χρόνος που περνάει στοιχίζει ένα έως δύο εκατομμύρια ανθρώπινες ζωές¹.

Στο τσιγάρο οφείλονται, σύμφωνα με μελέτη της WHO, 90% των καρκίνων του πνεύμονα, 75% των βρογχικών παθήσεων και 25% ορισμένων καρδιακών παθήσεων όπως είναι το έμφραγμα και η υπέρταση. Κάθε χρόνο πεθαίνουν 320.000 Αμερικανοί από το τσιγάρο —ακριβώς όσες ήσαν οι αμερικάνικες απώλειες στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Καπνιστές άνω των 30 τσιγάρων ημερησίως, απορροφούν 40 έως 60 χιλιοστά του γραμμαρίου νικοτίνη —μία ποσότητα που θα ήταν θανατηφόρα αν την έπαιρναν σε μιας— αλλά γλιτώνουν διότι την αποβάλλει —αν μπορεί— ο οργανισμός επειδή λαμβάνεται με πολλές δόσεις.

Αυτό δεν απαλλάσσει από τους κινδύνους τους πιο «μετριοπαθείς» καπνιστές, ακόμη και τους «μη καπνιστές» οι οποίοι είναι, έτσι κι αλλιώς καπνιστές και αυτοί, έστω και «παθητικοί» ή «ακούσιοι». Από αυτούς, υπολογίζεται ότι περίπου 500 πεθαίνουν κάθε χρόνο στις ΗΠΑ από τις επιπτώσεις του καπνού.

Ο ακούσιος καπνιστής υφίσταται μακροπρόθεσμα ανεπανόρθωτη βλάβη στον οργανισμό του. Ορισμένες νιτροζαμίνες με καρκινογόνα δράση βρίσκονται στον καπνό του τσιγάρου που κυκλοφορεί στο περιβάλλον σε αναλογία 50 προς 1 σε

σύγκριση με τον καπνό που εισπνέεται. Η δράση των καρκινογόνων αυτών ουσιών είναι **αθροιστική** ώστε να μην υπάρχει «ανώτερο όριο» ασφαλείας ως προς τη συγκέντρωσή τους στο περιβάλλον².

Ο καπνός δεν επιφέρει μόνο θάνατο από καρδιακές παθήσεις και καρκίνο. Προκαλεί ανεπανόρθωτες ζημιές στην ανθρώπινη υγεία με αποτέλεσμα να μην ισχύει ούτε το επιχείρημα ότι ο εκούσιος καπνιστής εν γνώσει του συντομεύει τη ζωή του αλλά την ευχαριστείται διότι κερδίζει σε «ένταση» ότι χάνει σε διάρκεια. Το κάπνισμα προάγει τη δημιουργία θρόμβων και προκαλεί διαλείπουσα χωλότητα, αθηροσκλήρυνση της αορτής κ.ά., χωρίς να μιλήσουμε για τις επιπτώσεις που έχει στα έμβρυα στην περίπτωση των εγκύων γυναικών.

Οι ευθύνες της πολιτείας

Στις προηγμένες χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Β. Αμερικής, με πρωτοπόρο (από το 1955) τη σοσιαλιστική Σουηδία, έχουν ληφθεί αντικαπνιστικά μέτρα, ακόμη και όταν «ζημιώνε» οικονομικά η χώρα. Οι κυβερνήσεις που επέβαλαν τα μέτρα αυτά συνάντησαν **αντιδράσεις τεράστιων συμφερόντων**, που δεν είναι μόνον τα «μονοπώλια» και οι «πολυεθνικές», αλλά και συμφέροντα καπνεργατών, καπνοκαλλιεργητών καθώς και του ίδιου του κράτους, εφόσον η κατανάλωση του καπνού αποτελεί για το τελευταίο σημαντική πηγή εσόδων από έμμεσους φόρους.

Στην Ελλάδα είχαν ληφθεί ορισμένα μέτρα από το Σπύρο Δοξιάδη όταν ήταν υπουργός Υγείας και Πρόνοιας ως το 1981. Το αποτέλεσμα ήταν να σταθεροποιηθεί ο αριθμός των καπνιστών για ένα διάστημα. Όλα αυτά τα μέτρα καταργήθηκαν μετά το 1981, είτε διότι θεωρήθηκαν περιττά και καταπιεστικά, είτε διότι υπολογίστηκε ότι η Ελλάδα δεν αντέχει... το οικονομικό κόστος της ελάττωσης της κατανάλωσης του καπνού. Εντούτοις, έχει υπολογισθεί ότι για το 1978 το κόστος νοσοκομειακής περίθαλψης εξαιτίας του καπνισματος ήταν 3,2 δις δραχμές ή 6,6% των συνολικών δαπανών για την υγεία³. Αυτό είναι δυνατόν να ελαττωθεί σημαντικά εφόσον εφαρμοσθεί κάποιο αντικαπνιστικό πρόγραμμα - πληροφόρησης, αντικαπνιστικής προτροπής αλλά και απαγορεύσεων⁴.

Τα δικαιώματα του καπνιστή και του μη καπνιστή

Φυσικά, όλα αυτά τα επιχειρήματα, είναι λίγο ως πολύ γνωστά. Δεν λαμβάνονται υπόψη στην Ελλάδα, διότι δεν έχει αναπτυχθεί το κατάλληλο **αντικαπνιστικό ήθος**. Αλλά και η ανάπτυξη αυτού του ήθους χρειάζεται ένα κατάλληλο «έδαφος»: συνθήκες αμοιβαίου αλληλοσεβασμού και υπεύθυνης συμπεριφοράς κράτους και πολίτη, και επομένως αναγνώριση της λογικής αρχής σύμφωνα με την οποία **τα δικαιώματα των μη καπνιστών είναι ηθικά επικρατέστερα εκείνων που έχουν (:) οι καπνιστές** όπως υποστήριξε ο κ. Σπύρος Δοξιάδης σε σχετικό άρθρο του («Καθημερινή», 29-30 Ιουνίου 1986).

Τα δικαιώματα αυτά είναι επικρατέστερα, διότι η επικράτηση της θέλησής του μη καπνιστή έναντι του καπνιστή προστατεύει την υγεία και των δύο και δεν μεταβάλλει με τη βία τον καπνιστή σε μη καπνιστή: η μη - «είσπραξη» του καπνού του για ορισμένο διάστημα σε έναν ορισμένο χώρο δεν τον μεταβάλλει —δυστυχώς— σε μη καπνιστή, ενώ όταν γίνει το αντίστροφο ο μη καπνιστής μεταβάλλεται παρά τη θέλησή του σε παθητικό καπνιστή.

Δυστυχώς όμως το θέμα δεν περιορίζεται εκεί. Αν το κακό είχε την αιτία του σ' αυτό το «λογικό» σφάλμα που κάνουν ορισμένοι καπνιστές, θα ήταν αρκετή η κατάδειξη του για να σταματήσει το κακό. Ούτε είναι μόνο η άγνοια των ατομικών και κοινωνικών συνεπειών του καπνίσματος αιτία της κοινωνικής αυτής μάστιγας. Η άγνοια και η αναισθησία που καταγγέλλονται εδώ έχουν και ένα «ιδεολογικό» υπόβαθρο που συνδέεται με ένα **σύνδρομο**: το σύνδρομο του καπνιστικού φασισμού.

Έτσι κατηγορείται η τηλεόραση ως «φασιστική», η αυταρχική συμπεριφορά των ανδρών προς τις γυναίκες σαν «φασιστική», ο φασισμός, και έχουμε επιπλέον «πυρηνικό φασισμό», «ερυθρό φασισμό» κτλ. Εδώ όμως δεν γίνεται καμία κατάχρηση του όρου. Χρησιμοποιώ τον όρο «καπνιστικός φασισμός» με πλήρη επίγνωση της **πολιτικής** έννοιας που πρέπει να έχει η χρήση ενός τέτοιου όρου. Πιστεύω, πράγματι, ότι ο Έλληνας καπνιστής που είναι συγχρόνως και πεπεισμένος για τα «δικαιά» του, έχει μία φασιστική στάση απέναντι στον μη καπνιστή με την πλήρη και αρχική σημασιολογηση του όρου «φασιστικός» αν αναλογισθεί κανείς τι αντιπροσωπεύει στη γένεσή του το φασιστικό κίνημα στην «ηρωική» του περίοδο 1919-22. Το αγαπημένο σύνθημα των Ιταλών φασιστών της εποχής εκείνης ήταν «*Io me ne frego!*» «εμένα δεν μ' ενδιαφέρει» (σε... εξευγενισμένη μετάφραση).

Αυτή η στάση μεθερμενεύεται, περίπου, ως εξής: «Εγώ μπορώ να περιφέρω με τους τραπούκους φίλους μου και να ξυλοκοπώ τους αντιφασίστες που δεν έχουν ρόπαλα, ούτε διαθέτουν στίφη «μπράβων» όπως εμείς. Αν δεν τους αρέσει, τόσο το χειρότερο γι' αυτούς. Όσο για μας, αδιαφορούμε. Κάνουμε και την «πλάκα» μας. Δέρνουμε. Δεν μας δέρνουν. Μ' άλλα λόγια, το γλεντάμε».

Αυτή η χαριέστατη στάση ζωής χαρακτηρίζει τον οπαδό του φασισμού της εποχής εκείνης. Και βέβαια, ο φασισμός εκείνος έχει εξαφανισθεί μαζί με τις μαύρες σημαίες, τις νεκροκεφαλές, και τα άλλα σύμβολά του. Η στάση όμως αυτή έχει πεθάνει. Ο καπνιστικός φασισμός —η περιφρόνηση και η αδιαφορία για τους πνεύμονες του άλλου— δεν διαφέρει σε τίποτα από τη στάση του *Io me ne frego* του αρχέγονου φασισμού της Ιταλίας. Η «φιλοσοφία» τους είναι ταυτόσημη. Ο φασίστας έχει σαν έμβλημα τη νεκροκεφαλή και σαν αρχή του το «ζείν επικινδύνως» (*vivere pericolosamente*). Αν ο άλλος δε διακατέχεται από τον ίδιο μηδενισμό μπρος το θάνατο, και δεν έχει τη δύναμη

να αντισταθεί στον ισχυρότερο, δεν ενδιαφέρει σαν περίπτωση: θα ποδοπατηθεί και θα γίνει, επιπρόσθετα, αντικείμενο χλευασμού.

Η στάση του καπνιστικού φασισμού δεν είναι και τόσο διαφορετική από αυτήν που περιγράψαμε. Συνίσταται στην αδιαφορία του καπνιστή μπρος τον θανατηφόρο και αυτοκαταστροφικό χαρακτήρα της καπνιστικής δραστηριότητας και της επιβολής της με το έτσι θέλω στους μη καπνιστές.

Ο άνθρωπος που συμπεριφέρεται έτσι γνωρίζοντας τις επιπτώσεις του καπνού στον εαυτό του και στους άλλους γύρω του είναι το καπνιστικό ισοδύναμο του φασίστα των «ηρωικών» εποχών. Θεωρεί ότι έτσι οι άλλοι πρέπει να συμμερίζονται την αυτοκαταστροφική του διάθεση, και αν όχι, θα πρέπει να τον υποστούν. Το δικαίωμά του στην αυτοκαταστροφή είναι, θαρρεί, σημαντικότερο από το δικαίωμα του άλλου στην ησυχία του. Επομένως, αν η αυτοκαταστροφικότητα του καπνιστή συμπαρασύρει στον όλεθρο και άλλες ευτελέστερες υπάρξεις, δεν έχει καμία σημασία. Γι' αυτό και διεκδικεί το «δικαίωμά» του με ιδιαίτερη επιθετικότητα.

Για την ανάπτυξη ενός αντικαπνιστικού ήθους

Όσο ακραία και αν φαίνονται όλα αυτά, είναι ακριβώς αυτό που συνεπάγεται η στάση του **επιθετικού καπνιστή**. Το είδος υπάρχει, αν και σπανίζει, τουλάχιστον στην καθαρόαιμη μορφή του. Ωστόσο γνωρίζω την ύπαρξη ενός τέτοιου «επαναστάτη» αρχικαπνιστάρ, ο οποίος επαιρείται ότι στην Αμερική όπου απέκτησε τα φώτα του και την «ιδεολογία» του, πήγαινε μαζί με άλλους ομοϊδεάτες του σε χώρους όπου απαγορευόταν το κάπνισμα και καπνίζανε με σκοπό να προκαλέσουν επεισόδια και να «παίξουν ξύλο» με εκείνους που θα είχαν τυχόν αντιρρήσεις.

Το παράδειγμα είναι ακραίο, διόλου όμως φανταστικό. Αντιπροσωπεύει σε συμπυκνωμένη και τερατώδη μορφή τον ανθρωπολογικό τύπο του καπνοκράτη που προβάλλει βίαια το «δικαίωμά» του να καπνίζει, από μορφή ελευθερίας να ενσχυλεί τους «καταπιεστές» που δεν καπνίζουν.

Η σύνδεση αυτή του καπνιστικού «δικαιώματος» με το αίτημα της ελευθερίας και της μη καταπίεσης είναι, βέβαια, προϊόν ανωριμότητας, είτε ηλικιακής, είτε πολιτιστικής. Όσον αφορά την πρώτη, είναι εμπειρικά εξακριβωμένο ότι τα παιδιά αρχίζουν να καπνίζουν σε περίοδο έντονης αμφισβήτησης των προτύπων της οικογένειας και του σχολείου. Όσον αφορά την πολιτιστική ανωριμότητα —και μιλώ, φυσικά για την Ελλάδα— συμβαίνει ένα φαινόμενο, που είναι αντίστροφο με αυτό που συμβαίνει στη Δυτική Ευρώπη. Στην τελευταία, η εισοδηματικά και μορφωτικά «ανώτερη» τάξη καπνίζει λιγότερο από την «κατώτερη» τάξη. Στην Αγγλία, οι καπνιστές μεταξύ αποφοίτων πανεπιστημίων είναι ένας στους έξι, ενώ ο εθνικός μέσος όρος είναι διπλάσιος. Στην Ελλάδα, λόγω πολιτιστικής ανωριμότητας συμβαίνει το αντίθετο. Σύμφωνα με τα αποτελέ-

σματα ιδιωτικής έρευνας για λογαριασμό ελληνικής καπνοβιομηχανίας, η «ανώτερη» τάξη καπνίζει 20% περισσότερο από την «κατώτερη». Εξακολουθεί, δηλαδή, το κάπνισμα να βιώνεται από τον Έλληνα καπνιστή σαν σύμβολο καταξίωσης της επιτυχίας του και της ελευθερίας του.

Η ανωριμότητα αυτή του Έλληνα καπνιστή είναι απόρροια, της ημιανάπτυξης του. Ανάλογα δεδομένα, αντίστροφα των προηγμένων χωρών, υπάρχουν και σε άλλες υπανάπτυκτες χώρες της Ασίας και της Νότιας Αμερικής, χωρίς όμως να συνδέονται με την έκρηξη των μικρο-αστικών στρωμάτων που παρατηρήθηκε στην Ελλάδα την τελευταία εικοσαετία και επομένως χωρίς την επιθετική προβολή συνθημάτων και νοοτροπίας που εξηγούν, ως ένα σημείο, την επικράτηση του κρατούντος καπνιστικού ήθους στην Ελλάδα.

Το ήθος αυτό εκτρέφεται και από άλλη πηγή που είναι δευτερεύουσα, αλλά συμβάλλει έμμεσα στη νομιμοποίησή του. Η πηγή αυτή είναι η κακώς νοούμενη ελευθεριότητα που συνδέεται χαλαρά με την αριστερή διάνοηση.

Συνειρμικά, οι «αριστεροί» διανοητές συνδέουν το αίτημα ελευθερίας του καπνιστή με ορισμένα στοιχεία του Παρισινού Μάη του '68: επιγραφές που απαγόρευαν το κάπνισμα στα αμφιθέατρα της Σορβόνης που καταλήφθηκε από τους φοιτητές, τροποποιήθηκαν ώστε να διαβάζει κανείς ότι «απαγορεύονται οι απαγορεύσεις». Το «εύρημα» αυτό, χαιρετίστηκε σαν σύμβολο του αντι-καταπιεστικού, αντι-απαγορευτικού κλίματος που επικράτησε τότε, χωρίς να συνειδητοποιηθεί ο αυτοανααιρούμενος χαρακτήρας της επιγραφής. Η άρση της απαγόρευσης της καπνιστικής δραστηριότητας βιώθηκε σαν «απελευθέρωση» και έγινε το κάπνισμα «κεκτημένο δικαίωμα» των καπνιστών σε όλους τους χώρους και σε βάρος, βέβαια, των μη καπνιστών.

Συγχρόνως, η ιδέα ότι το «δραστήριο άτομο» είναι φυσικό να καπνίζει είναι βαθύτατα ριζωμένη σε όλους όσους αναπτύ-

σουν περίπλοκη και αγχώδη δράση, δηλαδή τον προβληματισμένο (και κυρίως τον προβληματικό) επιχειρηματία, τον πολυπράγμονα διανοούμενο, τον πολυμήχανο δημοσιογράφο, τον νευρωτικό αρχιτέκτονα, τον επαγγελματία επαναστάτη. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, η διανοητική πλατυποδία του εφησυχασμένου μη καπνιστή είναι απόρροια της αστικής νηφαλιότητας — ενώ το τσιγάρο εκφράζει το υπαρξιακό άγχος του προβληματισμένου και επαναστατημένου στοχαστή.

Αυτές οι «συμβολικές εικόνες» κατατρέχουν ακόμη ένα μέρος του κόσμου της προοδευτικής διανοήσης Το μέλημα για την ανάπτυξη ενός **αντικαπνιστικού ήθους**, είτε δεν συγκινεί τον, κατά τα άλλα, ευαισθητοποιημένο ιδεολόγο της αριστεράς, είτε θεωρείται μικρής σημασίας ως «μη πολιτικό».

Άλλα κάθε κίνημα είναι **πολιτικό**, όταν δεν περιορίζεται σε απλές προτάσεις για μέτρα, όταν διεκδικεί δικαιώματα, όταν στρέφεται εναντίον κατεστημένων συμφερόντων, και όταν κριτικάρει ιδεολογίες που συνδέονται με αυτά τα συμφέροντα, εφόσον μιλάει για το **γενικό συμφέρον** όπως το ερμηνεύει — εφόσον, δηλαδή, προσδίδει στα αιτήματά του ένα καθολικό χαρακτήρα.

Με την έννοια αυτή, όταν λέμε ότι η ανάπτυξη ενός αντικαπνιστικού ήθους είναι ένα αίτημα των καιρών, ασφαλώς δίνουμε **πολιτική** χροιά στο αίτημα αυτό, εφόσον έχει σαν μέλημά του την εξυπηρέτηση του γενικού συμφέροντος και προσκρούει σε συγκεκριμένα συμφέροντα, με προεκτάσεις στην ιδεολογία, στη νοοτροπία και στις συνήθειες των Ελλήνων. Επομένως, ο διανοούμενος που θέλει να είναι συγχρόνως διαμορφωτής ιδεολογιών, δεν μπορεί να μείνει αδιάφορος σ' αυτή την ανάγκη του περιβαλλοντος που επιδιώκει να επηρεάσει. Η αντίδρασή του όμως είναι προβλέψιμη. Θα σκεφθεί ότι δεν χρειάζεται να κόψει το τσιγάρο για να δείξει την ευαισθησία του στο αίτημα για αντικαπνιστικό ήθος, όπως δεν χρειάζεται

να παραιτηθεί της χρήσης του αυτοκινήτου του, όταν υπογράφει διαμαρτυρίες κατά του «νέφους» στην Αθήνα.

Τελικά ζούμε σε χώρα ελαφράς συνειδησης και ελαφρών ανθρώπων. Εδώ δεν βρισκόμαστε στην «υπανάπτυκτη» Ινδία όπου ο Γκάντι άρχισε να εφαρμόζει ο ίδιος αυτά που κήρυττε — την «παθητική αντίσταση» κατά της βρετανικής κυριαρχίας — κατασκευάζοντας τα ρούχα του με τον αργαλειό του, και στερούμενος κάθε πολυτέλεια αλλά και πολλές βασικές ανάγκες. Εδώ μπορούμε να καταφερόμαστε κατά των «πολυεθνικών» χωρίς ούτε μία στιγμή να στερηθούμε το Μάλμπορ μας. Τι σημασία έχει, από τη στιγμή που δηλώνει κανείς «προοδευτικός» διανοούμενος;

Άλλωστε, μην ξεχνάμε, ότι στην αταξική κοινωνία που θα διαδεχθεί την τωρινή, θα έχει λυθεί κατά τρόπο αρμονικό και καθολικά αποδεκτό **και** το πρόβλημα του καπνίσματος. Οφόμεθα ως τότε, λοιπόν.

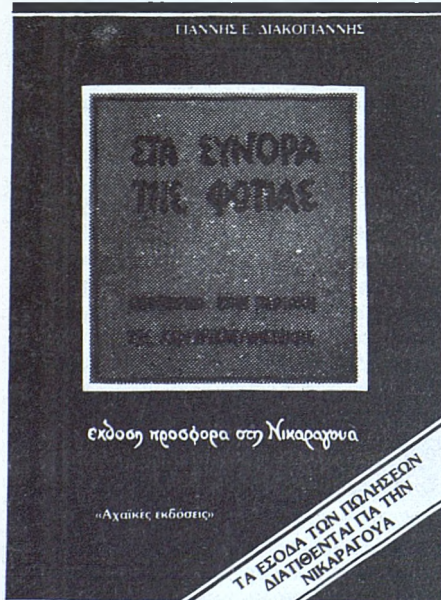
Ευχαριστώ τον κ. Σπύρο Δοξιάδη για όλα τα στοιχεία που μου έδωσε για τη συγγραφή αυτού του άρθρου.

1. Τα στοιχεία που παρατίθενται είναι παρμένα από σχετική δημοσίευση στο Spiegel 3.3.86 («Der geächtete Raucher»).

2. Βλ. Γ. Τούντα: «Οι επιπτώσεις του καπνίσματος τσιγάρων στην υγεία» ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ τομ. 12 τεύχος 6, σσ. 311-22, 1984. Οι συσχετισμοί είναι τεκμηριωμένοι, όπως σημειώνει ο συγγραφέας, και διασταυρώνονται με σχετική μελέτη του καθηγητή Δ. Τριχόπουλου που έδειξε ότι ο κίνδυνος καρκίνου του πνεύμονα για παθητικές καπνίστριες που εισπνέουν τον καπνό του συζύγου κυμαίνεται από 2,4% έως 3,4% ανάλογα με την κατανάλωση του συζύγου.

3. Γιάννης Κ. Τούντας και Κική Ε. Τσαμανδουράκη: «Δαπάνες νοσοκομειακής περίθαλψης εξαιτίας του καπνίσματος τσιγάρων στην Ελλάδα *Materia Medica Greca* τομ. 13, 1985, σσ. 181-7.

4. Στην περιοχή της Νέας Υόρκης εφαρμόστηκε ένα αντικαπνιστικό πρόγραμμα και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του μετά από δύο χρόνια έδειξε ότι οι καινούργιοι καπνιστές είχαν ελαττωθεί κατά 55%. Βλ. Γ. Κ. Τούντα και Κική Τσαμανδουράκη ο.π.

ΣΤΑ ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ

το ντοκουμέντο του Δημοσιογράφου

ΓΙΑΝΝΗ Ε. ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗ

ΜΕΞΙΚΟ-ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ-ΕΛ ΣΑΛΒΑΔΟΡ-ΟΝΔΟΥΡΑΣ
ΚΟΣΤΑΡΙΚΑ-ΠΑΝΑΜΑΣ-ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ-ΚΟΥΒΑ

360 σελίδες, 200 φωτογραφίες, 12 χάρτες, 8 οικονομικοί πίνακες
40 ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ: του Ντανιέλ Ορτέγκα της χήρας του Αλλιέντε κλπ.
του Πατέρα του ΤΣΕ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

ΑΧΑΪΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΩΛΕΙΤΑΙ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ: ΚΟΔΡΙΓΚΤΩΝΟΣ 14-ΤΗΛ. 8211927

Η Βολική Θέση

Σημειώσεις για την τηλεοπτική εμπειρία

του Βασίλη Καραποστόλη

Πολλές από τις κριτικές για τη λειτουργία των μέσων μαζικής επικοινωνίας ξεκινούν από μια αντίληψη περί «παραγωγής» της ιδεολογίας: τα «μέσα» θεωρούνται περίπου σαν ένα εργαστήρι όπου ένα σύνολο από πεποιθήσεις και απόψεις υπόκεινται σε ενός είδους επεξεργασία προκειμένου να κατευθυνθούν με την πιο αποτελεσματική μορφή προς το μαζικό ακροατήριό τους. Στην περίπτωση της τηλεόρασης, τα *σημεία* που συγκροτούν την εικόνα υποτίθεται ότι θα αναλάβουν να παραπέμψουν στα νοήματα που υπαγορεύει η ιδεολογία: η εικόνα λοιπόν είναι προορισμένη να εξυπηρετήσει την ιδεολογία, το ζήτημα είναι πώς θα το κατορθώσει με τον καλύτερο τρόπο. Σ' αυτήν την άποψη, τη στηριγμένη στις έννοιες της «παραγωγής», των «τεχνικών της εξουσίας», της «χειραγώγησης των αναγκών», σ' αυτήν την άποψη που καταλήγει να ανασυστήσει εννοιολογικά μια *μηχανική* της κοινωνίας και του πολιτισμού, θα οδηγηθούμε αν παραμερίσουμε από την αρχή τα ερωτήματα τα σχετικά με την κατάσταση του δέκτη των μέσων. Πράγματι, μόνο αν ξεχάσουμε το δέκτη, προσδιορισμένο, υπό προσδιορισμό και ταυτόχρονα απροσδιόριστο, μπορούμε να συζητάμε με τέτοιους όρους.

Πώς όμως είναι δυνατόν να «παράγεται» ένα νόημα που είναι κάτι που προσλαμβάνεται, που κατανοείται που γίνεται δεκτό ή που απορρίπτεται από εκείνους στους οποίους απευθύνεται χωρίς να εξαρτάται καθόλου απ' αυτούς; Τα νοήματα δεν φυτεύονται στα κεφάλια, η ιδεολογία δεν είναι ένα πακέτο ιδεών που θα τοποθετηθεί σ' ένα άδειο συρτάρι. Αν λοιπόν θα πρέπει να κατακτηθεί από τα κυρίαρχα συμφέροντα ο δέκτης στην ολότητα της κοινωνικής του ύπαρ-

ξης, πριν κατακτηθεί η διάνοια και η συμπεριφορά του, και αν για να περάσει σ' αυτόν ένα μήνυμα μ' έναν ορισμένο τρόπο πρέπει αυτός να είναι προσφερόμενος για ένα τέτοιο μήνυμα και για ένα τέτοιο τρόπο, τότε είναι φανερό πως η κριτική των μέσων μαζικής επικοινωνίας, και γενικότερα άλλωστε η κοινωνική κριτική οφείλει να εξετάσει πιο προσεκτικά τη συνάφεια ανάμεσα στο υποκείμενο και το θεσμό, το δέκτη και τον πομπό. Και πάλι όμως αυτό δεν είναι αρκετό όσο αυτή η συνάφεια θα θεωρείται πως εξαντλείται σε μια άνιση επικοινωνία ανάμεσα σε διάνοιες, σε μια ισχυρή, οργανωμένη, εφοδιασμένη με όλα τα όπλα της τεχνολογίας και της «κρυμμένης πειθούς» και σε μια αδύναμη, συγχυσμένη διάνοια πολλαπλασιασμένη στις διαστάσεις της μάζας. Αν ίσχυε αυτό, η έρευνα θα ξέπεφτε για μια ακόμη φορά σ' ένα ποσοτικό - ρελατιβιστικό επίπεδο: πόσο κυριαρχούν τα μέσα, πόσο ανθίστανται οι δέκτες; Θα είχε προσπεράσει το θεμελιακό γεγονός ότι εκείνο που θίγεται πρωταρχικά, προτού καν προσβληθεί η διάνοια, είναι το *μάτι* και ότι πριν εσωτερικεύσουμε ό,τι μεταδίδει η εικόνα έχουμε προσλάβει οπτικά την εικόνα αυτή που εκπέμφθηκε κάτω από δεδομένες συνθήκες. Η εικόνα δεν «έρχεται» στους χιτώνες, αιχμαλωτίζεται απ' αυτούς και τους αιχμαλωτίζει. Ούτε όμως είναι δυνατό να περιοριστεί μια τέτοια έρευνα, όπως συχνά γίνεται, σε μια σχέση ματιού και εικόνας όπου το πρώτο συλλαμβάνεται ως απομονωμένο όργανο όρασης κάποιου που δεν ενδιαφέρει ποιος είναι και πώς ζει και το δεύτερο ως ένα σύνολο από σημεία οργανωμένα σε κώδικες, δηλαδή ως μια ανεξάρτητη στην τεχνικότητά της οπτική οντότητα που περικλείνει μέσα της όλες τις δυνατές ερμηνείες και όλες τις συγκινήσεις που μπορεί να προκαλέσει. Το ζήτημα είναι να επιστρέψουμε στα πρωταρχικά: στο ενεργοποιημένο μάτι, στη διασαλευμένη σωματική κατάσταση,

στην υλικότητα του πλαισίου (context) και της διάταξης (setting) μέσα στα οποία γεννιέται η εμπειρία, και από κει να θέσουμε τα κριτικά ερωτήματα.

Ας δούμε τώρα μερικές βασικές πλευρές αυτής της ολικής συνάφειας του δέκτη και της εικόνας, όπως διαμορφώνεται με την τηλεόραση. Πριν ακόμη πατήσει το κουμπί ο κάτοχός της, αυτή έχει εγκατασταθεί στον αμεσο, τον απολύτα προσίτο του περιγύρου: συγκαταλέγεται ανάμεσα στα πράγματα του σπιτιού, στα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται για να οργανώσουν και διευκολύνουν την ιδιωτική καθημερινότητα. Είναι μια συσκευή-σκεύος που περιμένει εκεί, ακίνητη και προσηνής για να προσφέρει τις υπηρεσίες της, και είναι ακόμη μια συσκευή-έπιπλο, τοποθετημένη δίπλα στα άλλα έπιπλα, κάτω από τα φώτα που τα φωτίζουν, σ' ένα χώρο που η έκταση και οι λειτουργίες του καθορίζονται πλέον και απ' αυτήν. Ωστόσο αυτό το καφετί κουτί είναι κάτι παραπάνω από έπιπλο και μηχανήμα, κάτι πιο περιεκτικό και ανεξάρτητο από ένα εργαλείο για τις δουλειές του σπιτιού. Πίσω

Η τηλεόραση πήρε τη θέση της ανάμεσα στα στοιχεία τα αυθορμήτως παραδεκτά του βιωμένου κοινωνικού κόσμου με το να τοποθετήσει το χρήστη της σε βολική θέση.

από τη σκοτεινή του οθόνη κρύβει ολική τον εξωτερικό κόσμο με τις άπειρες πληροφορίες και παραστάσεις του που ο κάτοχός του αποτραβηγμένος τώρα από την κοινωνική ζωή μπορεί να ανακαταλάβει με μια κίνηση παραγγελματική που καθ' εαυτή μοιάζει να αποτελεί απόδειξη πως οι γνωστικοί περιορισμοί εξαφανίστηκαν. Με μιας ο αδιαφανής κόσμος αποκτά διαφάνεια, τακτοποιείται στη μικρή οθόνη, σημαίνει κάτι, σημαίνει όμως πρώτα για το βλέμμα και

* Το κείμενο αυτό αποτελεί την ανακοίνωση του Β.Κ. στη συνάντηση με τίτλο «Τηλεόραση και Επι-κοινωνία» που οργάνωσε η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων από 17 έως 20 Απριλίου 1988.

για την ανάγκη να οικειοποιηθεί κανείς μ' αυτό όσα συμβαίνουν *εκεί πέρα*. Το τι σημαίνουν μέσα από το πρίσμα μιας αναπτυγμένης, νοηματικά και θυμικά, εμπειρίας είναι άλλο ζήτημα· εδώ σ' αυτό το αρχικό στάδιο, η εικόνα εμπίπτει στην πρόσληψη, στην πρώτη συνάντηση του υποκειμένου με τον κόσμο. Αλλά γνωρίζουμε πως η πρόσληψη δεν είναι παθητική, ό,τι εισάγεται στο πεδίο της τείνει αυτόματα να υποστεί μίαν οργάνωση¹.

Έτσι τα ξεχωριστά στιγμάτα της εικόνας, η ίδια η εμφάνισή της μέσα από τον ηλεκτρονικό αυτό μεσολαβητή είναι προσημασιολογημένη· σύμφωνα με τι; Ο σύγχρονος τηλεθεατής έχει ήδη νιώσει το βάρος της δημόσιας ζωής του και έχει δοκιμάσει τις συνέπειες της αδυναμίας του να προσπελάσει σε καθολικά νοήματα σε μια κοινωνία όπου οι εμπειρίες στεγανοποιούνται και η κοινωνία ως έννοια καθολική εξαυλώνεται². Με απαγορευμένη την επόπτευση το άτομο θα βρεί στην τηλεοπτική αναπαράσταση την ευκαιρία να γυρίσει πίσω στο αναπαριστώμενο, για να *δεί* αυτό που η εννόηση του είναι αδύνατη από το ύψος της συνείδησης και δυνατή μόνο η παρακολούθησή του από τη γωνία του μη-αποκλεισμού. Από εδώ αντλεί η προσημασιολόγηση. Πατώντας το κουμπί θα τον φανερωθεί η απέραντη ποικιλία του κόσμου. Η τηλεόραση είναι παν-περιεκτική: επιτρέπει να παρουσιαστούν μπροστά του η πολιτική, ο πολιτισμός, ο αθλητισμός, όλα εκείνα που μπορούν να ιδωθούν και που για λογαριασμό του καταγράφονται από την κάμερα. Η παν-περιεκτικότητά της αντισταθμίζει τη μερικότητα της αντίληψης και εμπειρίας του και όχι μόνο επειδή μετατρέπει τα αθέατα σε ορατά, αλλά και επειδή τα εκθέτει μέσα στον οικείο χώρο του: το ιδιωτικό καταφύγιο αποβαίνει παρατηρητήριο προς τη δημόσια και παγκόσμια σφαίρα³.

Η έκθεση αυτή του τηλεοπτικού υλικού συντελείται με μια συνεχή ροή εικόνων· ό,τι παρουσιάζεται είναι ό,τι εκτείνεται σε μια διαδοχή από ετερόκλητα συμβάντα που συνδέονται ακριβώς χάρη στο ότι αποτελούν φάσεις μιας συνεχούς εκπομπής εικόνων· αυτό είναι το τηλεοπτικό «πρόγραμμα»: μια διαδικασία εναλλαγής και ανάμιξης των οπτικο-θεματικών στοιχείων που καταληγει να προβληθεί προς τον τηλεθεατή ως ενιαίο νόημα. Ποιο όμως είναι αυτό; Ο τηλεθεατής προσλαμβάνει μια σειρά από εικόνες, αλλά είναι η σειρά αυτή που εντυπώνεται περισσότερο, παρά οι επιμέρους εικόνες και τα νοήματά τους⁴. Το ότι την αναγγελία μιας φυσικής καταστροφής τη διαδέχεται μια πα-

ράσταση μπαλετου και αυτήν έπειτα τα νέα της ημέρας για να ακολουθήσει ένας ποδοσφαιρικός αγώνας ή μια συζήτηση ειδικών, αυτό τείνει να μετατρέψει την ποικιλία σε ισοδυναμία, ανεξάρτητα από την ποιότητα των διαφορετικών ταινιών ή την αρτιότητα της μετάδοσης. Όλα έχουν το ίδιο βάρος από τη στιγμή που θα περάσουν μέσα στο δίκτυο του θεσμού που με το αδιαφοροποίητο επαγγελματικό μείδισμα των παρουσιαστών, με την αλληλουχία του μορφωτικού με το εμπορικό, της τέχνης με τη διαφήμιση, διακηρύσσει πως έχει κατορθώσει να μεταφράσει τα πάντα στην εύληπτη γλώσσα που αρμόζει στα όμοια και στα ίσα. Χωρίς να εκτοξεύει κάποιο μήνυμα η συσκευή έχει αρχίσει κιόλας να κερδίζει την εμπιστοσύνη μας. Ξέρουμε πως στην αλληλουχία των ταινιών παρελαύνει η πληρότητα του πραγματικού και

καθώς η αλληλουχία προχωρεί κανένα ιδιαίτερο γεγονός δεν μπορεί να εξαρθεί στη δραματικότητα, την αποκαλυπτικότητα ή την πολυσημαντότητά του. Το κάθε τι θα μοιάζει πλασματικό, καθώς θα το διαδέχεται ένα άλλο με διαφορετικό περιεχόμενο, ύψος, διάρκεια. Η δια του συσχετισμού απάλειψη του ιδιαίτερου και μαζί του αυθεντικού επόμενο είναι να αμβλύνει την εξειδικευμένη προσοχή και την εξειδικευμένη συναισθηματική διεγερση: η παν-περιεκτικότητα της τηλεόρασης αντιστοιχεί στη βιωματική διάχυση του τηλεθεατή. Ο τελευταίος ως κοινωνικό άτομο υπόκειται στην πιο αυστηρή και επιτηρημένη περιχαράκωση των πρακτικών δραστηριοτήτων του καθώς και της αντίληψής του για την εργασιακή διαδικασία, τους θεσμούς, την πολιτική. Για να αναπληρώσει τις απώλειες εμπειρίας θα αναζητήσει την ευρύτητα, την επέκταση του πεδίου πρόσληψης στον ιδιωτικό χώρο και στη σχέση του με την τηλεόραση το ραδιόφωνο, την εφημερίδα.

Αυτό που ζητά είναι να περιληφθούν όσο το δυνατόν περισσότερα κομμάτια πραγματικότητας μέσα σε κάθε δόση ανάγνωσης, θέασης, ακρόασης. Αν πλησιάσουμε έτσι το θέμα από τη σκοπιά μιας αναπλήρωσης θα διαπιστώσουμε πως η λεγόμενη τάση «απόδρασης» πάνω στην οποία έχουν στηριχτεί πολλές έρευνες για τα μέσα⁵ δεν είναι τόσο απόδραση από όσο για την πραγματικότητα που παραμένει απόμακρη.

Μια τηλεόραση που παίζει σ' ένα άδειο δωμάτιο είναι η ίδια ένα περιεργό θέαμα, το θέαμα της τεχνολογίας που έμεινε χωρίς στόχο.

Εφόσον έτσι έχουν τα πράγματα, ο σύγχρονος τηλεθεατής θα αποδεχτεί τη διάχυση της προσοχής και την αντίστοιχη μείωση της διεγερσίας του απέναντι σε συγκεκριμένα ερεθίσματα στο όνομα μιας βιαστικής θέασης προς τον όλο κόσμο. Η διάχυση αυτή καθόλου δεν συνεπάγεται επιλογές στοιχείων, ασάφειες και αμφιβολές σταθμίσεις. Το αντίθετο μάλλον: υποβάλλει την αίσθηση του συντελεσμένου και του ήδη αξιολογημένου. Ο τηλεοπτικός χρόνος αποκλείει την παρεμβολή του αστάθμητου, του έκτακτου. Ακόμη και όταν πρόκειται για μια ζωντανή μετάδοση, παρέχεται ένα είδος εγγύησης πως αυτό το κομμάτι ζωής είναι υποταγμένο σε μια τεχνική ευχέρεια που το ακινητοποιεί για λίγο, όσο είναι απαραίτητο ώστε να το μεταδώσει ως τηλεοπτικό συμβάν ή μάλλον ως επίτευγμα της τεχνικής της μετάδοσης. Το ζωντανό προσαρμόζεται αμέσως στα μέτρα της οθόνης, στους ιδιτισμούς της που παρεμβάλλουν το λεπτό διάφραγμα θαμπάδας μέσα από το οποίο θα περάσει το βλέμμα για να φτάσει στο φυσικό χώρο ενώ οι ήχοι θα φιλτράρονται και θα μετατρέπονται σε «υπόκρουση». Είναι αρκετά αυτά για να καταχωρήσουν τα διαδραματιζόμενα στην κατηγορία του συντελεσμένου. Η κάμερα συλλαμβάνει οτιδήποτε κινούμενο, το μεταφέρει μέσα στο σπίτι, μπροστά στα μάτια μας κι αυτή η τεχνική δυνατότητα που παίρνει τη σημασία μιας δυνατότητας ταγμένης στην υπηρεσία της περιέργειάς μας εξουδετερώνει το παρόν και τα διφορούμενα που το συνοδεύουν για να το μεταμορφώσει σε κάτι που μόλις υπήρξε και που υπήρξε αντί για μας.

Αν τώρα επεκταθεί η ικανότητα αυτή του τηλεοπτικού μέσου στην περιοχή του συνολικού προγράμματος ή αίσθησης του συντελεσμένου ενισχύεται, όπως είναι φυσικό, ακόμη περισσότερο. Η «απ' ευθείας» μετάδοση, η μαγνητοσκοπήση, το ρεπορτάζ, τα σήριαλς, οι ειδήσεις,

βρίσκουν τον κοινό παρανομαστή τους στο ότι είναι συλλήψιμα σε εικόνες συναρμολογημένες σε μια αλληλουχία· η τηλεόραση τακτοποιεί τον κόσμο ως ύλη για την κάμερα, δηλαδή για ένα εξουσιοδοτημένο από μας όργανο. Αυτή είναι η εγγύηση πάνω στην οποία θα βασιστούν οι ιδεολογικές παρεμβολές που μπορούν να επισημανθούν στα μηνύματά της. Πρέπει να έχει προηγηθεί μια στάση οικείας παραδοχής του θεατή προς την τηλεόραση για να μπορέσει το οικονομικό, το πολιτικό, το ιδεολογικό συμφέρον να επενδύσει αποτελεσματικά στις απεικονιστικές λειτουργίες της.

Η τηλεόραση εισχώρησε στο οικείο μέσω του οικιακού, έγινε σκεύος της καθημερινότητας, γεμάτη από τέτοιες μικρές αμετακίνητες οντότητες που αντιπροσωπεύουν τη βεβαιότητα, την πλησμονή μέσα σε ό,τι είναι προσχηματισμένο. Κι εδώ υπάρχουν και τα σχήματα—το κάδρο της οθόνης μπορεί να φιλοξενήσει τα πάντα—και η υπόσχεση της πλησμονής με το συναρπαστικό. Το μάτι «χορταίνει», λαίμαργο έπειτα από τις στέρσεις στη δημόσια, κοινωνική ζωή. Άλλωστε, ο χορτασμός του θεάματος δεν αποκλείει, προτρέπει μάλιστα σε άλλες ευχαριστήσεις, πιο «αισθησιακές», για να τονωθεί ο δέκτης όταν κάμπτεται η προσήλωσή του στο πληθωρικό, και γι' αυτό αυτοαποδυναμωμένο, θέαμα. Ταιριάζει απόλυτα σ' αυτήν την τελετουργική συνάντηση του τηλεθεατή με το πανόραμα του κόσμου το να παρέχει στον εαυτό του τις ευχαριστήσεις της γεύσης και της σωματικής χαλάρωσης. Λένε πως είναι συνήθεια να τρώει κανείς κάτι και να πίνει μπροστά στην τηλεόραση, αλλά μ' αυτό δε λένε τίποτα για τη σχέση συμπλήρωσης ανάμεσα σε ό,τι βλέπουμε και ό,τι κάνουμε στο πλαίσιο

της κατ'οίκον γνωριμίας μας με τον κόσμο. Φαγητό, ποτό, θέαμα, προσφέρουν μια αισθητηριακή ολοκλήρωση που μάταια επιχειρεί να περιμαζέψει τα αδρανή μέρη της τηλεοπτικής κατάστασης και να τα συνθέσει σε εμπειρία ιδιοποιημένη.

Στα βασικά στοιχεία της κατάστασης αυτής περιλαμβάνεται και η ευχέρεια χειρισμού της συσκευής που με μια έννοια απλή, πλην όμως μεγεθυμένη σημασιακά, διαθέτει ο κάτοχός της. Αναπαυμένος στη θέση του απέναντι στην οθόνη ο κάτοχος γίνεται χρήστης-θεατής και έπειτα χρήστης-ελεγκτής.

Έτσι τουλάχιστον αρχίζει να ορίζει τον εαυτό του από τη στιγμή που μπορεί από απόσταση να επιλέξει το κανάλι της αρεσκείας του, την ένταση του ήχου, το χρωματισμό της εικόνας. Το ίδιο το παιχνίδι της αλλαγής των καναλιών και γενικότερα της ρύθμισης κερδίζει κάποτε τον χειριστή σε βάρος του θεάματος. Όπου βέβαια και να στραφεί το βλέμμα θα βρεί την ίδια σειρά εικόνων, τον ίδιο συντελεσμένο χρόνο, την ίδια τάση εξομοίωσης των παραστάσεων. Όμως ανάμεσα στις παγιδεύσεις ανοίγεται ένας σύντομος χρόνος, μια στιγμιαία παρένθεση παραχώρησης του αντικειμένου προς τον χρήστη που τον κάνει να νιώθει άνετα και βολικά. Όπως και τα άλλα πράγματα του σπιτιού το περίπλοκο αυτό αντικείμενο μοιάζει δεκτικό χειρισμού, και η ανάγκη του κατόχου είναι τόσο έντονη να το πιστέψει αυτό—πρέπει να είναι τουλάχιστον κύριος στο σπίτι του, στην ιδιωτικότητά του—που του φαίνεται πως η συσκευή αποκρίνεται στους χειρισμούς του, πως συνομιλεί μαζί του. Η θέση της αντικρουστά σ' αυτόν ευνοεί την εντύπωσή του. Όντας απέναντι, είναι σαν να του απευ-

θύνεται και σαν να της απευθύνεται, κρισιμώς όρος για να εμπεδωθεί η συνδεση και να κατορθώσει χάρη σ' αυτήν η οθόνη να «μαγνητίσει», καθώς λέγεται, τον θεατή. Δοκιμάστε να δείτε από πλάγια θέση την τηλεοπτική εικόνα, είναι τόσο ανίσχυρη, σχεδόν γελοία. Μοιάζει να εκπέμπεται στο κενό, να χάνεται προσπαθώντας να συλλάβει το δέκτη της. Μια τηλεόραση που παίζει σ' ένα άδειο δωμάτιο είναι η ίδια ένα περιεργό θέαμα, το θέαμα της τεχνολογίας που έμεινε χωρίς στόχο. Γι' αυτό και θα συμβολίσει—π.χ. σε κινηματογραφικές ταινίες—την ανθρώπινη απουσία, όπως σ' έναν πίνακα ζωγραφικής, σε μια φωτογραφία, μια άδεια καρέκλα, ένα άδειο τραπέζι θα υπαινιχτούν την απουσία εκείνου για τον οποίο προορίζονται. Η τηλεόραση πήρε τη θέση της ανάμεσα στα στοιχεία τα αυθορμητώς παραδεκτά του βιωμένου κοινωνικού κόσμου με το να τοποθετήσει το χρήστη της σε βολική θέση. Η βολικότητα γίνεται προϋπόθεση για την ιδεολογική επιβολή, κι αυτό σημαίνει γενικότερα πως η κριτική της σύγχρονης καθημερινότητας αποτελεί προϋπόθεση για την κριτική της ιδεολογίας.

1. Βλ. W. Köhler, *The task of Gestalt psychology*, Princeton University Press, 1969. D. Robinson, *Systems of modern psychology*, Columbia University Press, New York, 1979, σ. 157-69.
2. Βλ. A. Zijderveld, *The Abstract Society - a cultural analysis of our time*, Penguin, 1972, σ. 48-81.
3. D. Bell, *The cultural contradictions of capitalism*, Heinemann, London, 1979, σ. 104-8.
4. R. Williams, *Communications*, Penguin, 1982, σ. 92-93.
5. Για επισκόπηση βλ. D. Mc Quail, J. Blumer, J. Brown, *The television audience: a revised perspective*, στο D. Mc Quail (ed), *Sociology of mass communications*, Penguin, 1979, σ. 135-65.

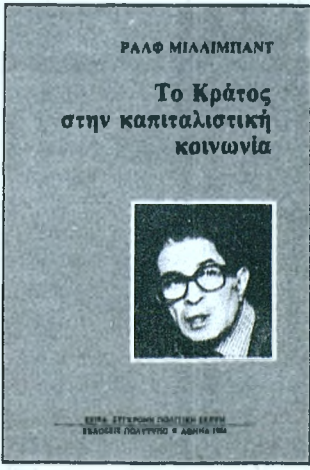
ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
Για τον Γκράμσι
Μικρό Σχολίο
και Αλληγορία
ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΣΚΕΨΗ

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΓΚΡΑΜΣΙ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Μ. Κοτζιά και Σία,
Τσιμισκή 78

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ
Το Κράτος
στην καπιταλιστική
κοινωνία

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΣΚΕΨΗ

ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ
ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΣΤΗΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Μ. Κοτζιά και Σία,
Τσιμισκή 78

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Η βία στα γήπεδα

Η βία στα γήπεδα είναι ένα από εκείνα τα θέματα που, σαν τον κολασμένο, επιστρέφουν σε τακτά διαστήματα στην επικαιρότητα δίχως ποτέ να βρίσκουν τη λύτρωση.

Η αφορμή για την τελευταία επιστροφή ήταν ο θάνατος ενός φιλάθλου που είχε την ατυχία να δεχτεί μια φωτοβολίδα στο λαιμό. Γύρω από αυτό το γεγονός, λοιπόν, ξαναστήθηκε όλο το σκηνικό και το θέμα της βίας διέγραψε μια λαμπρή τροχιά για να σβύσει άδοξα στην εκπομπή «Με ανοιχτά χαρτιά» της περασμένης Δευτέρας.

Όποιοι παρακολούθησαν αυτή τη δημόσια τηλεοπτική συζήτηση, θα διαπίστωσαν τουλάχιστον ένα πράγμα: πως οι αρμόδιοι φορείς κυριολεκτικά αγνοούν το πρόβλημα. Δεν υποπτεύονται ούτε τις κοινωνικές και πολιτιστικές του διαστάσεις ούτε την πραγματική έκταση του φαινομένου.

Η αυτοσχέδια αναφορά του γεν. γραμ. Αθλητισμού στην ετυμολογία της λέξης «χουλιγκανισμός», προφανώς δεν ήταν δυνατόν να συγκαλύψει το απλό γεγονός ότι οι συνομιλητές έδειχναν να αγνοούν την ιστορία του φαινομένου. Κι αυτή την έλλειψη την αναπλήρωνε η επώδυνος «... για πρώτη φορά η βία...». Όλα συνέβαιναν για πρώτη φορά!

Κι όμως μια στοιχειωδώς νηφάλια αντιμετώπιση του θέματος θα οδηγούσε στο ακριβώς αντίθετο συμπέρασμα. Ήδη από το Δημοτικό μαθαίνουμε πως η βία— είτε στην ήπια μορφή των συμβολικών εκδηλώσεων είτε στην άγρια μορφή των συμπλοκών και των ξυλοδαρμών— είναι συστατικό στοιχείο των θεαματικών αθλητικών εκδηλώσεων. Στο βυζαντινό ιππόδρομο, οι συγκρούσεις ανάμεσα στους Βένετους και τους Πράσινους οδήγησαν στη στάση του Νίκα και κατέληξαν με μια ομαδική σφαγή που κόστισε τη ζωή τουλάχιστον 30.000 ατόμων. Μπρος

σ' αυτό το ανυπέρβλητο ρεκόρ, η τραγωδία του Χέυζελ φαντάζει μικροατύχημα.

Επιπλέον, αν πάρει κανείς υποψη τον τεράστιο αριθμό ανθρώπων που παρακολουθούν τους ποδοσφαιρικούς αγώνες, ο αριθμός των ατυχημάτων ή των σοβαρών επεισοδίων είναι μάλλον μικρός. Ο Ντέσμουντ Μορρις, σ' ένα χρήσιμο βιβλιαρικό που έχει τον τίτλο «Η φυλή του Ποδοσφαίρου» (εκδ. Κακτοξ) αναφέρεται σε έρευνες που έγιναν στην Αγγλία και σημειώνει ότι ο πραγματικός αριθμός των επεισοδίων που σημειώνονται στις ποδοσφαιρικές συναντήσεις είναι μάλλον ασημαντός.

Υπάρχει, ωστόσο, ένα ακόμα θέμα: ο φανατισμός των ποδοσφαιροφίλων. Παρακολουθώντας τη συζήτηση, ευκολα κατέληγε κανείς στο συμπέρασμα ότι εκείνα που στην πράξη σιγματοποιούνταν, ήταν οι συμβολικές εκδηλώσεις των οπαδών. Αυτές θεωρούσαν όλοι ως τη βαθύτερη αιτία που οδηγεί στη βία.

Κι εδώ όμως μια πιο νηφάλια αντιμετώπιση θα είχε ως αποτέλεσμα τη διάκριση ανάμεσα στα δύο φαινόμενα. Ο φανατισμός των οπαδών είναι ένα στοιχείο συστατικό του αθλητικού θεάματος και, με αυτή την έννοια, είναι αδύνατο να διαχωριστεί δίχως να αλλοιωθεί η φυσιογνωμία του. Έπειτα, η συνάρτηση φανατισμού και πραγματικής, υλικής, άσκησης βίας δεν είναι καθόλου άμεση. Κάθε φίλαθλος ξέρει, ότι από τα πειράγματα και τις βρισιές των οργανωμένων οπαδών μέχρι την ομαδική συμπλοκή η απόσταση είναι τόσο μεγάλη, που εξαιρετικά σπάνια το ένα οδηγεί στο άλλο.

Το ποδοσφαιρικό θέαμα είναι μια τελετουργία που όλη η λογική της στηρίζεται στη μετατροπή της πραγματικής επιθυμίας για βίαια ξεσπάσματα σ' ένα συμβολικό παιχνίδι μέσα από το οποίο η βία ρευστοποιείται. Και οι μορφές που παίρνει αυτή η ρευστοποίηση είναι ακριβώς οι εκδηλώσεις των φιλάθλων.

Από αυτή τη σκοπιά, λοιπόν, η πραγματική βία στα γήπεδα, τις σπάνιες φορές που εκδηλώνεται γυμνή και αδιαμεσολάβητη θα έπρεπε μάλλον να θεωρηθεί σαν αποτυχία του ποδοσφαιρικού θεάματος— ένα είδος εμπλοκής του μηχανισμού— παρά σαν άμεσο προϊόν του.

Κι ευτυχώς οι εμπλοκές είναι τόσο σπάνιες, όσο και τα αεροπορικά δυστηχήματα.

□

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Σουλίου 9
«ΚΟΜΜΟΥΝΑ» 3602.644

Κυριαρχία και Σαμποτάζ
Οι νέοι χώροι της ελευθερίας

ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ

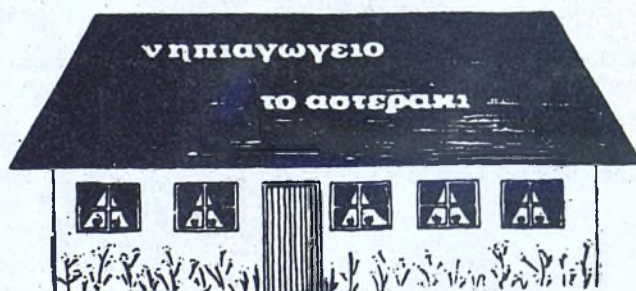
ANTONIO NEGRI
ΦΕΛΙΞ ΓΚΟΥΑΤΤΑΡΙ
Κομμούνα / Θεωρία 9

ΑΝΤΡΕ ΓΚΟΡΖ

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ
ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ

Κομμούνα / Θεωρία 8

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό άστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο ταμμένο.
- Πρόγραμμα μελετημένο - Διδασκαλία και επίδλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλάτε νά γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Τζελετοπούλου - Ευθυμία Βαλαμάνος 4 και Άσκληπιού τηλ. 6447830 - 3635419.

Τέλος στις ζωντανές εκπομπές του Ραδιοφώνου;

Από μια συνάδελφο— παραγωγό ραδιοφωνικών εκπομπών— πήραμε μια πολύ ενδιαφέρουσα επιστολή. Από το περιεχόμενό της— το παραθέτουμε στη συνέχεια— προκύπτει ότι ο συντεχνιακός παραλογισμός των τεχνικών του ραδιοφώνου δεν έχει πλέον κανένα όριο. Ένα από τα τελευταία θύματά του είναι οι ζωντανές εκπομπές του ραδιοφώνου. Ίσως το επόμενο να είναι η ίδια η ΕΡΤ. Με βάση τη λογική που επικρατεί, γιατί να μην περιμένει κανείς ότι κάποια στιγμή ο θυρωρός, θεωρώντας τα κλειδιά της ΕΡΤ εργαλείο της δουλειάς του, θα την κλείσει και θα φύγει;

Χρόνια τώρα οι DJ's (όπως ο Πετρίδης, Ξυρόπουλος, Έβενης κ.α.), κι αργότερα οι υπόλοιποι που εργασθήκαμε στο «Νύχτα είναι θα περάσει», και στη συνέχεια ο «267», τα «Νυχτερινά», «Σκάλα για τ' αστέρια», «12η ώρα» κλπ., είχαμε τη δυνατότητα να βάλουμε τους δίσκους οι ίδιοι, και να παρακολουθούμε ό,τι έβγαινε στον αέρα. Πρακτικά, είχαμε δύο πικ-απ, ακουστικά, και τη δυνατότητα, ανάλογα με τη διάθεση ή την έμπνευση της στιγμής, να επεμβαίνουμε στο πρόγραμμα.

Όπως συμβαίνει με όλους τους «ζωντανούς» ντίσκ-τζόκεϋς αυτού του κόσμου,— και παρά τις ελλείψεις σε σύγχρονο τεχνολογικό υλικό—, μπορούσαμε, τουλάχιστον, να είμαστε μέσα στην ατμόσφαιρα κάποιου που εκπέμπει άμεσα, κι όχι στην άχαρη θέση ενός εκφωνητή καθισμένου πίσω από ένα τραπέζι, που ανακοινώνει κάποιες φράσεις, ανάμεσα σε δύο δίσκους.

Για να μη μακρυγορώ, επιστρέφοντας στο Β' Πρόγραμμα της ΕΡΤ (ύστερα από απουσία ενός χρόνου στο εξωτερικό), είδα με έκπληξη τοιχοκολλημένη μια ανακοίνωση των συλλόγων του τεχνικού προσωπικού, που απαγορεύει στους DJ's τη χρησιμοποίηση των εργαλείων δουλειάς τους, με το αιτιολογικό ότι αυτά ανήκουν στους ...τεχνικούς!

Μίλησα η ίδια με τον επικεφαλής του τεχνικού προσωπικού, ο

οποίος μου είπε πως «κατανοεί την κατάσταση, όμως αν επιτρέψει τη χρησιμοποίηση του πικ-απ και ακουστικών, θα έρθουν να τον βρουν την επομένη οι συνδικαλιστικοί εκπρόσωποι». ...Το ίδιο ανήμπορη εμφανίζεται και η διεύθυνση του ραδιοφώνου, η οποία επίσης συμφωνεί ότι ζωντανό ραδιόφωνο δεν μπορεί να γίνει με στημένους εκφωνητές, όμως ...οι τεχνικοί «δε θέλουν ν' ακούσουν κουβέντα».

Πρόκειται δηλαδή για ένα εκβιασμό του χειρίστου είδους, που δεν εκπορεύεται από συνδικαλιστικά κεκτημένα των εργαζομένων, αλλά συντεχνιακό παραλογισμό. Εξάλλου, δεν συνδέεται με πολιτικές τοποθετήσεις, αλλά αποτελεί την απόρροια συχνών αλλαγών στην εκπροσώπηση, όπου ο κάθε υποψήφιος έταζε και κάτι παραπάνω. Σιγά-σιγά λοιπόν, έφτασαν στο σημείο να τάξουν π.χ. ότι «μακροπρόθεσμα, μια και οι ντίσκ-τζόκεϋς απειλούν το αντικείμενο της εργασίας σας, θα τους εξουδετερώσουμε».

Οι ζωντανές εκπομπές, αποτελούν το 90% του προγράμματος των ξένων ραδιοφώνων. Εδώ, οι παραγωγοί τους, αλλά και η διεύθυνση του προγράμματος, στέκουν ανήμποροι, κι αδυνατούν να εξηγήσουν τα αίτια της χαμηλής ποιότητας του ζωντανού προγράμματος. Δεν φταίει μόνο το ποιόν των ανθρώπων, ούτε μπλοκάρουν μόνον οι όποιες δεσμεύσεις, τα παρωχημένα τεχνικά συστήματα, η ανυπαρξία δισκοθήκης μετά τις 4, το κλειστό μπάρ, για έναν παραγωγό του απογεύματος ή της νύχτας, και οι μηδαμινές αμοιβές που παρέχονται στο ραδιόφωνο...

Σε μια στεία, λευκή αίθουσα, πίσω από ένα τραπέζι ακίνητος, είναι αδύνατον να είσαι «ζωντανός».

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

«...Η ατομική ελευθερία είναι η βάση των πάντων. Χωρίς την ελευθερία αυτή δεν είναι δυνατόν να αναπτυχθεί σωστά η προσωπικότητα. Η ελευθερία είναι το κλειδί ολόκληρης της διαδικασίας και το πρώτο βήμα πραγματοποιείται όταν το άτομο γίνεται ικανό να δράσει χωρίς τη βοήθεια των άλλων και να συλλάβει τον εαυτό του σαν αυτόνομο άτομο.

»Η σημερινή εκπαίδευση αντιμετωπίζει το παιδί σαν σκλάβο που πρέπει να προσαρμοστεί στη λογική του ενήλικου. Το παιδί θάβει στο υποσυνείδητό του μια ζωή που ήθελε να την αφήσει να ξεδιπλωθεί και δεν μπόρεσε.

»Οι ρίζες της βίας και του πολέμου δεν βρίσκονται μόνο σε οικονομικούς λόγους. Βρίσκονται πρώτα απ' όλα σ' ένα σύστημα εκπαίδευσης που διδάσκει τον ανταγωνισμό που αγνοεί την αγάπη και παράγει τελικά αδύναμα και υπανάπτυκτα άτομα, χωρίς ηθική αντίσταση, έτοιμα για την αγορά του πολέμου ή για οποιαδήποτε άλλη ανταγωνιστική αρένα. Ενάντια σ' αυτή την αναχρονιστική εκπαίδευση πρέπει τώρα ν' αγωνιστούμε όλοι. Πριν μας σαρώσουν οριστικά η βία και ο πόλεμος.» *Μαρία Μοντεσσόρι.*

Σε όλα τα βιβλιοπωλεία

Εκδόσεις Γλάρος

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 31 • 106 77 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ. 36.18.457 • 36.19.167

Μπορεί η σκορδαλιά να είναι
έδεσμα άκρως γευστικό, αλλά
βρωμά, αγαπητοί, μόλις τη φάμε.
(αρχαία κινεζική παροιμία)

«Ζήτω το ελληνικό τραγούδι», Λίτσα Διαμάντη, Λεωνίδας Βελλής και Στράτος Διονυσίου, αφού αυτό είναι, λέει, το ελληνικό τραγούδι, αυτό που μας πλευροκοπάει καθημερινά, στα κέντρα, στις αφίσες, στα έγχρωμα των ταμπλόιντ, στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση, λίγο πριν λίγο μετά το «Ζήτω», όταν σημαίνει κάθε τόσο «Δώδεκα» στο σταματημένο ρολόι της Άννας Βίση, όταν «είμαι η Μαίρη, η Μαρούλα, το Μαιράκι σου, βάλ' ένα έψιλον να γίνω το μεράκι σου, βάλ' ένα λη- και θα γινώ το λη-μεράκι σου», και έλεπε ο Διονύσης Σαββόπουλος στην τηλεόραση να μας το δείξει·

αφού αυτό είναι το ελληνικό τραγούδι, αυτό που έρχεται πρώτο στις δημοσκοπήσεις που κάνει και η εκπομπή¹ α, νά τη, τώρα πίσω πίσω, η «αντικειμενική αλήθεια» των δημοσκοπήσεων και των στατιστικών, και νά τη νά τη η πλειοψηφία με τα δίκια της κι «εσείς δεν δικαιούστε δια να ομιλείτε»·

αφού αυτό είναι το ελληνικό τραγούδι, και δεν θα φοβηθούμε να το αντικρίσουμε κατάματα¹, να αντικρίσουμε την αλήθεια κατάματα, αφού αυτό αρέσει στον κόσμο και πουλάει· και τι είναι τότε η δημαγωγία κι ο λαϊκισμός·

αφού αυτό είναι το ελληνικό τραγούδι, και δεν το κρίνουμε, άλλωστε ποιος θα κρίνει το καλό και το κακό¹, πάντως όλο και κάτι θα κρίνουμε, γιατί υπάρχει και κακό τραγούδι¹ και τι είναι τότε η κοροϊδία, ο εμπαιγμός, άντε η αμετροέπεια, η ασυναρτησία;

Και τι είναι τότε ο Σαββόπουλος;

«Όλα πατρίδα μας, κι αυτά κι εκείνα», καθώς ελάλησε ο Ιωάννης Πολέμης, και απήγγειλε ο Σαββόπουλος σε στάση προσοχής — αναφερόμενος στα τραγούδια. Που όλα πατρίδα μας, κι αυτά κι εκείνα, η Λίτσα Διαμάντη δηλαδή που είπαμε στην αρχή, συν Μπιθικώτσης, συν Ρασούλης, Γιοκαρίνης, μα και Μίκης, σε όπερα ετούτη τη φορά, αφού το ελληνικό τραγούδι είναι ένα¹.

Η «αθώα» αντικειμενικότητα

Πιάσαμε πάτο, ή τη ραχοκοκαλιά της εκπομπής, το ιδεολογικό της πλαίσιο· μπροστά μας έχουμε το ιδεολόγημα το μέγα, όπου «η μουσική είναι μία»,² όπως εδίδεξαν τα τελευταία χρόνια διάφορα μεγέθη της νεοελληνικής μουσικής,³ κατά την ολοκληρωτική όψη του «πλουραλισμού», απηχώντας ούτε λίγο ούτε πολύ το δογματισμό του «ένα είναι το Κόμμα» και εκτρέφοντας, λόγου χάρη, τη «μία ερωτική επιθυμία» και άλλα όμοια και εξίσου ανατριχιαστικά.⁴

Ιδεολογήματα λοιπόν, που προσπαθούν να κρύψουν τις εγγενείς αντιφάσεις τους, μάλλον τον καθαρά αντιφατικό τους χαρακτήρα, πίσω από «φιλελεύθερες» έννοιες, και αποκλείουν την αξιολόγηση, πρεσβεύοντας την ανεξιθρησκία, για να

Η δογματική όψη του πλουραλισμού

και η εκπομπή του Δ. Σαββόπουλου ΖΗΤΩ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

του Γιάννη Η. Χάρη

Τού Άλξη Κυριτσόπουλου

Αμφιλεγόμενη η τηλεοπτική εκπομπή «ΖΗΤΩ το ελληνικό τραγούδι», όπως και η προσωπικότητα του συνθέτη - παραγωγού της, ξεσήκωσε μοιραία ποικίλες, θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις. Το «Αντί» φιλοξενεί σήμερα το άρθρο του συνεργάτη του Γιάννη Η. Χάρη και θα επανέλθει με τη πεποίθηση ότι συμβάλλει στο διάλογο ο οποίος θίγει γενικότερα πολιτισμικά ζητήματα.

κηρύξουν απλώς κάποια άλλη, καινοφανή θρησκεία, που ανοίγουν την «αντικειμενικότητα» για να περάσει ο πιο άκρατος υποκειμενισμός. Ωστόσο, χωρίς να εμπλακούμε σε αδιέξοδες και άγονες (και φυσικά κοινότοπες) συζητήσεις για την «αντικειμενικότητα», αυτήν που πάντα κάποιοι λόγοι «πρακτικοί», τουλάχιστον, την ανατρέπουν (να καταγράφονταν, λέει, εν προκειμένω, όλες οι τάσεις σε όλες τους τις «εκφάνσεις» — δηλαδή όλα τα τραγούδια!), κι ωστόσο αυτήν την οποία επικαλείται το συγκεκριμένο ιδεολόγημα, η πράξη μάς αποστομώνει με τα εξής απλούστατα: πως όταν αφήνουμε «ν' ανθίσουν εκατό λουλούδια», πάντα δυο τρία ξεχωρίζουν, τα ξεχωρίζουμε: λόγοι πρακτικοί! Στην περίπτωση μας, οι συγκεκριμένες μαγνητοσκοπήσεις και τα βίντεο κλιπ, τα λίγα (λόγοι πρακτικοί) από τις πολλές τρέχουσες δισκογραφικές εργασίες. Ακόμη πιο

συγκεκριμένα: στη δεύτερη εκπομπή, από τους πέντ' έξι δίσκους που αναγγέλλονται, μεταδίδεται μαγνητοσκοπημένο δείγμα του ενός. Λόγοι, είπαμε, πρακτικοί.

Επιλογή επομένως, κρίση, έστω κι έτσι αξιολόγηση. Κι ωστόσο, «ποιος θα διανοηθεί να κρίνει το καλό και το κακό!» = εκδοχή πρώτη, προς γενική κατανάλωση, και για να το βουλώνουν μερικοί μερικοί. Μα πάλι, «και βέβαια θα κρίνουμε, γιατί υπάρχουν και καλά και κακά!» = εκδοχή δεύτερη, για να καταλαβαινόμαστε — και για να το βουλώνουν, ξανά, μερικοί μερικοί. Ζυγά χάνεις, μονά κερδίζω.

Φαύλος ο κύκλος. Και αν τον ξαναδιαβάσουμε απλά, έχουμε μια εκπομπή όπου ο Δ. Σαββόπουλος καταγράφει απλώς το ελληνικό τραγούδι στα καθέκαστά του. Δηλαδή τη Λίτσα Διαμάντη. Δηλαδή κάτι σαν τις καταργημένες, τυπικά, διαφημιστικές εκπομπές. Οπότε, αν απλώς, μια τέτοια εκπομπή απλούστατα δεν χρειάζεται. Εάν πρόκειται να καταγράψει και να κρίνει, μια τέτοια εκπομπή και βέβαια χρειάζεται, τη θέλουμε. Μα ο ίδιος λέει πως δεν είναι δυνατόν να κρίνει. Κι αυτή η εκπομπή, το 'παμε, δεν χρειάζεται. Και πάλι ο ίδιος λέει πως «ε, και θα κρίνει». Και η πίτα ακέρια... Ας είναι. Αν όμως τότε κρίνει, και συνεπώς προκρίνει Λίτσα Διαμάντη, αυτή η εκπομπή, ξανά, δεν μας χρειάζεται. Κι ούτε τη θέλουμε.

Μονόδρομος λοιπόν, ούτε καν κύκλος;

Ή μήπως σύγχυση; Κι αν, έστω, ναι, ποιος τάχα θα εκδώσει πιρτοποιητικά! Μα ο Σαββόπουλος δεν ζήτησε ποτέ κανάκεμα και χτύπημα ελαφρό στην πλάτη, και ούτε μάτωσε, αλήθεια, στο τραγούδι του, είκοσι χρόνια τώρα, για να τον αντιμετωπίσουν — ποιοι; — με συγκατάβαση και πατερναλισμό. Αλλά και σε μια τέτοια — επανερχόμαστε — περίπτωση, μια τέτοια εκπομπή δεν τη χρειάζεται κανείς κι ούτε τη θέλει.

Ρίξεις, νεοπλασίες και άλλα κακοήθη, λίγο πριν από το «Ζήτω»

Ότι δεν πρόκειται για σύγχυση το εξασφαλίζει και η προϊστορία του εγχειρήματος. Που αρχίζει, για να θυμηθούμε, λίγα χρόνια πριν, όταν ο Δ. Σαββόπουλος δραστηριοποιείται στο χώρο της δισκογραφικής παραγωγής και προωθεί, ή έστω σκέπει, αφρόλουτρα καθόλα συμπαθή, που με την έγκυρη σφραγίδα του γίνονται νάματα στα οποία αναβαπτίζεται το ελληνικό τραγούδι, «στην μπανιέρα δυο δυο», απ' όπου και βγαίνει οριστικά αλλήθωρο: το 'να του μάτι βλέπει Κολωνάκι, το άλλο Ομόνοια μεριά.

Φάση δεύτερη, κυριαρχία του «ήχου της Ομόνοιας» πλέον, Ντέφια με ντέφια στον Λυκαβητό, γνωστά και αλησμόνητα, να μην τα ξαναλέμε, που ανακηρύσσονται γνήσια συνέχεια του λαϊκού τραγουδιού.

Στην ίδια πορεία αυτογνωσίας του λαϊκού τραγουδιού προωθούνται αυτοπολλαπλασιαζόμενες εν μια νυκτί ρεμπέτικες κομπανίες, που μετρούν φιλότιμα κάθε τετραγωνικό του ευγενούς μας κέντρου και των πέραξ, ακόμη και μέσω Πάτρας, και ανασταίνουν καθεμιά κι από 'ναν Μάρκο ή

ψάχνουν σε νιαουρίσματα τη φωνή της Νί-
νου. Την ίδια ακριβώς εποχή οι Χειμερινοί
Κολυμβητές *παράγουν* πίσω από τις γυρι-
σμένες πλάτες της πρωτεύουσας. Ίσως
γιατί βουτούν σε κρύα νερά, κι όχι σε θερ-
μαίνόμενες πισίνες Ράτκα και Σία.

Ανάλογος και περισσότερο ενδεικτικός
είναι ο τρόπος με τον οποίο «ανακαλύφθη-
κε» το δημοτικό τραγούδι. Ριζες κι εδώ,
αλλά οικτρά παραμορφωμένες, πάλι Ομο-
νοια μεριά, κακόζηλες προσμίξεις και τε-
ρατογενέσεις από στομωμένους κλαρινι-
τζήδες. Την ίδια εποχή ο Σίμων Καραός επι-
μένει να διακονεί το δημοτικό τραγούδι,
βεβαίως με νηστεία και προσευχή.⁵

Και σε τέτοιες ιστορίες δεν έχει τόπο
να χώσει κανείς το ποδαράκι του —σκουν-
τιά στον ώμο για να βγούμε κι εμείς στη
φωτογραφία. Ούτε έχουμε να κάνουμε με
δύο, ας πούμε, τάσεις, ή και τρόπους, έτσι
που να τους χώραγε, π.χ., ο «πλουραλι-
σμός» που λέγαμε. Μπροστά μας βρίσκον-
ται δύο ιδεολογίες ασύμπτωτες εξ ορι-
σμού.

Ζήτω κι αράξαμε

Με δεδομένο τώρα το ιδεολογικό πλαίσιο,
ας δούμε την εκπομπή στα άλλα περιστα-
τικά της, όσα μπορεί να «παραπέφτουν»
μέσα στη σαγήνη του σαββόπουλικού λό-
γου και την εμπνευσμένη σκηνοθεσία του
Γιώργου Πανουσόπουλου και του Κ. Μα-
ζάνη. Και ας σταθμεύσουμε κυρίως στη
δεύτερη εκπομπή, που υποτίθεται πως εί-
ναι πιο κατασταλαγμένη από την πρώτη,
πιο αντιπροσωπευτική.

Μέσα σε ένα ντεκόρ από συνεργάτες
οιονεί αμπαζούρ,⁶ δεσπόζει, φυσικά, και
δικαιωματικά, ο Σαββόπουλος.

ο Σαββόπουλος-αλαζονεία, όταν ανα-
φέρεται στην ανταπόκριση που βρήκε η
πρώτη εκπομπή: «μπράβο» και «ζήτω»

πλήθος, αλλά και κάποια γραφτά «που α-
πλώς δεν διαβάζονται», όπου η ανταπό-
κριση λοιπόν νοείται μόνο ως επευφημία,
κι η εκπομπή, ο Σαββόπουλος, είναι πέρα
από κάθε κριτική» και

ο Σαββόπουλος-μακροθυμία, όταν συγ-
χωρεί τον Μ. Χατζιδάκι για τις γνωστές α-
παγορεύσεις να ακούγονται τραγούδια
του, ακόμη και το όνομά του (!), χωρίς ό-
μως μισή συνγνώμη για την άστοχη, ρατσι-
στική βεβαίως διακωμώδηση του «ρω» του
Χατζιδάκι (που αποτέλεσε και την αφορμή
για την οργίλη επιστολή του συνθέτη) και
τον συγχώρεσε, μάλιστα, молонότι «δεν
είναι αυτός που θα αμφισβητήσει το από-
λυτο δικαίωμα του δημιουργού στο έργο
του» (ασχολίαστο αυτό: μα τότε τι συγχώ-
ρεσε; ποιο κρίμα;) και

ο Σαββόπουλος-αγρυπνία, στις επάλ-
ξεις της ελληνικής γλώσσας, φορώντας ο
ίδιος το παμπάλαιο κοστούμι της βλαχο-
δημαρχικής, με τις καταλήξεις σε -αι (α-
κροσται κτλ.), κάποιες ανατριχιαστικές
αυξήσεις ρημάτων στη παθητικής και διά-
φορους σολοικισμούς⁷ και

ο Σαββόπουλος-νουθεσία, όταν στην
πρώτη εκπομπή πετάγεται από την καρέ-
κλα του και πλησιάζει, δασκαλάκος, το
φακό, να στηλιτεύσει τους τζαμπατζήδες
των συναυλιών, που «μια συνήθεια τη θε-
ώρησαν δικαίωμά τους» και

ο Σαββόπουλος-ασυναρτησία, όταν δι-
δάσκει σε συνεργάτη του την υψηλή τιμή
του ελαφρού τραγουδιού, αφού το ελα-
φρό «βρίσκεται στη δομή του έντεχνου
τραγουδιού» κι αφού αγαλλιάουμε στο
«Τσούμπο-Τσάμπο, όπου χορεύουν μάμ-
πο», παραβλέποντας τους εξωραϊστικούς
μηχανισμούς της μνήμης και συγχέοντας
μεγέθη εντελώς διαφορετικά, όπως η νο-
σταλγία και η αισθητική αποτίμηση» και

ο Σαββόπουλος-αλχημεία, όταν ισολο-
γίζει την εμφάνιση της Σοφίας Βέμπο-
Ελλάδας στις γιορτές της Εθνοσωτηρίου
(πολιτική πράξη) με το άσυλο που πρό-
σφερε η ίδια στα παιδιά του Πολυτεχνείου
(συναισθηματική κυρίως αντίδραση), ανα-
χαράζοντας μάλιστα παλαιά ιδεολογήμα-
τα μεσοιανικής πνοής, ότι «ο καλλιτέχνης
είναι υπεράνω της μικροπολιτικής» (και
ποια η πολιτική και ποια η μικροπολιτική;) και

ο Σαββόπουλος-Ιστορία, όταν φτάνει να
νιώθει την ανάγκη να αποκαταστήσει την
αδικημένη Δεξιά, στο εθνικοσυμφιλιωτικό
τραγούδι που συνέθεσε και τραγούδησε
επί τη επετείω της 28ης Οκτωβρίου, όπου
«οι αριστεροί έκαναν αντίσταση, μα και οι
άλλοι επίσης, και δεν θέλω αντιρρήσεις»,
ή κάπως έτσι, μα οπωσδήποτε τέτοια.

Αλλά, αλλά και

ο Σαββόπουλος που διατηρεί την παλιά
του μαγεία, όταν πιάνει την κιθάρα, αυτο-
σχεδιάζει και τραγουδά, μόνος ή μαζί με
τον Λ. Κληπαδόνη και άλλους συνεργάτες
και φίλους, δημιουργώντας αυτό που αμή-
χανα το ονομάζουμε «ατμόσφαιρα», στιγ-
μές συγκίνησης πραγματικής (και πρωτό-
γνωρης για εκπομπή, για «διαμεσολαβη-
μένη» δηλαδή επαφή και σχέση), ίσως ε-
πειδή μιλά πια ο δημιουργός που διαλέγε-
ται με το δικό του έργο και μέσω αυτού μ'
όλους τους άλλους, αυθέντης και μύστης,
κόσμος ολόκληρος, ανοιχτός σε φίλους
και εχθρούς.

Αν τώρα ο Σαββόπουλος είναι όλα αυ-
τά, φάλτσα μαζί με μια εξάισια μονωδία,
και αν τα μεν αποτελούν προϋπόθεση της
δε, δικός του, έστω ο λογαριασμός, κι ε-
μείς δεν είναι δυνατόν κι ούτε νοείται να
τον κόψουμε κομμάτια. Μα πρέπει πάντο-
τε να ξέρουμε τι τρώμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Από τη μακρά, επιθετική εισαγωγή του Δ.
Σαββόπουλου στη δεύτερη εκπομπή, όπου α-
παντά εμμέσως στις αντιδράσεις που υπήρξαν
για την πρώτη και «δισσαφεί» τους στόχους της
σειράς.

2. Έτσι ακριβώς εκφωνεί και αποφωνεί τρομο-
κρατικά κάποια παραγωγός την εκπομπή της
στο Δεύτερο Πρόγραμμα. Το περιεχόμενο είναι,
προφανώς, πλίνθοι και κέραμοι. Ανάλογες εκ-
πομπές το βρήκαν εύκολο να ανακατεύουν τρα-
γούδια και είδη μουσικής σαν τραπουλόχαρτα,
καλύπτοντας πίσω από το δημαγωγικό ιδεολό-
γημα περί «μιας και μόνης» την ακρισία ή την ά-
γνοια, και συχνότερα την παντελή έλλειψη γού-
στου. Έτσι, με πρότυπο την εμπνευσμένη εκ-
πομπή της Ρηνιώς Παπανικόλα στο παλαιό Τρί-
το, που συνταίριαζε λογουχάρη το Et resurrexit
από τη «Λειτουργία σε σι» του Μπαχ με τη φωνή
της Δόμνας Σαμίου στο «Τώρα τα πουλιά», απο-
τόλμησε κάποιος παραγωγός να κολλήσει τις
δωρικές σουίτες για βιολοντσέλο του Μπαχ με
τα τσιγγάνικα βιολιά του Σαραζάτε! «Μουσικό
φάσμα 15 λεπτών» ήταν ο εύγλωττος τίτλος της
εκπομπής, στο νεότερο Τρίτο. Εκεί και οι εκπομ-
πές «Μουσικό πολύπτυχο: Μια πρωινή συναυλία
σε ελεύθερη μορφή» και «Μουσική παρέλαση με
ψυχαγωγικό ένδυμα: μουσική πολυχρωμία, χω-
ρίς αισθητικές προκαταλήψεις» κ.ά.

3. Ο Μ. Χατζιδάκις λ.χ., στο Τρίτο Πρόγραμμα
ακολουθεί ο Θ. Μικροΰτοικος, κατεξοχήν θεω-
ρητικός της άποψης αυτής, και τώρα ο Δ. Σαββό-
πουλος. Ο καθένας βεβαίως ορίζει τη μία μουσι-

κή κατά τα προσωπικά του γούστα ή τις σκοπι-
μότητές του, γεγονός που ανατρέπει, φυσικά, το
επιημένο και ανιστόρητο αριθμητικό. Περισσό-
τερο χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Δ.
Σαββόπουλου, όπου η μία μουσική ορίζεται κυ-
ρίως από τον «ήχο της Ομόνοιας» (όπως ονομά-
στηκε από τους διάμεσους δημοσιογράφους,
παραγωγούς κτλ.), και στη συρρικνωμένη κατ'
αυτό τον τρόπο «πατρίδα μας», κάποια είδη μου-
σικής και κάποια τραγούδια είναι περισσότερο
«πατρίδα» από τα άλλα, όπως θα φανεί παρακά-
τω.

4. Όταν οι ιδιοτυπίες, οι ιδιομορφίες (οι «ιδιαι-
τερότητες», κατά τον μάλλον αδόκιμο νεολογι-
σμό) ισοπεδώνονται πίσω από το απόλυτο αριθ-
μητικό ένας-μία-ένα όταν τα πολλά, αντί να γί-
νουν έστω όλα, γίνονται ένα (και ο πλουραλι-
σμός, λοιπόν, *δογματισμός*!), δεν έχουμε να κά-
νουμε με κάποιο γλωσσικό απλώς καπρίτσιο,
παρά με κοινωνιολογικής τάξεως φαινόμενο
—όπως πάντα. Χαρακτηριστικό είναι το άτοκο
δάνειο μας από τη μητέρα αγγλική, όπου το ορι-
στικό άρθρο τείνει να αντικαταστήσει τον υπερ-
θετικό βαθμό όλων των αξιολογικών επιθέτων
και μιλς —επια για το έργο, το κείμενο, την πα-
ραλία κ.τ.ό. Οι αναλογίες με τα παραπάνω είναι,
ελπίζω, προφανείς.

5. Όπως και τη βυζαντινή μουσική και την ορ-
θοδοξία (μα αυτή είναι άλλη ιστορία, ολόδια
πάντως στις αναλογίες της με τα παραπάνω).

6. Και σ' αυτό το σημείο είναι ενδεικτικός, με
βάση όσα προηγήθηκαν, ο τρόπος με τον οποίο
ο Δ. Σαββόπουλος προάγει, ιδέες ή πρόσωπα.

Πώς αλλιώς μπορεί λόγου χάρη να εξηγηθεί η ε-
πιστράτευση, μέσα από ολόκληρο τον δημοσιο-
γραφικό κόσμο, του Άρη Δαβαράκη, της νεότε-
ρης παραδημοσιογραφικής γενιάς κοσμικογρά-
φων.

7. Θα υπερθεματίσω εδώ, συμπληρώνοντας κα-
τά κάποιον τρόπο τον Πα(ντελή) Μ(πουκάλα)
που σχολίασε τα σημεία αυτά (*Δεκαπενθήμερος
Πολίτης*, τχ. 75, 17 Οκτ. 1986, σ. 46), τα οποία
«φαίνονται ράμφεια αλλά είναι απλώς ποδο-
σφαιρικά», «κοινός τόπος των ομιλούντων ποδο-
σφαιριστών, παραπάνω, προπονητών». Είναι,
γενικεύω, η κοινή ξιπασμένη μικροαστική, η
γλώσσα δηλαδή του μέσου Έλληνα, που τον
διорθώσαν στο σχολείο: «οι μαθηταί» και «οι κα-
θηγηταί» —η δεσποινίς, εξού «τη δεσποινίς»
«με απησχόλησε», εξού «απησχόλησέ τον», και
τα λοιπά γνωστά, και έκτοτε αυτή τη γλώσσα
χρησιμοποιεί όταν ξιπάζεται εντός σαλόνων
(χαίρε Μποστ) ή όταν μιλά σε «ανωτέρους» του
και νιώθει ότι δίνει πάντα εξετάσεις, γλιστρών-
τας ολόένα σε σολοικισμούς: εδώ εδράζεται και
ο μηχανισμός των «σαρδάμ», που πληθαίνουν α-
ναπόφευκτα όσο μιλούμε λόγια ξένα, εν προκει-
μένω σκεύασμα τεχνικό —κι ντροπή μας οι α-
φόρητες αυτές κοινοτοπίες, έτος σωτήριο '86.
Για τους σολοικισμούς ή τα σαρδάμ στη γλώσσα
του Σαββόπουλου, αναπόφευκτα πάλι, αφού κι
αυτός, φαίνεται, κάπου δίνει εξετάσεις, σημειώ-
σε ο Πα.Μ., π.χ. την αιτιατική «τη Χάρη Αλε-
ξίου», που την επανέλαβε ο Σ. και στη δεύτερη
εκπομπή —ίσως γιατί το κομμάτι του Πα.Μ. εί-
ναι από αυτά που «δεν διαβάζονται».

ΜΙΑ ΑΜΟΙΒΑΙΑ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ

Ένα βιβλίο:

«Σχέσεις Ελλαδιτών και Κυπρίων»

και κάποιες σκέψεις για ένα πρόβλημα:

«Σχέσεις Ελλαδιτών και Κυπρίων»

του Γιάννη Δ. Γαρπόζη

Είναι φανερό ότι το κυπριακό είναι σήμερα ένα θέμα «αντιεμπορικό» πληκτικό και μονότονο. Κάποτε όμως, χιλιάδες ελλαδίτες (κυρίως αριστεροί) κατέβαιναν στους δρόμους διαδηλώνοντας για την Κύπρο. Γιατί όμως τότε, και όχι τώρα.

Όροι και έννοιες πραγματικά βαρυσήμαντες, όπως έθνος, ελληνικότητα, ελληνισμός, ελληνική συνείδηση, έχουν καταγραφεί στη σκέψη των ανθρώπων σαν Μεγαλοϊδεατικοί, εθνικιστικοί, δεξιόστροφοι ή στην καλύτερη περίπτωση ξεπερασμένοι. Η κατάχρησή τους ή η κακοποίησή τους ακόμη και η καπηλεία τους κάνει τον οιονδήποτε επιφυλακτικό και η απλή ακόμη αναφορά τους δημιουργεί μίαν απόωθηση. Όταν αναφερόμαστε όμως στην Κύπρο, ως προσπαθήσουμε να ξεχάσουμε τα προηγούμενα και να τις δούμε στα μέτρα τους και στις πραγματικές τους διαστάσεις. Κι αυτό γιατί είναι απαραίτητο στην προσπάθεια κατανόησης του προβλήματος.

Είναι γνωστή η υπερπολιτικοποίηση, δηλαδή η επιμονή στο συνολικό πολιτικό πρόβλημα —που σίγουρα είναι το θεμελιακό— και η υποτίμηση ή ο παραγκωνισμός των άλλων πλευρών αυτού που λέμε κυπριακό ζήτημα. Είχαμε υπογραμμίσει κι άλλοτε ότι για μία καλύτερη και αποτελεσματικότερη κατανόηση του προβλήματος, χρειάζεται η εξέταση και όλων των άλλων πτυχών, όλων των επιμέρους ζητημάτων που τελικά η σύνθεσή τους καθορίζει το συνολικό πολιτικό πρόβλημα.

Η έκδοση λοιπόν ενός βιβλίου με θέμα το πρόβλημα των σχέσεων Ελλαδιτών και Κυπρίων, και το αίτημα που θέσαμε πιο πάνω ικανοποιεί, αλλά και ως αυτόνομο κοινωνιολογικό πρόβλημα προκαλεί έντονο ενδιαφέρον.

Μιλώ για το βιβλίο «Σχέσεις Ελλαδιτών και Κυπρίων» του Βασίλη Χατζηβασιλείου από τις εκδόσεις «ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ». Κι όμως μ' όλη την καλή διάθεση και πίστη που είχαμε ξεκινώντας την ανάγνωσή του, γρήγορα καταλαβαμε

ότι, καμία από τις προσδοκίες που προαναφέραμε δεν επιβεβαιώνεται.

Το βιβλίο βασίζεται σε μία έρευνα, στην οποία συμμετέχουν χίλιοι ελλαδίτες και χίλιοι κύπριοι. Από τις 220 σελίδες του βιβλίου, οι μισές περίπου σπαταλούνται σε αποσπάσματα και παραπομπές από γνωστές επισήμες απόψεις, αναμείγνυται των βαρύγδουπων εκφράσεων που ακούμε από τα στόματα των επισήμων στις συχνές διμερείς επαφές Ελλάδας-Κύπρου. Οι άλλες μισές αναφέρονται στα ερωτήματα και σε σκόρπιες απαντήσεις των ερωτηθέντων, καθώς και στατιστικά αποτελέσματα του τύπου 52,8% άνδρες, 47,2% γυναίκες, 40,1% κάτω των 30 ετών κ.ο.κ.

Το δείγμα των ερωτηθέντων, πρώτα απ' όλα, καθόλου αντιπροσωπευτικό. Οι μισοί περίπου είναι φοιτητές, πάρα πολλοί γιατροί, 50 υπάλληλοι του υπουργείου Οικονομικών και περισσότερες (155) αδελφές νοσοκόμοι, που ο συγγραφέας τις βρήκε όλες μαζεμένες σ' ένα συνέδριο στο Ζάππειο και οι οποίες, φαντάζομαι, εκεί στα όρθια, απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, όπως, ας πούμε, θα έλυναν ένα σταυρόλεξο.

Θα έλεγα ότι, αν το βιβλίο επιγραφόταν: «Σχέσεις Ελλαδιτών και Κυπρίων φοιτητών, γιατρών, και νοσοκόμων στην Αθήνα» θα ήταν αν όχι τίποτα άλλο, τουλάχιστον συνεπές προς το περιεχόμενο, και ενδιαφέρον γι' αυτούς που έγινε η έρευνα δηλαδή τους φοιτητές, τους γιατρούς και τις αδελφές νοσοκόμους.

Σε σχέση με το δείγμα πάλι πολύ εύκολα ο σ. τα άτομα που δεν συμμετέχουν στις τρεις κυπριακές ενώσεις, με μια μονοκοντυλιά τα θεωρεί «αυταρχικές προ-

σωπικότητες με εθνοκεντρικές τάσεις και καθόλου εξοικειωμένους με τις δημοκρατικές διαδικασίες» (σελ. 77). 'Άραγε γι' αυτό έμειναν έξω από τους ερωτηθέντες, γιατί ήξεραν από πριν τις απαντήσεις τους; Και μήπως ο χρόνος και οι δαπάνες είναι τόσο σημαντικός λόγος για να δοθούν τα ερωτηματολόγια κυρίως στους Κυπρίους που είναι οργανωμένοι στις τρεις ομοσπονδίες ΕΦΕΚ, ΣΚΕ, ΕΚΕ; Τα μέλη του ΣΚΕ για παράδειγμα, ανήκουν όλοι, στα δύο κόμματα ΑΚΕΛ και ΕΔΕΚ και μοιραία οι απόψεις τους, είναι στα πλαίσια των αναλύσεων των κομμάτων τους. Όμως, κακά τα ψέματα, πολλοί Κύπριοι είναι στα εργοστάσια, στο εμπόριο, στα ελεύθερα επαγγέλματα, στην ανεργία, μέσα τελοσπάντων στο καζάνι της ελληνικής ζωής. Κι εδώ η αντιμετώπιση των ελλαδιτών είναι πολύ διαφορετική, ο ανταγωνισμός των εργαζομένων σ' ένα εργασιακό χώρο είναι πιο τραχύς, οι καθημερινές διαπροσωπικές σχέσεις πιο άγριες, απ' ό,τι των φοιτητών, που έτσι κι αλλιώς δεν έχουν και τίποτα να μοιράσουν. Ίσως το δείγμα που χρησιμοποίησε στην έρευνα ο συγγραφέας καταδειχνει κάτι άλλο.

Εκείνο που θέλω να πω είναι ότι ο σ. περισσότερο ήθελε να επιβεβαιώσει και να δικαιώσει τη (φανερή άλλωστε) πολιτική του άποψη και ένταξη, παρά να διερευνήσει πραγματικά το πρόβλημα. Μ' όλη την ελλαδοκεντρική προσέγγιση του προβλήματος, ο Β.Χ., παραπλημμυρίζει συνεχώς σε γνωστές επισήμες απόψεις χωρίς να λαμβάνει καθόλου υπόψη άλλες «περιθωριακές» ίσως, αλλά υπαρκτές και διατυπωμένες μάλλον σε ανύποπτο χρόνο π.χ. τα κυπριακά περιοδικά «ΑΠΟΨΗ», «ΩΡΥΜΑΓΙΔΟΣ», «ΑΥΤΟΔΙΑΘΕ-

ΣΗ», ακόμη κι ορισμένα κείμενα στο «ΑΝΤΙ».

Από πλευράς μεθοδολογίας το ερωτηματολόγιο και η όλη έρευνα παραπέμπει σε μία φορμαλιστική και βολονταριστική αντιμετώπιση της συγκεκριμένης κατάστασης διαπνεόμενη στα ερωτήματά της από το κλασικό με-χαβιορισμό.

Κι αν παραβλέψουμε τα ιστορικά (ακόμη και γραμματικά) λάθη του βιβλίου, τα κούφια ρητορικά και πατριωτικά σχήματα που χρησιμοποιεί κατά κόρον ο συγγραφέας, το λογοτεχνίζον ύφος, τις άτσαλες και άστοχες παραπομπές στον Γκράμσι και στον Αλτουσέρ (σελ. 105). Δεν μπορεί όμως κάποιος ν' αγνοήσει ένα βασικό λάθος που χαρακτηρίζει το βιβλίο. Τα ερωτήματα και η έρευνα δεν βασίστηκαν τόσο σε πολιτικές και ιδεολογικές σταθερές —πράγμα απαραίτητο— αλλά σε όρους που θυμίζουν περισσότερο έλεγχο αγοράς για την προώθηση κάποιου καταναλωτικού προϊόντος σε μία ατμόσφαιρα του τύπου των διαφημίσεων στην ελληνική τηλεόραση π.χ. «Έτυχε ποτέ να υβριστείτε με κάποιο Κύπριο»; κ.ά.

Είναι θετικό βεβαίως, ότι ο συγγραφέας καταπιάστηκε μ' ένα θέμα ταμπού, ένα πρόβλημα που υπάρχει αλλά δύσκολα ομολογείται και πολύ πιο δύσκολα ερευνάται. Όμως τέτοια προβλήματα δεν προσεγγίζονται μόνο με οικονομικές αναλύσεις μικρής, μάλιστα εμπέλειας και βεληνεκούς. Είναι προβλήματα όχι απλώς πολιτικά αλλά κάτι περισσότερο. Κι αυτό γιατί το κυπριακό υπερβαίνει τα στενά όρια του πολιτικού, και μπαίνει στη σφαίρα της επιθυμίας στην πιο πλατιά της έννοια.

Αν θεωρήσουμε πολιτική, τουλάχιστον με την τρέχουσα έννοια

και πρακτική, π.χ. τα Μεσογειακά οικονομικά προγράμματα, την καταχώρηση της ΑΤΑ, την αναβάθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης — αλλά παρόμοια προβλήματα — χωρίς βεβαίως καμία διάθεση υποτίμησής τους— ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας του 1955-59, η αυτοθυσία νέων ανθρώπων (Αυξεντίου, Παλληκαρίδης, Μάτσος, κ.ά.) με σκοπό την ένωση με την Ελλάδα, δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν τέτοια. Δεν ήταν δηλαδή απλά πολιτική, ήταν κάτι παραπάνω, ήταν αγώνες, θυσίες, θάνατοι επιθυμίας, επιθυμίας ζωής (ελληνικής).

Εν πάση περιπτώσει. Σχέσεις Ελλαδιτών και Κυπρίων. Ναι, αλλά ποιων Κυπρίων; Των προσφύγων ή όχι; Διότι —κι αυτό κάποτε πρέπει να ειπωθεί— όσοι Κύπριοι δεν έγιναν πρόσφυγες, η τουρκική εισβολή του 1974, ίσως και να τους ωφέλησε ποικιλοτρόπως. Πόλεις, χωριά, περιοχές ολόκληρες μέχρι τότε υποβαθμισμένες, απέκτησαν αξία υλική κι οποιαδήποτε άλλη. Κοινωνικές κατηγορίες διεύρυναν το «αγοραστικό τους κοινό» χωρίς αύξηση ανταγωνιστών. Εξάλλου είναι γνωστή η εκμετάλλευση που είχαν υποστεί οι πρόσφυγες στα ζητήματα εργασίας, μισθών, στέγης ακόμη και στις καθημερινές διανυθροπίνες σχέσεις (γάμος κτλ.). Ο τυφλοσούρτης της γενικής κατηγορίας των Κυπρίων γενικά, ίσως βολέψει πολλούς και πολλά. Ποιων Κυπρίων; Αριστερών, δεξιών, φτωχών, πλουσίων; Έχει σημασία αν αυτός που συμμετέχει στην έρευνα είναι μέλος ή φίλος του ΑΚΕΛ ή της ΕΔΕΚ ή της δεξιάς. Διότι το ΑΚΕΛ, ένα κόμμα με ποσοστό 30%, στο όνομα της ανεξαρτησίας του κυπριακού κράτους, αντιδρά σε κάθε τι ελληνικό, διαποτίζοντας τα μέλη του με μια ιδεολογία δήθεν κυπριακή (ποια κυπριακή). Η ΕΔΕΚ, με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981, θυμήθηκε την Ελλάδα, το εθνικό ζήτημα, τη συμπράταξη Κύπρου - Ελλάδας κτλ. Αλλά ποιον και πώς να πείσει, όταν μέχρι το '81 ταύτιζε το κυπριακό πρόβλημα με τα αντίστοιχα της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Η κυπριακή δεξιά που κατόρθωσε να ταυτίσει την όποια ελληνοκεντρικότητα της με τον πιο χυδαίο αντικομμουνισμό, τον τραμπουκισμό ακόμη και με το φασισμό. Κι εδώ βρίσκεται και το προσωπικό δράμα όλων εμάς των αριστερών Ελλήνων της Κύπρου, που η κάθε ελληνοκεντρική μας διάθεση παρρημιεύεται, διαστρεβλώνεται και ταυτίζεται ακόμη και με τον εοκαβητισμό. Ας είναι. Το θέμα λοιπόν δεν είναι Κύπριοι γενικώς και αριστοί, χωρίς κοινωνική και πολιτική οντότητα ατάκτως ερριμμένοι στον ελλαδικό χώρο. Άλλωστε οι γενικεύσεις είναι η αρχή και η βάση κάθε ρατσισμού.

Το ένα τέταρτο του βιβλίου σπαταλάται σε αποσπάσματα από άλλα βιβλία που δείχνουν ιστορικά την ελληνικότητα της Κύπρου (μόνιμη και καθόλα θεμιτή έγνοια του συγγραφέα) χωρίς να δίνεται βάρος στην εικοσαετία 1955-1975 που έπαιξε καταλυτικό ρόλο τις σχέσεις Ελλαδιτών και Κυπρίων. Σ' αυτή τη μικρή ιστορικά περίοδο, μπήκαν τόσες σκιές και σύννεφα, που δεν μπόρεσε σε χιλιετηρίδες ολόκληρες. Σειρά πολιτικών γεγονότων (αγώνας της ΕΟΚΑ για ένωση, ίδρυση κυπριακού κράτους, δικτατορία στην Ελλάδα, δολοφονικές απόπειρες κατά του Μακαρίου, ελλαδικές επεμβάσεις, πραξικόπημα, εισβολή) λειτούργησαν αρνητικά στις σχέσεις των δύο λαών. Πιστεύω ότι ένα μεγάλο μέρος του βιβλίου και της έρευνας έπρεπε να διερευνήσει αυτή την περίοδο, αυτά τα γεγονότα, και τις συνέπειές τους στις συνειδήσεις των Ελλήνων της Κύπρου. Κάτι τέτοιο θα βοηθούσε στο φωτισμό του προβλήματος (κι υπάρχει πρόβλημα ας μη γελοιάσαστε) των σχέσεων ελλαδιτών - κυπρίων. Χωρίς λοιπόν αυτή την έρευνα, η προσπάθεια για ανάλυση των βαθύτερων αιτιών που επιχειρείται στις σελίδες 167-186, εμφανίζεται ανούσια και συνεπώς άσκοπη.

Η δυσκολία κοινωνικής ενσωμάτωσης ακόμη και ανονικής συμπεριφοράς των Κυπρίων στην Ελλάδα θυμίζει (αλοιμόνο) εκείνη των Ελλήνων εργατών στη δυτική Γερμανία. Κι ενώ πολύ σιωστά επισημαίνεται αυτό από το σ. (σελ. 135) στην έρευνά του όμως δεν υπογραμμίζεται καθόλου. Κι αλήθεια, προς τι οι τόσες παραπομπές στην Κάρεν Χόρντνερ και στους άλλους της Κοινωνικής Ψυχολογίας, όταν οι πάντες γνωρίζουν ότι οι κοινωνικές δομές, οι οικονομικές συνθήκες, ο πολιτισμός, οι παραδόσεις, η ίδια η γλώσσα (η διάλεκτος εν προκειμένω) δημιουργούν διαφορετικές προσωπικότητες και συμπεριφορές. Ούτε μια παράγραφος, ούτε μια λέξη στο βιβλίο για όλα αυτά. Μάταια ο αναγνώστης θ' αναζητήσει έστω και απλή αναφορά στην οικονομία της Κύπρου, στην κρατική της οργάνωση, στην εκπαίδευση, στο πολιτικό της σύστημα, στα κομματικά σχήματα, στην κοινωνική διαστρωμάτωση, στις πολιτισμικές της εκφράσεις στα ήθη και στους θεσμούς της. Όλα αυτά αναγκαία για να κατανοηθούν και ερμηνευθούν οι δυσκολίες κοινωνικής και πολιτισμικής ενσωμάτωσης των Κυπρίων στην Ελλάδα και οι συνακόλουθες σχέσεις τους με τους Ελλαδίτες.

Επίσης, η συνεχής χρήση από το συγγραφέα, της «φροϋδικής αμφιθυμίας» που καλύπτει ένα μεγάλο μέρος των συμπερασμάτων, όσο ευρηματική, κι αν είναι, δεν παύει —κατά την άποψή μου— ν' αποτελεί μία μηχανιστι-

κή μεταφορά ορών και εργαλείων ερμηνείας ατομικών διαπροσωπικών σχέσεων σε επίπεδο συλλογικών πολιτικών συμπεριφορών, και μάλιστα του μεγέθους και της πολιτικότητας του κυπριακού.

Και για να τελειώνουμε με το βιβλίο, ενώ έχει τον φιλόδοξο υπότιτλο «Μύθος και πραγματικότητα», απ' όλη την ανάγνωση του ούτε μύθος είδα να καταρρίπτονται ούτε πραγματικότητες ν' αναδεικνύονται.

ΚΑΠΟΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Είναι γνωστό ότι οι ελληνικές εφημερίδες όταν έχουν πρωτοσέλιδο τίτλο για την Κύπρο, εκείνη τη μέρα πεφτούν σε πωλήσεις, και οι εκπομπές για την Κύπρο στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο έχουν μικρότερη ακροατικότητα. Κι αυτό σ' ένα βαθμό δικαιολογημένα, αφού οι υπεύθυνοι των εκπομπών αυτών το μόνο που κάνουν είναι να δίνουν μία φολκλορική εικόνα (π.χ. κυπριακός γάμος, τοπικά κεντήματα) ή να διαφημίζουν παραλίες και ήλιο, κι όλα αυτά στην Ελλάδα που στο κάτω κάτω της γραφής, ούτε σε χειροτεχνίες υστερεί ούτε σε ήλιο και παραλίες.

Είναι φανερό ότι το κυπριακό είναι σήμερα ένα θέμα «αντιεμπορικό» πληκτικό και μονότονο. Κάποτε όμως, χιλιάδες ελλαδίτες (κυρίως αριστεροί) κατέβαιναν στους δρόμους διαδηλώνοντας για την Κύπρο. Γιατί όμως τότε, και όχι τώρα. Διότι τότε (συν τοις άλλοις π.χ. αγώνας ΕΟΚΑ κτλ.) η ηττημένη απ' τον εμφύλιο αριστερά, δεν μπορούσε να κατέβει στο δρόμο για κανένα άλλο θέμα, παρά μόνο σ' ένα πρόβλημα εθνικό όπως το κυπριακό. Μόνο εδώ, εξαγνισμένη απ' το «αμαρτωλό» παρελθόν της μπορούσε να εκδηλωθεί, να διαμαρτυρηθεί και να διεκδικήσει. Ενώ σήμερα εξιλεωμένη πια, και νόμιμη προσεγγίζει αμήχανη το πρόβλημα. Οι μεν του ΚΚΕ το βλέπουν σαν μία ακόμη ευκαιρία για να στηλιτεύσουν τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό, οι δε του ΚΚΕ Εσωτερικού σε μία εθνικο-φολκλορική διάσταση του τύπου «α! ναι και η Κύπρος» ή στην καλύτερη περίπτωση σε μία υποβόσκουσα ενοχή.

Η πολιτική όμως, και ιδιαίτερα η αριστερή πολιτική δεν είναι μόνο συναισθήματα (διότι είναι κι αυτά) αλλά και σχέδια και στρατηγικές και νίκες προπαντός αυτές. Και τότε επιτέλους η ελληνική αριστερά δεν θα 'χει μόνο ήρωες αλλά και νικητές.

Κι αφού τα πράγματα είναι έτσι, τόσο δύσκολα, γιατί να μη δούμε το πρόβλημα κάπως αλλιώς. Να όπως ας πούμε το οικονομικό, της ειρήνης, των στρατιωτικών, των γυναικών —μία πρόταση είναι αυτή— έτσι και το κυπριακό.

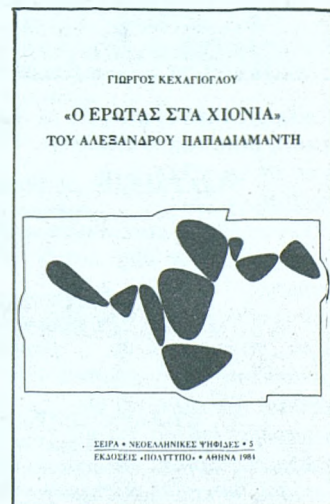
Είναι σίγουρο ότι τη μεγάλη

πλειοψηφία των Ελλαδιτών την ενοχλεί ο κυπροκεντρισμός των κυπρίων και μάλιστα δίκαια. Όμως αυτό ας μην αποτελεί άλλοθι για την απουσία οποιασδήποτε ιστορικής μνήμης. Και εξηγούμαι: Είναι διάχυτο σαν περιρρέουσα ατμόσφαιρα —εξάλλου εξαγεται σ' ένα βαθμό και από τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο— άσχετα αν δεν λέγεται εύκολα το εξής: Οι Κύπριοι αφού έχουν το δικό τους κράτος, τι γυρεύουν ανάμεσα μας, και ποιος τους δίνει όλα τα δικαιώματα στην Ελλάδα.

Ακριβώς εδώ βρίσκεται, η συλλογική ιστορική λήθη. Γιατί αν είναι έτσι, τότε αλήθεια, τι γυρεύει Κύπριε Ιωάννη Καρατζά στραγγαλισμένος στο Βελιγράδι μαζί με το Ρήγα Βελεστινλή, ποιος σου έδωσε το δικαίωμα Χριστόδουλε Σώγο, δήμαρχε της Λεμεσού, να σκοτώνεσαι στο Μπιζάνι, τι γυρεύεις φίλε μου Πέτρο Δημητρίου τόσα χρόνια στις φυλακές της χούντας. Ποιος σου έδωσε το δικαίωμα εσένα τραγική Γιώργο Τσικούρη να κομματιάζεσαι στη δικτατορία, τοποθετώντας βόμβες στην αμερικάνικη πρεσβεία. Λοιπόν και για να τελειώνουμε μ' αυτή την ιστορία. Αυτά τα δικαιώματα δεν τους τα έχει δώσει κανείς. Είναι κατακτημένα μέσα απ' την τρισεχιόχρονη ιστορία τους, τους αγώνες και τις θυσίες τους για να παραμείνουν Έλληνες. Και επιτέλους αυτός ο φαύλος κύκλος της αμοιβαίας προκατάληψης ανάμεσα στους δυο λαούς πρέπει κάποτε να σταματήσει. Κάτι τέτοιο, άλλωστε θα είναι για το καλό όλων μας.

Γιάννης Δ. Γαρύζης

Υστερόγραφο: Στην Κύπρο το 1974, υπήρξε μία ήττα απόλυτη. Το να προτάσσονται απ' τη μεριά του συγγραφέα «τίτλοι ανδρείας» μέσα σε τόσο ήττα, τόση ερήμωση, τόσο θάνατο (χιλιάδες βασανισμένοι, ταπεινωμένοι, σκοτωμένοι, αγνοούμενοι) είναι —κατά τη γνώμη μου— τουλάχιστον άσεμνο. Δηλαδή δεν δείχνει σεμνότητα.

ΦΕΔΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ

ΣΟΝΕΤΑ ΤΟΥ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥ ΕΡΩΤΑ

ΩΚΕΑΝΙΔΑ

ΦΕΔΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ,
Σονέτα του σκοτεινού έρωτα.

Μετάφραση: Μάγια Μαρ Ρούσσου
Σχέδια: Φεδερίκο Γκαρθία Λόρκα
Εκδ. Ωκεανίδα, 1986, σελ. 76

Εξαλλου παρολο που η μελέτη ούτε του ισπανικού ούτε του νεοελληνικού πολιτισμου δεν καλλιεργήθηκε ποτέ ιδιαίτερα στις αντίστοιχες μας περιοχές, υπάρχουν, όμως, νεοι ερευνητες και στα δυο ακρα της ευρωπαϊκης Μεσογειου, των οποίων η εργασία δεν φαίνεται να ενδιαφερει και πολυ τους επίσημους φορείς και στους οποίους θα επιθυμούσαμε να προσφερομε ενα βήμα.

Σονέτα του σκοτεινού έρωτα

Ποιήματα του Λόρκα που θεωρούνταν οριστικά χαμένα και γνώρισαν το φως της δημοσιότητας μόλις το 1984, στην Ισπανία, είναι τα Σονέτα του σκοτεινού έρωτα. Η μορφή του σονέτου γοητεύει τον ποιητή, που θαυμάζει απεριόριστα τον Σαίξπηρ, έναν από τους επιφανέστερους δημιουργούς σονέτων και στρέφεται γύρω στα 1935 (μαζί με τους Ερνάντεθ και Ροσάλες) σε μια κλασικίζουσα ποιητική αντιδρώντας έτσι στο ρεύμα του υπερρεαλισμού. Ο ίδιος εξηγουσε, το 1936, σε μια συνέντευξη του τους λόγους αυτής της επιλογής: «Το βιβλίο με τα σονέτα σημαίνει την επιστροφή στις μορφές της αυστηρότητας ύστερα από την απλόχωρη και ηλιόλουστη περιδιάβαση στην ελευθερία του μέτρου και της ρίμας. Στην Ισπανία, μια ομάδα από νέους ποιητές έχει αναλάβει σήμερα αυτή τη σταυροφορία».

Αν και ο ίδιος ο ποιητής δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει και να εκδώσει το βιβλίο που σχεδίαζε, είχε αναγνώσει μια ενότητα ποιημάτων σε φίλους και ομοτέχνους του. Γράφει το 1937, ο Βιθέντε Αλεϊχάντρε: «Μου διάβασε τα Σονέτα του σκοτεινού έρωτα. Ένα φαινόμενο πάθους, ενθουσιασμού, ευτυχίας, βασάνου. Μνημείο αγνό και φλογερό, αφιερωμένο στον έρωτα, που για πρώτη ύλη έχει τη σάρκα, την καρδιά, την ψυχή του ποιητή στην κρίσιμη στιγμή της καταστροφής του».

Στην Ελλάδα τα ποιήματα αυτά, παρουσιάστηκαν το 1984 από τις σελίδες του περιοδικού η λέξη σε μετάφραση της ποιήτριας Μάγιας Μαρίας Ρούσσου. Τώρα εκδίδονται σε βιβλίο μαζί με άλλα οκτώ γνωστά σονέτα του Λόρκα. Η έκδοση περιέχει και το ισπανικό κείμενο ενώ συνοδεύεται από εισαγωγή και σημειώσεις της μεταφράστριάς καθώς και από δύο άρθρα των Φερνάντο Λάζαρο Καρετέρ (Μια άγνωστη πλευρά της ποίησης του Λόρκα) και Μιγκέλ Γκαρθία - Ποσάδα (Ένα μνημείο στον Έρωτα).

Θερβάντες

Ένας από τους βασικότερους στόχους της ετήσιας έκδοσης του περιοδικού Θερβάντες που κυκλοφόρησε πρόσφατα είναι το να συμβάλει «σε μια σωστότερη γνωριμία των ισπανόφωνων πολιτισμών στην Ελλάδα και του νεοελληνικού πολιτισμού στον ισπανόφωνο κόσμο». Η σοβαρότητα και η ποιότητα και της ύλης και η καλαισθησία που χαρακτηρίζουν την πρώτη του εμφάνιση, μας πείθουν ότι πρόκειται για μια φιλοδοξία απολύτως δικαιολογημένη.

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κείμενο του Angel Roy για τη σύγχρονη ισπανική ποίηση με τίτλο Επείγουσα ανακοίνωση για τα 25 χρόνια της ισπανικής ποίησης, προτείνεται στα περιεχόμενα του περιοδικού και συνοδεύεται από μικρό ανθολόγιο με ποιήματα 12 ποιητών που μεταφράζει ο Τάσος Δενέγρης. Ακολουθούν:

— Αποσπάσματα από ένα σημαντικό έργο του Οκτάβιο Πας, τον Γραμματικό πύθοκο, Παρουσίαση - Μετάφραση: Βίκτωρ Ιβάνοβιτς.

— Ανθολόγιο ποίησης της Ισπανόφωνης Αμερικής: Εισαγωγή και μετάφραση: Ηλίας Ματθαίου.

— Έξι ποιήματα του Χόρχε Λουίς Μπόρχες. Μετάφραση: Δημήτρης Καλοκύρης.

— Δέκα ποιήματα του Μανώλη Αναγνωστάκη. Εισαγωγή -Μετάφραση στα Ισπανικά: Αλφόνσο Σιλβάν.

— Άγγελος Σικελιανός ή το αγνό αφιέρωμα στην Ερατώ, του Πέδρο Ματέο. Ο ίδιος μεταφράζει και δύο ποιήματα του Σικελιανού.

— Δύο ποιήματα μιας νέας αργεντινής ποιήτριας της Ανδράνα Ίδα Σάβα, που ζει στην Αθήνα.

— Άρθρο της Φλόρα Ραμίρεθ Μπουσταμάντε για την ισπανική παρουσία στα ελληνικά λογοτεχνικά περιοδικά (1930-1940).

— Ιστορικό άρθρο του Αντόν Μαρτίνεθ ντε Αρτιέδα: Ναβαρίνο, Ναβάρα, αμφισβήτηση.

Επίσης, μια σειρά από συστηματικά, στέρεα μεθοδολογικά μελετήματα για τη μετάφραση, την τεχνική και την τέχνη της.

Κλείνοντας, το ενημερωτικό τούτο σημείωμα, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η έκδοση αυτή κυκλοφορεί και στην Ισπανία, όπου υπάρχουν νέοι ερευνητές που ενδιαφέρονται για τη νεοελληνική λογοτεχνία και γλώσσα. Και βέβαια είναι παρήγορο το γεγονός, ότι αποκτούν μια επιπλέον επαφή μέσα από ένα έντυπο, τόσο προσεγγμένο ως προς το περιεχόμενο αλλά και την αισθητική του, αφού τόσο το κασέ όσο και η εκτύπωση του είναι άψογα.

ΘΕΡΒΑΝΤΕΣ - CERVANTES, τόμος I 1986, Δίγλωσση έκδοση της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρίας «Μιγκέλ ντε Θερβάντες», σελ. 158.

ΔΟΚΙΜΙΟ / ΜΕΛΕΤΗ
ΕΡΕΥΝΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΕΜΠΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΠΟΙΗΣΗΣ Πανεπιστήμιο Πατρών 5-7 Ιουλίου 1985 Εκδ. Γνώση, 1986, σελ. 560

Τα πρακτικά του Ε' Συμποσίου Ποίησης, που έγινε στο Πανεπιστήμιο Πατρών στις 5-7 Ιουλίου 1985, είναι το περιεχόμενο του τόμου αυτού. Το θέμα του Συμποσίου ήταν «Κοινωνία και Ποίηση». Οι ενότητες των επιμέρους συνεδριάσεων διακρίνονται ως εξής:

— Ποίηση και Εθνολογία (Αρ. Σκιαδάς, Αλεξ. Σιδεράς, Σ.Ν. Φιλιππίδης).

— Ποίηση και Ιστορία (Γεωργία Λαδογιάννη, Κωστής Μοσκόφ, Σπύρος Βραχωρίτης, Ε. Α. Σταυροπούλου).

— Ποίηση και Κοινωνιολογία (Π.Δ. Μαστροδημήτρης, Κόριν Μπρόκλουντ - Λαγοπούλου, Αλεξ. Φ. Λαγόπουλος, Θεόδ. Γεωργίου, Γιώργος Αρστηνός).

Στις απογευματινές συνεδριάσεις η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το θέμα «Λαϊκά και μη λεκτικά παιχνίδια στην ποίηση» (Α. Μπελεζίνης, Σωκ. Α. Σκαρτσής) καθώς και γύρω από την ποίηση συγχρόνων Ελλήνων ποιητών, με ειδικό αφιέρωμα στους ποιητές της Διασποράς (ΗΠΑ, Καναδάς). Στα πρακτικά περιλαμβάνονται εκτενή δείγματα του ποιητικού έργου των ποιητών που παρουσιάστηκαν. Η έκδοση συμπληρώνεται με αναλυτικό ευρετήριο κυρίων ονομάτων.

Π. ΓΙΑΚΟΥΜΗ. Γ. ΓΙΑΚΟΥΜΗ. Κ. ΜΑΡΙΩΝΗ

Έκθεση - Έκφραση
Για την Α' Γυμνασίου (σελ. 444)
Για την Β' Γυμνασίου (σελ. 426)
Εκδ. Πατάκη, 1986, 2 τόμοι

Ένα από τα ενδιαφέροντα βοηθήματα για το γυμνάσιο είναι η εργασία αυτή πάνω στο μάθημα έκθεση / έκφραση της Α' και της Β' τάξης. Το πρώτο βιβλίο περιλαμβάνει τις ενότητες 1-18 και το δεύτερο τις ενότητες 19-32. Κάθε ενότητα αναφέρεται σε ένα ευρύτερο θέμα και χωρίζεται σε δύο στάδια, την προετοιμασία και την εφαρμογή πάνω σε συγκεκριμένα επιμέρους θέματα. Στο στάδιο της προετοιμασίας που αποτελεί και μια πρωτοτυπία ως προς τον τρόπο και τη μέθοδο οργάνωσης του υπάρχουν ερωτήσεις, ταξινομήσεις, δείγματα γραφής κειμένων διαφορετικού ύφους, προτάσεις για εργασίες, γλωσσικές οδηγίες και ένα πλούσιο φωτογραφικό και εικονογραφικό υλικό. Στο δεύτερο στάδιο, προτείνονται ορισμένα θέματα που ανήκουν στην ευρύτερη ενότητα και αναλύονται συστηματι-

κά με διαλεκτικό τρόπο.

Στο πρώτο βιβλίο περιλαμβάνεται και ένα ένθετο φυλλάδιο που περιέχει γενικές - θεωρητικές ή πρακτικές αρχές και οδηγίες για την εργασία (έννοια και σκοπός της έκθεσης - έκφρασης, είδη θεμάτων και εκφραστικής εργασίας, το ζήτημα του ύφους, γλωσσάριο όρων, πίνακες κτλ.).

ΧΑΡ. ΑΘ. ΜΠΑΛΤΑ

Εκθέσεις σύγχρονου προβληματισμού
Εκδ. Δημ. Ν. Παπαδήμα, 1986, σελ. 212

Ένα ακόμα βιβλίο που απευθύνεται, κυρίως, στους μαθητές Λυκείου και στους υποψήφιους των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Περιλαμβάνει πενήντα σχεδιασμένα και ανεπτυγμένα θέματα σύγχρονου προβληματισμού, και χωρίζεται σε τέσσερις μεγάλες ενότητες:

Οι νέοι και τα προβλήματα τους, Η κοινωνία μας και τα προβλήματά της, Ο κόσμος μας και τα προβλήματά του, Παραθέματα.

Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ

Προσεγγίσεις στην ελληνική πεζογραφία
(Ο αστικός χώρος)

Εκδ. Καστανιώτη, 1986, σελ. 225
Δεκαεννιά άρθρα του καθηγητή Μ.Γ. Μερακλή περιλαμβάνει το βιβλίο αυτό. Κοινός θεματικός τους άξονας η σύγχρονη ελληνική αστική πεζογραφία. Οι όψεις της νεοελληνικής αστικής κοινωνίας, ιδίως της μεταπολεμικής, όπως αντανakλώνται στα έργα της πεζογραφίας, αποτελούν κυρίως το αντικείμενο έρευνας του μελετητή. Οι συγγραφείς που κυρίως εξετάζονται εδώ είναι οι Πέτρος Χάρης, Άγγελος Τερζάκης, Ηλίας Βενέζης, Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος, Μιχ. Καραγάτσης, Πέτρος Γλέζος, Δημήτρης Χατζής, Στρατής Τσίρκας, Μήτσος Αλεξανδρόπουλος, Γαλάτεια Σαράντη, Τηλέμαχος Αλαβέρας, Βασίλης Βασιλικός, Γιώργος Ιωάννου, Μένης Κουμανταρέας, Παντελής Καλιότσος.

Μ.Γ. ΜΕΡΑΚΛΗΣ

Τέσσερα δοκίμια για τον Καβάφη

Εκδ. Καστανιώτη, 1986, σελ. 88
Οι μελέτες και οι κριτικές για το έργο του Καβάφη εξακολουθούν να εκπονούνται και να δημοσιεύονται με αμειώτους ρυθμούς, χωρίς να εξαντλούν ποτέ τους πολλαπλούς δρόμους ανάγνωσης της ποίησής του. Προς την κατεύθυνση μιας ακόμα ερμηνείας που αφορά την οραματική διάσταση αυτής της ποίησης, κινούνται τα τέσσερα δοκίμια του Μιχ. Μερακλή. Οι τίτλοι των δοκιμίων: *Ο πεζός Καβάφης*, *Μπρεχτικός Καβάφης*, *Παλαμάς - Καβάφης*, *Δραματικές συγκρούσεις στον Καβάφη*.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ο Πίκος και η Πίκα
Ζωγραφίες: Σοφία Φόρτωμα
Εκδ. Γνώση, 1986, σελ. 39

«Τα δύο καρακαζάκια καθόλου δεν κακόπεσαν, όπως συνήθως γίνεται, όταν ανθρώπινο χέρι τα παίρνει από τη φωλιά τους. Το ανθρώπινο χέρι ήταν αυτή τη φορά πραγματικά στοργικό, αλλά βέβαια δεν μπορούμε να του δώσουμε συγχώρηση, όσο καλούς σκοπούς κι αν είχε. Τα καρακαζάκια έπρεπε να μείνουν στη φωλιά τους με τη μητέρα και τον πατέρα τους. Δεν ήταν σωστό αυτό που έγινε εκείνη την ημέρα, μα ό,τι και να πούμε εμείς τώρα είναι πολύ αργά».

Έτσι αρχίζει το τελευταίο βιβλίο του αξεχαστου Γιώργου Ιωάννου «Ο Πίκος και η Πίκα». Μια ιστορία που μοιάζει με παραμύθι, τρυφερή και συγκινητική, που θα αρέσει στα παιδιά, αλλά και στους μεγάλους, αφού διατηρεί πολλά γνώριμα στοιχεία από τη γραφή και το ύφος του καλού πεζογράφου μας.

ΒΑΣΑ ΣΟΛΩΜΟΥ ΞΑΝΘΑΚΗ

Κοσμάς και Δαμιανός
Εικονογράφηση: Sv. Bogdanovski
Εκδ.: Γνώση, 1986, σελ. 92

Ένα βιβλίο που αναφέρεται στο θέμα των διδύμων μέσα στην οικογένεια. Τα παιδαγωγικά μηνύματα της σωστής αγωγής, μεθοδεύονται διακριτικά, με γλώσσα απλή, κατανοητή και ζωντανή, ώστε το παιδί να μη χάνει το ενδιαφέρον, για την αφήγηση και την απόλαυση από την ανάγνωση της ιστορίας.

ΠΑΥΛΙΝΑ ΠΑΜΠΟΥΔΗ

με το Ένα και το Δύο
Εικόνες: Παυλίνα Παμπούδη
Εκδ. Κέδρος, 1986

Η ποιήτρια Παυλίνα Παμπούδη έχει φτιάξει ένα βιβλιαράκι έξυπνο και καλαίσθητο για τα μικρά παιδιά που αρχίζουν να μαθαίνουν τους αριθμούς, την πρόσθεση και την αφαίρεση. Με μικρά ποιήματα και εικόνες το παιδί μαθαίνει διασκεδάζοντας. Ευρηματική και κεφάτη η ομοιοκαταληξία και η εικόνα.

ΘΕΤΗ ΧΟΡΤΙΑΤΗ

Παιχνιδιόλεξα
Εικόνες: Τζωρτζής Παρμενιδής
Εκδ. Κέδρος, 1986, σελ. 63

Το βιβλίο αυτό αποτελείται από παιχνίδια με λέξεις που δημιουργούν συχνά ένα ποιητικό αποτέλεσμα. Όπως γράφει χαρακτηριστικά στον πρόλογο της η συγγραφέας: *Στα «παιχνιδιόλεξα» έχω συμπαίκτη μου το παιδί που πρέπει να αυτενεργήσει για να λύ-*

σει το γρίφο, να βρει τις μαγικές εικόνες πίσω από τις λέξεις και να προσπαθήσει να συνεχίσει και να συμπληρώσει με δικά του ευρήματα.

ΛΟΤΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ - ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Τρεις φορές κι έναν καιρό, σ' έναν πλανήτη μακρινό
Εικονογράφηση: Άννα Μενδρινού - Πέτρος Ζαμπέλης

Η ιστορία αυτή μεταφέρει τα παιδιά σε έναν μικροσκοπικό φανταστικό πλανήτη, την Αμυαλία, που αποτελεί μικρογραφία της Γης, όπου συμβαίνουν πολλά κοινωνικοτραγικά και παράξενα πράγματα. Πρόκειται για ένα σύγχρονο παραμύθι που ψυχαγωγεί, ενώ ταυτόχρονα εικονογραφεί τα προβλήματα της ανθρωπότητας.

ΣΤΕΛΛΑ ΒΟΓΙΑΤΖΟΓΛΟΥ

Ο Μπιρμπιρής απ' τη Μυθική χώρα
Εικονογράφηση: Διατσέντα Παρίση
Αγροτικές και Συνεταιριστικές Εκδόσεις, 1986, σελ. 64

Ένα βιβλίο που έχει ως θέμα του τη ζήλεια του πρωτότοκου παιδιού προς το μικρότερο αδερφάκι. Έτσι, το κοριτσάκι του παραμυθιού, εγκαταλείπει το σπίτι της για να τιμωρήσει τους γονείς του που, νομίζει, ότι δίνουν μεγαλύτερη προσοχή στο μικρό της αδελφό. Όταν όμως βρίσκεται μόνη στο δάσος τη νύχτα, αντιμέτωπη με την φοβερή βασίλισσα Ζηλιαροτάτη, αρχίζει να αλλάζει γνώμη...

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Τα παραμύθια της κούκλας
Εικονογράφηση: Κώστας Λαδόπουλος

Τέσσερα παραμύθια από την ομώνυμη σειρά της τηλεόρασης. Οι πρωταγωνιστές των παραμυθιών —ένα ρομπότ, οι κάτοικοι της Μηχανοπόλης, διάφορα παράξενα μηχανήματα— καθώς και η εικονογράφηση μπορεί να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι πρόκειται για βιβλίο επιστημονικής φαντασίας. Ωστόσο, η πρόθεση του συγγραφέα είναι εντελώς διαφορετική.

ΟΥΡΣΟΥΛΑ ΚΕΤΕ

Παιδικές ιστορίες απ' όλο τον κόσμο
Εκδ. Μετά τη βροχή, 1986, σελ. 69

Έξι ιστορίες που αναφέρονται στο Μπαλί, το Μεξικό, την Αφρική, τη Βενετία και την Κίνα. Με ζωντάνια, άλλοτε με χαρούμενη και άλλοτε με στοχαστική διάθεση, παρουσιάζονται τα παιδιά άλλων χωρών και πολιτισμών, που παρόλες τις διαφορές στον τρόπο ζωής τους, μοιάζουν μεταξύ τους, στον αυθορμητισμό, στην αγνότητα, στη φιλία.

ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΗΜ. Γ. ΤΣΑΜΗ

Εισαγωγή στην πατερική σκέψη (μελέτες)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 496

ΝΙΚΟΥ ΓΡ. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ιστορία των σχέσεων εκκλησίας - πολιτείας στην Ελλάδα
(Πανεπιστημιακές παραδόσεις)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 156

ΠΑΝ. Σ. ΠΑΠΑΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
Η διδακτορική των πατερικών κειμένων στην Γ' τάξη του Γυμνασίου
(βοήθημα για τους διδάσκοντες)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 164

ΓΑΛΑΝΗΣ Α. ΙΩΑΝΝΗΣ

Η πρώτη επιστολή του Απ. Παύλου προς Θεσσαλονικείς
(11α. Σειρά ερμηνευτικών υπομνημάτων στην Καινή Διαθήκη)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 356

ΔΑΤΣΟΥΚΑ ΝΙΚΟΥ

Δογματική και συμβολική θεολογία
Εισαγωγή στη Θεολογική γνωσιολογία Α'
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 251

ΠΕΤΡΟΣ Β. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
Χάρις Κοινωνία Διακονία (Β' Κορ. 8-9)
(Βιβλική βιβλιοθήκη 2)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 320

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΑΤΖΑΡΙΔΗ

Ορθόδοξη Πνευματική ζωή
(εισαγωγικό εγχειρίδιο)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 192

ΣΤΑΥΡΟΥ Ε. ΚΑΛΑΝΤΖΑΚΗ
Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη (α' Γενική Εισαγωγή)
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 222

ΝΙΚΟΥ Α. ΜΑΤΣΟΥΚΑ
Δογματική και συμβολική θεολογία Β'
Έκθεση της ορθόδοξης πίστης σε αντιπαράθεση με τη δυτική χριστιανοσύνη
Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 566

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΙΑΤΑΚΟΣ

Το έπαθλο (ποίηση)
Εκδ. Εστία, 1986, σελ. 319

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΚΟΥΜΑΣ

Στην άκρη της γλώσσας (ποίηση)
Εκδ. η Αμαζα, 1986, σελ. 52

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΚΗΣ

Η πολύχρωμη κοινότητα (μυθιστόρημα)
Εκδ. Κοροντζή, 1985, σελ. 235

ΣΕΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΕΙΣΜΟΙ...

● Σε άρθρο του Αντι-σεισμικού (τχ. 327) απαντά με το ακόλουθο κείμενό του, ο Δρ. φυσικής κ. Γ. Α. Παπαδόπουλος:

... Και εγένετο σκότος... Και είπεν ο Κύριος: «Γεννηθήτω Καματερός, Βαρώτσος, Παπαδόπουλος». Και ακολούθως εγένετο φως. Και είπεν ο Κύριος: «Γεννηθήτω Αντι-σεισμικός». Και ανεδύθη εκ των εγκάτων της ανωνυμίας ο Αντι-σεισμικός ο οποίος, κρύπτων επιμελώς το όνομά του και την ιδιότητά του ως φυσικού επιστήμονα, κατακεραυνώσεν αυτούς στο τεύχος 327/26-9-86 του ΑΝΤΙ. Και αφού, σύμφωνα με τα ελληνικά έθιμα, τους στρίμωξε όλους στο ίδιο τσουβάλι, αναστήναξε με ανακούφιση και είπε: «Αχ! Αρθρογράφησα και τούτο το 15νθήμερο».

Δεν γνωρίζω ανώνυμε Αντι-σεισμικέ αν ο κ. Βαρώτσος θα τολμήσει να σου απαντήσει. Εγώ, όμως, ο γεωφυσικός Παπαδόπουλος, έχοντας διασκεδάσει με τη φαντασία που διακρίνει το άρθρο σου, σε ό,τι με αφορά, αποφάσισα να δώσω και στους αναγνώστες του ΑΝΤΙ την ευκαιρία να ψυχαγωγηθούν. Γι' αυτό θα τους διηγηθώ την ενδιαφέρουσα ιστορία του κ. Π.

Η ιστορία αρχίζει στις αρχές της δεκαετίας μας. Μελέτες ελλήνων και ξένων σεισμολόγων δείχνουν ότι τουλάχιστον ένας ισχυρός σεισμός θα γίνει στα προσεχή χρόνια μεταξύ Πελοποννήσου και Κρήτης. Πότε ακριβώς; Κανείς δεν ξέρει. Πού ακριβώς; Κανείς δεν ξέρει. Κι όμως, ο ανώνυμος Αντι-σεισμικός αποφάνθηκε: «αποτελούσε κοινό μυστικό, όλοι οι ειδικοί περιμένουν σεισμούς στην περιοχή αυτή». Ναι ανώνυμε Αντι-σεισμικέ, σύμφωνα με τ' αποτελέσματα πρόσφατης μελέτης γνωστού καθηγητή σεισμολογίας και των συνεργατών του, που χρηματοδοτήθηκε εξ ολοκλήρου από κρατική υπηρεσία, είναι πολύ πιθανή η γένεση ισχυρού σεισμού στην παραπάνω περιοχή μέχρι το 2006. Η μελέτη παραδόθηκε δύο μήνες πριν το σεισμό. Ωραίο μυστικό, μα την αλήθεια! Όλοι περιμένουν σεισμούς στην περιοχή!

Το 1983, ένα χρόνο μετά την απόκτηση του διδακτορικού διπλώματος, ο κ. Π. είχε ως μόνη απασχόληση την με «ωραία αντισμίσια» διδασκαλία μαθημάτων στη Σχολή Μηχανικών Αεροπορίας (ΣΜΑ) για 40 ώρες το χρόνο, «θέση» που κρατάει μέχρι σήμερα (ωραία ακαθάριστη αποζημίωση = 850 δρχ. περίπου). Κι όμως, ο ανώνυμος Αντι-σεισμικός αναρωτιέται πικρόχολα και υπονοώντας πολλά: «αλήθεια, τι χρειάζεται στους αεροπόρους η γεωφυσική». Ανώνυμε Αντι-σεισμικέ, είναι ολοφάνερο ότι είσαι απληροφόρητος ή θύμα κακής πληροφόρησης. Γιατί δεν φρόντισες να μάθεις πριν βάλεις το μολύβι στο χαρτί; Γιατί τόσο προχειρότητα, φθηνία και πατροπαράδοτη ελληνική επιπολαιότητα; Τα πράγματα είναι απλοδυστάτα. Το μάθημα της γεωφυσικής (μαζί με τη σεισμολογία) διδάσκεται στο Τμήμα Μηχανικών Αεροπορικών Εγκαταστάσεων της ΣΜΑ, όπως παρόμοια μαθήματα διδάσκονται στα Τμήματα Πολιτικών Μηχανικών των Πολυτεχνείων. Εκτός κι αν έχεις τη γνώμη ότι οι Πο-

λιτικοί Μηχανικοί δεν πρέπει να διδάσκονται σεισμολογία.

Το 1983 λοιπόν, ο κ. Π., άνεργος καθώς είναι στην πράξη, αποφασίζει να σκοτώσει την ώρα του κάνοντας έρευνα για την ακριβέστερη πρόγνωση του σεισμού και φθάνει στο συμπέρασμα ότι ο σεισμός θα γίνει μέχρι το 1988 ενώ περιορίζει ταυτόχρονα την περιοχή στην οποία θα βρίσκεται το επίκεντρό του. Η εργασία δημοσιεύεται στο ειδικότερο περιοδικό του κόσμου (Earthquake Prediction Research) που εκδίδεται στην Ιαπωνία, ενώ τ' αποτελέσματα γνωστοποιούνται με επιστολή στον τότε υπουργό Δημοσίων Έργων κ. Τσοχατζόπουλο (Α.Π. 4801, 22-9-1983). Η επιστολή ποτέ δεν απαντήθηκε.

Το πρώτο εξάμηνο του 1985 ο κ. Π. εξακολουθεί να είναι πρακτικά άνεργος και συνεχίζει να σκοτώνει την ώρα του. Εκνευρίσκει άλλη μελέτη και απαντά σ' εκείνη του Μεξικανού Ferraes στην οποία συμπεριαινόταν ότι ο σεισμός θα γίνει μεταξύ 1992 και 2002. Αυτή η εργασία δημοσιεύεται επίσης σε παγκόσμιο γεωφυσικό περιοδικό (Tectonophysics). Όλα αυτά με μηδέν χρηματοδότηση, ενώ την ίδια εποχή η ομάδα ΒΑΝ χρηματοδοτείται με δεκάδες εκατομμύρια το χρόνο για την έρευνά της. Κι όμως, ο ανώνυμος Αντι-σεισμικός βρήκε μεγάλες ομοιότητες ανάμεσα στην ομάδα ΒΑΝ και του κ. Π. Από τη μια οι αναπτυχθείς καθηγητικές θέσεις και η πλουσιοπάροχη και ποικιλότροπη υποστήριξη του κρατικού μηχανισμού. Από την άλλη η ανεργία, η μηδενική χρηματοδότηση για έρευνα και οι πάμπολλες αναπάντητες αιτήσεις για απασχόληση.

Τον Αύγουστο του σωτηρίου έτους 1985 το σκηνικό αλλάζει. Ο κ. Π., με 20 επιστημονικές εργασίες και περισσότερες από 10 συμμετοχές σε επιστημονικά συνέδρια, υπογράφει σύμβαση με το ΥΠΕΧΩΔΕ για την παροχή συμβουλευτικού έργου. Το εισόδημά του βελτιώνεται αισθητά φθάνοντας περίπου τον υπέρογκο μηνιαίο μισθό ενός καθηγητή μέσης εκπαίδευσης με 10ετή προϋπηρεσία (σημείωση: η σύμβαση λήγει την 31-12-1986). Αν και η χρηματοδότηση για έρευνα εξακολουθεί να είναι μηδενική, ο κ. Π. συνεχίζει την έρευνα.

Τον Μάρτιο του 1986 εκλέγεται Πρόεδρος του ολιγομελούς αλλά δυναμικού Συλλόγου Γεωφυσικών Ελλάδας. Τον Ιούνιο του 1986 σκάει η υπόμπα: σε συνέντευξη που οργάνωσε ο Σύλλογος ο κ. Π. καταγγέλει την κυβερνητική τακτική στο θέμα του ΒΑΝ, αμφισβητεί τις μαγικές ιδιότητες του ΒΑΝ και δημοσιοποιεί τις επιστολές εξι ξένων ειδημόνων οι οποίοι επίσης αμφισβητούν έντονα το ΒΑΝ. Το πολυπλόκαμο κατεστημένο φρενιάζει: «Διώχτε τον». Επεμβαίνουν οι ψυχραιμότεροι: «Όχι, είναι μαχητικός... κρατάει μαχαίρι». Την ίδια εποχή ο κ. Π. ολοκληρώνει νέα μελέτη για το σεισμό στη ΝΔ Πελοπόννησο βελτιώνοντας τ' αποτελέσματά του.

Υποβάλλει στον Οργανισμό Αντι-σεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας έκθεση (Α.Π. 1271, 28-7-1986) με τίτλο: «Ενημερωτική - επιστημονική έκθεση για το σεισμό της 24-7-1986 στο Ιόνιο και τη σχέση του με τον αναμενόμενο μεγάλο σεισμό στα ΝΔ της Πελοποννήσου». Καμία απάντη-

ση, όπως το 1983. Νέα έκθεση τον επόμενο μήνα (Α.Π. 1385 22-8-1986) με τίτλο: «Προτάσεις για τη λήψη αντισεισμικών μέτρων στη ΝΔ Πελοπόννησο και τη Δ. Κρήτη». Καμία απάντηση, παρόλο που η πρόγνωση διατυπώνεται σαφέστατα: ισχυρός σεισμός θα πλήξει τους επόμενους μήνες τη ΝΔ Πελοπόννησο. Γνωρίζοντας ότι όχι μόνο δεν έχουν παρθεί μέτρα για τον περιορισμό της καταστροφής, αλλά και ότι το σεισμολογικό δίκτυο που εγκαταστάθηκε στα μέσα του 1981 στη ΝΔ Ελλάδα εγκαταλείφθηκε δύο χρόνια αργότερα, ο κ. Π., συναισθανόμενος την προσωπική του ευθύνη, δημοσιοποιεί τα επιστημονικά αποτελέσματα της πρόγνωσης με συνέντευξη στην Ελευθεροτυπία (25/8/86). Δύο μέρες αργότερα ανακοινώνει την πρόγνωση σε συνέδριο στη Γερμανία όπου συμμετέχουν επίσης οι καθηγητές Βαρώτσος και Αλεξόπουλος της ομάδας ΒΑΝ και ο καθηγητής Δρακόπουλος με πλήρη κάλυψη των εξόδων τους από κρατικές υπηρεσίες, σε αντίθεση με τον κ. Π. ο οποίος είχε τη μηδενική κάλυψη των εξόδων του από τις αρμόδιες υπηρεσίες, παρότι υπήρξε σχετικό αίτημα, αλλά με πλήρη κάλυψη των εξόδων του από τα παχυλά εισοδήματά του. Κι όμως, ο ανώνυμος Αντι-σεισμικός, μονίμως κακά πληροφορημένος, εχλεύασε τον κ. Π. γιατί «περιέρχεται συνέδρια και εφημερίδες». Να λοιπόν, που η συμμετοχή ερευνητών σε επιστημονικά συνέδρια, και μάλιστα χωρίς καμία ενίσχυση, αποτελεί βαρύ αμάρτημα, ενώ η δημόσια, υπεύθυνη και επώνυμη έκφραση επιστημονικών απόψεων σε εφημερίδες αποτελεί ασυγχώρητη τακτική.

Ο σεισμός της Καλαμάτας βρίσκει τον κ. Π. προσκεκλημένο ομιλητή σε ερευνητικό κέντρο της Τεργεστής όπου βρίσκεται με έξοδα της UNESCO. Ενημερώνεται από συγγενείς και δημοσιογράφους. Οι υπηρεσίες τον αποφεύγουν επιμελώς. Κι ως τον έχουν προσλάβει για να τους παρέχει συμβουλευτικό έργο. Επιστρέφει με δική του πρωτοβουλία στην Αθήνα και επισκέπτεται την Καλαμάτα. Οι υπηρεσίες εξακολουθούν να τον αποφεύγουν. Ο κ. Π. δίνει συνέντευξη, αποκαλύπτει το παρασκήνιο που προηγήθηκε του σεισμού και δίνει στη δημοσιότητα ντοκουμέντα για την έγκαιρη ειδοποίηση των αρχών διαφεύγοντας «υψηλά ιστάμενα» κυβερνητικά στελέχη που δήλωναν: «δεν είχαμε ειδοποίηση για σεισμό στο Μεσοονιακό κόλπο», λες και ο κόλπος αυτός δεν ανήκει στη ΝΔ Πελοπόννησο αλλά στην Αντιγόνα.

Κι όμως, ο ανώνυμος Αντι-σεισμικός ειρωνεύτηκε τον κ. Π. γιατί «απειλεί με συνταρακτικές συνεντεύξεις» και γιατί «παραπονείται ότι τον αγνοούν». Δεν απειλήσε, αλλά έδωσε συνταρακτικές συνεντεύξεις ο κ. Π. και μάλιστα επώνυμα και ενάντια σε ισχυρές δυνάμεις, σε αντίθεση με σένα Αντι-σεισμικέ που δεν τόλμησες ούτε τ' όνομά σου ν' αποκαλύψεις. Δεν παραπονήθηκε ο κ. Π. επειδή τον αγνοούν ανώνυμο Αντι-σεισμικέ, αλλά με τις δηλώσεις του υπερασπίστηκε έμπρακτα και ανυποχώρητα το δικαίωμα των πολιτών αυτής της χώρας ν' ταχυνθούν απάντησης από τις κρατικές υπηρεσίες όταν τους

υπευθυνότητα επισημώς και εγγράφως και μάλιστα για ζητήματα που αφορούν το κοινωνικό σύνολο.

Κατακεραυνώσες τον κ. Π. γράφοντας ότι τα κίνητρά του γίνονται διαφανή από το γεγονός ότι «επιμένει στις δηλώσεις του για την ανάγκη να πληρωθούν οι θέσεις των σεισμολόγων στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας». Και αποφαινέσαι με σιγουριά ότι «οι γεωφυσικοί του ΠΑΣΟΚ έμαθαν καλά το μάθημα», «χωρίς εφημερίδες και την υποστήριξη μαζικών σωμάτων δεν προωθείται στην ακαδημαϊκή ιεραρχία, δεν παίρνεις λεφτά για έρευνα». Η παραποίηση της αλήθειας και η χρησιμοποίηση ψευδών στοιχείων από μέρους σου είναι στην περίπτωση αυτή συνειδητή και γι' αυτό προκλητική και ασυγχώρητη. Ο κ. Π. μίλησε για τις ανάγκες σε σεισμολόγους και των τριών Πανεπιστημίων: Αθήνας, Θεσ/νίκης, Πάτρας. Αλλά τόνισε ιδιαίτερα την περίπτωση της Πάτρας γιατί τα άλλα δύο πανεπιστήμια έχουν μερικούς σεισμολόγους, ενώ της Πάτρας δεν έχει ούτε έναν. Και είναι αίτημα του ίδιου του Παν/μίου της Πάτρας η πλήρωση θέσης σεισμολόγου. Ο κ. Π. δηλαδή εγώ, ο γεωφυσικός Παπαδόπουλος, είχα χρέος να τα πω αυτά όχι από καταστατική επιταγή του Συλλόγου στον οποίο είμαι πρόεδρος, αλλά επειδή η περιοχή των Ιονίων νησιών και του Πατράϊκού κόλπου έχουν την υψηλότερη σεισμικότητα στη χώρα. Κατά την άποψή σου δεν έπρεπε να κάνω τέτοιες δηλώσεις επειδή ιδίως αύριο θα έχω το δικαίωμα να είμαι υποψήφιος στο πανεπιστήμιο της Πάτρας; Δεν κατάλαβα τη σκέψη σου. Όπως δεν κατάλαβα τον χαρακτηρισμό «γεωφυσικός του ΠΑΣΟΚ». Αν και δεν έχω πρόθεση να κοινοποιήσω εδώ τις κομματικές μου προτιμήσεις, ερωτώ ευθέως: από πού προκύπτει ότι είμαι γεωφυσικός του ΠΑΣΟΚ; Από πού προκύπτει οποιαδήποτε σχέση μου με το συγκεκριμένο κόμμα; Κι ακόμη, από πού προκύπτει ότι με υποστηρίζουν μαζικά σωμάτεια όταν ο αριθμός των μελών του Συλλόγου Γεωφυσικών με βία προσεγγίζει το 100; Κι επιπλέον, για ποια πρόωθηση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία μιλάς και για ποια λεφτά για έρευνα; Οι κατηγορίες αυτές αποτελούν βαριά βρισιά για μένα αφού από το 1982 μέχρι το 1985 πραγματοποιούσα επιστημονική έρευνα με μηδενική χρηματοδότηση και κάτω από οδυνηρές συνθήκες ανεργίας, και βέβαια μέσα σ' ένα νοσηρό κλίμα προκλητικών προσλήψεων χιλιάδων κομματικών αριστοκρατών. Και όταν συνεχίζω, μέχρι σήμερα, την έρευνά μου χωρίς καμία χρηματοδότηση ή άλλου είδους υποστήριξη.

Ας ρίξουμε τη μάσκα ανώνυμε Αντι-σεισμικέ. Ονομάζεσαι Δημήτρης Ψυχολόγος, έχεις πτυχίο φυσικού, αλλά ασκείς την αρθρογραφική τέχνη με τρόπο πολύ κακό, αν κρίνω από το συγκεκριμένο άρθρο σου. Κι αν κρίνω από το γεγονός ότι ενώ δηλώνεις μη ειδικός επιχειρείς να σταθμίσεις με επιστημονικόφανετα την ακρίβεια της πρόγνωσης μου. Γράφεις για την απόκλιση της πρόγνωσης σε ό,τι αφορά το μέγεθος και το επίκεντρο του σεισμού και δίνεις έμφαση στο ότι φέρομαι να έχω δηλώσει ότι ο σεισμός δεν ήταν ο «δικός μου», χρησι-

μποιώντας ακόμα την τεχνική της εφημεριδοκολλητικής. Σαν έμπειρος, σαν έτοιμος από καιρό, θα 'πρεπε να γνωρίζεις ότι το δημοσιογραφικό «φίλτρο» συχνά αλλοιώνει, παραποιεί, διαστρεβλώνει, έστω και χωρίς πρόθεση. Συνεπώς, η πρωτογενής πηγή πληροφόρησης είναι πάντα ο δηλώσας και όχι ο «δια την αντιγραφήν» δημοσιογράφος. Κι όμως, ποτέ δεν μου ζητήσες πληροφόρηση, ποτέ δεν μιλήσαμε, ποτέ δεν συναντηθήκαμε. Κοντολογίς δεν γνωρίζομαστε. Άκου λοιπόν άγνωστε Δ. Ψυχογιέ την πρόγνωση μου όπως προκύπτει από διεθνώς καταχωρημένες επιστημονικές δημοσιεύσεις μου: 1) Χρόνος: τους επόμενους λίγους μήνες, αρχίζοντας τον Αύγουστο του '86. Ο σεισμός έγινε την 13-9-86. 2) Επίκεντρο: στην περιοχή νοτιοδυτικά της Πελοποννήσου γύρω από δύο σημεία που απέχουν 35 και 85 Km, αντίστοιχα, από το επίκεντρο του σεισμού που έγινε. Ένα τρίτο σημείο σε απόσταση 120 Km είχε θεωρηθεί ως το λιγότερο πιθανό. 3) Βάθος: όχι μεγαλύτερο από 35 Km. Το βάθος του σεισμού ήταν γύρω στα 12 Km. 4) Μέγεθος: εκτιμήθηκε ότι θα κυμανθεί από 6,5 μέχρι 7,6.

Το μέγεθος του σεισμού της 13-9-86 ανακοινώθηκε ότι ήταν 6,2 (ακόμη δεν βρήκα ικανοποιητική ερμηνεία του γεγονότος ότι το «Βήμα της Κυριακής» της 14-9-86 είχε την πληροφορία ότι το μέγεθος ήταν 6,7). 5) Ένταση: εκτιμήθηκε ότι η ένταση θα φθάσει μέχρι τον 10ο βαθμό. Η ένταση του σεισμού που έγινε ήταν μεταξύ 8ου και 9ου βαθμού. Σαν απαντώ, λοιπόν: ναι, ήταν ο «δικός μου» σεισμός, ο οποίος, με κριτήριο τις σημερινές δυνατότητες της επιστήμης, προβλέφθηκε πολύ καλά. Και η ειδοποίηση των αρμόδιων υπηρεσιών ήταν έγκαιρη και σαφής, όπως περιέχονταν στις εκθέσεις μου, το πλήρες περιεχόμενο των οποίων θα δοθεί στη δημοσιότητα στο κοντινό μέλλον μαζί με άλλα στοιχεία που θα θεμελιώνουν τις τεράστιες ευθύνες πολλών ατόμων που κατέχουν υπεύθυνες θέσεις.

Δημήτρη Ψυχογιέ, υπήρξες πρόχειρος, βιαστικός, επιπόλαιος και άδικος. Μα πάνω απ' όλα υπήρξες θύμα του συμβουλευάτορα-πληροφοριοδότη σου, ο οποίος ήλπισε ότι χρησιμοποιώντας σε θα καταφέρει να με πλήξει, μην αντέχοντας, ζηλοφθόνος καθώς είναι, την επιστημονική επιτυχία της πρόγνωσης και

τη μοιραία δημοσιότητα με την οποία αυτή περιβλήθηκε. Θα ήταν αφελές να σου ζητήσω να αποκαλύψεις δημοσίως τον πανεπιστημιακό που σε δηλητηρίασε με τις «πληροφορίες» του. Προς το παρόν μου αρκεί που τον γνωρίζω εγώ.

Το άρθρο σου είναι κακό και για έναν άλλο λόγο, Δ. Ψυχογιέ. Διότι ένα πολύ σοβαρό θέμα, όπως το του ΒΑΝ, το αντιμετώπισες με φθηνά κριτήρια, όπως κάποιες αναξιόπιστες πληροφορίες της Λιμπερασιόν και άλλες προερχόμενες από το «φυσικείο» της οδού Σόλωνος, όπως χαρακτηριστικά γράφεις, και οι οποίες αφορούν ενδοπανεπιστημιακές και ενδοπασοκικές ίντριγκες υπέρ του κ. Βαρώτσου. Πού είναι οι κυβερνητικές ευθύνες στο θέμα αυτό; Πού είναι η ανάγκη για τη διαμόρφωση μόνιμου, μακροπρόθεσμου και πολύπλευρου Εθνικού Προγράμματος για τη Μείωση του Σεισμικού Κινδύνου στη χώρα με μία κύρια κατεύθυνσή του την πρόγνωση των σεισμών; Πού είναι οι ευθύνες εκείνων των κυβερνητικών στελεχών τα οποία στην εργασία «πρόβλεψε το σεισμό το ΒΑΝ;» παρέπεμψαν στον κ. Βαρώτσο λέγοντας ότι ήταν ιδιωτική του υπόθεση; Μη

νομίζεις ότι είμαι όψιμος τιμητής. Σε ανύποπτο χρόνο, επώνυμα και ξεκάθαρα επισήμανα τις κυβερνητικές ευθύνες και εξέφρασα τις επιστημονικές αμφιβολίες μου για το ΒΑΝ μέσα από τις σελίδες του περιοδικού «Περисκόπιο της Επιστήμης». Με τρία άρθρα (Ιαν. 1984, Ιαν. 1985) έβαλα σκληρά ερωτηματικά για το θέμα αυτό χωρίς να καταφύγω στη χρήση πληροφοριών για φατριμούς στους πανεπιστημιακούς διαδρόμους ή για προσωπικές διασυνδέσεις του κ. Βαρώτσου.

Πιθανολογώ ότι θα χρησιμοποιήσεις τη δυνατότητα της ανταπάντησής που έχεις για να με αντικρούσεις. Όμως, δεν επιθυμώ τη συνέχιση αυτής της συναναστροφής και δεν θα σου κάνω παρέα σε πιθανή συνέχιση της συζήτησης μέσα από τις σελίδες αυτού του περιοδικού. Θα συναντηθούμε, όμως, σίγουρα στο κοντινό μέλλον στην περίπτωση που δεν θα ξεκαθαρίσεις ένα ζήτημα: αν με περιλαμβάνεις ή όχι σε κείνους τους «αγύρτες» που θεωρείς ότι «τους διαφημίζει ο άθλιος Τύπος». Θα περιμένω, λοιπόν, ένα ξεκάθαρο ναι ή όχι.

Δρ. Γ. Α. Παπαδόπουλος

... ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΛΟΓΟΣ ΕΝΟΣ ΑΝΤΙΣΕΙΣΜΙΚΟΥ

● *Θεσμίς υποψη το γραμμα του κ. Παπαδόπουλου στο συνεργάτη μας που απαντά στη συνέχεια:*

1. Αν ο κ. Παπαδόπουλος είναι ένας χαμηλόμισθος ωρομισθιος της ΣΜΑ το λάθος είναι δικό του που διεκδικούσε στις εφημερίδες τον τίτλο του καθηγητή.
2. Ο κ. Παπαδόπουλος δεν είναι ούτε ο πρώτος ούτε ο τελευταίος διδάκτωρ που παραμένει για 2-3 χρόνια εκτός ακαδημαϊκών κυκλωμάτων. Η πικρία του είναι κατανόητη δεν δικαιολογεί όμως τη συμπεριφορά του τις ημέρες του σεισμού της Καλαμάτας.
3. Ο κ. Παπαδόπουλος γνωρίζει καλύτερα από κάθε άλλο ότι εκείνες τις ημέρες άλλοτε δηλώνε πως ο σεισμός που έγινε ήταν αυτός που είχε προβλέψει κι άλλοτε ότι ο «δικός του» είναι άλλος, μεγαλύτερος. Εύχομαι η τελική του απόφαση ότι αυτός που έγινε ήταν πράγματι ο «δικός του» να είναι η σωστή —προς σωτηρίαν και δική του και της Καλαμάτας.
4. Τον Αύγουστο στην *Ελευθεροτυπία* ο κ. Πρόεδρος των γεωφυσικών δήλωνε πως ο σεισμός έπρεπε ήδη να έχει γίνει (!) και ότι θα ήταν μεγέθους 7,0-7,6 (και όχι 7,5 - 7,6 όπως τώρα γράφει). Το αν προβλέφθηκε «πολύ καλά», όπως επιμένει, ας το κρίνουν οι ειδικοί που γνωρίζουν τη σχετική βιβλιογραφία —στην οποία βέβαια δεν επιτρέπεται ένας δόκτωρ των θετικών επιστημών να περιλαμβάνει τα στοιχεία που αναφέρει το *Βήμα*.
5. Απορώ πως ο κ. Παπαδόπουλος δεν καταλαβαίνει τη σκέψη μου σε σχέση με τις προτάσεις του για το Πανεπιστήμιο Πατρών τη στιγμή που ο ίδιος παραπονείται για την ανεργία του. Το κείμενό μου δεν μιλούσε για «γεωφυσικό» αλλά για «γεωφυσικούς του

ΠΑΣΟΚ» που ακολουθούν τα χνάρια των «φυσικών του ΠΑΣΟΚ». Δεν με ενδιαφέρει η κομματική ένταξη του κ. Παπαδόπουλου αλλά γιατί στις δηλώσεις του φόρτωνε τις ευθύνες στη «γρια-φιοκρατία» και έβγαζε «λάδι» τους υπουργούς; Πάντως, ανεξαρτήτως κομματικής εντάξεως, οι φυσικοί του ΠΑΣΟΚ φαίνεται ότι αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση στο χώρο των θετικών επιστημών.

6. Το ότι ο κ. Παπαδόπουλος χρησιμοποίησε αντίστοιχες μεθόδους δημοσίων σχέσεων με αυτές της ομάδας του ΒΑΝ είναι ολοφάνερο για όποιον ξεφυλλίσει τις εφημερίδες εκείνων των ημερών. Και αυτό ήθελε να αναδείξει το κείμενό μου: ότι οι επιστήμονες βγήκαν στους δρόμους και στις εφημερίδες και διαφημίζουν τα θαυματουργά αποτελέσματα των μεθόδων τους —ακριβώς όπως έκανε ο Καματερός. Ας μην παρίστανε τώρα την οσία ο κ. Παπαδόπουλος δηλώνοντας ότι οι δημοσιογράφοι αλλοιώνουν, παραποιούν διαστρεβλώνουν «έστω και χωρίς πρόθεση».

Αν στις τότε δηλώσεις του ο κ. Παπαδόπουλος είχε το ίδιο συμβαθές ύφος με αυτό της επιστολής του δεν θα ήταν τώρα απολογούμενος.

7. Ας μην ψάχνει για «πληροφοριοδότες» σ' ό,τι αφορά το άτομό του ο δόκτωρ Παπαδόπουλος. Όσα αναφέρονται σ' αυτόν προκύπτουν από τις δημόσιες δηλώσεις του, και όχι από ζηλόφθονους αντιπάλους. Εαυτόν ας αιτιάζεται.

8. Ως προς το ρητορικό (και απειλητικό;) ερώτημα που θέτει στο τέλος ο κ. Παπαδόπουλος θα τον ρωτήσω με τη σειρά μου αν θεωρεί ότι τον ίδιο «τον διαφημίζει ο άθλιος Τύπος». Αν ο Τύπος

απλά τον διαστρεβλώσει, όπως δηλώνει, τότε είναι ένα θύμα —που πήγε όμως γυρεύοντας.

9. Τέλος, αδικεί την ταπεινότητά μου ο δόκτωρ Παπαδόπουλος ταυτίζοντας με με τον Δημήτρη Κ. Ψυχογιό· ο Δ.Κ.Ψ. δεν θα μπορούσε ποτέ να είναι μόνο «πρόχειρος, βιαστικός, επιπόλαιος και άδικος». Πρόκειται, δυστυχώς, για κάποιον που εκδικείται τους πρώην συναδέλφους του επειδή δεν μπόρεσε να επιβιώσει ως φυσικός επιστήμων. Απόδειξη ότι από το 1983 ήδη είχε επωνύμως γράψει (στο *Αντί* ξανά, τ.

247) εναντίον των μεθόδων δημοσίων σχέσεων της ομάδας ΒΑΝ και της Ένωσης Ελλήνων Φυσικών. Δεν θα τολμούσε να υποτροπιάσει και να δημιουργήσει, νέους εχθρούς. Πάντως τότε είχε προβλέψει πως θ' αναγκαστούμε κάποια στιγμή να λύσουμε διαψευφορίας το δίλημμα «Βαρώτσος ή Δρακόπουλος»; Το ότι το δίλημμα σήμερα τίθεται με τη μορφή «Βαρώτσος ή Παπαδόπουλος» δικαιώνει άραγε την πρόβλεψή του —με βάση τις σημερινές δυνατότητες της επιστήμης; **Αντισεισμικός**

Τολμηρό-αναρχικό-ξεκαρδιστικό!

ΑΝΑΤΟΛ ΦΡΑΝΣ

Η ανταρσία των αγγέλων

Οι άγγελοι-ήρωες αυτής της καταλυτικής σάτιρας είναι όλοι τους τύποι ένας κι ένας. Ο αναρχικός αρχάγγελος Ιστάρ, βομβιστής και αντάρτης των πόλεων. Ο Ιθουριέλ που παίρνει τη μορφή της φλογερής κοκκινομάλλας Ζίτα με τις ιδιόμορφες σεξουαλικές συνήθειες, ο Ζοφάρ καταπιτάστας και πολεμοκάπηλος... μέχρι κι ένας Γιαπωνέζος άγγελος άσος του καράτε. Μια ξεκαρδιστική αναρχική σάτιρα —αλλά κι ένας βαθύς προβληματισμός πάνω στο μυστήριο του συμπαντικού κακού.

ΑΣΤΑΡΤΗ

ΣΟΛΩΝΟΣ 121 - ΤΗΛ. 3606 597

Η έκθεση του Δανιήλ που δεν έγινε στο Dracos-Center

Από τις 23 Οκτωβρίου ως τις 26 Νοεμβρίου του 1986 επρόκειτο ν' απολαύσουμε μίαν από τις σπάνιες εμφανίσεις του Δανιήλ (Παναγόπουλου) στην Αθήνα, και μάλιστα σ' εκθεσιακό χώρο που θα επέτρεπε, ετούτη τη φορά, την παράθεση ενός μεγάλου αριθμού έργων του, τόσο παλιών όσο και πρόσφατων. Θα ήταν, πιστεύω, ένα σημαντικό γεγονός: γιατί ο καλλιτέχνης, συνεπής στη γραμμή που έθεσε στον εαυτό του εδώ και χρόνια, συνεχίζει —στην απομόνωση του παρισινού εργαστηρίου του— τις αφηρημένες πλαστικές του αναζητήσεις (χώρου, δομών, συμβόλων, της «πραγματικότητας» και της φαντασίας) με ζήλο αμειωτο και αδιάπτωτο πάθος: όμως, προτιμά συνήθως τις εκμυστηρεύσεις θαυμασμού των φίλων από κάποιες δημόσιες εκδηλώσεις. Οι τελευταίες είναι εντούτοις αναγκαίες, μια και μόνες αυτές επιτρέπουν τη συνάντηση σ' ένα δοσμένο χώρο και το διάλογο μέσω των έργων καλλιτέχνη και κοινού.

Η έκθεση, ωστόσο, δεν θα πραγματοποιηθεί. Μια άλλη πήρε ήδη τη θέση της. Ας δούμε γιατί.

Τον περασμένο Φλεβάρη, ο Δανιήλ υπέγραψε συμφωνητικό με την κ. Βίκυ Δράκου, διευθύντρια του Dracos-center, σύμφωνα με το οποίο αποφασίζονταν να γίνει έκθεση του από τις 23 Οκτωβρίου ως τις 26 Νοεμβρίου '86, στον 1ο και 2ο όροφο της γκαλερί¹. Συνάμα, ανετίθετο η μακέτα του καταλόγου στη γραφίστα κ. Βιδάλη, και η γραφή τριών προλογικών κειμένων στον Ρ. Restany, στον F. Pasche και στην Έφη Στρούζα η οποία, σημειωτέον, ήταν μέχρις εκείνη τη στιγμή η «σκεπτόμενη κεφαλή» του κέντρου το οποίο είχε ουσιαστικά οργανώσει εξ αρχής και προλόγιζε όλους τους μέχρι τότε καταλόγους εκθέσεων του.

Έξι μήνες αργότερα (τέλη Ιου-

λίου) ο Δανιήλ έφθανε στην Αθήνα, κουβαλώντας ένα αριθμό πινάκων και τα κριτικά σημειώματά. Βρέθηκε τότε αντιμέτωπος σ' αλλαγές. Η κ. Δράκου, αθετώντας την αρχική συμφωνία, έθετε άλλους όρους: η έκθεση θ' άρχιζε στις 14 του Οκτώβρη (ημέρα των δημοτικών εκλογών —πράγμα που είχαν ακριβώς θελήσει ν' αποφύγουν το Φλεβάρη) και θα τελείωνε στις 6 ή 8 του Νοέμβρη (θα διαρκούσε, δηλαδή, κάπου 10 μέρες λιγότερο). Εκτός αυτού, η κ. Δράκου επιθυμούσε την αλλαγή του γραφίστα και απέκλειε τη συμμετοχή της Ε. Στρούζα στον κατάλογο, με τον ισχυρισμό ότι είχε επέλθει ρήξη μεταξύ τους. Ο καλλιτέχνης, με την εντιμότητα που τον χαρακτηρίζει, ζήτησε τότε —με γράμμα— την τήρηση των αρχικών όρων της συμφωνίας, «έτσι όπως το απαιτεί η επαγγελματική δεοντολογία». Όταν δε η κ. Δράκου αρνήθηκε πάλι, ο Δανιήλ αποφάσισε να ματαιώσει τη συνεργασία, και να μην κάνει την έκθεση τονίζοντας: «την επίμονη άρνηση (της κ. Δράκου να δεχτεί τη συμμετοχή της Ε. Στρούζα) τη θεώρησα σαν μια απαράδεκτη λογοκρισία και ασυνήθιστη επέμβαση μιας γκαλερί σε καθαρά καλλιτεχνικά θέματα»². Κι έστειλε το δικηγόρο του ν' αποσύρει τα έργα.

Νομίζω πως θα 'ναι πρώτη φορά στα ελληνικά χρονικά που ένας καλλιτέχνης επικαλείται λόγους *δεοντολογίας* και *επαγγελματισμού*, και προτιμά να μην εκθέσει (με τις μεθεπόμενες συνέπειες τόσο στο επίπεδο της προβολής / γνωριμίας όσο και στο οικονομικό), παρά να κάμει υποχωρήσεις ηθικής τάξης.

Αυτό είναι το ένα θέμα. Ένα δεύτερο, είναι το εξής: Στις συνήθειες αγοραπωλησιών, μια *ενυπόγραφη συμφωνία* δεσμεύει τους υπογράφοντες. Γιατί άραγε, στον τομέα του εμπορίου της τέχνης θα έπρεπε να συμβαίνει διαφορε-

τικά; Τίποτα δεν προστατεύει, άραγε, τον καλλιτέχνη από τις παλινωδίες των όποιων *δράκων*; Υπάρχει, τέλος, κάποιο σοβαρότερο πρόβλημα: θα περίμενα από κάποια άτομα, παλιούς και νέους συνεργάτες της κ. Δ. να κάνουν κίνηση αλληλεγγύης και ν' *αγνηθούν να εκθέσουν* στο εν λόγω κέντρο ή να γράψουν σε κατάλογο —σ' ό,τι αφορά τους τεχνοκρίτες, όσο η διευθύντριά του θα εξακολουθούσε την απαράδεκτη συμπεριφορά της. Εκείνοι, σκέφτομαι, *μπορούν να ζήσουν χωρίς την κ. Δράκου* (οι περισσότεροι είναι γνωστοί και γκαλερί υπάρχουν πολλές) ενώ η κ. Δράκου *δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς αυτούς*. Μερικοί, ίσως, θα προβάλλουν λόγους άγνοιας των συμβάντων. Τώρα όμως, *ξέρουν*. (Γιατί όχι, λοιπόν, μια *καλλιτεχνική απεργία*;)

Όσο για τον Δανιήλ, θα μας δοθεί σίγουρα η ευκαιρία να δούμε ξανά τη δουλειά του —ελπίζω λίγο πιο σύντομα απ' ό,τι ανακαλύψαμε τον Μπουζιάνη, ωστόσο... Ειδάλλως, τόσο το χειρότερο για μας.

Βάσα Καρκαγιάννη - Καραμπελιά

Αθήνα, 23 Οκτωβρίου 1986

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το συμφωνητικό περιέχει και μερικά άλλα άκρως ενδιαφέροντα στοιχεία που αφορούν τις οικονομικές σχέσεις εμπόρων τέχνης και καλλιτεχνών (π.χ. στην προκειμένη περίπτωση μαθαίνουμε ότι η γκαλερί κρατά το 1/3 των έργων που δεν πουλιούνται στην έκθεση για έξι μήνες, κατά τους οποίους έχει δικαίωμα παρακράτησης 40% επί των τυχόν πωλήσεων), μα αυτό αποτελεί θέμα ιδιαίτερης εκτεταμένης έρευνας. Ασφαλώς, η δημιουργία ενός Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης που τόσο χρόνια συζητιέται —ακόμα και πρόσφατα από τις στήλες του Βήματος— θα έβαζε κάποιους φραγμούς στην εκμετάλλευση, προσφέροντας δωρεάν χώρους περιοδικών εκθέσεων για νέους έλληνες και ξένους καλλιτέχνες.

2. Υπογραμμίζω εγώ. Φωτοτυπίες της αλληλογραφίας στα χέρια μου.

* Το κείμενο αυτό είχε ήδη δατυλογραφηθεί όταν με πληροφορούσαν για την αποχώρησή από το Ντράκος Α.Σ. ενός από τους βασικούς καλλιτέχνες / συνεργάτες του, του Δημήτρη Αλθεινός —για λόγους που αφορούν ακριβώς την αλλαγή των γενικών προσανατολισμών του κέντρου. Ο Δ.Α. μου παραχώρησε αντίγραφο της επιστολής (29.7.86) που επισφράγισε τη διακοπή συνεργασίας του, το περιεχόμενο της οποίας βρίσκω ενδιαφέρον και εύχομαι τη δημοσίευσή του. Επιθυμώ να τονίσω, παράλληλα, ότι η πραγματική εκτίμηση και συμπράτασή μου προς την Ε. Στρούζα, δεν σημαίνει και παραδοχή των όλων θεωρητικών της αντιλήψεων για την τέχνη ή τις μεθοδεύσεις προβολής της.

ΚΑΙ ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ:

Κυρία
ΒΙΚΥ ΔΡΑΚΟΥ
Ντράκος Α.Σ., Ηροδότου 2, Αθήνα
Αθήνα, Τρίτη 29 Ιουλίου, 1986

Αγαπητή Βίκυ

Πληροφορήθηκα με έκπληξη και δυσάρεσκει την απόφασή σου να «εξοστρακίσσεις» από το Ντράκος Α.Σ. έναν από τους ανθρώπους που με την ψυχή και το πνεύμα του έχει προσφέρει τα ανυπολόγιστα στο στήσιμο και τη λειτουργία του χώρου σου, καθώς και στη μεγαλύτερη μερίδα των καλλιτεχνών που σήμερα συνεργάζονται μαζί τους.

Η αποπομπή της Έφης Στρούζα από το Ντράκος Α.Σ. σημαίνει και το επισφράγισμα μιας αλλαγής που από καιρό είχε αρχίσει να διαφαίνεται στον τρόπο αντιμετώπισης των συνεργατών σου από τη μια, και της θεωρητικής γραμμής —άποψης— πρότασης από την άλλη.

Τα Πιστεύω, η Ηθική Σχέση των καλλιτεχνών με το έργο τους, η ιδιομορφία της προσωπικότητας του καθενός, η αγωνία για ένα καινούργιο Όραμα, η συχνά μοιραία καθημερινή πάλη με τον περίγυρο και όλα όσα συνθέτουν το πορτραίτο του καλλιτέχνη, είναι για σένα τον τελευταίο καιρό σοβαρά υποβαθμισμένα έως αδιάφορα.

Από την άλλη, μια γκαλερί δίχως πίστη στους καλλιτέχνες της και χωρίς ένα αυστηρό, διορατικό, υπεύθυνο και προσωπικό πρόγραμμα είναι μακριά από τα αρχικά συμφωνημένα, μακριά από τις αρχικές υποχρεώσεις και φυσικά πολύ πιο μακριά από τα αρχικά όνειρα.

Η συνεργασία μου με την Έφη Στρούζα μετράει πολλά χρόνια που δεν με άφησαν ποτέ να αμφιβάλλω για τη θεωρητική της άποψη, τη διορατικότητά της και την Ηθική Σχέση με την Τέχνη και τους περί αυτήν.

Η παρουσία της στο Ντράκος Α.Σ. ως θεωρητικού συμβούλου —συνεργάτη— τον μόνο που είχες μέχρι σήμερα στον καθορισμό του προγράμματός σου —υπήρξε για μένα η μόνη εγγύηση σε ό,τι αφορούσε τη συνεργασία μου με το χώρο σου.

Μετά λοιπόν τον εξοστρακισμό της και όσα αυτός έρχεται να επισφραγίσει, είμαι υποχρεωμένος να σε πληροφορήσω για τη διακοπή της συνεργασίας μου με το Ντράκος Α.Σ.

Δημήτρης Αλθεινός

ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΜΗΝΑ:

Βιβλίο και σύγχρονη μουσική

ΤΟ ΚΟΥΤΙ ΤΗΣ ΠΑΝΔΩΡΑΣ

ΒΙΒΛΙΑ
Ελληνική και
ξένη λογοτεχνία
εκδόσεις τέχνης
φιλοσοφία
πολιτική
ψυχολογία
παιδικά
κινηματογράφος
θέατρο
ξενόγλωσσα
τέχνες
Υκράδουρες
Λιθογραφίες
μεταξοτυπίες
αφίσσες

πλακά • βυρωνος 9 • τηλ. 32.22.394

Όταν δημοσιεύω ένα βιβλίο, δίνω το μισό ενός έργου, δίνω το μισό ενός βιβλίου ή ενός παραμυθιού στον αναγνώστη. Και περιμένω από αυτόν να γράψει με το νου του το υπόλοιπο, την ώρα που με διαβάζει...

Το κείμενο που ακολουθεί είναι μια διάλεξη που έδωσε ο Γάλλος συγγραφέας πριν από λίγες μέρες, στο Γαλλικό Ινστιτούτο.

Μιλάει εδώ, σε πρώτο πρόσωπο, για το έργο του, για τις απόψεις του για τη λογοτεχνία και την πράξη της αφήγησης, για τα παραμύθια.

Σχεδιάζει ο ίδιος μια εικόνα του προσώπου του και της φιλοσοφίας του.

Αυτή είναι ίσως η καλύτερη παρουσίαση ενός διάσημου συγγραφέα που έχουν ήδη εκδοθεί τρία έργα του στα ελληνικά—

«Παρασκευάς ή στις μονές του Ειρηνικού», «Γκασπάρ, Μελχιόρ και Βαλτάσαρ» (εκδ. Εξάντας) «Παρασκευάς ή η άγρια ζωή» (εκδ. Πατάκη)— ενώ ετοιμάζονται δύο ακόμα— «Ο Τσαλαπετεινός» και τα «Μετεωρολογικά» (εκδ. Εξάντας).

Επιμέλεια - μετάφραση
Χ. Γ. Λάζος

Επάγγελμα αφηγητής, παραμυθάς.

Επάγγελμα αφηγητής, παραμυθάς! Συνεπώς, μιαν φορά κι έναν καιρό, ζούσε στο Ισπαχάν ένας χαλίφης. Μια μέρα, εκεί που τριγυρνούσε στο παλάτι, παρατήρησε κάτι που ως τότε δεν το είχε προσέξει. Στη μεγάλη αίθουσα ήταν δύο τοίχοι αντικριστοί, κατάλευκοι. Αποφάσισε, λοιπόν, να τους ζωγραφίσει και κάλεσε γι' αυτόν το σκοπό δύο καλλιτέχνες. Ο ένας, από την Ανατολή ήταν ο μεγαλύτερος κινέζος ζωγράφος της εποχής, κι ο άλλος, από τη Δύση, ήταν ένας Έλληνας. Όμως δεν ήταν ένας απλός Έλληνας ζωγράφος, ήταν επίσης αστρολόγος, φυσικός, ένα είδος Λεονάρδου Ντα Βίντσι εκείνου του καιρού. Ο χαλίφης τους φώναξε και τους δύο και τους ανέθεσε από έναν τοίχο. «Όταν θα τελειώσετε» τους είπε «όλη η αυλή θα έρθει να κρίνει τη δουλειά σας, θα διαλέξει τον καλύτερο. Κι αυτός θα ανταμειφθεί πλουσιοπάροχα. Πέστε μου, λοιπόν, πότε θα τελειώσετε;». Τότε ο Έλληνας του απάντησε με αινιγματικό τρόπο πως θα τελειώσει τη δουλειά του όταν κι ο Κινέζος συνάδελφός του τελειώσει τη δική του. Στράφηκε λοιπόν, ο χαλίφης προς τον Κινέζο κι αυτός του είπε πως θα χρειαστεί έξι μήνες. «Ωραία» λέει ο χαλίφης, «θα ξανάρθω σε έξι μήνες», και πριν φύγει έδωσε διαταγή ναβάλουν μια μεγάλη κουρτίνα στη μέση της αίθουσας, για να μην εμποδίζει ο ένας τον άλλο.

Οι έξι μήνες πέρασαν γρήγορα και ο χαλίφης ξανακάλεσε τους δύο ζωγράφους. Στράφηκε στον Έλληνα και τον ρώτησε: «Τελείωσες τη δουλειά σου;» Κι ο Έλληνας, πάλι με τρόπο αινιγματικό, του είπε: «αν τελειώσα ο Κινέζος συνάδελφός μου, τότε τελειώσα κι εγώ». Γυρνά λοιπόν, προς τον Κινέζο και τον ρωτά: «Τελειώσες;», «Τελειώσα» λέει ο Κινέζος, και ο χαλίφης διέταξε να μαζευτεί η αυλή. Μαζεύτηκαν όλοι οι αυλικοί και πήγαν στην αρχή από τη μεριά του Κινέζου. Μόλις αντίκρυσαν τη ζωγραφιά τα 'χασαν και άρχισαν να θαυμάζουν. Ο Κινέζος είχε φτιάξει έναν κήπο εξάισιο, με ανθισμένα δέντρα, με πουλιά, με μικρές λιμνούλες, με γεφυράκια που διασκέλιζαν ρυάκια με γάρφαρο νερό, ήταν πραγματικά ένας παράδεισος, κι όλοι αναπνήσαν: «είναι ανάγκη να δούμε και την άλλη ζωγραφιά; Σίγουρα κέρδιζε ο Κινέζος καλύτερη ζωγραφιά δεν γίνεται». Τότε ο χαλίφης έδωσε διαταγή να τραβήξουν την κουρτίνα κι όλη η αυλή γύρισε από την άλλη μεριά. Μόλις όμως, αντίκρυσαν αυτό που είχε φτιάξει ο Έλληνας, τα 'χασαν ακόμα πιο

πολύ κι έβγαλαν μια κραυγή ενθουσιασμού.

Ο Έλληνας δεν είχε ζωγραφίσει τίποτα. Απλώς είχε βάλει ένα μεγάλο καθρέφτη, που έπιασε από το πάτωμα ως το ταβάνι, κι αντανακλούσε ακριβώς το έργο του Κινέζου. Αλλά, όχι μονάχα αυτό, κι αυτός ήταν ο λόγος που η δική του δουλειά ήταν καλύτερη. Όταν έβλεπες τον κήπο του Κινέζου, ήταν έρημος, όταν όμως στρεφόσουν προς τον καθρέφτη του Έλληνα, γέμιζε με αυλικούς λαμπροντυμένους και ζωντανούς, που περπατούσαν, κινούνταν, κι αναγνώριζαν ευτυχισμένοι ο ένας τον άλλο. Φυσικά, αποφάσισαν πως το καλύτερο έργο ήταν αυτό που έφτιαξε ο Έλληνας.

Ποιο είναι το νόημα, τι θέλει να πει αυτή η αφήγηση; Ε, λοιπόν, είναι ένα παραμύθι.

Σας υποσχέθηκαν ότι απόψε θα σαν διηγηθώ ιστορίες και παραμύθια. Είμαι, λοιπόν, όρθιος, μπρος σ' ένα αναλόγιο και μου 'ρχετε η επιθυμία να σας πω μια αληθινή ιστορία, για ένα άλλο αναλόγιο. Βλέπετε, η διαφορά ανάμεσα σε ένα παραμύθι και μια ιστορία είναι ότι η ιστορία πρέπει να είναι αληθινή, πρέπει να είναι κάτι που το ζήσαμε, ενώ το παραμύθι είναι κάτι που από την αρχή ως το τέλος το έχουμε επινοήσει.

Για μένα είναι απολύτως ουσιώδης η επαφή με τον αναγνώστη. Και γι' αυτόν το λόγο προτιμώ να αποκαλώ τον εαυτό μου αφηγητή, παρά συγγραφέα ή μυθιστοριογράφο. Πιστεύω πως ένας παραμυθάς έχει ανάγκη να μιλήσει, χρειάζεται ένα κοινό που να τον ακούει, χρειάζεται να νιώθει τις αντιδράσεις του κοινού του και να δέχεται τις ερωτήσεις του.

Βλέπετε, νομίζω πως μπορούμε εύκολα να χωρίσουμε τους συγγραφείς σε δύο κατηγορίες που, κατά τη γνώμη μου, διαφέρουν βαθύτατα. Κατ' αρχήν, εκείνοι οι συγγραφείς που γράφουν από μια εσωτερική ανάγκη, για να διατηρήσουν την ηθική ισορροπία τους· κρατούν, λοιπόν, ένα ημερολόγιο ή γράφουν εξομολογήσεις. Έχουν ανάγκη το γράψιμο, είναι ένας τρόπος να μιλούν στον εαυτό τους. Λίγη σημασία έχει αν, κατόπιν, τα γραπτά τους θα δημοσιευτούν ή θα μείνουν για πάντα στο συρτάρι. Αυτοί οι συγγραφείς, μερικές φορές δεν είναι τόσο ειλικρινείς όσο διατείνονται· κι αυτό μπορώ να το πω, γιατί εγώ δεν ισχυρίστηκα ποτέ ότι ανήκω σ' αυτή την κατηγορία. Διότι, όταν κρατάει κανείς ένα αυστηρά προσωπικό ημερολόγιο, δεν είναι εντελώς αυτονόητο να το εκδίδει κανονικά,

όπως έκανε ο Αντρέ Ζιντ, ούτε βρίσκω απολύτως έντιμο, όταν γράφει κανείς επιστολές, και ιδίως ερωτικές, να διατηρεί ένα αντίγραφο.

Όμως, παρ' όλα αυτά, αυτοί οι συγγραφείς έχουν ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, κι αυτό είναι προς τιμήν τους: νομίζω πως θα έγραφαν, ακόμα κι αν ήταν απολύτως βέβαιοι ότι κανείς, ποτέ, δεν επρόκειτο να τους διαβάσει. Γράφουν όπως μια μέλισσα κάνει το μέλι της, σαν να πρόκειται για μια αντίδραση, κατά κάποιον τρόπο, φυσιολογική. Ποιοι είναι αυτοί οι συγγραφείς; Λοιπόν είναι ο Μονταίν, που γράφει εξάλλου στην αρχή των *Δοκιμίων* του: «Είμαι το υλικό αυτού του βιβλίου», κι έπειτα μια ολόκληρη σειρά συγγραφέων πρώτου μεγέθους όπως ο Ζαν Ζακ Ρουσώ, ο Σατωμπριάν ή ο Αντρέ Ζιντ. Είναι συγγραφείς που μιλούν για το μοναδικό πράγμα που γνωρίζουμε, για το μοναδικό πράγμα που τους ενδιαφέρει αληθινά, δηλαδή για τον εαυτό τους, για τις σκέψεις τους, για τις ψυχικές καταστάσεις τους και, ενδεχομένως, για την υγεία τους.

Κι έπειτα, υπάρχει η άλλη κατηγορία, οι αληθινοί μυθιστοριογράφοι που μιλούν για οτιδήποτε άλλο εκτός από τον εαυτό τους. Τίθεται εδώ το ερώτημα, που κάποια στιγμή τίθεται σε κάθε συγγραφέα: «γιατί γράφετε;». Με τη θαυμαστή αφέλεια που τον χαρακτηρίζει, ο Μπαλζάκ απάντησε: «γράφω για να γίνω πλούσιος και διάσημος». Λοιπόν, ναι! Ο Μπαλζάκ έγραφε για να τον διαβάσουν. Και νομίζω πως αν είχε τη βεβαιότητα ότι δεν επρόκειτο να διαβαστεί, θα είχε παρατήσει την πένα του.

Υπάρχουν κι άλλοι. Όλοι οι μυθιστοριογράφοι, ο Φλωμπέρ, ο Αλέξανδρος Δουμάς, ο Ζολά, είναι αδύνατο να φανταστούμε τον Ζολά να γράφει ημερολόγιο ή εξομολογήσεις· υπάρχει ένα είδος ασυμβίβαστου. Όπως υπάρχει και η περίπτωση του Σταντάλ που είναι κάπως αμφιλεγόμενη. Όμως στην περίπτωση του Σταντάλ, υπάρχει κάτι που με εντυπωσιάζει πολύ, αναφορικά με την τοποθέτησή του σε μία από τις δύο κατηγορίες... Θυμηθείτε το! Ο Σταντάλ πήρε μέρος στην εκστρατεία της Ρωσίας, είδε τη Μόσχα να καίγεται, ήταν εκεί, και μίλησε γι' αυτά τα πράγματα σε δύο επιστολές του για τον εμπρησμό της Μόσχας... Κι όταν σε ένα μυθιστόρημά του, στο *Μαστιγί της Πάρμας*, στην αρχή, έπρεπε να διηγηθεί μια από τις μάχες του Ναπολέοντα, διάλεξε το Βατερλώ, όπου δεν είχε πάρει

μέρος. Κι αν διαβάσετε αυτές τις επιστολές, όπου περιγράφει την πυρκαγιά της Μόσχας, θα διαπιστώσετε ότι αυτές οι περιγραφές είναι μέτριες, και εν πάση περιπτώσει δεν συγκρίνονται με την αφήγηση της μάχης του Βατερλώ. Αυτός είναι μυθιστοριογράφος.

Ο μυθιστοριογράφος, κι ακόμα περισσότερο ο παραμυθάς, είναι αυτός που μιλά για πράγματα που δεν τα γνωρίζει από προσωπικές εμπειρίες, για πράγματα που δεν τον αφορούν. Είναι ικανός να δώσει ζωή σε μια ιστορία που δεν την έζησε ποτέ, μέσα από ένα σύνολο, μια πλειονότητα προσώπων —δυσπιστώ κάπως με τα μυθιστορήματα που έχουν μόνο ένα πρόσωπο, γιατί σ' αυτή την περίπτωση ο δημιουργός έχει την τάση να βάζει περισσότερο από τον εαυτό του σ' αυτό το πρόσωπο. Συνεπώς, ο συγγραφέας και φυσικά ο παραμυθάς είναι ένας δημιουργός που δίνει ζωή σε πρόσωπα —σε πολλά πρόσωπα αν είναι δυνατόν, όπως ο Μπαλζάκ— που ζουν περιπέτειες που ο ίδιος δεν τις έχει ζήσει. Αν δεν μπορεί να το κάνει αυτό, αν είναι αναγκασμένος να μεταμφιέσει σε μυθιστόρημα μια αυτοβιογραφία, τότε δεν είναι αυθεντικός μυθιστοριογράφος. Και πολύ περισσότερο, δεν είναι παραμυθάς.

Τι είναι, όμως, ο αφηγητής; Αυτό είναι το μεγάλο ερώτημα. Σας διηγήθηκα προηγουμένως την ιστορία των δύο ζωγράφων και τέλειωσα με την ερώτηση: ποιο είναι το νόημα του μύθου; Πράγματι, τι θέλει να μας πει αυτό το παραμύθι; Νομίζω πως αυτό είναι ακριβώς το κριτήριο που διακρίνει το παραμύθι. Θα 'λεγα πως το παραμύθι είναι μια ιστορία γενικώς σύντομη. Αλλά, δεν θεωρώ ότι είναι απολύτως αναγκαίο να είναι πάντα σύντομη. Θα μπορούσε να είναι μεγάλη. Όμως, όταν τελειώνει μας γεννά το ερώτημα: Ποιο είναι το νόημά της; Και γύρω από αυτό το ερώτημα μπορεί να ανοίξει η συζήτηση.

Για να ορίσω το παραμύθι σε σχέση με άλλα είδη, εξίσου σύντομα αλλά διαφορετικά και αντίθετα, θα συγκρίνω το παραμύθι από τη μία πλευρά με τη νουβέλα και από την άλλη με τον διδακτικό μύθο. Οι διδακτικοί μύθοι, είτε του Αισώπου, του Λέσσιγκ ή του Λαφονταίν, δε μας γεννούν αυτό το ερώτημα, γιατί εμπεριέχουν την απάντηση: η ηθική είναι παρούσα, η φιλοσοφία είναι απλή και καθαρή. Και η ιστορία που διηγούνται λειτουργεί είτε ως εικονογράφηση αυτής της ηθικής είτε η ηθική απορρέει άμεσα από την ιστορία. Το νόημα είναι εντελώς διαυγές.

Νομίζω πως η νουβέλα είναι κάτι το τελείως διαφορετικό. Είναι κι αυτή σύντομη, αλλά όπως δείχνει και το όνομά της, είναι κάτι καινούριο, ένα νέο σαν αυτά που γράφουν οι εφημερίδες, σαν

τα κοινωνικά γεγονότα. Εδώ ξαναβρίσκουμε το μυθιστοριογράφο που δεν επινοεί. Ανοίγει την εφημερίδα του και λέει αυτή την άθλια φράση, που την έχω ακούσει πολλές φορές: «στην εφημερίδα βρίσκεις πράγματα πιο παράξενα και θαυμαστά από αυτά που αφηγούνται τα παραμύθια και τα μυθιστορήματα». Όλη μου η διάλεξη, απώπε, θέλει να αποδείξει το αντίθετο. Διότι μία νουβέλα, όπως του Μωπασάν, του Τσέχωφ ή του Σαρτρ στη συλλογή που τιτλοφορείται «Ο Τοίχος», είναι κάτι που δεν λέει τίποτα. Ο συγγραφέας έχει συνείδηση αυτού του γεγονότος, και θα έλεγα πως σχεδόν το επιδιώκει. Η νουβέλα είναι μια ρεαλιστική ιστορία, επιπλέον και μίση, δίχως ιδεολογία, μια ιστορία για την οποία όλα όσα μπορούμε να πούμε, είναι: «α, ναι, έτσι είναι τα πράγματα, είναι θλιβερό, οι άνθρωποι δεν είναι ωραίοι, ο κόσμος δεν είναι χαρούμενος!» Όλα πλέουν μέσα σε μια γκριζιά και χλωμή ατμόσφαιρα. Είναι γκριζό πάνω σε γκριζό, είναι αποχρώσεις του γκριζού που μπορεί να έχουν μεγάλη αξία και να είναι πολύ όμορφες, όμως είναι γκριζες.

Σε αντίθεση με το διδακτικό μύθο που κάτι θέλει να πει και το λέει, και με τη νουβέλα για την οποία ξέρουμε ότι δεν θέλει να πει τίποτα, το παραμύθι θέλει να πει κάτι αλλά δε το λέει. Και πρέπει ο ακροατής ή ο αναγνώστης να αναζητήσει το νόημά του... Σας μιλούσα προηγουμένως για τη νουβέλα ή το μύθο αναφέροντας ονόματα συγγραφέων! Όμως τα παραμύθια έχουν μια προέλευση πολύ πιο παλιά και πολύ πιο πλούσια: υπάρχουν τα ανατολίτικα παραμύθια, οι *χίλιες και μία νύχτες*, κι υπάρχουν τα λαϊκά, που κάμποσοι συγγραφείς μπηγαν στον κόπο να τα συλλέξουν από την προφορική παράδοση, όπως οι αδελφοί Γκριμ, ή ο Ανρί Πουρά. Υπάρχουν και οι θρησκευτικές αφηγήσεις, τα συναξάρια, οι παραβολές του Ευαγγελίου — βλέπετε, η παιδεία μου ήταν χριστιανική κι έτσι ποτέ δεν έπαψα να διαβάζω τα Ευαγγέλια. Κι όσο τα μελετώ, τόσο βρίσκω πως το νόημα των παραβολών είναι δύσκολο, οι παραβολές μου φαίνονται προβληματικές και μ' αρέσει να τις συζητώ με θεολόγους. Έπειτα, υπάρχουν οι αφηγήσεις της χασιδικής παράδοσης στην Πολωνία, που αναμφισβήτητα ήταν παραμύθια και τροφοδοτούσαν ατέλειωτες συζητήσεις ανάμεσα σε ραβίνους και πολωνοεβραίους. Τα παραμύθια με νεράιδες τον 17ο αιώνα, τα φανταστικά παραμύθια του 19ου αιώνα και σήμερα — είναι δύσκολο να κρίνεις τη σύγχρονη λογοτεχνία δίχως την απαιτούμενη απόσταση — ίσως είναι η επισημονική φαντασία το είδος του παραμυθιού που μας προσφέρεται. Δεν πιστεύω πως μπορούμε να αποφασίσουμε, θα έπρεπε να

περιμένουμε μερικές δεκάδες χρόνια, ίσως τα παιδιά και τα εγγόνια μας θα έχουν αυτή τη δυνατότητα και θα κρίνουν. Η παράδοση των παραμυθιών είναι πολύ παλιά...

Σας διηγήθηκα αυτό το περικό παραμύθι — που θέλει να πει πολλά πράγματα μαζί. Αλλά το αξιοθαύμαστο στα παραμύθια είναι ότι αντανακλούν τον αναγνώστη τους. Κι εγώ όταν λέω αυτό το παραμύθι, σκέφτομαι τα μαζικά μέσα επικοινωνίας! Πιστεύω πως το έργο ενός ζωγράφου, ενός μουσικού, ενός συγγραφέα αν περιοριστεί, αν αναχθεί μόνον στον εαυτό του, είναι καταδικασμένο να εξαφανιστεί. Του χρειάζεται η διάδοση, του χρειάζεται ο καθρέφτης του σοφού Έλληνα, του χρειάζεται το πλήθος της αυλής που παρατηρεί και ταυτόχρονα βλέπει το εαυτό του βλέποντας το έργο. Αυτή τη σημασία θα έδιναν εγώ σ' αυτό το παραμύθι των δύο ζωγράφων. Είναι ένα αφιέρωμα στα μέσα επικοινωνίας, στους εκδότες που διαδίδουν τα έργα, στις γκαλερί.

Ας πάρουμε όμως ένα άλλο παράδειγμα... ένα κλασικό γαλλικό παραμύθι που όλοι το γνωρίζετε, τον «Κυανοπώγωνα» του Σαρλ Περώ. Είναι ένα τυπικό παραμύθι που θέτει το ερώτημα: ποιο είναι το νόημά του λοιπόν; Το αξιοθαύμαστο σ' αυτό το παραμύθι, που το θεωρώ ένα από τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της λογοτεχνίας όλων των εποχών, είναι ότι μπορούμε να θέσουμε το ερώτημα σε κάθε ένα από τα κεφάλαια αυτού του παραμυθιού. Αυτή η ανάλυση μπορεί να αρχίσει από την τίτλο: τι σημαίνει ο Κυανοπώγων; Να ένας τίτλος που μας προβληματίζει. Όμως, σημειώστε ότι στην ερώτηση που μας θέτει μπορούμε να απαντήσουμε. Γιατί το παραμύθι είναι ακριβώς αυτό, δεν είναι ένα άλλο αίνιγμα, απαιτεί από κάθε αναγνώστη να το σχολιάσει. Η δική μου εκδοχή, λοιπόν, είναι ότι Κυανοπώγων είναι ένας άνδρας με γένια τόσο μαύρα που οι ανταύγειές τους έχουν κυανές αποχρώσεις. Ένας τέτοιος άνδρας... είναι πολύ δυνατός, πολύ ανδρικής, ίσως γοητευτικός αλλά συνάμα κι επικίνδυνος, βίαιος, ίσως δολοφόνος...

Και μ' αυτή την ευκαιρία, κάνω μια μικρή παρένθεση για να σας δώσω ένα ακόμα χαρακτηριστικό του παραμυθιού. Έλεγα ότι η νουβέλα είναι αντιγραφή του πραγματικού, ότι είναι ολοκληρωτικά ρεαλιστική, κι ότι σε τελευταία ανάλυση μπορεί να βρούμε το θέμα της στις εφημερίδες. Με το παραμύθι συμβαίνει το αντίθετο: η πραγματικότητα αντιγράφει το παραμύθι. Κι όταν έλεγα ότι η μαύρη γενειάδα ανέρχεται στο νου μας έναν υπερ-ανδρική άνδρα, βίαιο και ίσως δολοφόνος, δεν λησμονούσα ότι οι μεγαλύτεροι δολοφόνοι των δικαστικών χρονικών αυτού του

αιώνα, π.χ. ο Λαντρώ το 1918, ο Πετιό το 1946, είχαν μαύρα γένια. Βλέπετε, η πραγματικότητα ακολουθεί το παραμύθι...

Αυτή είναι η σειρά ιδεών που γεννιούνται μέσα μου από αυτόν τον περίεργο, τον παράλογο τίτλο. Γιατί είναι παράλογο να θεωρήσουμε ότι κάθε γενειοφόρος είναι και δολοφόνος. Όμως το παραμύθι δεν υπακούει στις αρχές του ορθού λόγου. Το παραμύθι σκοπεύει τον αναγνώστη κάτω από τη ζώνη και κατά κάποιον τρόπο τον εξαπατά. Κι ο ακροατής ή ο αναγνώστης αποδέχεται αυτή την απάτη.

Η ιστορία που μας διηγείται ο Περώ είναι πολύ περιεργή, είναι σχεδόν παράλογη... (Σ.Σ. Ο Μισέλ Τουρνιέ διηγείται το γνωστό παραμύθι). Περιεργή γλώσσα, παράλογη που δεν έχει θέση σε μια νουβέλα ρεαλιστική και ορθολογική. Παρ' όλα αυτά, αυτή τη γλώσσα τη δεχόμαστε, γιατί σκοπεύει σ' ένα άλλο σημείο, κάτω από τη σφαίρα του ορθού λόγου. Σκοπεύει την παράδοσή μας, το ασυνείδητό μας, το χώρο της μνήμης μας. Αναμνήσεις, μια λέξη κεφαλαιώδους σημασίας για να καταλάβουμε το νόημα του παραμυθιού. Στην πραγματικότητα, αυτή τη γλώσσα τη δεχόμαστε γιατί ήδη τη γνωρίζουμε από την παιδική μας ηλικία. Είναι η ίδια η γλώσσα του θεού που λέει στον Αδάμ και την Εύα: «Εγώ φεύγω, εσείς μπορείτε να φάτε από όλους τους καρπούς του Παραδείσου, εκτός από αυτόν εδώ που είναι ο καρπός της γνώσης του καλού και του κακού». Φεύγει, κι όλοι ξέρουμε τι έγινε μετά. Όπως ξέρουμε τι έγινε με τη γυναίκα του Κυανοπώγωνα. Μόλις έφυγε ο άνδρας της πήρε το κλειδί κι άνοιξε την απαγορευμένη πόρτα. Κι εκεί ανακάλυψε με τρόπο τα πτώματα των προηγούμενων επτά γυναικών του Κυανοπώγωνα σε αποσύνθεση... Σας επισημαίνω, παρενθετικά, τον εξαιρετικά βίαιο και φρικώδη ρεαλισμό των παραμυθιών. Είναι εντελώς λάθος να πιστεύουμε ότι τα παραμύθια είναι κάτι ζοχαρωμένες και εξιδανικευμένες ιστορίες δίχως επαφή με την πραγματικότητα. Όμως, μετά την εξαιρετικά ρεαλιστική παρένθεση, το παραμύθι ανακτά τα δικαιώματά του. Η γυναίκα του Κυανοπώγωνα σηκώνει το κλειδί που της είχε πέσει και βλέπει ότι έχει λεκιάσει. Προσπαθεί να βγάλει το λεκέ κι ανακαλύπτει ότι είναι ανεξίτηλος. Εδώ το παραμύθι παίρνει πάλι το πάνω χέρι και για μια ακόμα φορά, μπρος σ' αυτό το παράλογο, δεν αντιδρούμε. Και γιατί δεν αντιδρούμε; Ε, λοιπόν — κι εδώ σας προτείνω μια ακόμα δική μου ερμηνεία —, δεν αντιδρούμε γιατί αυτή την ιστορία του ανεξίτηλου λεκέ την ξέρουμε, την έχουμε αφομοιώσει, κοιμάται μέσα μας, είναι μέρος της μνήμης μας, ανεξίτηλο όπως κι ο λεκές: είναι το

προπατορικό αμάρτημα, είναι η χαμένη τιμή, η παρθενία, που δεν την ξαναβρίσκουμε ποτέ, είναι ο λεκές πάνω στο κλειδί... (Σ.Σ. Συνεχίζει τη διήγηση του παραμυθιού).

...Η αδελφή της, η Άννα είναι πάνω στον πύργο του κάστρου, ενώ ο Κυανοπώγων έχει σύρει το μαχαίρι και ετοιμάζεται να σφάξει τη γυναίκα του. Κι εδώ, κυρίες και κύριοι, αντχεί μια από τις πιο ωραίες κραυγές που αντήχησαν ποτέ στη γαλλική λογοτεχνία, στη λογοτεχνία όλων των εποχών...: «Άννα, αδερφή μου Άννα, βλέπεις τίποτα να 'ρχεται;» Είναι μια θαυμάσια κραυγή, από τις ωραιότερες επινοήσεις της γαλλικής λογοτεχνίας, γιατί κι εδώ, βλέπετε, υπάρχουν αμέτρητες αναμνήσεις που αναδύονται μέσα μας. Δεν λέω ότι τις σκεφτόμαστε καθαρά, δεν είναι αυτός ο ρόλος της ανάμνησης: η ανάμνηση είναι κάτι βαθύτερο, δεν ξέρουμε γιατί ακριβώς πρόκειται.

Εγώ, λοιπόν, λέω πως αυτή είναι η κραυγή της μαντάμ Μποβαρύ που κλαίει από ανία και θλίψη μες στη γκριζιά και βροχερή Νορμανδία, ενώ ονειρεύεται έναν έρωτα ρομαντικό. Είναι — γιατί όχι! — η κραυγή του Ιησού πάνω στο σταυρό: «πάτερ ινα τι με εγκατέλειπες;». Είναι μια κραυγή παγκόσμια, που βρίσκει σ' αυτό το παραμύθι την αθώα, παιδική, υπέροχη μορφή της, αυτή τη μορφή που μας αγγίζει βαθιά. Τη συνεχίζει τη γνωρίζετε...

Κι εδώ συμβαίνει κάτι περιεργό. Μόλις ο Περώ τελειώνει το παραμύθι, ξεχνάει ότι έγραψε παραμύθι, ξεχνάει ότι το παραμύθι, δεν έχει ηθικό διδάγμα, και συμπληρώνει: το διδάγμα του παραμυθιού είναι... Και τον φανταζόμαστε με το φτερό στο χέρι και την περούκα του, ν' αναρωτιέται: «επιτέλους, ποιο είναι το διδάγμα;». Δεν υπάρχει! Και γράφει: η περιέργεια είναι κακό ελάττωμα.

Είναι προφανές ότι μας κοροϊδεύει. Ή, πιο σωστά, είναι το παραμύθι που τον περιγελά. Γιατί όταν γράφεις ένα μύθο, δεν έχεις το δικαίωμα να πεις ποιο είναι το ηθικό του διδάγμα.

Σας έδωσα μερικά παραδείγματα από τη λογοτεχνία. Τώρα θα προσπαθώ να μιλήσω λίγο για τον εαυτό μου: γιατί γράφω παραμύθια; Εκ παραδρομής!

Μέχρι τα 25 μου δεν είχα καν την πρόθεση να γράψω λογοτεχνικά έργα. Για μένα τίποτα άλλο δεν είχε σημασία πέρα από τη φιλοσοφία... Έβλεπα τον εαυτό μου καθηγητή φιλοσοφίας. Όμως είχα ένα άτιχημα. Ήμουν τελειομανής, κι έτσι αντί να δώσω εξετάσεις για καθηγητής φιλοσοφίας όπως έκαναν όλοι οι φίλοι μου, ο Μισέλ Φουκό, ο Μισέλ Μπυτόρ, ο Ζιλ Ντελέζ, ο Φρανσουά Σατελέ και άλλοι, όταν ήταν εικοσιδύο χρονών, έφυγα στη Γερμανία για μεταπτυχιακές σπουδές φιλοσοφίας... Έμει-

ΑΛΝΤΟΥΣ ΧΑΞΕΛΕΥ

Κίτρινο Κρόουμ

Μέ τό *Κίτρινο Κρόουμ* ό "Αλντους Χάξελεϋ καθιερώνεται παγκόσμια σάν ό ταλαντοδχος στυλίστας συγγραφέας, καί προαναγγέλει τόν άριστουργηματικό *Θαυμαστό καινούργιο κόσμο*.

"Ενα βιβλίό πού άπολαμβάνει κανείς μιά μοναδική κοινωνική κριτική όπως έπίσης τό χιούμορ, τό πνεύμα καί τήν φαντασία πού άποπνέει ή κάθε του σελίδα.

Κυκλοφορεί

Ένα
συναρπαστικό
μυθιστόρημα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9.
ΑΘΗΝΑ 10679
ΤΗΛ. 3607744 - 3604793

να τέσσερα χρόνια στο Πανεπιστήμιο του Τύμπινγκεν, κι επέστρεψα «σιγούρος για τον εαυτό μου και κυρίως», όπως έλεγε ο Ντε Γκωλ, χτυπώντας το στήθος μου σαν μικρός Ταρζάν της μεταφυσικής και πιστεύοντας ότι είμαι ο καλύτερος. Πήγα, λοιπόν, στις εξετάσεις κι αντί να έρθω πρώτος, ήρθα τελευταίος: είναι κι αυτός ένας τρόπος να είσαι πρώτος από την άναποδη. Μεσ στην αφέλειά μου είχα ξεχάσει ότι υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα στη φιλοσοφία και τις εξετάσεις για να γίνεις καθηγητής φιλοσοφίας στο λύκειο. Τι να κάνω, λοιπόν;

Δούλεψα λίγο στο ραδιόφωνο, στη δημοσιογραφία, σ' έναν εκδοτικό οίκο, και τέλος στην τηλεόραση. Εκεί ήρθα σ' επαφή με το μεγάλο κοινό. Ιδιαίτερα όταν ασχολήθηκα με τη διαφήμιση στο σταθμό Europe 1... Ανάμεσα στο παραμύθι και τη διαφήμιση υπάρχει κάποια συγγένεια. Αποφάσισα, λοιπόν, να γράψω λογοτεχνία, διατηρώντας όλο το φιλοσοφικό οπλοστάσιο που είχα συσσωρεύσει τα προηγούμενα χρόνια και προσπαθώντας να τα συγκαλύψω. Ήθελα να γράψω λογοτεχνία μεσ στην οποία, λαθραία, θα είχε εισχωρήσει η φιλοσοφία που θα ήταν και το πραγματικό θέμα. Ήμουν, λοιπόν, λαθρέμπορος.

Αυτή είναι η αιτία που εξηγεί τις δύο εκδοχές του μυθιστορηματός μου με θέμα τον Παρασκευά. Ξεκίνησα, γράφοντας το βιβλίο *Παρασκευάς ή στις μονές του Ειρηνικού*. Όμως, όταν το ξαναδιάβασα, δεν μου άρεσε αυτό που είχα κάνει, γιατί δεν ταίριαζε με το αρχικό μου σχέδιο. Το λαθρεμπόριο είχε αποτύχει. Αν διαβάσετε αυτό το βιβλίο —που εκδόθηκε και ελληνικά— θα δείτε ότι η φιλοσοφία ξεχειλίζει από όλες τις μάντες. Το ξαναδούλεψα, και έβγαλα μια δεύτερη εκδοχή που την ονόμασα *Παρασκευάς, ή η άγρια ζωή*, που κι αυτό εκδόθηκε στα ελληνικά. Αμέσως τη θεώρησαν μια εκδοχή για νέους. Ωστόσο, αυτό δεν είναι σωστό! Δεν γράφω για παιδιά. Όμως είναι μια γραφή τόσο καλύτερη από την άλλη, τόσο καλογραμμένη, τόσο σύντομη και ζωντανή, τόσο σφιχτή και νευρώδης, με τόσες εικόνες που ενδιαφέρει επίσης τα παιδιά.

Πρέπει να πω πως είναι η μεγαλύτερη εκδοτική επιτυχία που είχα ποτέ στη Γαλλία.

Όμως, κατά βάθος περί τίνος ακριβώς πρόκειται; Όταν έλεγα ότι ήθελα να κάνω φιλοσοφία με έναν τρόπο συγκαλυμμένο, εκείνο που αμέσως έρχεται στο νου είναι η λέξη, μύθος, κι εκείνα τα μυθολογικά αφηγήματα που τα ονομάζουμε παραμύθια. Άρα, τι είναι παραμύθι; Παραμύθι είναι μια ιστορία που το συγκαλυμμένο φιλοσοφικό της περιεχόμενο μπορούμε να το αναζητήσουμε. Ή αν θέλουμε, μπορούμε απλώς

να το νιώσουμε.

Αφηγούμαι ιστορίες σε παιδιά: τις διαβάζουν χωρίς να τις ξεπουπουλιάζουν, χωρίς να τις ερμηνεύουν, αλλά τις αισθάνονται.

Θα ήθελα να κλείσω αυτή τη διάλεξη με θέμα τη φύση του μύθου, μιλώντας για τη σχέση του με το γενικότερο πρόβλημα της λογοτεχνικής δημιουργίας. Γιατί νομίζω πως το παραμύθι μας επιτρέπει να συλλάβουμε αυτό που συνιστά τη λογοτεχνική δημιουργία και, ίσως, αυτό που τη δικαιώνει. Σε τι μας χρειάζονται, λοιπόν, οι συγγραφείς και οι μυθοπλάστες;

Σας είπα ήδη πως είχα ανάγκη να με διαβάζουν και πως έγραφα για να με διαβάζουν... Γιατί; Γιατί έχω τη βαθιά πεποίθηση πως τα βιβλία μου δεν υπάρχουν πραγματικά παρά μόνον τη στιγμή που κάποιος τα διαβάζει και για τόσο χρόνο όσο κρατάει το διάβασμα. Και ότι όσο δεν διαβάζεται, είναι απωθημένο, πλέει κάπου ανάμεσα στον ουρανό και τη γη, χωρίς να υπάρχει αληθινά.

Σε ένα από τα βιβλία μου έδωσα τον τίτλο *Η πτήση του βρυκόλακα*. * Δεν είναι μια ιστορία φρίκης ούτε ένα αιματοβαμμένο αστυνομικό μυθιστόρημα. Είναι απλώς μια συλλογή με κριτικά σημειώματα για βιβλία. Γιατί, λοιπόν, αυτός ο εντυπωσιακός τίτλος; Είναι ακριβώς η ιδέα που έχω για τα βιβλία και το διάβασμα. Η πτήση του βρυκόλακα είναι η πτήση του βιβλίου. Παρομοιάζω το βιβλίο με νυχτερίδα, ένα πουλί στεγνό, δίχως αίμα, δίχως ζωή. Κι όταν εκδίδεις ένα βιβλίο, είναι σαν να απελευθερώνεις ένα σμήνος νυχτερίδες βρυκόλακες. Κι αυτές φεύγουν, πετούν στον αέρα και ψάχνουν για κάποιον... για να ακουμπήσουν στα γόνατά του και να διαβαστούν...

Κι αυτό που συμβαίνει τότε είναι κάτι μαγικό, παράξενο, μυστηριώδες. Γίνεται ένα είδος γάμου, μια ερωτική πράξη, ανάμεσα σ' αυτό το μούτζουρωμένο με μελάνι αντικείμενο και στα όνειρα, τη μνήμη, την κουλτούρα, την ευαισθησία του αναγνώστη. Κι από αυτή τη μείξη, από αυτό το πάντρεμα, γεννιέται αυτό που ονομάζω «έργο». Το έργο διαρκεί όσο κρατάει το διάβασμα. Και φυσικά είναι διαφορετικό σε κάθε αναγνώστη. Αυτό είναι, κατά τη γνώμη μου, το νόημα της λογοτεχνίας! Όταν δημοσιεύω ένα βιβλίο, δίνω το μισό ενός έργου, δίνω το μισό ενός βιβλίου ή ενός παραμυθιού στον αναγνώστη. Κι περιμένω από αυτόν να γράψει με το νου του το υπόλοιπο, την ώρα που με διαβάζει...

Αυτή τη γονιμοποιητική ιδιότητα της λογοτεχνίας τη βρίσκω μαγευτική. Και θα 'λεγα ακόμα, πως η αξία ενός λογοτεχνικού έργου μετριέται ακριβώς με βάση αυτή την ικανότητα γονιμοποίησης... Το λογοτεχνικό αριστούργημα είναι εκείνο το έργο που ξεπερνά όχι μόνο την προσδοκία

του δημιουργού του, αλλά ακόμα και την ίδια του την ικανότητα να κατανόει: αυτή είναι ακριβώς η στιγμή της δημιουργίας του μύθου. Είναι προφανές ότι όταν ο Τίτος ντε Μολίνα έγραψε τον *Απατεώνα της Σεβίλλης*, όπου το κύριο πρόσωπο ονομάζεται Δον Ζουάν, δεν ήξερε ότι μόλις είχε δημιουργήσει ένα μύθο. Στην πραγματικότητα, δεν είχε καν δημιουργήσει ένα μύθο. Αυτός έγραψε απλώς μια μέτρια κωμωδία. Αργότερα ο Δον Ζουάν άρχισε να πολλαπλασιάζεται, μες στο πνεύμα των αναγνώστών μες στο πνεύμα άλλων συγγραφέων, και να γίνεται ένα μυθολογικό πρόσωπο μέσα στο οποίο όλοι αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας. Γιατί τι είναι ο Δον Ζουάν; Είναι το σκάνδαλο της ανακάλυψης ότι οι ερωτικές μας επιθυμίες είναι αναρχικές, ανεπίδεκτες κοινωνικοποίησης, άθρησκες... είναι η αναρχία του έρωτα.

Το ίδιο ισχύει για τον Δανιήλ Ντεφόε και τον *Ροβινσώνα Κρούσο* του... Ο παπούλης ο Ντεφόε δεν είχε καταλάβει τίποτα. Κι αυτό είναι ωραίο! Δεν ήταν ιδιοφυής ο Ντεφόε, όμως ο *Ροβινσώνας Κρούσος* είναι έργο, ιδιοφυές. Αυτή είναι η διαφορά.

Αυτά, λοιπόν, μου επιτρέπουν να προτείνω μια ερμηνεία της λογοτεχνικής πράξης, έναν λόγο που να δικαιώνει τη λογοτεχνική δημιουργία. Θα 'λεγα πως ο άνθρωπος δεν είναι αληθινά άνθρωπος, δεν είναι ανθρώπινος, δεν είναι ευτυχισμένος, δεν νιώθει τη βαθιά χαρά να είναι ένα ανθρώπινο ον, παρά μόνο όταν δημιουργεί. Το Ευαγγέλιο μάς λέει ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο «κατ' εικόνα και ομοίωσή του». Ο άνθρωπος, λοιπόν, είναι δημιουργός κατ' εντολήν του Θεού. Η λογοτεχνία, συνεπώς, είναι επιτρέπει να δημιουργήσουμε. Μας δίνουν μισό βιβλίο και μας λένε: «διάβασέ το, κι όσο το διαβάζεις, δημιούργησε το άλλο μισό».

Θα τελειώσω με δυο παραπομπές από τον Μονταίν, που τον ανέφερα και στην αρχή αυτής της διάλεξης ως παράδειγμα κάποιου που είναι το αντίθετο του μυθιστοριογράφου και του αφηγητή, του παραμυθά. Ο Μονταίν είχε πει πως «ο λόγος ανήκει κατά το ήμισυ σ' αυτόν που τον εκφέρει και κατά το ήμισυ σ' εκείνον που τον ακούει». Αλλά είχε πει και τούτο: «το να διδάσκεις ένα παιδί δεν είναι σα να γεμίζεις ένα δοχείο, είναι σα ν' ανάβεις μια φωτιά». Και πιστεύω πως αυτή είναι η ιδιοτυπία της λογοτεχνίας, ν' ανάβεις μικρές φωτιές χαράς και δημιουργίας στην καρδιά καθενός από τους αναγνώστες. □

* Εδώ ο Μ.Τ. παίζει με τη διπλή σημασία της λέξης *vampire*, που σημαίνει «βρυκόλακας» αλλά και ένα είδος μεγάλης νυχτερίδας που τρέφεται με αίμα.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΗ ΣΙΦΝΟ

● Σχετικά με το άρθρο του Α. Ξύδη στο τχ. 328, ο κ. Π. Χαρτοκόλλης, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πατρών, μας γράφει:

Αγαπητό «Αντί»,

Μπορεί να είμαι «αθώος» από αρχιτεκτονική, όπως ο συγγραφέας του άρθρου «Ο μεταμοντερνισμός εισβάλλει στη Σίφνο» (βλ. Αντί, τεύχος 328, Οκτ. 3-9, 1986) αποφαίνεται για τους ιδιοκτήτες του κτιρίου που αποτελεί το αντικείμενο της κριτικής του, αλλά μόνο προκειμένου για την αρχιτεκτονική της πέτρας, του ξύλου και του σιδήρου. Γιατί συμβαίνει να γνωρίζω κάτι για την αρχιτεκτονική του μυαλού και του χαρακτήρα, που εκφράζεται με τον τρόπο που συζητάει ένα θέμα, προσωπικό ή ευρύτερου ενδιαφέροντος, όπως η αισθητική ενός τοπίου και η μοντέρνα, μετα-μοντέρνα ή παραδοσιακή νησιώτικη αρχιτεκτονική.

Τυχαίνει να είμαι ψυχίατρος και να με απασχολεί ιδιαίτερα το φαινόμενο του ναρκισσισμού, για το οποίο ετοιμάζω άρθρο, που θα ήθελα να υποβάλω για δημοσίευσή στο Αντί, με τίτλο «Ο ναρκισσισμός στη νεο-ελληνική κουλτούρα» (κατά το «culture of narcissism» της γνωστής μονογραφίας του Christopher Lasch) και υπότιτλο «Οι μανδάρινοι της τέχνης». Αλλά προτού αναπτύξω το θέμα του ναρκισσισμού σε ένα αυτοδύναμο άρθρο, θα ήθελα να αναφερθώ σε ορισμένα σημεία που θίγει ο Αλέξανδρος Ξύδης στο δικό του άρθρο, συμπληρώνοντας το ή αναθεωρώντας το προς όφελος της αλήθειας, που όχι μόνο έχει πολλά πατώματα, όπως το έθεσε κάποτε ο Πρεβε-

λακής μιλώντας για λογαριασμό του Καζαντζάκη, αλλά που πολύ συχνά συμβαίνει να την οικειοποιούμαστε, ταυτίζοντας την με τη γνώμη μας.

Πρώτον, ο αρχιτέκτονας του κτιρίου, που ο Αλέξανδρος Ξύδης προτιμά να αγνοεί, τυχαίνει να είναι ο Δημήτρης Αντωνοκάκης. Και εάν δεν έχει «ζήσει» το τοπίο της Σίφνου από τους βράχους της Χρυσοπηγής όπως ο Αλέξανδρος Ξύδης, το έχει μελετήσει προσωπικά, καταγράφοντας επί τόπου τα στοιχεία που με την ευσυνειδησία, ευαισθησία και διεισδυτικότητα που διακρίνουν τη δουλειά του, στοιχεία που σκοπεύει να παρουσιάσει ο ίδιος σε σχετικό άρθρο του, ενδεχομένως στο Αντί.

Δεύτερον, τα σχέδια του κτιρίου, που ο Αλέξανδρος Ξύδης δε ζήτησε ποτέ να δει, περιοριζόμενος στο «τσιμεντένιο γιαπί» των φωτογραφιών του, που φυσικά δεν έχει καμιά σχέση με τους «λευκούς νησιώτικους κύβους» που με τόσον λυρισμό περιγράφει στο άρθρο του, έχουν εγκριθεί από τις αρμόδιες αρχαιολογικές - πολεοδομικές υπηρεσίες, που πράγματι ο έλεγχός τους ήταν και είναι «ιδιαίτερα σχολαστικός και βραδύς» και, όπως πολύ καλά γνωρίζει ο έγκριτος τεχνοκρίτης, έχουν εγκριθεί όχι μόνο μια, αλλά δύο φορές, καθώς με τη δική του άμεση ή έμμεση επέμβαση δόθηκε εντολή να ανασταλεί η πρόοδος της οικοδομής για περισσότερο από ένα μήνα.

Τέλος, ο ισχυρισμός ότι οι ιδιοκτήτες του κτίσματος «έτσι το ήθελαν, να μοιάζει με ναό», είναι κυριολεκτικά δημιουργημα του αρθρογράφου, που βομβαρδίζοντας τους καθημερινά με προσωνύμους όπως «καλή μέρα αγαπητοί μου ναίτες», και ερωτήματα όπως «το θέλετε να μοιάζει με

ναό;» τους έφερε στο σημείο να πουν, «ναι Αλέκο το θέλουμε να μοιάζει με ναό». Αλλά ο Αλέξανδρος Ξύδης δεν τους καταδικάζει για την ιερόσυλη απάντησή τους, αναγνωρίζοντας τους το ελαφρυντικό της αθωότητας περί τα αρχιτεκτονικά, για τα οποία ο ίδιος ξέρεi και κρίνει αντικειμενικά, εφόσον μπορεί να αποδίδει στους καλοπροαίρετους «θαμώνες και τουρίστες» των βράχων της Χρυσοπηγής τη δική του γνώμη και προσωπικά συναισθήματα.

Δικός σου
Πέτρος Χαρτοκόλλης

● Αλλά και ο Κώστας Οικονομίδης από τη Βαγδάτη μας γράφει για το ίδιο θέμα:

Κύριε Διευθυντά,

Πάνω στο άρθρο του κ. Α. Ξύδη «Ο Μεταμοντερνισμός εισβάλλει στη Σίφνο» στο τεύχος 328/9.10.86, θα ήθελα να διατυπώσω ορισμένα σχόλια και απόψεις.

Ο μεγαλεπίβολος τίτλος δεν φαίνεται να έχει σχέση με το περιεχόμενο του άρθρου. Το δε άρθρο θα έπρεπε να βρίσκεται στη στήλη των επιστολών, γραμμένο από αγανακτισμένο Αθηναίο που γυρίζει από διακοπές στη Σίφνο, και όχι από γνωστό τεχνοκρίτικο.

Το «οι αναλογίες τους (των σπιτιών) δίχως να είναι ιδανικές, δεν είναι ενοχλητικές» και η άσχετη με το περιεχόμενο χρήση του όρου «μεταμοντερνισμός», δεν επαρκούν για να καλύψουν την προχειρότητα και το κοινότυπο του περιεχομένου. Η ίδια προχειρότητα παρατηρείται και στις φωτογραφίες, που δείχνουν μια τυπική εικόνα «ελληνικής παραλίας με οικοδομή», και δεν βοηθούν το κείμενο τονίζοντας μια ιδιαιτερότητα του τοπίου.

Φυσικά και εγώ, όπως και ο κ. Ξύδης, όπως και ο κ. Π. Χαρτοκόλλης, δεν θέλουμε να δούμε την αισθητική βεβήλωση της αρμονίας του τοπίου, που η οργανική διαδικασία της ανάπτυξης των παραδοσιακών κτισμάτων και οικισμών διαμόρφωσε έτσι μέχρι τους καιρούς μας. Θέλουμε να παγώσουμε το χρόνο γιατί πρέπει, αφού είμαστε έθνος με μνη-

μες.

Θα ήθελα να εστιάσω στην τελευταία φράση του άρθρου: «... δεν είναι πεδίο αρχιτεκτονικών πειραμάτων». Το όλο ύψος του άρθρου προδιαθέτει δυσμενώς τον αναγνώστη ως προς τον πειρατισμό. Επαινεί την «σχολαστικότητα και βραδύτητα του ελέγχου των αρχαιολογικών - πολεοδομικών υπηρεσιών» και για να αποδείξει την αισθητική πληρότητα των μέτρων τους καταλήγει: «κι έφτανε (ο έλεγχος) ως τις διαστάσεις των παραθύρων και τις όψεις των κουφωμάτων, συχνά προς μεγάλη δυσανασχέτησή των Σιφνίων». Φτάνουμε στο επίπεδο τέτοιας πνευματικής στείρωσης, ώστε να στηρίζουμε τα αισθητικά κριτήρια στα ελλιπί μέτρα προχειρότητας του ΥΠΕΧΩΔΕ;

Ένας τεχνοκρίτικός πρέπει να ξέρει ότι η Τέχνη δεν είναι κάτι το στατικό. Είναι μοίρα του καλλιτέχνη να πειραματισθεί, να φτιάξει κάτι το καινούργιο, είτε εκλεκτικά από το παρελθόν, είτε από το υποσυνείδητό του.

Ο πειραματισμός αυτός δεν είναι μια εργαστηριακή λειτουργία σαν ένα πείραμα της Φυσικής. Η Αρχιτεκτονική είναι η τέχνη που δουλεύει καθαρά μέσα στο behavioral space (= χώρος συμπεριφοράς). Με αυτόν το χώρο ανοίγει ένα διάλογο: Δημιουργείται από αυτόν σαν συμπλήρωμα (αποτέλεσμα αισθητικής ή κοινωνικής ανάγκης), ή τον δημιουργεί για μια ειδική χρήση (πάλι αισθητική ή κοινωνική), ή αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλομεταβάλλονται. Η δημιουργία αυτή εκ-

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΣ

Κυκλοφορεί στις 14 Νοεμβρίου, ημέρα Παρασκευής, στα βιβλιοπωλεία και τα περίπτερα

Κάθε πολίτης μέ τον

ΠΟΛΙΤΗ

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΤΑ ΠΑΛΙΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΣΠΙΤΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Δεινοκράτους 131, τηλ. 72 29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»
Τοιμήκη 78, τηλ. 279.720

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»,
Δεινοκράτους 131, τηλ. 72 29.237
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. ΚΟΤΖΙΑ ΚΑΙ ΣΙΑ»
Τοιμήκη 78, τηλ. 279.720

η νέα ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 25 ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1986

ΣΕΙΣΜΟΙ

Ηλίας Ευθυμιόπουλος: Καλαμάτα: Η δύσκολη ανασυγκρότηση
Μιχάλης Μοδινός, Φώτης Μερτζάνης: Οι βλαβερές συνέπειες του μπετόν αρμέ.

Κώστας Λιολιούσης: Είναι δυνατή η πρόγνωση των σεισμών;
Συζήτηση μεταξύ του πολιοδόμου Γρηγόρη Διαμαντόπουλου και του Μιχάλη Μοδινού.

ΘΕΜΑΤΑ

Αναστάσιος Άλκιμος: Οι ορχιδέες της Ελλάδας
Ιωάννα Κιούση: Ρύπανση εσωτερικών χώρων
Λόης Λαμπριανίδης: Άχρηστο το Χωροταξικό Θεσσαλονίκης;

ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

Μάνος Στεφανίδης: Απ. Γιαγιάννος, Ζωογραφίες

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

Σύλλογος Φυσικών Έρευνας κι Εφαρμογών: Οι προϋποθέσεις αποδοχής των πυρηνικών αντιδραστήρων

Κίμων Χατζημπήρος: Το όχι στην πυρηνική ενέργεια είναι οριστικό.

Σπύρος Παπαγρηγορίου: Ο νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Ηλίας Ευθυμιόπουλος: Τα τρόφιμα μετά το Τσερνομπίλ
Κίμων Χατζημπήρος: Το υποβρύχιο και οι πυρηνικοί αντιδραστήρες.

Δημήτρης Παπαϊωάννου: Το άλας της γης και το μέλλον της πόλης

Πολιτ(ο)ικολόγος: Δημοπικές, Ρέικγιαβικ

Κι ακόμα: Η Γκρηνλάντ για την ειρήνη, οι δύσκολοι λεκέδες του ιδιού, δημοπικές και διαφήμιση, ποιός υπονομεύει το λιγνίτη, η απαγόρευση του αμιάντου, μιλιταρισμός και παρελάσεις, ΜΟΠ και πανηγύρια, ποιότητα καυσίμων, χτες η επανάσταση.

Μαυρομιχάλη 39, Αθήνα 106 80, τηλ. 3619837

φράζεται σαν οργανική διαδικασία, όπως στην περίπτωση των οικισμών μας, ή σαν αποτέλεσμα μιας σπουδής του αρχιτέκτονα και του καλλιτέχνη.

Και στις δυο περιπτώσεις δημιουργικής διαδικασίας, ο πειραματισμός είναι αναγκαίο στοιχείο, αφού εκφράζει αυτή την αναγκαιότητα της Τέχνης να χωρήσει σε κάτι καινούριο, να πάει μπροστά.

Ποιο είναι λοιπόν το πεδίο γι' αυτόν τον πειραματισμό; Η ειρωνεία της χρήσης του όρου «πεδίο αρχιτεκτονικών πειραμάτων» που προκύπτει από το άρθρο, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κατάλληλο πεδίο θα ήταν η έρμη της Νεβάδας ή της Αριζόνας, που είναι και πεδία πυρηνικών δοκιμών. Δηλαδή, ο κίνδυνος αποτυχίας πρέπει να αποκλείσει τον πειραματισμό, να σταματήσει την αναγκαία εξέλιξη και να οδηγηθούμε στη στεγνή παραδοχή του διατηρητέου, όπου ο ΥΠΕΧΩΔΕ ή οι τεχνοκρικοί θα αναλάβουν να προφυλάξουν τις αισθητικές αξίες μας, οδηγώντας μας στην αγάπη του παραδοσιακού και του φολκλόρ.

Ποιο είναι το πεδίο των αρχιτεκτονικών πειραμάτων; Μα φυσικά ολόκληρος ο χώρος συμπεριφοράς μέσα στον οποίο αναπτύσσεται ο διάλογος της διαχρονικής διαδικασίας της αρχιτεκτονικής δημιουργίας. Αυτό το πεδίο περιλαμβάνει την έρμη της Αριζόνας, το σύγχρονο αστικό κέντρο, τον παραδοσιακό οικισμό και τη Χρυσόπηγή της Σίφνου. Τα μέρη αυτού του διαλόγου όμως, πρέπει να διέπονται από έναν απαραίτητο αλληλοσεβασμό. Ο μονόλογος, στην ευρύτερη έννοια, είναι υποσύνολο του διαλόγου, και όπως ο ποιητής μένει βουβός μπροστά σε μια σπάνια ομορφιά, έτσι και ο αρχιτέκτονας αφήνει ενσυνείδητα ένα σπάνιο πεδίο αμετάβλητο. Αλλά και αυτό είναι αποτέλεσμα ενός διαχρονικού πειραματισμού. Σε άλλη περίπτωση, το λμά και αναπτύσσει διάλογο με τον παραδοσιακό ντυμένο χώρο συμπεριφοράς; Ένα πρόσφατο παράδειγμα είναι η κατασκευή της σύγχρονης πυραμίδας στη μέση του Λούβρου, το γλυπτό με τις ακρωτηριασμένες κολώνες στην αυλή του, και πολλά άλλα σε άλλα μέρη του κόσμου.

Τα μέρη όμως αυτά, βρίσκονται μακριά από το πνεύμα της πολιτιστικής Αθήνας της Μελίνας, του φαναρισμού και του βερμπαλισμού, μακριά από τα κατασταλτικά για την κοινωνική συμπεριφορά μέτρα του ΥΠΕΧΩΔΕ και της ημιτέλειας και προχειρότητας των αρχαιολογικών-πολεοδομικών υπηρεσιών. Γιατί εκεί ακριβώς πνίγεται ο πειραματισμός. Η στείρωση του πνεύματος και η προσωπική αλλά και κομματική / πολιτική τάση για αυτεπίδειξη, νεκρώνουν τον πειραματισμό και ευθύνονται για τα

δυσμενή αισθητικά και κοινωνικά αποτελέσματα που δημιουργούν. Αυτά, σε συνδυασμό με ένα υπουργείο Παιδείας που συντελεί στην υποβάθμιση του σκοπού του, γιατί και εκεί λείπει ο πειραματισμός, εμπνέουν την προαίσθηση της συνέχισης της αισθητικής και κοινωνικής καθόδου του τόπου μας. Κύριος σκοπός ύπαρξης των φορέων της παιδείας, τέχνης και κουλτούρας έχει γίνει η ανακοίνωση νομοσχεδίων και προγραμμάτων που είναι συνταγές και ρετσέτες για πνευματική υποβάθμιση, αφού ο πειραματισμός, θα δημιουργούσε την εντύπωση της έλλειψης προγραμματισμού και know how.

Έτσι, λοιπόν, το πεδίο του αρχιτεκτονικού και καλλιτεχνικού πειράματος έχει περιοριστεί στους πανελλήνιους διαγωνισμούς για πνευματικά κέντρα και στα κυκλώματα των γκαλερί, κάτω από την καθοδήγηση στείρων επιτροπών, φορέων υπουργείων και τεχνοκρατικών.

Ας αφήσουμε τον πειραματισμό, με «αρετήν και τόλμην» σαν απαραίτητα στοιχεία, να δημιουργήσει ένα διάλογο στον ελληνικό χώρο συμπεριφοράς.

Τα παραδείγματα του άρθρου του κ. Ξυδή δεν αποτελούν ούτε πειραματισμό ούτε δείγματα μεταμοντερνισμού. Απλώς επιδεικνύουν την έλλειψη αρετής και τόλμης (του ιδιώτη και του κράτους, και όχι του αρχιτέκτονα) που διαμόρφωσε τα αστικά κέντρα της Ελλάδας, τα μοντέρνα παραθεριστικά ξενοδοχεία και θέρετρα και έστησε ανδριάντες στις πλατείες. Είναι απαραίτητο να μη συγχέουμε αυτές τις δύο καταστάσεις.

Φιλικά

Κώστας Οικονομίδης
Βαγδάτη, 15 Οκτωβρίου 1986

● *Ο Αλέξ. Ξυδής που του θέσαμε υπόψη το γράμμα αυτό, μας έστειλε την απάντηση που ακολουθεί:*

Ο κ. Χαρτοκόλλης δεν απαντά σε καμιά από τις κρίσεις μου, γι' αυτό και δεν θα μακρηγορήσω. Τονίζω μόνο δύο πράγματα: α) οι κρίσεις μου δεν απηχούν «προσωπικά συναισθήματα», ούτε είναι μόνο «δική μου γνώμη» αλλά πολλών Σιφνίων και μη, όπως μαρτυρεί αφ' ενός ένα γράμμα με τρεις έγκριτες υπογραφές στη «Σιφναϊκή Φωνή» Σεπτ. 1986 (σελ. 5), αφ' ετέρου η αναστολή των εργασιών στο γιπλί του από την πολεοδομική υπηρεσία, που δεν οφείλεται σ' «επέμβαση άμεση ή έμμεση» δική μου, όπως ισχυρίζεται. Οι κρίσεις αυτές και άλλες παρόμοιες γνωστοποιήθηκαν προφορικά στον κ. Χ. από πολλούς φίλους και γνωστούς εκτός από μένα εγκαίρως, δηλ. μόλις φάνηκε να ορθώνεται το παράδειγμα κατασκευάσματος. Δεν θα είχα διανοηθεί να του ζητήσω να δω τα σχέδια, επαφείς στη στοιχειώδη ευαισθησία που προϋ-

πνεύμα σε παιδευμένο ψυχίατρο για ένα μοναδικό τοπίο, που διάλεξε για να το κατοικήσει; β) πρόθεση του άρθρου δεν ήταν να ψέξω τον ιδιοκτήτη του κτίσματος. Δεν του έγινε προφανώς αρκετά σαφές ότι στόχευε: 1. στον συγκεκριμένο υπεύθυνο αρχιτέκτονα τον οποίο, ως νέο εκτιμούσα για τη δουλειά του; 2. στις πολεοδομικές υπηρεσίες Σύρου, Ρόδου και Αθήνας που, μ' ελαφρότητα ασύγγνωστη, κατά τη γνώμη μου, και παραμερίζοντας τη συνήθη τους σχολαστικότητα, εγκρίνανε σχέδιο ολότελα άσχετο προς το συγκεκριμένο περιβάλλον της Χρυσοπηγής (ίσως να ταίριαζε κάπως στον Αρτεμώνα), και το ξαναεγκρίνανε μετά από ένσταση αγνώστου μου Σιφνιού(;)·

Το άρθρο μου υποτελεί έκφραση της έντονης ανησυχίας μου να μην αποτηνέσει το μεταμοντέρνο ή νέο - νεοκλασικό μέγαρο Χαρτοκόλλη προηγούμενο για την ανέγερση άλλων παραμορφωτικών κτισμάτων σ' αυτή τη μοναδική τοποθεσία.

★ ★ ★

Στον κ. Οικονομίδη απαντώ απλώς με μια δική του φράση: οι φωτογραφίες του άρθρου «δειχνουν μια τυπική εικόνα της ελληνικής παραλίας με οικοδομές». Ακριβώς αυτής της «τυπικής εικόνας» καταστροφής την ολοκλήρωση στη Χρυσοπηγή, που την «ιδιαιτερότητα» τη γνωρίζουν όσοι τη συχνάζουν, στοχεύει να επιβραδύνει αν όχι να σταματήσει το άρθρο μου. Όσο για τον «πειραματισμό» και τις αρετές του, βέβαια μπορεί να τον ασκεί ο καλλιτέχνης δίχως χαλινάρια και περιορισμούς στο εργαστήρι του, δεν δικαιούνται όμως ο αρχιτέκτονας, όταν μάλιστα έχει αξιώσεις καλλιτέχνη, να τον ασκεί σε συγκεκριμένο ανοιχτό χώρο, του οποίου όλοι οι πολίτες είναι «χρήστες», δίχως κάποιον αυτοπεριορισμό, κάποιο σεβασμό προς τους χρήστες αυτούς, που συμβαίνει γενιές τους να έχουν διαμορφώσει το περιβάλλον της Χρυσοπηγής βελτιώνοντάς το μάλιστα με τη χρήση, ένα περιβάλλον που εμείς οι σημερινοί κάτοικοι ή έποικοι της Σίφνου το θεωρούμε κοινή μας κληρονομιά, και για τη διάσωση του όλοι μας οφείλουμε κάποια θυσία. Όταν λέω «όλοι μας» εννοώ και τους διακεκριμένους αρχιτέκτονες που είναι κι αυτοί χρήστες και αξιοποιοτές του χώρου έστω και πρόσκαιροι, και δεν δικαιούνται να «πειραματίζονται» πάνω του. Όταν επιστρέψει ο κ. Οικονομίδης από τη Βαγδάτη ας κάνει ένα γύρω στην παραλιακή λεωφόρο του Σουνίου, ή το Μούλκι της Σαλαμίνας για να καταλάβει τι εννοώ.

Ευχαριστώ, φίλο «Αντί» για τη φιλοξενία, Φιλικά δικάς σου Αλέξανδρος Ξύδης

ΟΤΑΝ Ο ΠΑΝΟΣ (Βαρβαρούσης) ΦΙΛΟΣΟΦΕΙ

● Από τον καθηγητή Β. Κύρκο, από τα Γιάννενα, πήραμε την επιστολή που δημοσιεύουμε στη συνέχεια, μαζί με το ακόλουθο σημείωμα:

Κύριε διευθυντά,

Κύριε παρακαλώ να έχω την κατανόηση και τη βοήθειά σας, που βρίσκομαι στη δύσκολη θέση να ζητώ και πάλι τη φιλοξενία του αγαπητού ΑΝΤΙ. Όπως θα διαπιστώσετε «ιδίους όμμασι», από τον Αύγουστο έστειλα στην «Καθημερινή» την επιστολή που σας εσωκλείω και δεν ξέρω ποια κυκλώματα εμποδίζουν τη δημοσίευσή της, παρότι επανειλημμένα τους τηλεφώνησα και τους έγραφα. Θεωρώ αυτονόητο, όταν κανείς μιλάει ή γράφει δημόσια, με αξιώσεις μάλιστα επιστημονικής πληρότητας, δημόσια να υφίσταται και τον έλεγχο. Δεν έκανα τίποτε περισσότερο από το να κρίνω ένα άρθρο δημοσιευμένο σε μια εφημερίδα, που θέλει να είναι βήμα ελεύθερου διαλόγου. Μου είναι ακατανόητη η άρνησή της, δυο μήνες τώρα, να δημοσιεύσει την επιστολή μου. Γι' αυτό σκέφτηκα να καταφύγω κι αυτή τη φορά στις φιλόζενες στήλες του ΑΝΤΙ.

Με εξαιρετική τιμή
Βασ. Α. Κύρκος

● Αλλά ιδού και η επιστολή που απευθυνόταν προς την «Καθημερινή» και αφορά άρθρο του γνωστού και εξαιρετέου και Π. Βαρβαρούση:

Κύριε διευθυντά,

Διάβασα στην έγκριτη εφημερίδα σας (10/11-9-86) το ενδιαφέρον άρθρο του λέκτορα της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Π. Βαρβαρούση «Οι αντιλήψεις για την ειρήνη στις αρχαίες ελληνικές πόλεις». Ο κ. Β. αναπτύσσει διεξοδικά, στα όρια βέβαια ενός άρθρου, τις αντιλήψεις των αρχαίων φιλοσόφων και άλλων διανοητών για την ειρήνη και τις προσπάθειες μερικών απ' αυτούς να βοηθήσουν στην κατάπαυση των εμφύλιων σπαραγμών και των ακατάπαυστων συγκρούσεων. Θα μου επιτρέψετε, ωστόσο, να κάνω ορισμένες παρατηρήσεις και να επισημάνω μερικές αβλεψίες, υποθέτω, στο άρθρο του κ. Β., ή και παρανοήσεις.

α) Η αναφορά του κ. Β. στους Νόμους του Πλάτωνα (628 C: *Το γε μην άριστον ούτε πόλεμος ούτε τάσις* κτλ.) είναι σωστή, αλλά *στάσις* δεν σημαίνει «κατάσταση ησυχίας που ακολουθεί τον πόλεμο», όπως γράφει ο κ. Β. Λίγες αράδες πιο πάνω στην ίδια σελίδα (628 Α-Β) ο ίδιος ο Πλάτων δίνει με περισσή σαφήνεια το νόημα του όρου αυτού: *προς πόλεμον τον εν αυτή (δηλαδή τη πόλει) γιγνόμενον εκάστοτε, ή δη καλείται στάσις*. Όστε, λοιπόν, στάσις σημαίνει επανάσταση (Revo-

lution), εσωτερικές ταραχές (στον Θουκυδίδη και στον Ξενοφώντα ο όρος είναι συχνότερος και σαφέστερος). Διαφορετική βέβαια σημασία έχει η λέξη, όπου ο φιλόσοφος την μεταχειρίζεται για να υποστηρίξει οντολογικές ή γνωσιοθεωρητικές θέσεις.

β) Ο κ. Β. μιλάει για σοφιστική σχολή και αναφέρει μάλιστα ως εκπροσώπους της, εκτός από τον Γοργία, τον Ισοκράτη και τον Λυσία. Εδώ χρειάζεται λίγη προσοχή. Καταρχήν δεν μπορούμε να μιλάμε για σοφιστική σχολή, γιατί τέτοια σχολή δεν υπάρχει.

Ο όρος «σχολή» είναι αδόκιμος για να χαρακτηρίσουμε τους εκπροσώπους των σοφιστών στο δεύτερο μισό του 5ου αι. π.Χ. Οι σοφιστές δεν αποτελούν «σχολή» με το νόημα που έχει αυτή η λέξη στην Ιστορία της Φιλοσοφίας, δηλαδή έναν άξονα κοινό της διδασκαλίας (ή της θεωρίας) και μια φυσική και χρονική διαδοχή των εκπροσώπων - υποστηρικτών της. Οι μεγάλοι σοφιστές παρουσιάζονται στο προσκήνιο της ιστορικής ζωής του ελληνικού κόσμου μέσα σε πενήντα σχεδόν χρόνια ως εκφραστές κοινωνικών αιτημάτων και διεργασιών, έχουν όμως και μεταξύ τους πολλές και μεγάλες διαφορές, έτσι που σε καμιά περίπτωση δεν μπορούμε να μιλάμε για «σχολή σοφιστών».

Επειτα ούτε ο Ισοκράτης και πολύ περισσότερο ο Λυσίας συγκαταλέγονται στους σοφιστές. Όπως είναι γνωστό ο Ισοκράτης ήταν ο καταξιωμένος ρητοροδιδάσκαλος, που γράφει μάλλον λόγους και νουτετεί το Πανελλήνιο, εμφορείται άλλωστε από πανελλήνια αισθήματα, και σ' αυτό βέβαια συνεχίζει την παράδοση των μεγάλων σοφιστών (ήταν εξάλλου μαθητής του Γοργία). Σοφιστής όμως ποτέ δεν ήταν — ο ίδιος ήθελε να είναι μάλλον «φιλόσοφος» παρά ρητοροδιδάσκαλος.

Για περισσότερους λόγους δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε σοφιστή το γνωστό μας ρήτορα Λυσία. Ίσως εδώ πρέπει να αποσαφηνίσουμε ένα σημείο: όλοι οι σοφιστές ήταν ικανοί ομιλητές (όχι οπωσδήποτε δεινοί ρήτορες, ίσως μόνο οι του κύκλου του Γοργία), αντίθετα οι ρήτορες δεν ήταν σοφιστές. Δηλαδή η ρητορική ικανότητα δεν ήταν το κύριο χαρακτηριστικό των σοφιστών, όπως εσφαλμένα πίστευαν στην αυτοκρατορική εποχή οι εκπρόσωποι της λεγόμενης «δεύτερης σοφιστικής». Είναι, λοιπόν, λάθος να χαρακτηρίζουμε τους ρήτορες του «Κανόνος» ως σοφιστές. Αυτές οι συγχύσεις δεν επιτρέπεται να γίνονται σήμερα, άλλο οι σοφιστές και άλλο οι ρήτορες. Και μια λεπτομέρεια ακόμα: δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο Πλάτων «στηρίζεται για την

Παραδίδονται μαθήματα από καθηγήτρια Γερμανικών. Προετοιμασία για διπλώματα του Ινστιτούτου Γκαίτε. τηλ. 36.41.974

Τηλ. 36.41.974

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Α. ΒΙΣΤΩΝΙΤΗΣ

Ή κρίση, καί ή καταστολή

Κείμενα κριτικής για τό έργο τριών βασικών συγγραφέων του αιώνα μας, Χάξλεϋ, Όργουελ καί Μπέκετ, όπως επίσης κείμενα για την νεοελληνική ποίηση καί πεζογραφία. Μία διαφορετική Κριτική ματιά.

Έκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9.
ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ. 3607744

ΓΙΑΝΝΗ ΦΑΤΣΗ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ '73

ΕΞΕΓΕΡΣΗ — ΚΑΤΑΛΗΨΗ — ΕΙΣΒΟΛΗ

Το βιβλίο συγκροτείται από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος είναι ένα λιτό ιστορικό κείμενο που δίνει το χαρακτήρα της εξέγερσης και διαγράφει τους στόχους της, παρουσιάζοντας και αναλύοντας τη μορφή της αυτόνομης κοινωνίας των φοιτητών, όπως αυτή οριστικοποιήθηκε μέσα στο Πολυτεχνείο. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει γραπτά ή απομαγνητοφωνημένα κείμενα που αναφέρονται στις φάσεις του κινήματος μέσα στο Πολυτεχνείο, ενώ το τρίτο μέρος καλύπτεται από φωτογραφικά ντοκουμέντα που αποτυπώνουν τα στάδια των γεγονότων.

Ένα βιβλίο προσφορά στην ιστορική έρευνα, που δίνει την ολοκληρωμένη εικόνα μιας κορυφαίας μαζικής αντιστασιακής πράξης.

ΦΩΝΤΑ ΚΟΝΔΥΛΗ

ΤΡΙΗΜΕΡΟ ΣΤΑ ΚΑΓΚΕΛΑ

Χαρακτηρίστηκε το μοναδικό λογοτέχνημα απ' όσα γράφτηκαν για την εξέγερση του Πολυτεχνείου. Αυτοβιογραφικό το χαρακτηρίζει ο συγγραφέας του. Είναι, όμως, κάτι περισσότερο. Η ζώσα καταγραφή των συγκλονιστικών γεγονότων περνά αυτόματα στην περιοχή του έργου τέχνης, γίνεται απόσταγμα ζωής και μνήμης ιερής για τους μεταγενέστερους και μένει, σπαραγμένο άγαλμα, να θυμίζει τι μπορεί να κατορθώσει ο άνθρωπος όταν «άνθρωπος εστί».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Ζωοδ. Πηγής 3, 106 78 Αθήνα ☎ 360.32.34, 360.13.31

τεκμηρίωση των απόψεών του στις σοφιστικές αντιλήψεις», δηλαδή για την ειρήνη. Παρόμοιες απόψεις παραμένουν ατεκμηρίωτες.

γ) Σύγχυση όμως υπάρχει και σχετικά με τους στωικούς φιλοσόφους: δηλαδή, ούτε ο Πολύβιος, ο γνωστός ιστορικός του 3/2ου αι. π.Χ., ούτε ο Πλούταρχος είναι στωικοί φιλόσοφοι, όπως εσφαλμένα νομίζει ο κ. Β. Ειδικά για τον Πλούταρχο, τον πολυγραφοτάτο «ιστορικό», δοξογράφο και φιλόσοφο, ξέρουμε ότι είχε επηρεαστεί από τις αντιλήψεις των Στωικών, αλλά παρέμεινε ακαδημαϊκός (ή ακαδημαϊκός) φιλόσοφος, οπαδός αδιάλλακτος του Πλάτωνα (γιόρταζε μάλιστα και τα γενέθλια του μεγάλου φιλοσόφου κάθε χρόνο στη Χαιρώνεια!). Όσο για τις αντιλήψεις των δύο αυτών ανδρών, καλό είναι να μην ξεχνάμε ότι ο πρώτος, δηλαδή ο Πολύβιος, καταγράφει την άνοδο και την επικράτηση των Ρωμαίων, φίλος του Σκιπίωνα του Αφρικανού. Η ειρήνη γι' αυτόν επομένως συνναρτάται με τη βούληση των Ρωμαίων, των νέων κυρίαρχων και ρυθμιστών των πολιτικών πραγμάτων στο χώρο της Μεσογείου. Ο Πλούταρχος είναι απλώς ο εκφραστής της PAX ROMANA στο τέλος του Ιου και στις αρχές του 2ου αι. μ.Χ.

Δεν θα επιμείνω στην επισήμανση και άλλων αβλεψιών ή παρανοήσεων. Είναι βέβαια αυτονόητο ότι οι νέοι επιστήμονες πρέπει να έχουν απαιτήσεις ακρίβειας επιστημονικής και ενημέρωσης. Συγκεκριμένα θα παρατηρούσα π.χ. ότι δεν γίνεται σαφής διάκριση ανάμεσα στις έννοιες *ειρήνη* και *ομόνοια*, και ασφαλώς δεν πρέπει να εκλαμβάνουμε τις προσπάθειες της πολιτικής των Διαδόχων ως μορφές «πολιτικής συνεργασίας για τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού», όπως μάλλον αφήνει να εννοηθεί ο κ. Β. σε μια παράγραφο του άρθρου του (αλήθεια, γιατί ο αδοκίμος νεολογισμός εξελληνικοποίηση; Δεν ικανοποιεί ο εξελληνισμός πια;). Τέλος, όσα αποδίδει στον μεγάλο σοφιστή Γοργία για την ειρήνη και τον πόλεμο και οι παραπομπές που δίνει δεν ευσταθούν. Ας ελέγξει ακόμη μια φορά τις πηγές του. Γιατί όσα προσγράφει στον Γοργία ανήκουν στον ιστορικό Τιμαίο τον Ταυρομενίτη και τα μαθαίνουμε από τον Πολύβιο (XII 25,6 και 26,6 κ.ε.).

Με εξαιρετική τιμή
Βασ. Α. Κύρκος

ΓΙΑ ΤΟΝ κ. ΤΡΙΤΣΗ

● Για ένα από τα παράλογα του κόσμου τούτου, μας γράφει ο Χ. Αγγελίδης απευθυνόμενος όπως ο ίδιος σημειώνει, προς τον υπουργό Παιδείας:

Αγαπητό «Αντί»

Του πτυχίου της Νομικής του ΑΠΘ αξιωθείς και μια που οι επι-

δόσεις και οι επιθυμίες μου μου το επέτρεπαν θέλησα να κάνω και μεταπτυχιακές σπουδές. Να όμως που δυστυχώς όσο σπουδάζει κανείς πρέπει και να τρώει. Αφού λοιπόν πέρασα με επιτυχία τις εισαγωγικές εξετάσεις στο μεταπτυχιακό τμήμα του Τομέα Ιστορίας, Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας του Δικαίου στο ΑΠΘ, απευθύνθηκα στη Γραμματεία για να νοιαστώ για κανένα δάνειο. (Να πω πως και κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών δανειοδοτήθηκα).

Μαθαίνω λοιπόν στη Γραμματεία πως για να δανειοδοτηθώ πρέπει να 'χω περάσει με επιτυχία τα μαθήματα της προηγούμενης χρονιάς. Προηγούμενη χρονιά όμως δεν υπάρχει, μια που τώρα βρίσκομαι στο πρώτο έτος. Πρέπει κατά συνέπεια να περιμένω την επόμενη χρονιά, όταν δηλαδή θα βρίσκομαι στο δεύτερο έτος των μεταπτυχιακών σπουδών. Αλλά και πάλι τα δικαιολογητικά υποβάλλονται γύρω στο Φλεβάρη και η καταβολή του δανείου γίνεται κατά τον Σεπτέμβρη. Δηλαδή λεφτά παίρνει τελικά κανείς για τη μια χρονιά μόνο του μεταπτυχιακού και αυτό αφού έχει πια τελειώσει τη φοίτησή του σ' αυτό!

Αυτά, ασχολίαστα, τελών εν αναμονή.

Χάρης Αγγελίδης

Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

● Για την ενασχόληση του ΑΝΤΙ με τον Π. Κανελλόπουλο μας γράφει ο Κ. Μαγκιώσης:

Αγαπητό «Αντί»

Είμαι βέβαιος, πως οι περισσότεροι αναγνώστες σου, που έζησαν τα τόσο οδυνηρά χρόνια της «αντιπατικά μαχόμενης» παρουσίας του Π. Κανελλόπουλου στην πολιτική ζωή του τόπου θα δοκίμασαν μαζί μου μια πολύ δυσάρεστη έκπληξη βλέποντας τη φωτογραφία του στο εξώφυλλό σου και διαβάζοντας το μακροσκελέστατο (με τα μέτρα του «Αντί») και διακοσμημένο με τόσες αναμνηστικές φωτογραφίες άρθρο του Χρ. Κυριαζή με τον αβρό και πολύ διακριτικό τίτλο της «μαχόμενης αντίφασης» και το εξίσου διακριτικό περιεχόμενό του με τη διαφανή πρόθεση του εξωραϊσμού και της δικαίωσης.

Αν και σε παρακολουθώ από το φθινόπωρο του 1974, δεν θυμάμαι να είδα κάτι ανάλογο για κάποιον από τους πολυβασανισμένους και πρόωρα χαμένους μαχητές της αριστεράς. Προφανώς, στην περίπτωση αυτή, ακολούθησες το τόσο θεαματικό παράδειγμα της κυβέρνησης. Ποιος όμως από μας τους παλιότερους μπορεί να ξεχάσει τον οραματιστή κοινωνιολόγο και φιλόσοφο, που αναγόρευσε τη Μακρόνησο Νέον Παρθενώνα, τον «μεγάλο» Έλληνα πολιτικό, που πρόσφερε τους Έλληνες αξιωματικούς και

στρατιώτες στον Βαν Φλντ, τον υπουργό Εθνικής Άμυνας της δικής των αεροπόρων, τον υπερεθνικόφρονα πολιτικό, που κατέταξε τους συναδέλφους του σε δύο κατηγορίες: τους «εθνικώς παραδεκτούς» και τους «εθνικώς απαράδεκτους» επιφυλάσσοντας στον εαυτό του το δικαίωμα της κατάταξής τους, ή τον υπερπατριώτη, που μετά την εξόντωση του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης το Σεπτέμβριο του 1955, δήλωσε, απαντώντας στους δημοσιογράφους, που τον ρώτησαν για τη στάση της κυβέρνησης, της οποίας ήτανε Α' αντιπρόεδρος: «Εσιώπησεν ο εν Λονδίνω συνάδελφός μας (ο Β' αντιπρόεδρος και υπουργός των Εξωτερικών Στέφανος Στεφανόπουλος), εσιώπησαμεν και ημείς ενταύθα!». (Βλ. εφημερίδες της εποχής).

Αλλά ο «αποθανών δεδικαίω-

ται» (και ο συντάκτης του άρθρου σου κοπίασε αρκετά γι' αυτό). Ας τον αφήσουμε «να κοιμηθεί εν ειρήνι». Ως ήταν πάντα στη ζωή: ο καλός, ο λαμπρός άνθρωπος, ο πατριώτης. Δεν θα 'ναι ο πρώτος, ούτε θα κι ο τελευταίος» (Μανώλη Αναγνωστάκη: «Επιτύμβιον»).

Φιλικό

Κ. Μαγκιώσης

● Σ.Σ. Αν το κριτήριο που προτανεύει στη σκέψη του φίλου αναγνώστη είναι η πράξη και μόνον αυτή, τότε είναι μάλλον άδικος στην κριτική που κάνει στο άρθρο για τον Π. Κανελλόπουλο. Διότι εκεί, πρώτα απ' όλα είναι οι πράξεις του εκλιπόντος πολιτικού που κρίνονται. Μόνο που κρίνεται όχι από τη σκοπιά του «νικητή του εμφυλίου» ή του «νικημένου», αλλά μέσα από τις αντιφάσεις του ίδιου του δρώντος προσώπου και

● Ευτύχης Ανανεωσίδης υπογράφει και σε ύφος φτωχοπροδρομικής επιστημονικής φαντασίας, μας έστειλε το μικρό αυτό σημείωμα:

Το τρίκυκλο

Ο σωφέρ φορούσε τραγιάσκα και τετράγωνα μυωπικά γυαλιά. Κάθε τόσο κοιτάζε στους καθρέφτες. Τα πράγματα στην κάσα κουνιόνταν τραμπάλα. Ανακουφίζονταν που ήταν εντάξει παρά τα σπασμένα κάγκελα. Ο δρόμος ήταν σκαμμένος απ' τα πρωτοβρόχια. Κατέβασε τη δεύτερα...

Είδε τον άνθρωπο στα 200 μέτρα να του κάνει σήμα. Κοντά του έκοψε. Άνοιξε, χαιρέτησε, έκατσε.

—Πας στο Φορέα;
—Όχι εμ' απ' το Πασόκ. Θα βρω πάλι κάποιον να με πάρει.
—Κωλόδρομος ρε παιδί μου και κάργα φορτωμένος.

—Για πού είναι;
—Για τα καινούργια γραφεία της Επαά στο Φορέα.

Το τρίκυκλο έτριξε καθώς βούτηξε στο λάκκο με τα λασπόνερα και τα κεφάλια τους βρήκαν στην οροφή.

—Σιχτίρ!!

—Πώς και δεν τ' άλλαξες μάστορα;

—Ποιο;

—Τ' όχημα.

—Τι να πάρω, πετρέλαιο; Θα το βγάλουμε μια και καλή μεγάλο. Τριαξονικό.

—Κομμάτι δύσκολο, από τρίκυκλο... διethνείς μεταφορές.

—Μυαλό πατριώτη ως τα ουράνια πετάμε με το μυαλό.

—Για κάντο λιανά.

—Χρήμα συνεταιρικό. Τρεις τέσσερις μαζί. Μετά επέκταση. Κατά τόπους διεθνείς μεταφορές. Να βλέπει και το μάτι μας!!

Φάνηκαν μακριά τα σπίτια του Φορέα

—Πάντως μη νομίζεις ότι κονομάν. Τ' αδερφάκι μου έχει ένα Βόλβο. Ξέρω...

—Το παν είναι το μυαλό. Και τώρα είναι η ευκαιρία να το αξιοποιήσω. Τώρα ή ποτέ το άλμα.

Το στρογγυλό του πρόσωπο έλαμψε απ' το χαμόγελο. Σήκωσε την τραγιάσκα πάνω απ' το πλατύ μέτωπο.

—Υπάρχει τίποτα στην άκρη;
—Λίγα πράγματα. Πολύ μυαλό σου είπα και χρήμα συνεταιρικό.

—Πόσο είσαι μάστορα;

—Ήντα.

Γύρισε να τον κοιτάξει με παιδικό χαμόγελο. ...Η κόρνα ακούστηκε σαν μπουρού. Σφίχτηκε πάνω στο τιμόνι το 'κοψε δεξιά... Οι δύο ρόδες γύριζαν. Τριγύρω κούτρες και έπιπλα...

Ο νταλικέρης κατέβηκε κι οι δυο τους πάσχισαν να ξεμπλέξουν απ' τα βάτα για να βγουν στο δρόμο.

—Άγιο είχες μάστορα. Κοιμήθηκες και πας καταμεσής;

Ανέβηκε λαχανιασμένος τις σκάλες. Ήξερε πως τα έπιπλα ήταν της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης της Αριστεράς και πήγε να τους ειδοποιήσει. Πετάχτηκαν απάνω...

Όταν έφτασαν ήταν σταματημένα ακόμα δύο τρία Ι.Χ.

—Ε μάστορ Λεωνίδα χτυπήσατε;

—Όχι ρε παιδιά. Αλλά ρήμαξο το τρίκυκλο...

Ευτύχης Ανανεωσίδης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ:

● Εντμόν Μερ-Κλοντ Περινιόν
Ο ΔΡΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

● Πιερ Ροζανβαλόν
ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ:

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ
ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

● Υβόν Μπουρντέ-Αλέν

Γκιγιέρμ

ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Θεωρητική αντιπαράθεση-
ιστορικές εμπειρίες-Σύγχρονες
διεκδικήσεις

● Σοσιαλιστικό Κόμμα Γαλλίας
15+1 ΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ

ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

● Καρντινέλι-Ζουκιν-

Μάρκοβιτς

ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ
ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Υπέρ και κατά

● Γκράμσι, Λαπασάντ, Λεφέβρ,

Μπουρντέ, Σαπυί

ΑΡΘΡΑ ΓΙΑ ΤΗΝ

ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

● Παλασπηλιόπουλος-

Μπουρντέ- Γουάιζ-Πάγκαλος

ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

μια συζήτηση στο ΑΝΤΙ-φεστιβάλ

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ:

● Το σχολείο της οδού Βιτρύβ
...ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

απόπειρα για μια άλλη
παιδαγωγική

● Ζεράρ Μαντέλ-Κριστιάν

Βόγκτ

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ

ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

(α' μέρος)

● Ζεράρ Μαντέλ-Κριστιάν

Βογκτ

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ

ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

(β' και γ' μέρος)

● Μόσε Γιογκένσεν

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΟΥΣ

ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ

Το Πειραματικό Λύκειο του

Όσλο

● Τεό Ντήτριχ

ΤΟ ΕΝΕΡΓΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ

ΣΧΟΛΕΙΟ

του σοβιετικού παιδαγωγού

Π.Π. Μπλόνσκι

● Ζ. Σμιτ

ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΥΝΤΡΟΦΟΙ

και οι μαθητικές κοινότητες

● Δημήτρης Βεργίδης

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ

ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΟΝ

ΑΥΤΟΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΟ

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ:

● Επιλογή-σύνθεση κειμένων:

Πιερ Σάμουελ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

● Κίνημα πληροφόρησης για τα

Δικαιώματα του Στρατιώτη

ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑ-

ΤΙΩΤΩΝ

● Ομάδα Ελεύτεροι Λαϊκοί

Ραδιοσταθμοί

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑ

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΑ

ΚΙΝΗΜΑΤΑ:

● Κρις Χάρμαν

Ο ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΣ

ΑΓΩΝΑΣ ΣΤΗΝ

ΙΡΑΝΔΙΑ

● Τζονθαν Νηλ

ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ-Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ

ΕΝΟΣ ΛΑΟΥ

● Άνα Γκουαδουλούπε

Μαρτίνες

EL SALVADOR

Μια γυναίκα του απελευθερωτι-

κού μετώπου καταγγέλλει

ΤΕΧΝΗ:

● Γκαϊήλ Χολστ

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ

μύθος και πολιτική στη σύγχρονη

ελληνική μουσική

● Εουτζένιο Μπάρμπα

ΤΑ ΠΛΩΤΑ ΝΗΣΙΑ

Κείμενα για το θέατρο Οντίν

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ:

● Γκαβίνο Λέντα

ΠΑΤΕΡΑΣ ΑΦΕΝΤΗΣ

● Θανάσης Σκρουμπέλος

τα ΦΙΔΙΑ/στον ΚΟΛΩΝΟ

● Λευτέρης Ξανθόπουλος

ΤΑ ΑΝΤΙΨΥΧΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΕΠΙΣΗΣ:

● Ζορζ Λαπασάντ

ΒΙΟΕΝΕΡΓΕΙΑ

Η θεωρία και η πρακτική του

Β. Ράιχ και των διαδόχων του

● Μελανί Κλάιν-Τζόαν Ριβιέρ

ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΜΙΣΟΣ

Η ανάγκη της επανόρθωσης

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Δεινοκράτους 131 - ΑΘΗΝΑ 115 21

Τηλ. 72.29.237

ΓΙΑΝΝΗ Μ. ΚΑΛΙΟΡΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

"Εντεκα δοκίμια λογοτεχνίας
καί γενικότερου προβληματισμού (1964-1981)

Μέ ξζώφυλλο καί 20 σχέδια
του ΣΩΤΗΡΗ ΣΟΡΟΓΚΑ

1. Είσαγωγή: α) κριτική καί δοκίμιο· β) τά πλήρη συστήματα ιδεών· γ) ήθική της λογοτεχνίας καί ήθική της πολιτικής· δ) τό τέλος της άθωότητας· ε) ή διπλή έκδοχή των πραγμάτων.
2. Μυστικοποίηση καί προβληματισμός: 'Απάντηση στον Μ. Αυγέρη για τίς «'Ακυβέρνητες πολιτείες» του Σ. Τσίρκα.
3. Πικρή νηφαλιότητα καί άνέξοδος προβληματισμός: Σχετικά μέ δύο πολιτικά μυθιστορήματα.
4. 'Η Δίκη της Μόσχας (Ντάνιελ-Σινιάφσκι, 1966): 'Η έλληνική 'Αριστερά μπροστά στην πρώτη μεγάλη δίκη διανοουμένων της μετασταλινικής περιόδου.
5. Για μερικά συντακτικά φαινόμενα της δημοτικής: μία πρώτη προσέγγιση υπό τό πρίσμα της αισθητικής.
6. Είσαγωγή στό φαινόμενο Τζέιμς Μπόντ: 'Η λειτουργία των ταυτίσεων καί τό πρόβλημα της ψευδούς συνειδήσεως.
7. Τό άδιέξοδο των μεταιχιμών: Συνείδηση μετωρισμού καί μετεωριζόμενη συνείδηση (μέ άφορμή τό «Διπλό βιβλίο» του Δ. Χατζή).
8. Μία ενδιαφέρουσα άποτυχία: Τά όρια των συστηματικών συλλήψεων καί του «ένιαίου θεμελίου». (Προβλήματα έπιστημολογίας).
9. 'Η ισότητα της διαφοράς: Σκέψεις για την ισότητα των φύλων.
10. 'Υστερόγραφο: Αυτόνομία καί άμοιβαιότητα.
11. Διδάγματα του άδιεξόδου: Για μία έπιστημολογική καί αισθητική προσέγγιση του γλωσσικού μας προβλήματος (μέ την ευκαιρία τριών βιβλίων για τη νεοελληνική γλώσσα). Σελ. 454, δρχ. 600.

ΚΕΔΡΟΣ, 1981

αν αυτές οι αντιφάσεις είναι αρκετά στοιχειοθετημένες στο δημοσίευμα, εκείνο ίσως που λείπει είναι ο «νέος Παρθενών» και το «στρατηγέ μου ιδού ο Στρατός σου». Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ο ίδιος ο Π. Κανελλόπουλος αρνήθηκε την πατρότητα που του αποδίδεται γι' αυτές τις δύο φράσεις, είναι φανερό ότι τίποτα δεν «χαρίστηκε» στον κ. Κανελλόπουλο: και η συμπαρατάξη του με το παπαγικό πλέγμα εξουσίας και η εμπλοκή του στο μεταμφυλιακό κράτος (π.χ. δίκη αεροπόρων) επισημαίνονται με σαφήνεια στο άρθρο.

Όμως, σύμφωνα με τη λογική του φίλου αναγνώστη, τι θα έπρεπε να πει κανείς για την σε ανύποπτο χρόνο παραδοχή του Π. Κανελλόπουλου, ότι ο πόλεμος του 1947-49 ήταν «εμφύλιος»; Είναι και αυτό κάτι που εγγράφεται στην ιστορία και στη συλλογική μνήμη, ή όχι;

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Στο άρθρο του Βασ. Δωροβίνη, με τον τίτλο «Το μάθημα από το 'Αργος» (τχ. 331 της 24 Οκτ.) θα πρέπει να γίνουν οι παρακάτω διορθώσεις και συμπληρώσεις τυπογραφικών «ημαρτημένων»:

- 1) Στη σ. 38, 1: το έτος 1980 να διαβαστεί 1880.
- 2) Στη σ. 38, 5: η αναφορά πρέπει να γίνει στη σημείωση 3, (αντί της 1).
- 3) Στη σ. 38, στήλη 3, στίχος 19: να διαβαστεί «συχνός υποψήφιος στην υποψηφιότητα».
- 4) Στη σ. 38, στήλη 3, στίχος 46: προς το τέλος της δεύτερης παραγράφου: να διαβαστεί «δε βρίσκει εργοδότες για να κατεδαφίσει τις παράγκες».

- Για το άρθρο αυτό, πήραμε την ακόλουθη επιστολή:

ΚΑΙ ΕΝΑ ΣΧΟΛΙΟ

Σε ενυπόγραφο άρθρο του προηγούμενου τεύχους σας με τίτλο «το μάθημα από το 'Αργος» διατυπώνονται ανοίκειοι και ανυπόστατοι χαρακτηρισμοί για τον επικεφαλής αρχιτέκτονα και την ομάδα ΕΠΑ 'Αργους που προκαλούν κατάπληξη. Δεν προτίθεμαι να ασχοληθώ, ούτε με ενδιαφέρει άλλωστε, με το ποια νήματα κινούν τον συντάκτη του άρθρου. Το περιοδικό σας όμως δε δείχνει ανυποψίαστο. Γνωρίζει καλά τι συμφέροντα κρύβονται πίσω από τις προσπάθειες για ρύθμιση του χώρου και πόσο εύκολο είναι να χρεωθεί κανείς «το μήνυμα από την— συνήθη πλέον— λασπολογία».

Με (οριακή;) εκτίμηση
Ρ. Κλουτσινιώτη

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60

115 21 Αθήνα

Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Υπεύθυνος, σύμφωνα με το νόμο:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Σπαρτάκου 9, Καλλιθέα
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ Α.Ε.
Πειραιώς 52 — Μοσχάτο
Τηλ. 48.16.322
- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξάμ. 1.100 δρχ. - Ετήσια 2.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 7.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:

εξάμηνη: δολ. 14
ετήσια: δολ. 28
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 17
ετήσια: δολ. 34

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 100
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 150

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.32.819
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **ΠΟΛΥΤΥΠΟ**

ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

Δεινοκράτους 131, τηλ. 72.29.237

Κεντρική πώληση: GUTENBERG
Σόλωνος 103 και
σε όλα τα κεντρικά βιβλιοπωλεία.

και τώρα... 3 μαγικά βιβλία - παιχνίδια που θα γοητέψουν τα παιδιά σας (και εσάς...)

Τι είναι;

...Είναι η **Ιστορία μιας γραμμής!** Ναι! Μια γραμμή που ξεκινάει γοητευτικές, συναρπαστικές περιπέτειες με τα παιδιά! τι κάνει; Και τι δεν κάνει!

Αλλάζει μορφές... αλλάζει σχήματα και ρυθμούς... αλλάζει χρώματα... παραστάσεις... γίνεται τετράγωνο... γίνεται τρίγωνο... γίνεται κύκλος... ένας κόσμος ολόκληρος από εικόνες, παραμυθένιος μα και αληθινός!

Η «**Ιστορία μιας γραμμής**», είναι τρία βιβλία για παιδιά σε πανέμορφα σχέδια του **Μίλτου Σκούρα**. Τρία μαγικά βιβλία - παιχνίδια που θα γοητέψουν τα παιδιά, θα κεντρίσουν τη φαντασία τους και θα αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους.

Πραγματικά «μαγική» ιδέα για δώρο!

Η «**Ιστορία μιας γραμμής**» υπάρχει σε όλα τα βιβλιοπωλεία και διατίθεται σε ειδικό σετ, σε χαρούμενη, εορταστική συσκευασία.

μαζί με κάθε σετ προσφορά
μια αφίσα-έκπληξη
για τα παιδιά.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.29.237

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
**των
ελλήνων**

ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία
ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία
ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία
ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία

ΜΑΞ
ΧΟΡΚΧΑΪΜΕΡ

φιλοσοφικό
σημειωματάριο

ΜΑΞ ΧΟΡΚΧΑΪΜΕΡ
ΤΕΟΝΤΟΡ ΑΝΤΟΡΝΟ

ή
διαλεκτική
του
διαφωτισμοῦ

Ζωοδόχου Πηγής 34
Αθήνα 106 81
τηλ. 3638257

ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία
ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία
ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία ύψιλον/βιβλία